

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

ЗАПИСКИ
З РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ
ФІЛОЛОГІЇ

Writings in Romance-Germanic Philology

Збірник засновано в 1997 р.

Виходить 2 рази на рік

Випуск 1(54) 2025

Одеса
«Астропринт»
2025

УДК 811.11:13(067)

Засновник та видавець: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Головний редактор

І. М. Колегаєва, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри лексикології і стилістики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Заступник головного редактора

Я. В. Бистров, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри англійської філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

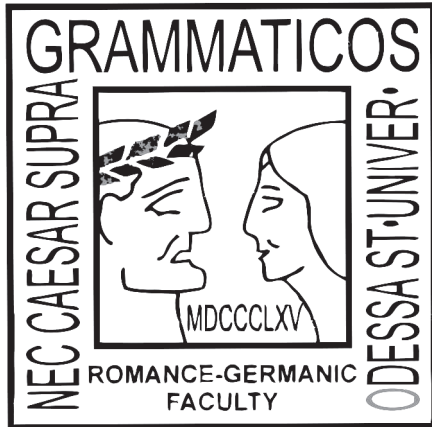
Редакційна колегія:

О. А. Бабелюк, д-р філол. наук, проф., проф. кафедри технічного перекладу навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності; доктор габлітований Академії Полонійної в м. Ченстохова (Республіка Польща); **Н. О. Бігунова**, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **С. С. Богуславський**, канд. філол. наук, доцент, завідувач кафедри німецької філології Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова; **Л. І. Войтенко**, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри зарубіжної літератури Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова; **Н. Ю. Голубенко**, д-р пед. наук, проф., професор кафедри німецької філології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **О. Ю. Карпенко**, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **І. К. Кобякова**, канд. філол. наук, проф., завідувач кафедри германської філології Сумського державного університету; **Н. О. Кравченко**, д-р філол. наук, проф., декан факультету романо-германської філології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **Ж. В. Краснобаєва-Чорна**, д-р філол. наук, проф. кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса; **Ш. Крамер**, проф. Інституту германістики Віденського університету (Австрія); **О. П. Матузкова**, д-р філол. наук, проф., проф. кафедри теорії та практики перекладу Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **А. П. Мартинюк**, д-р філол. наук, проф., проф. кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; **І. Б. Морозова**, д-р філол. наук, проф., проф. кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **Г. І. Приходько**, д-р філол. наук, проф., проф. кафедри англійської філології Запорізького національного університету; **О. О. Приходченко**, канд. філол. наук, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Запорізького національного університету; **Г. М. Сиваченко**, д-р філол. наук, проф., завідувач сектором компаративістики Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України; **О. М. Ситько**, канд. філол. наук, доцент, завідувач кафедри мовної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ; **К. Скрібнер, проф., Університет штату Орегон (США); В. М. Смаглій**, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри філології Одеського національного морського університету; **Г. А. Степанова**, д-р філол. наук, проф. кафедри англійської філології та перекладу Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля; **С. О. Швачко**, д-р філол. наук, проф. кафедри германської філології Сумського державного університету, академік Академії наук вищої школи України

Відповідальний секретар — **А. В. Матієнко-Сільницька**, канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Технічний секретар — **Є. В. Дубровська-Томченко**, асистент кафедри лексикології і стилістики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Збірник містить статті з питань романо-германської філології, перекладу, викладання іноземних мов та літературознавства.

**«МЕТАФОРИЧНЕ РОЗШИРЕННЯ» ЯК АПЕЛЯЦІЯ
ДО КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ ЧЕРЕЗ АІ У ТВОРАХ
В. ТАРНАВСЬКОГО, В. КОЖЕЛЯНКА І М. ПОЛЛАКА
Аністратенко А. В.**

доктор філологічних наук, професор
Буковинський державний медичний університет,
Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1984-4441>

Сучасні дослідження розрізняють індивідуальну та колективну пам'ять, причому перехід між ними означається поняттям «метафоричного розширення». Стаття аналізує, як цей процес апеляції до колективної пам'яті реалізується через використання елементів штучного інтелекту (AI) та альтернативної історії у творах В. Тарнавського, В. Кожелянка та М. Поллака.

У роботах В. Тарнавського, зокрема в романі «Порожній н'єдестал», досліджено метажанрову конструкцію альтернативної історії з подвійним фіналом. Автор актуалізує антагоністичні пари «пам'ять-забування», «успіх-невдача», порушуючи проблему національного героя та фатуму забування, що супроводжує національну історію.

Творчість В. Кожелянка аналізується через романи «Котигорошко» та «Третє поле». «Котигорошко» представлений як політичний роман-анекдот з іронією та глибоко мотивованою ономастичною картиною, що формує впізнаваний авторський ідіостиль. «Третє поле» позиціонується як чистий жанр альтернативної історії, що, використовуючи правдиві історико-археологічні факти та надбання європейської філософії (кантіанство, ніцшеанство, Макіавеллі), створює правдоподібний ідейний контекст. Розглядається пошук певної спільноти, яка жила б за іншими принципами (на прикладі трипільської цивілізації), а також проблеми національного героя та його сприйняття в українському суспільстві. Автор вводить ідею «надлюдини» та символічний перехід від міфологічного до релігійного світогляду, зберігаючи пригодницьку інтригу.

Дослідження М. Поллака сфокусоване на автобіографічній книзі «Мрець у бункері. Історія мого батька», де автор розкриває минуле свого батька-есесівця, та на збірці есеїв «Топографія пам'яті». Ці твори вивчаються як приклад свідомої відмови від ідеологічної картини світу свого роду, дистанціювання від жахливого минулого та ефективної трансформації трагічних сторінок історії. Обговорюється поняття канонічної пам'яті як способу осмислення культурних явищ, що протистойть забуттю, та її роль у формуванні національної свідомості.

Загалом, стаття демонструє, як художня література, використовуючи «метафоричне розширення» та звертаючись до колективної пам'яті, пропонує альтернативні наративи та переосмислює історичні факти. Це впливає на формування національної ідентичності та ставлення до образу національного героя в українському та європейському контекстах, з особливою увагою до трансформації традиційних архетипів та постмодерністських прийомів, зокрема алюзій. **Ключові слова:** метафоричне розширення, колективна пам'ять, альтернативна історія, штучний інтелект, національний герой, В. Тарнавський, В. Кожелянко, М. Поллак.

**“METAPHORICAL AMPLIFICATION”: A RECOURSE
TO COLLECTIVE MEMORY THROUGH AI IN THE WRITINGS
OF V. TARNAVSKY, V. KOZHELIANKO, AND M. POLLAK
Anistratenko A. V.**

Doctor of Philological Sciences, Professor
Bukovinian State Medical University,
Taras Shevchenko Institute of Literature of the National
Academy of Sciences of Ukraine

Contemporary research accentuates the distinction between individual and collective memory, with the transition between them being delineated by the concept of “metaphorical expansion.” This article scrutinizes how this appeal to collective memory is actualized through the utilization of Artificial Intelligence (AI) elements and alternative history in the works of V. Tarnavsky, V. Kozhelianko, and M. Pollak.

The works of V. Tarnavsky, particularly the novel “Empty Pedestal,” are examined for their metagenetic construction of alternative history featuring a dual ending. The author foregrounds antagonistic pairs such as “memory-oblivion” and “success-failure,” addressing the intricate problem of the national hero and the pervasive fate of oblivion that accompanies national history.

The creative oeuvre of V. Kozhelianko is analyzed through his novels “Kotygoroshko” and “The Third Field.” “Kotygoroshko” is presented as a political novel-anecdote characterized by irony and a meticulously crafted onomastic tapestry, which contributes to the author’s recognizable idiosyncrasy. “The Third Field” is positioned as a pure genre of alternative history that, by leveraging authentic historical and archaeological facts alongside the legacy of European philosophy (Kantianism, Nietzscheanism, Machiavellianism), constructs a plausible ideological context. It explores the quest for a distinct community operating under alternative principles (exemplified by the Trypillian civilization), as well as the multifaceted issue of the national hero and their reception within Ukrainian society. The author introduces the concept of the “Übermensch” and a symbolic transition from mythological to religious worldviews, all while preserving an engaging adventurous intrigue.

The analysis of M. Pollak's work centers on his autobiographical book "The Dead Man in the Bunker: A Report on My Father" and the collection of essays "Topography of Memory." These works are examined as exemplars of a deliberate rejection of an ancestral ideological worldview, a critical distancing from a harrowing past, and an effective transformation of tragic historical narratives. The concept of canonical memory is discussed as a means of comprehending cultural phenomena, standing in opposition to oblivion, and its pivotal role in shaping national consciousness.

Overall, the article demonstrates how literary fiction, by employing "metaphorical expansion" and engaging with collective memory, proposes alternative narratives and re-evaluates historical facts. This significantly impacts the formation of national identity and the perception of the national hero archetype within both Ukrainian and broader European contexts, with particular emphasis on the transformation of traditional archetypes and postmodernist devices, such as allusions.

Key words: *metaphorical expansion, collective memory, alternative history, Artificial Intelligence, national hero, V. Tarnavsky, V. Kozhelianko, M. Pollak.*

Вступ. Сучасні дослідники наголошують на розрізненні індивідуальної пам'яті, якою її знає і розуміє психологія, і колективної пам'яті, яку слід вивчати як осібну культурну практику. Процес переходу від індивідуальної до колективної пам'яті означають при цьому поняттям *метафоричного розширення*, яке запропонували Сюзанна Радстоун і Кетрін Годжкін (Галета, 2015: 139). Більше того, «пам'ятати» у цьому випадку означає також «належати до певної спільноти: процес пригадування як колективна дія забезпечує тривкість тієї чи іншої групи» (Галета, 2015: 138–139).

«Позиційована офіційною наукою як своєрідний *інший*, пам'ять давала прихисток тим, хто не знаходив поіменної згадки про себе у контексті великої історії. Ситуація змінилася з виникненням... *історії знизу*, мікроісторії, усної історії та посиленням уваги до наративного аспекту історичної розповіді: пам'ять увійшла до самого історичного знання, зберігши при цьому свою інакшість» (Галета, 2015: 139).

Словесна творчість у цьому процесі відіграє особливу роль. Якщо П. Нора розглядає проблему пам'яті в історичному плані, то Я. Ассманн надає їй також літературного виміру. Щоправда, Нора також стверджує, що «пам'ять насправді зазнала тільки дві форми легітимації: історичну та літературну» (Нора, 1999: 50). Межа між цими двома формами коммеморативних практик стає все більш розмитою в сучасному суспільстві, де співіснують феномени гуманізму й антигуманізму, структуралізму і постструктуралізму, модернізму, постмодернізму й по-

стпостмодернізму, доповнюючи дискурси, а не руйнуючи їх, формують певну структуру мультиреальності культурного простору. Історична і національна пам'ять часто трактуються письменниками як протиборні елементи в картині світу українців, однак, слід завважити, що т. зв. духовні бомжі можуть фігурувати в альтернативній історії (що послуговується альтернативною пам'яттю) як носії обох вказаних різновидів колективної пам'яті. «Антигуманізм — складова контркультури, поруч із постгуманізмом (синонім трансгуманізму) та ескапізмом він уперто й невідворотно трансформує естетичну систему сучасності, породжуючи у сфері літератури не просто нову модифікацію роману, але — нову ідеологію тексту» (Бовсунівська, 2018: 8). На думку Т. Бовсунівської дискурс антикультури і антигуманізм формують контекст, в якому сприймаються літературні явища, відтак, антигуманізм стає моделлю глобального інтеграційного гуманізму (Н. Бондарева, А. Кудішина). Альтернатива гуманізму, сформована літературою антигуманізму, ставить в центрі уваги персонажа-маргінала. Наприклад, Т. Бовсунівська наводить приклад роману українського письменника О. Чупи «Бомжі Донбасу» (2014), побудованого на історії безхатченків, а центральний персонаж, Малевич, також маргінал, деградована особистість, своєрідна жертва політичного дисбалансу в Україні, як і його друзі.

Метою статті є аналіз процесу «метафоричного розширення» як апеляції до колективної пам'яті, що реалізується через художні засоби, зокрема елементи альтернативної історії та мотиви, пов'язані зі штучним інтелектом (AI), у творах В. Тарнавського, В. Кожелянка та М. Поллака. Дослідження покликане виявити, як ці літературні практики впливають на формування національної ідентичності та переосмислення образу національного героя в українському та європейському контекстах.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

1. Розмежувати поняття індивідуальної та колективної пам'яті та обґрунтувати концепцію «метафоричного розширення» як переходу між ними.

2. Проаналізувати використання метажанрової конструкції альтернативної історії у романі В. Тарнавського «Порожній п'єдестал», зосередившись на актуалізації антагоністичних пар «пам'ять—забування» та проблемі національного героя.

3. Дослідити, як у романах В. Кожелянка «Котигорошко» та «Трете поле» через іронію, ономастику та філософські концепції відбувається-

ся переосмислення національного героя та конструювання альтернативних світоглядів.

4. Вивчити автобіографічні та есеїстичні твори М. Поллака («Мрець у бункері. Історія мого батька», «Топографія пам'яті») як приклад свідомої відмови від ідеологізованого минулого та формування національної свідомості через поняття канонічної пам'яті.

5. Узагальнити, яким чином художня література, використовуючи зазначені прийоми, впливає на формування історичних наративів, національної ідентичності та сприйняття архетипів героїв у сучасному культурному просторі.

Методи дослідження. У дослідженні застосовано комплекс методів:

- **Літературознавчий аналіз:** для детального вивчення художніх особливостей та ідейно-тематичного наповнення творів В. Тарнавського, В. Кожелянка та М. Поллака.

- **Порівняльно-типологічний метод:** для зіставлення способів функціонування колективної пам'яті та образу національного героя у творчості різних авторів та в різних культурних контекстах (українському та австрійському).

- **Герменевтичний метод:** для інтерпретації прихованих смислів та філософських підтекстів у художніх текстах.

- **Культурологічний та історико-генетичний підходи:** для розгляду пам'яті як культурної практики та простеження еволюції відповідних концептів.

- **Елементи філософського аналізу (зокрема постструктуралізму):** для осмислення взаємозв'язків між літературою, історією та пам'яттю, з урахуванням дискусій Ж. Дерріди, М. Фуко та інших.

- **Постколоніальні студії:** для аналізу проблеми національного героя в українському контексті.

Результати обговорення. Обговорення засвідчило, що «метафоричне розширення» колективної пам'яті у літературі є складним і багатограним процесом, який:

- **На прикладі В. Тарнавського** демонструє здатність літератури конструювати паралельні реальності та спонукати до переосмислення національного минулого, акцентуючи на боротьбі пам'яті із забуттям та відповідальності за вибір.

- **У творчості В. Кожелянка** виявляє потенціал іронії та філософської рефлексії в альтернативній історії для деконструкції традиційних уявлень про національного героя, пропонуючи нові архетипи та

моделі світогляду, а також показуючи, що міф часто переважає канонічну пам'ять.

• **У працях М. Поллака** ілюструє роль літератури як інструменту особистісного та національного примирення з травматичним минулим, через свідому відмову від нав'язаних ідеологій та звернення до канонічної пам'яті як основи для формування нової національної свідомості.

• Загалом, результати обговорення підтверджують, що сучасна художня література активно бере участь у діалозі з історією та пам'яттю, пропонуючи альтернативні наративи. Це сприяє не лише культурному переосмисленню минулого, а й формуванню більш складної та глибокої національної ідентичності, а також новим поглядам на образ героя у контексті динамічних суспільних змін.

Основна частина. В романах АІ такого жорсткого протистояння між гуманістичною літературою модернізму і антигуманістичним письменством постмодернізму не відчувається за рахунок включення формули альтернативізму. Так, розгалуження історіографічної правди на умовні альтернативи знімає моральну напругу ідентичності, тобто процесу самоідентифікації читача з автором, персонажем або імплікації реципієнта у художній дискурс. Творчість В. Тарнавського в питанні відвернення ментального конфлікту історичної та національної пам'яті українців посідає чільне місце у вітчизняній літературі. На жаль, заслуженої уваги В. Тарнавський за життя не зажив і частково повернутий літературному процесу завдяки В. Даниленку.

Майже містичні збіги знаходимо на перетині біографічного дискурсу між постаттю недооціненого В. Тарнавського та мало відомого у контексті літературного простору сучасної України В. Кожелянка. Приблизно в один час і в подібний період життя вони написали свої найвизначніші твори — після 35 років. Навіть відійшли у вічність обидва письменники 2008 року.

Творчість В. Тарнавського апелює до пам'яті, зокрема до пам'яті роду, що — у розрізі національному — становить історичну пам'ять, формує світоглядну єдність національного масштабу і містить для кожного індивіда, який ідентифікує себе належним до неї, семантичну антиномію до забування.

Роман В. Тарнавського «Порожній п'єдестал» (Тарнавський, 2013: 416) містить в архітектонічній побудові два епілоги, що й реалізують метажанрову конструкцію роману альтернативної історії. Після точки

біфуркації автор подає на розсуд читача два можливі фінали як паралельні реальності міфологічного світу, в якому відбувається зав'язка повісті про коваля Івана, який «виплавив із Метеорита й руди залізну голову, яка могла виконувати будь-які бажання». Перший фінал, названий В. Тарнавським «Кінець перший» у фабулі роману міститься у 29-му розділі, а другий фінал, під назвою «Кінець другий», — постає вже в останньому, 30-му розділі.

З такої фабульної структури очевидно, що йдеться саме про паралельні світи обох розв'язок, а не двох точок біфуркації та, відповідно, циклічного алгоритму роману. Така структура великого епічного твору альтернативної історії трапляється рідко, адже вимагає від письменника прискіпливої уваги до деталей розвитку роману, які природно уможливили б таку подвійну розв'язку. Зазвичай альтернативна історія буває засвідчена точкою відліку альтернативізму в зачині, а основна частина роману вже реалізує подвійні або множинні альтернативні лінії, як-от, у «Метаісторії» Г. Вайта чи «Українській якбитології» Д. Шурхала.

Отже, варіант розв'язки № 1 такий: «Боротьба за винахід так винажує коваля Івана, що спустошеним повертається він до села, так і не добившись у Києві визнання» (Даниленко, 2016: 410), а варіант розв'язки № 2 — «... Іван, омолодивши старого партійного боса, стає директором науково-дослідного інституту і забирає сім'ю до Києва. А вченим секретарем нового інституту Івану завбачливо пропонують Дяченка, який був на цій посаді в Інституті фундаментальних проблем народної творчості і всіляко шкодив у просуванні його винаходу...» (Даниленко, 2016: 410). Отже, В. Тарнавський актуалізує в сюжеті поняття антагоністичних пар «пам'ять-забування», «успіх-невдача», «друг-ворог», які не тільки сприяють світовій рівновазі, а й нагадують читачеві незаперечну істину причинно-наслідкових зв'язків, що проявляються як в об'єктивній реальності, так і в художній літературі: щось відбувається за рахунок чогось; віддаючи, ми отримуємо, здійснюючи вибір, ми несемо за нього відповідальність.

Невідворотний фатум *забування*, що складає опозицію до *пам'яті*, ходить протягом усієї національної історії за українцями і, відтак, за Україною як державою, дізнаємося з прочитання образного рівня роману В. Тарнавського. Забування того, чого забувати — не слід, а саме — зовнішніх ворогів, які діють руками ворога внутрішнього, посідає в «Порожньому п'єдесталі» провідну роль функціонального

чинника сюжету. Наступною сходинкою забуття лиходій і лиходіїв стає втрата національного героя.

Політичний роман-анекдот В. Кожелянка «Котигорошко» вийшов друком у видавництві «Кальварія» в серії «Дефіляда» 2001 р. За ідейним спрямуванням та схемою розроблення персонажів, навіть за контекстом сюжетної дії, тобто сюжетною схемою, твір ближчий до пригодницького роману «Третє поле», однак у стильовому маркуванні в «Котигорошкові» відчутний вплив *дефілядної* трилогії. Роль іронії вкладає текст у рамки політичного анекдоту, задля цієї ж цілі працює глибоко мотивована ономастична картина роману. У мовно-оформленні бачимо вже задекларований, впізнаваний авторський ідіостиль В. Кожелянка.

Альтернативноісторичний пригодницький роман «Третє поле», єдиний з написаного В. Кожелянком на замовлення, вийшов друком у видавництві «Теза» 2007 року. Зважаючи на славу В. Кожелянка як творця жанру альтернативна історія України, першою реакцією літературних критиків була спроба залучити і «Третє поле» до АІ України, проте, цей роман генологічно належить до чистого жанру АІ.

Історичне тло справді є тією *фішкою*, яка притягує увагу *глядача*. А коли вже *глядач* перетворюється на читача, то зацікавлення стає захопленням, бо роман містить правдиві історико-археологічні факти, що спонукають вірити у фантастичну історію життя персонажів, додають імовірності подіям. «Третє поле» — не розповідь про те, як наші прашури-трипільці ліпили горщики, і аж ніяк не історична хроніка часів переходу від матріархату до патріархату, — а цілісний і самодостатній художній твір, що природно творить власну філософію» (Аністратенко, 2011: 117). У художній перспективі твору проводиться паралель між Трипільською цивілізацією та українським етносом.

Автор використовує надбання європейської філософії, зокрема кантіанство, ніцшеанство, частково соціально-політичну теорію Макіавеллі, щоби витворити для внутрішнього простору роману специфічний ідейний контекст, який був би правдоподібним.

Про культуру Кукутені ми знаємо досі не все, отже навіть альтернативну реконструкцію, до якої звик В. Кожелянко, здійснити було дуже складно. Археологічні відомості допомагали письменникові зробити описово-предметну частину сюжету.

В. Кожелянко вказує у передмові на спробу написати про людей, які колись жили на цій землі й, без сумніву, залишили свій слід у на-

шій культурі. Щоб передати цей невловимий слід, В. Кожелянко взявся за розроблення цілісного світу й імплантації його в сюжетну схему. Треба зазначити, що із своїм надзавданням В. Кожелянко вправяся, адже «Третє поле» — це один із найбільш синкретичних романів за архітектонічною структурою та чітким виконанням усіх змістовно-формальних рівнів тексту.

Однак, у створеному автором контексті, не всі персонажі органічно співіснують. Зокрема, головний герой Ран зі своїми властивостями, уміннями та способом мислення цілком міг би бути гостем із майбутнього, а не хлопцем із громади трипільського поселення, проте, інакшість Рана є запорукою перебування роману в межах жанрового різновиду. Тому В. Кожелянку довелося максимально пристосувати свого надзвичайного героя до вимог письменницького задуму.

Базове запитання, відповідь на яке також дасть підстави визначити, які ще генологічні компоненти містить роман «Третє поле»: «І все ж таки, чому трипільці?» (Кожелянко, 2007: 222). Інтерпретація автора відповідає ставленню його до проблеми національного героя та ідеологічного простору, за умови якого він міг би відродитись.

«...Мені, крім іншого, імпонувало, що трипільці — один із небагатьох етносів, що замешкували Україну, від якого не дійшли до нас гіркі плачі над тяжкою долею. Та, мабуть, вони й не плакали безкінечно, бо інакше не виживали б так успішно впродовж тисячоліть і не створили б того, що називається тепер Трипільською цивілізацією...» (Кожелянко, 2007: 4), — вказує у передмові автор.

Тепер бачимо змістову й сюжетну проблематику вибору письменника, що формує альтернативність. А фактично — це пошук певної спільноти, що жила б за іншими принципами, ніж реальна Україна. Таку спільноту можна вигадати, а можна взяти як історично зафіксовану. Так само і філософську концепцію можна творити або переосмислити надбання європейських філософів, скажімо, ХХ ст., до чого й вдається у творі В. Кожелянко.

Щодо ретроспективи реалізованого в романі задуму, духовний світ трипільського поселення позначений переходом від міфологічного світогляду до релігійного (від матріархату до патріархату). Щодо таталогії, то «смерті люди не боялися, бо навіть якби не довелося воскреснути [...], все одно смерть — це лише перехід у підземний Терен Мертвих» (Кожелянко, 2007: 11). Про призначення людини тут говорять скрижалі давньослов'янського вчення: «Кожна людина в своєму

житті має зорати три поля: перше — коли вона росте і прагне кимсь стати; друге — коли вона кимсь таки стає; третє — коли вона переосмислює своє друге поле і розуміє, що стала не тим, чого вимагало її внутрішнє єство, і робить крок у цілком несподіваний для інших людей бік. Йде орати своє третє поле» (Кожелянко, 2007: 13).

Найцікавішою є природність розвитку ідеї роману: «Що ж, коли друге і третє поля збігаються?» (Кожелянко, 2007: 17). Саме це запитання виголосив головний герой роману Ран. «Тоді, — відповів відун громади Ош, — це вже не просто людина, а надлюдина — особа, вибрана Вищими Силами...». Отже, бачимо застосування ідей раннього Ф. Ніцше. І це не єдиний випадок. Загалом у романі впродовж розвитку сюжету відбувається розвиток закладеного в темі та ідеї твору філософського зерна, причому логічність викладу не втрачається й читач не відчуває гострих суперечностей.

Ще один дуже важливий для роману момент — це друга теза Ф. Ніцше: *бог помер*. До речі у тексті, зі стилістичною метою, йдеться саме про фізичну смерть бога (звісно, між рядків прочитується весь глибинний зміст переоцінки цінностей і появи нового світогляду), адже головний герой знищив фігуру глиняного бога і створив нового — дерев'яного. Він повідомив громаді, що бог помер і відразу ж, аби встановити рівновагу, сказав: «Народився новий бог» (Кожелянко, 2007: 43).

Вказаний момент колізії, який є одночасно точкою біфуркації в романі та символізує час переходу від міфологічного до релігійного світогляду. В сюжеті твору Ран, збудувавши власне місто (Рангород), установив на майдані єдине божество, нового бога-отця, решту богів він оголошує *меншими богами*. Їх тепер прославляють лише в окремих випадках. А жертви приносять одному богу. Фактично, бачимо перехід від міфологічного до релігійного світогляду. Очевидно, творче припущення автора не може претендувати на правдивий опис історіографічного процесу зміни світогляду народів, оскільки відповідний реальний процес займає сотні років, зате у фабулі роману такий письменницький прийом творить колізійну перспективу, актуалізує динамічність сюжетного та образного рядів.

Зауважимо, що філософські надбудови роману не затьмарюють пригодницької інтриги, образів героїв та їхнього зв'язку з фабульним обрамленням, роман залишається живим і динамічним.

Розв'язка «Третього поля» є, безперечно, фантастичною. Ран постає перед межовою ситуацією (переступити через свої переконання

на угоду матеріальному благополуччю чи ні), подієвий спектр забарвлюється емоційно похмурими тонами (в Рана помирають кохана Леда та син, отже будувати Ледгород не має сенсу, за час його скорботи дружина Гета порядкує в городищі, встановлюючи матриархат). У такій ретроспективі головний герой робить вибір доживати віку у Ледгороді як відлюдник. Оскільки в місті Ледгороді він проживає один, то його омрія столиця перетворюється на Некрополь — пропаше місто, де не народиться більше жодна дитина, місто, яке буде спалене по смерті останнього мешканця.

Вишнеслав Котигорошко з однойменного роману, на противагу філософу Рану, має в собі риси супергероя, тож із усіх життєвих перипетій виходить живий та непереможний, проте так само нікому не потрібний: не сприйнятий ані коханою жінкою Яриною, ані власними дітьми (донька Ярослава не бажає бачити батька, один син загинув, а другий веде негодящий спосіб життя). Він розуміє марноту власного героїзму: українській нації не потрібен герой, промовляє устами свого персонажа В. Кожелянко.

Проблема національного героя України часто піднімається в історичних, психологічних студіях, її розглядають у межах літературознавчих студій постколоніальної критичної школи В. Агеєва, О. Забужко, В. Даниленко, І. Набитович, К. Родик, не оминають проблему втрати національного героя також серед концептів національної картини світу й провідні українські спеціальні періодичні видання «Літературна газета», «ЛітУкраїна», «Друг читача», «Критика», «Пост-Поступ», «Четвер», «Сучасність», «Дніпро», «Слово і Час».

Однак розв'язати її можна, тільки врахувавши три компоненти проблеми. По-перше, вона містить прямий зв'язок із пам'яттю народу, роду, родини, зокрема й канонічною пам'яттю, що не є антиномією до забуття. По-друге, вона керується значенням і зв'язками архетипних структур (архетипи героя, ворога, народу, вигнанця, невдахи, смерті, величі, хати, жінки-берегині). По-третє, постколоніальні студії вкладають у систему національно-етичні зміни, які спостерігають і фіксують історики, психологи та літературознавці.

Окремого слова тут заслуговують алюзії, використані автором у романі «Котигорошко». Структуризація сходження Котигорошка по службі від чотаря до генерала-хорунжого, від курсанта до президента України відбувається за рахунок здійснених подвигів, яких у романі описано три. І хоч їх не дванадцять, алюзія на діяльність міфічного

Геракла актуалізується і містить іронічну сему, враховуючи, що ці *подвиги* перетворюють національного героя на душогуба.

Назви більшості розділів роману також містять алюзійний характер: «Отруєння славою» (алюзія на стійке словосполучення, яке часто фігурує в текстах, *випробування славою*), «На варті українських пірамід» (алюзія на відому радіопередачу «На варті українського відродження», яка спровокувала масове використання цієї назви у ЗМІ), «Таємний сніданок» (алюзія на біблійну «Таємну вечерю») тощо.

Треба зауважити, що алюзія як художній прийом і засіб поетики, яку часто відносять дослідники до рис постмодернізму, використовується літераторами віддавна. Втрачена Есхілова драма «Зваження душ» містить алюзію на епізод «Іліади», де Зевс зважає долі смерті Ахілла та Гектора, особистий даймон останнього переважає і герой сходиться у дім Аїда.

Перш ніж звернутися до аналізу трьох компонентів функціонування національного героя у свідомості українців, спробуємо владнати справу з постмодерним маркуванням романістики В. Кожелянка та постмодерністським підходом до мистецького освоєння дійсності, які мають безпосередній зв'язок із метажанром альтернативної історії.

Хоча перша згадка про постмодернізм датується 1917–м роком, лише наприкінці 60–х років ХХ ст. він набув «своїх виразних форм і значень, спочатку в архітектурі, а далі — в мистецтві в цілому, в літературі зокрема. Це поняття стали застосовувати також при визначенні явищ технологічного та соціального порядку» (Романець, 2003: 603). Постмодернізм не заперечує можливості людського впливу на предметний світ, що й зумовило генетичний зв'язок постмодерну та альтернативної історії в українській літературі. Важливий також опір такому впливові з боку *предмета*: «речі, на думку психологів, здійснюють помсту спробам людини реалізувати свої радикальні творчі проекти» (Романець, 2003: 603).

Розмиванням меж суб'єкта постмодернізм ліквідує межу між науковою та буденною свідомістю, тобто наголос робиться не на творі, а на конструкції, що можна окреслити як певну формалізацію літературного продукту. З цього випливає питання про можливість і неможливість літературознавчого аналізу, адже теоретичне осмислення постмодерністського твору залежить від результатів рецепції. Проте, «у постмодернізмі є щось середнє між бароко і позитивізмом. Якщо цей напрям відкидає протилежність між явищем і сутністю, субстан-

ціональним та атрибутивним, ставить подію на перше місце, то саму подію слід розуміти як вчинок» (Романець, 2003: 604). Тоді можемо констатувати суб'єкта «вчинку» та здійснених ним причинно-наслідкових зв'язків, що дозволяє вкласти постмодернізм як напрям мистецтва у рамки аналітичного світогляду та ієрархічного представлення.

Структуралізм і постструктуралізм — ідеологічні й теоретичні стовпи постмодернізму — здійснюють критику історизму, що прийшов на зміну історіографії, але так само не задовольняють постмодерністського бачення світу. Якщо уявити це протистояння у лінгвістичному полі, то модерністи творять *супертекст*, а постмодерністи — *гіпертекст*. Останні відкидають думку про існування загального канону як у літературі, так і в історії. Наприклад, критика К. Леві-Стросом (Claude Lévi-Strauss) сартрівського *дикого розуму*. К. Леві-Строс заперечує Сартрову позицію *історичного матеріалізму* та його твердження, що сучасне суспільство є вищим відносно минулих культур. М. Фуко (Paul-Michel Foucault) також не знаходить в історії прогресу, Ж. Дерріда заперечує кінцеву ціль в історії. Цікаво, що філософські суперечки цих блискучих науковців отримують друге дихання, наприклад, Ф. Фукуями «Кінець історії та остання людина» (Francis Fukuyama «The End of History and the Last Man»), А. Азімова «Кінець вічності» тощо.

Збільшення альтернативних варіантів розвитку історії, однак, все-таки обмежена кількість таких сценаріїв щодо кожного *вчинку*, що постає окремою точкою біфуркації, становить інтерес до цього процесу в письменників, адже «стріла історії» як в історіографії, так і в теорії історизму чи інших концептуальних студіях, відсікає більшу кількість альтернатив і заперечує альтернативну безмежність, що відкриває саме в художній прозі багато можливостей для сюжетних втілень. Якщо в основі дієтературного постмодернізму уявити цю, щойно вказану рису, та змоделювати його національну концепцію буде нескладно, як на те вказує В. Іванишин. Таким чином, роман «Котигорошко» В. Кожелянка можна віднести до постмодерністського різновиду творів.

Отже, розгляньмо три зазначені аспекти на основі романів В. Кожелянка «Котигорошко», «Третє поле» і М. Поллака «Мрець у бункері. Історія мого батька», «Топографія пам'яті». Найперше, з'ясуємо діалектичний зв'язок із пам'яттю народу, роду, родини, зокрема й канонічною пам'яттю, що не є антиномією до забуття.

Літературна антропологія схильна розглядати пам'ять як сукупність спогадів, відображених у мистецькому творі. Таким чином, за С. Малларме (Stéphan Mallarmé), «забуття позначає межі світу, трансцендентованого мистецтвом слова, що спромагається створити новий світ», — пише в статті Ж. Болак і продовжує, — «[...] все, що колись було сказане, може бути сказане знову, уникнувши стирання за допомоги створеної заново системи відліку[...]» (Європейський словник філософій, 2011: 356). Однак, пам'яті притаманна подвійність: до неї звертаються, її відроджують або їй підкоряються. Всі згадані способи взаємодії з пам'яттю роду, народу, нації описані в автобіографічній книзі М. Поллака «Мрець у бункері: історія мого батька» (Martin Pollack «Der Tote im Bunker: Bericht über meinen Vater») (Поллак, 2014: 248). У передмові до українського видання Т. Снайдер вказує на потребу відтворення пам'яті в історіографії: «Багато в чому ця книга є зразком для істориків — в Австрії, Україні, Європі, які прагнуть досліджувати складні теми новітньої історії, у яких емоційне і політичне важить так само, як і наукове [...] До пам'яті він [Поллак — авт.] ставиться серйозно, зі співчуттям. Поллак не прагне ані захистити пам'ять, ані зруйнувати її. Він просто хоче зрозуміти, що насправді трапилося і чому [...]» (Поллак, 2014: 6).

Творення смислу передбачає дистанціювання від минулого та фактів, збережених пам'яттю. Але глибина минулого незмірна і незапам'ятна (immemorial), а отже, «незапам'ятовувана» (unvordenklich), настільки ж недосяжна, як і сучасність, що минає. З цієї причини малі та великі суспільства створили горизонти, більшою чи меншою мірою, міфічні. «[...] Історичне — це, власне, не факти, які можна час від часу порівнювати із сучасністю, а те, що традиція в певний момент була переупорядкована, реорганізована та перепланована таким чином, щоб провідні принципи і навіть поставлена мета, поставили очевидними для нас [...]» (Європейський словник філософій, 2011: 353). Саме в цій перспективі можна оцінити важливість пам'яті, якої вимагає протяжність корпусу історії, що збільшується завдяки своїм локальним актуалізаціям. Битви за пам'ять вписуються в ці традиції, розділяючи народи, що визначають наново свою ідентичність.

Хоча історичне пізнання просувається вперед і підноситься в суспільстві на досі небачений рівень точності, воно залишається просякнутим заборонами, політично мотивованим забуванням та вимушеною міфотворчістю. Останнім оплотом збереження пам'яті від зазіхань

новітніх чи давніх історичних міфів і міфологем залишається пам'ять роду, що яскраво відображене в українській національній історії.

М. Поллак опублікував роман «Мрець у бункері. Історія мого батька» 2004 року і тим самим розкрив собі й усьому світові сучасної Європи рідного батька Герхарта Баста, який був есесівцем, штурмбаннфюрером та офіцером гестапо, а також лідером Айнзатцгрупен (оперативні групи СС) у Східній Європі. Австрійський журналіст і письменник відкрив і показав читачеві батька як частину себе і водночас — відповідальним за випадки масових убивств.

Другою, альтернативною, частиною оповіді постає новий Мартін Поллак, який був прийнятий вітчимою, Гансом Поллаком, живописцем, що так само вірив у націоналсоціалізм, проте, після цієї точки біфуркації, сам головний герой змінився, тому цей автобіографічний контекст виховання нацистами, які не відмовилися від своїх переконань після 1945 р. і відкинули будь-яку критичну експертизу минулого ХХ ст. Поллак узявся вивчити польську мову та історію, довідатися сумну історію нечуваних злочинів, скоєних практично в центрі розвинутої Європи.

Свідома відмова М. Поллака від ідеологічної картини світу свого роду постала важливим механізмом дистанціювання від жахливого минулого Австрії. Треба зауважити, що надзвичайно цікавою є не тільки гранична відкритість австрійського письменника перед реципієнтом і навіть не повчальність сюжету твору «Мрець у бункері...», а наскрізна маскулінність праці. Жодного розділу там не присвячено матері героя, її обстоюваній позиції, яка, ймовірно, справила великий вплив на вибір М. Поллака, на все його подальше життя і книги, зокрема наступну книгу «Топографія пам'яті» («Topografie der Erinnerung») (Pollack, 2016: 172). Адже пам'ять роду в європейській традиції передається, як і прізвище, по батьківській лінії, на що теж вказує автор.

На протигагу пам'яті, якій опонує забуття, існує так звана *канонічна пам'ять* як спосіб осмислення явищ культури (в ширшому значенні = цивілізації). Канонічну пам'ять можна уявити у вигляді інтелектуального ядра, яке включає історичні події та способи реагування на них народів чи окремих особистостей, разом із висновками про їхню правомірність і мотивованість.

Канонічну пам'ять нерідко називають у художній літературі історичною правдою, оскільки вона виконує роль взірця, тестора но-

вітніх соціальних, політичних чи культурних подій. Відображення її в історичній літературі та рівень накладання *двох правд* (історичної та життєвої) однозначно трактує в монографічній праці Б. Мельничук: «[...] життєва істина, яка включає в себе наші уявлення, погляди як на сучасне, так і на минуле, — менш чи більш віддалене. Стосовно останнього говорять про правду історії або про історичну правду, яка під пером майстра слова стає правдою художньою» (Мельничук, 1996: 14). Таке тлумачення справедливе для історико-біографічної літератури, в контексті якої можемо говорити про національного героя, який був також діячем історії. В українській національній пам'яті державних діячів, які беззаперечно виступають національними героями (на відміну від більшості націй світу), майже немає.

На противагу зазначеній тенденції в українській літературі, у австрійській художній прозі та есеїстиці, де сакралізація пам'яті не призводить до деструкції та забування, а навпаки — наближає колективну пам'ять до індивідуальної, що збережена у пам'яті роду. Так, у «Топографії пам'яті» М. Поллака бачимо новий виток реконструкції національної свідомості, який свідчить про фіксацію нового щабля в осягненні національного вибору, засвідченого в австрійському письменстві. На це вказує Дж. В. Мозер (Joseph W. Moser) у статті, присвяченій М. Поллаку, в журналі «Австрійські студії» («Journal of Austrian Studies»): «Ця книга — захоплива колекція із сімнадцяти статей, які М. Поллак, колишній кореспондент німецького журналу новин «Der Spiegel», писав для журналів або виступів між 2008 і 2014 рр., які слабко пов'язані з темою пам'яті, особливо з точки зору нащадків нацистів і навіть самих нацистських злочинів... Поллак явно намагається навчити австрійців бути більш критичними до свого минулого та бути більш відкритими до людей з різним походженням» (Moser, 2017). Отже, у другому творі після «Мерця у бункері...» М. Поллак переносить акцент із власної історії, що відбулася в Австрії, на історію свого народу. Аналіз впливу нацизму на свідомість австрійців, на австрійську культуру і, зокрема літературу поступається місцем аналізу буття пересічного австрійця, меж і способу реалізації його світогляду, пам'яті та прийняття рішень, що говорить про ефективну трансформацію трагічних сторінок історії, її сутнісну альтернативізацію.

Хіба може виступати національним героєм негативний персонаж? Або неоднозначний персонаж? У свідомості українця герой чи героїня

повинні бути ідеальними, пафосними, монументальними, породжувати гордість. Саме тому, на думку Є. Кононенко, Л. Костенко стала і залишається національною героїнею, *гордістю сучасної української літератури*, а О. Забужко претендує хіба що на статус *heroine outlaw*, *heroine bad girl*. Водночас відчайдушна спроба останньої розробити і зайняти нішу героїні-баламутки поживляє процеси творення й відродження національного героя, оскільки публічні та літературні дії О. Забужко викликають цікавість, актуалізують згадану тему. Окрім того, «[...] Сучасне безгеройне суспільство любить героя такого типу, бо пересічним громадянам легше ідентифікувати себе з таким героєм-капосником, ніж із недосяжним *справжнім* героєм» (Кононович, 2000: 124).

Міф майже цілком поборов канонічну українську пам'ять. Архетипні національні герої виокремлені з пам'яті роду й занурені у міфологію та фольклор. В українських народних казках є герої двох типів: перший наділений надзвичайною фізичною силою і сміливістю, як Котигорошко, а другий — володіє надзвичайними розумовими здібностями, як героїня казки «Мудра дівчина».

В. Даниленко в розділі «Архетип героя» книги «Лісоруб у пустелі: письменник і літературний процес» аналізує властивості та характеристики персонажа, який може стати українським національним героєм: «Котигорошко, який перемагає сильного і злого ворога, зовні непоказний і не схожий на супермена, він не велетень, у нього немає рельєфних м'язів і гордовитого погляду, а поєдинки для нього — буденна справа. У цій неяскравості Котигорошка найбільша загадка, що розкриває суть нації: війна не її покликання, та коли вона приходить на поріг, тоді героєм може стати кожний» (Даниленко, 2008: 164). Альтернатив виникло багато, проте не всі, хто могли б, стали героями, навіть у художній літературі.

Нішу романтичного героя, а не національного зайняли переважно мілітарні герої: «[...] гайдамаки, опришки, запорожці і благодійні розбійники — ось ідеал романтичного героя, схований у глибинах загадкової української душі, схильної до анархізму» (Даниленко, 2008: 166). Канонічна пам'ять утвердила їхню маргінальну роль *Робін Гуда*. Власне, цей аспект використав В. Кожелянко у створенні образів персонажа та ідейно-тематичного рівня «Котигорошка» і «Третього поля»: уклав у своїх Котигорошка та Рана риси обох згаданих героїв. «Стрункий, кароокий, чорновусий красень» (Даниленко, 2008: 10).

Вишнеслав Котигорошко володіє, окрім зовнішньої привабливості, необхідними якостями героя обох типів: діяльний, цілеспрямований, мислить глобально й абстрактно, вправний стратег і воїн, амбітний, артистичний, мріє бути героєм України. Образ Рана з трипільського поселення Летючого Пса подібний, щоправда, дещо підкоригований під імовірного героя-трипільця: майже ідеальний молодий чоловік, розумний, далекоглядний, вправний воїн, стратег і тактик, безстрашний аж до страху перед собою, автентичний у поведінці й мотиваціях, має розвинену інтуїцію, енергійний, амбітний, кмітливий.

Усі названі якості складають резерв розвитку головних дійових осіб (а отже — сюжетних схем). Проте, головний герой в романах В. Кожелянка не виявляється єдиним спадкоємцем протообразу героя. Генерал-гетьман, міністр мілітарних справ Жовтовод-Водяник із роману «Котигорошко» і вождь Ур, Рум-і з «Третього поля» так само підпадають під цю схему.

Серед жіночих образів, із певною мірою узагальнення, відносимо сюди Ярину Савойську — нереалізовану любов В. Котигорошка та Леду — трагічне кохання вождя Рана. Різні за набором характеристик та фабульною місією, жіночі персонажі героїчного типу дозволяють автору вибудувати епічність твору, враховуючи, що В. Кожелянко взявся простежити життя кількох поколінь протягом розгортання сюжетної дії.

Уперше читач зустрічається з Вишнеславом Котигорошком, коли той закінчує навчання у «Чернівецькому військовому інституті імені 300 Героїв-парашутистів» і отримує, крім першого старшинського звання чотаря, наступне службове направлення. Перша ж описана сцена належить вже до розряду романтичних — дуель між двома курсантами Титом Яблуненком і Вишнеславом Котигорошком.

Знайомство з Раном відбувається також у подібних обставинах: під час двобою з оленем. Цей двобій міг би зватися полюванням, якби Ранові не було чотирнадцять років. Отже юний мисливець здобуває звання чоловіка і відповідний статус у громаді. Проте, вроджена допитливість та схильність до філософування перекреслює Ранові можливість тихого щастя: хлопець прагне пригод і визнання, мріє стати героєм.

Протягом сюжетної дії обох романів схеми персонажів та їхній контекст (фабульні схеми) підпорядковані також символічним і протоструктурам ідейного рівня творів. Архетипні структури романів

являють собою підґрунтя символічних конструкцій, якими автор керується у здійсненні етичних та естетичних надбудов. Йдеться про найважливіші архетипи: героя, ворога, народу, вигнанця, дурня (невдахи), жінки-берегині, смерті, величі та їхній зв'язок із типовими моделями поведінкових характеристик.

«За змістовими характеристиками більшість традиційних образів легендарно-міфологічного походження є своєрідними психологічними типами або моделями, які відображають суттєві — як правило, екзистенційні — сторони індивідуального або колективного буття» (Нямцу, 2008: 51), — робить висновок із порівняльного аналізу світових літературних архетипів А. Нямцу. Поліфункціональність традиційних сюжетів і образів, заснованих на архетипних явищах, обумовлена тим, що вони є відкритими художніми системами. Внаслідок цього вже протягом віків відбувається т. зв. *штурм образів* (Юнг, 1991: 105). У новому контексті загальновідомі образи і символічні структури одержують нові трактування, підлягають осучасненню.

Осучаснення можна відобразити у двох аспектах: формальному (нові функціональні ролі відомих образів та символів, наприклад, переосмислення образу Мефістофеля, від «Фауста» Й. В. Гете до «Майстра і Маргарити» М. Булгакова) та змістовому (надання нових якостей та характеристик відомих персонажам і образам: це можуть бути євангельські образи Юди Іскаріота, Ісуса Христа, Марії Магдалини, Понтія Пилата, психологізація яких приводить до осучаснення; у творчості В. Кожелянка — це такі твори, як: «Шлях Каїна в Україні», «Діти Застою»; це можуть бути також міфологічні персонажі або міфологізовані особистості; у творчості В. Кожелянка — Котигорошко, телесики, М. Нострадамус, Магатма Ганді тощо). Осучаснення забезпечують також альтернативні вираження протообразів. В українській літературі ХХ–ХХІ ст.ст. архетип вигнанця майже збігається з образом маргінала в суспільстві: митці, винахідники, представники найнижчого соціального прошарку (повії, безхатченки, пияки), особи з девіантною поведінкою.

Архетипи національного героя та ворога є найбільш стійкими за своїм конкретно-історичним вираженням серед названих категорій. Архетип *іманентного ворога* маємо в романі «Котигорошко», виражений створенням, подоланням і поверненням Первобасаврія, безсутнісної руйнівної сили, яку насилає Котигорошко на континент Атлантиди.

У романі «Котигорошко», як і в «Третьому полі», акцент зроблений на символічному внутрішньому ворогу, тобто деструктивних відцентрових силах, що діють усередині соціуму, українського народу. Саме міжусобиці та незлагодженість у ідеологічному та культурному житті народу (у випадку «Третього поля» — громади) призводять до руйнування держави і державного утворення. Роль зовнішнього ворога формується на підставі інтенційності в масштабах агресії та нормативності задуманих конкретних дій.

Механізм дії та сприймання зовнішнього ворога алегорично розкриваються у відомій байці новітнього фольклору про двох сусідів, які обговорюють новини освоєння космосу: «— Пане сусіде, ви чули, що москалі на Місяць полетіли? / — Та що ви кажете? Усі? / — Та ні, — двоє... / — Ой, ну то нащо ви, сусіде, мені голову морочите!». Українця важко розворушити, змінити курс планів та мислення, особливо, якщо певні новини стосуються його опосередковано. Тому, власне, реалізації архетипу ворога переважно моторошні та криваві — таємна змова чи прихований ворог належать до картини світу західноєвропейських народів.

Архетипний невдаха (дурень) переважно реалізується як антипод героєві. Він боязливий, невпевнений в собі або безпідставно самопевнений. Таку роль відігравали у «Дефіляді в Москві» В. Кожелянка румуни та росіяни, у романі «Третьє поле» — син вождя Ларі, який особисті справи поставив вище за безпеку своєї громади, тим самим опинившись у незavidній ролі невдахи.

Архетипи *хати* та *жінки-берегині* пов'язані із сакральним уявленням про *рід, родину, пристанище людини*, прижиттєве та посмертне. Отже, хата в картині світу українця виступає моделлю *собі-світу*, життєвого простору. С. Андрусів, спираючись на методологічні засади Н. Фрая, проаналізувала архетипи *Землі і Неба, Світу-Дому* у поезії Б.-І. Антонича (*Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х рр. ХХ ст.*, 2000) і визначила їхню трансформацію в комплекси позитивних концептів.

Однак, зазначені архетипи можуть виконувати руйнівну дію, як це зобразив М. Коцюбинський у повісті «Fata morgana», іноді втілюють «амбівалентні тенденції: Велика Мати, Змій, Вогонь, Вода тощо» (Ковалів, 2007: 97). У романі В. Кожелянка «Котигорошко» архетип *хати* втілений у телесіянському журналі «Кам'яний дух», який став на захист свободи віри, думки та вибору під час авторитарного режиму

президента В. Котигорошка. Відповідно жінка-берегиня — редактор журналу Ярина Савойська — виконує функцію *прототрадиції*. Реалізація архетипів *хати* й *жінки-берегині* у «Третьому полі» збігається з прямим вираженням самого протосимволу: Земля, Ліс, Ріка — ось *хата* для Рана і його громади. Вихід за зазначену життєву територію, загарбницький інстинкт Рана виводить його з-під протекторату жінки-берегині цієї «хати», тому смерть Леди, вважаємо вмотивованою: не маючи змоги створити та зберегти родинне коло, жінка помирає.

Первинні, тобто сакральні, архетипи *смерті* та *величі* діалектично пов'язані між собою. При цьому, архетип *смерті* амбівалентний. Залежно від зовнішнього контексту, виявляється співвіднесення його з протообразами *величі*, *пам'яті*, *пошани* або, у чистому вияві, архетип смерті координується й протиставляється з антиномічним архетипом *життя* й може бути визначений як затухання життя, зупинка руху, догматизація віри, крах надій тощо.

Саме другий варіант використав В. Кожелянко в романах «Котигорошко» і «Трете поле». У «Котигорошкові» йдеться про фізичну та духовну смерть головного героя, описану в останньому розділі *Затемнення бронзи*, коли наприкінці життя він розуміє марність усіх своїх вчинків, крах сподівань на ідеальне функціонування української імперії, нездійснену гонитву за щастям, яке було весь час поруч. Герой, покинутий усіма, перетворився на пам'ятник президенству та символ безперервних воєн. Втрачене життя не має надії на виправлення наступними поколіннями, адже його діти або загинули, або відцуралися батька. Остаточна смерть Котигорошка настає зі знищенням його роду.

Подібна схема реалізації архетипу *смерті* у романі «Трете поле». Ран помирає у Рангороді, залишений усіма, втративши Леду і сина, віру в створене ним божество. По фізичній смерті героя не залишиться *пам'яті*, адже городище буде спалене, за трипільською традицією. «У різних філософських системах, — пише В. Даниленко, — смерть має різні лики: смерть як закінчення земного циклу розвитку і смерть як кара за кармічні злочини, коли людина не виконує свою місію, а втручається в ті сфери, які їй не підвладні» (Даниленко, 2008: 180). Друге тлумачення вповні застосоване у романі «Котигорошко», а в «Третьому полі» сюжет не розгортається до кінця — фізичної смерті головного героя — й кінцева розв'язка залишена відкритою.

Найбільш сильним, характерним для української літератури, виступає архетип *народу*. Протягом століть бездержавності Україна

звично ототожнюється з українським народом, а не з територією. Тому в колективному бутті спрацьовують символні структури, що виникли на основі архетипу *народу*. Велика кількість художніх творів, у яких головним героєм виступає не одиничний персонаж, а народ: І. Нечуй-Левицький «Микола Джеря», П. Куліш «Чорна рада», О. Кобилянська «Земля», поеми І. Франка, М. Стельмах «Велика рідня», «Кров людська — не водиця», О. Гончар «Прапорonosці», У. Самчук «Марія», О. Довженко «Україна в огні», Р. Іванчук «Мальви», М. Матіос «Нація», Є. Кононенко «Імітація» тощо. Проблема національного героя, розкрита на тлі образу народу, отримує глобальне значення та набирає монументальних рис.

У літературі ХХ ст. переважає канонічний вияв символу нації архетипного походження, який побудований на героїчному епосі та уявленні про націю як сукупну силу, здатну до творіння. Оскільки історично зафіксованих результатів цієї потуги в українському випадку доволі багато, то символ нації надійно огорнений національним героїчним міфом. У всіх романах В. Кожелянка архетипний символ нації реалізований у своєму канонічному варіанті, проте пафос ретельно прихований під іронією та гротеском, які автор імплікує, поряд із патетичним образом національного героя в ідейному рівні творів, що виступає постмодерністською рисою романів.

Окрім традиційних образів, часто архетипного походження, почасти зустрічаємо в літературному процесі традиційні сюжети та осучаснені інтерпретації їх. «Конкретний традиційний сюжет після певного періоду функціонування набуває стабільних формально-змістових характеристик, які визначають специфіку його читацького сприйняття [...]» (Нямцу, 1997: 58). В літературну епоху, яка настала після розквіту модернізму, залучення авторами традиційних сюжетів як готових моделей або їхніх інтерпретацій чи алюзій дозволяє мінімізувати сюжетні надбудови та зменшити об'єм тексту й зосередити увагу на розробленні психологічної чи філософської картини творчого задуму та ідейного плану тексту.

Постколоніальні студії вкладають у систему культурного набутку національноетичні зміни, які спостерігають і фіксують історики, психологи та літературознавці. Такі зміни в картині світу українців провокують перехід від боротьби до апатії, аполітичності, від релігійної основи життя до церковного відступництва, знеслав'я, втрати національної та особистісної ідентичності, яка приходить, разом із

втратаю національного візрця, від страху перед владою, утікання до внутрішньої опозиції, стану *проти всіх*.

Письменники, які в сучасній українській дійсності, за фахом часто є істориками, психологами чи філологами, використовують для створення четвертого рівня текстів набутки постколоніальних чи антиколоніальних студій (які, втім, важко розмежувати, хіба що за географією: антиколоніальні — поза межами української території, постколоніальні — на материковій частині України).

Термін *постколоніальний* назагал стосується «колишніх колонізованих народів *третього та четвертого* світу, які здобули певний ступінь політичної, але не економічної незалежності від імперії» (Слово, знак, дискурс, 1996: 538). Він означає також специфічну форму дискурсивної опірності колоніальній владі, коли колоніальна культура функціонує на тлі та у просторі її *інакшості*. Про антиколоніалізм говоримо у зворотному дискурсі, до якого належить сучасна культура України. Чомусь традиційно був створений міф, що гендерні й постколоніальні студії працюють в одному ключі та з подібним матеріалом. Проте, основою постколоніальних студій є визначення механізму перетворення мистецтва на єдиний спосіб культурного виживання нації, тобто синкретичне поєднання у мистецтві функцій історичної та ментальної пам'яті народу, оберігання традиції, мови, міфології та історії культури, формування світогляду. Гендерні студії, своєю чергою, законсервовані у соціальних проблемах статі та морально-етичних засадах індивідуальної ідентичності, тому в питанні національного героя та інших аспектах творчості В. Кожелянка мало чим можуть прислужитися цьому дослідженню.

Тема політичного реваншу України як необхідний ґрунт для розвитку нового національного героя, який міг би сконсолідувати українців навколо ідеї національної ідентичності та успішності, суголосна постколоніальним дослідженням та з різних боків реалізується у творчості В. Кожелянка і В. Тарнавського. Романи В. Кожелянка «Третє поле» та «Котигорошко», В. Тарнавського «Порожній п'єдестал» розгортають її в теорії й на практиці, відповідно, у плані історичної ретроспективи та реконструкції історії України.

Водночас архетип національного героя в українській літературі й також у інших європейських літературах, наприклад, австрійській, пов'язаний метафоричним розширенням із понятійним полем хрис-

тиянського сакруму. Метафоричне розширення як термін, запропонований К. Годжкін (Katrin Hodgkin), поєднує в одну зв'язану систему поняття індивідуальної пам'яті та колективної пам'яті, які по-різному відображені в художній прозі. Поняття індивідуальної пам'яті апелює до персональної історії та належить, переважно, до сюжетного рівня твору, а її екстраполяція на колективну пам'ять (роду, народу, людства) генерує кодовий рівень твору.

В метажанрі АІ обидва поняття функціонують як *history* і *story*. Роман В. Тарнавського «Порожній п'єдестал» фактично зосереджений на колективній пам'яті українського народу, про що сигналізує сама назва — індивідуальність національного героя не має значення, натомість М. Поллак у творі «Мрець у бункері. Історія мого батька» вибудовує текст у зворотному порядку: австрійський письменник звертається до персональної історії, що, завдяки множинності, віддзеркалюється в історії нації, отже в його наступній «Топографії пам'яті» вже відбувається метафоричне розширення *story* до *history*. Метафоричне розширення як прийом альтернативізму в метажанрі АІ працює амбівалентно, що чітко спостерігається на прикладі роману В. Кожелянка «Ефіопська Січ», де локальна історія захопленої козаками галери після точки біфуркації трансформується на спробу створення української держави в Ефіопії (що, неодмінно, пов'язане з християнством), а у розв'язці роману знову перетворюється на персональну історію головного героя.

Висновки. Дослідження показало, що поняття «метафоричне розширення» є ключовим для осмислення процесу переходу від індивідуальної до колективної пам'яті, особливо в контексті сучасної літератури, яка активно залучає елементи альтернативної історії та мотиви, що апелюють до концепції штучного інтелекту. Аналіз творів В. Тарнавського, В. Кожелянка та М. Поллака демонструє різноманітність та глибину підходів до роботи з колективною пам'яттю, історичною правдою та національною ідентичністю.

Творчість В. Тарнавського, зокрема роман «Порожній п'єдестал» з його унікальною метажанровою архітектонікою та подвійним епілогом, слугує яскравим прикладом художнього моделювання альтернативних історичних наративів. Автор майстерно актуалізує антагоністичні пари «пам'ять—забування» та «успіх—невдача», підкреслюючи причинно-наслідкові зв'язки та невідворотний фатум забування, що постійно загрожує національній історії та її героям. Тим самим він

спонукає до глибоких роздумів про відповідальність за власний вибір та наслідки історичних рішень.

Романи В. Кожелянка «Котигорошко» та «Третє поле» розкривають альтернативну історію України через призму іронії, ономастичної гри та глибоких філософських концепцій. «Котигорошко» демонструє потенціал політичного роману-анекдоту у переосмисленні образу національного героя, який, попри свої «подвиги», виявляється непотрібним нації. «Третє поле», звертаючись до трипільської цивілізації та ідей Канта, Ніцше й Макіавеллі, конструює ідейний простір для пошуку спільноти, що живе за іншими принципами, та переосмислює архетип надлюдини та переходу світоглядів. Кожелянко показує, що міф про ідеального героя значною мірою поборов канонічну пам'ять, занутивши її у фольклор.

Дослідження творів М. Поллака, зокрема автобіографічного роману «Мрець у бункері. Історія мого батька» та збірки есеїв «Топографія пам'яті», висвітлює значення свідомої відмови від ідеологічної картини світу роду як механізму дистанціювання від жахливого історичного минулого. Поллак, звертаючись до австрійського досвіду нацизму, демонструє, як індивідуальна пам'ять роду може сприяти ефективній трансформації трагічних сторінок історії та формуванню нового, більш критичного національного самоусвідомлення. Його праці підкреслюють роль канонічної пам'яті як інструменту осмислення культурних явищ, що протистоїть забуттю.

Отже, ці автори, кожен у своєму стилі та жанрі, використовують «метафоричне розширення» як потужний засіб апеляції до колективної пам'яті. Вони не лише пропонують альтернативні наративи та переосмислюють історичні факти, але й активно впливають на формування національної ідентичності та ставлення до образу національного героя. Їхня творчість, вписуючись у постмодерністські тенденції з акцентом на інтертекстуальність та алюзії, підтверджує, що література залишається важливим полем для переговорів про минуле та конструювання майбутнього в умовах динамічної мультиреальності культурного простору.

Список літератури

Аністратенко А. Вплив європейської філософії в романі Василя Кожелянка «Третє поле» та літературна нива твору. *Буковинський журнал*. № 2, 2011. С. 117.

Бовсунівська Т. Антигуманізм в образній рефлексії сучасної західної та української літератури: бомжі й ет сетага. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство, мовознавство, фольклористика.* № 1(28), 2018. С. 8.

Галета О. *Від антології до онтології: антологія як спосіб репрезентації української літератури кін. XIX — поч. XX століття.* Київ: Смолоскип, 2015. 139 с.

Даниленко В. *Лісоруб у пустелі: Письменник і літературний процес.* Київ: Академвидав, 2008. 164 с.

Даниленко В. Розвідник прийдешнього. Передмова. У: Тарнавський В. *Порцеляновий острів: Повісті, оповідання.* Київ: Преса України, 2013. С. 410.

Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей. Т. 2. Вид. друге, виправл. Київ: Дух і Літера, 2011. 356 с.

Зубрицька М. (Ред.). *Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* Львів: Літопис, 1996. 538 с.

Ковалів Ю. І. (Авт. — уклад.). *Літературознавча енциклопедія: У двох томах.* Т. 1. Київ: ВЦ Академія, 2007. 97 с.

Кожелянко В. *Третє поле.* Вінниця: Теза, 2007. 222 с.

Конович Л. Я, зомбі. Київ: Джерела М, 2000. 124 с.

Мельничук Б. І. *Випробування істиною.* Київ: ВЦ «Академія», 1996. 14 с.

Нора П. Между памятью и историей: проблематика мест памяти. У: *Франция-память.* Санкт-Петербург: Издательство С.-Петербургского университета, 1999. С. 50.

Нямцу А. Літературні архетипи у світовому літературному контексті. У: Набитович І. (Ред.). *Сасрут і Біблія в українській літературі.* Люблін: Ingvarg, 2008. С. 51.

Поллак М. *Мрець у бункері. Історія мого батька.* Перекл. Н. Ваховська. Чернівці: Книги-XXI, 2014. 248 с.

Романець В., Маноха І. *Історія психології XX століття: Навч. посібник.* Вид. 2—ге, стереотип. Київ: Либідь, 2003. 603 с.

Тарнавський В. *Порцеляновий острів: Повісті, оповідання.* Київ: Преса України, 2013. 416 с.

Юнг К. *Архетип и символ.* Москва: Ренесанс, 1991. 105 с.

Moser J. W. Martin Pollack, Topografie der Erinnerung. Salzburg: Residenz Verlag, 2016. 172 pp. *Journal of Austrian Studies.* Vol. 50. Num. 1–2, 2017. URL: <https://muse.jhu.edu/article/688707> (дата звернення: 02.03.2020).

Pollack M. *Topografie der Erinnerung.* Salzburg: Residenz Verlag, 2016. 172 S.

References

Anistratenko A. (2011). Vplyv yevropeiskoi filosofii v romani Vasyliya Kozhelianka «Tretie pole» ta literaturna nyya tvoruu. *Bukovynskiy zhurnal.* No. 2, 117.

Bovsunivska T. (2018). Antyhymanizm v obraznii refleksii suchasnoi zakhidnoi ta ukrainiskoi literatury: bomzhi i et cetera. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho univer-*

sytetu imeni Tarasa Shevchenka. Literaturoznavstvo, movoznavstvo, folklorystyka. No. 1(28), 8.

Haleta O. (2015). *Vid antolohii do ontolohii: antolohiia yak sposib reprezentatsii ukrainskoi literatury kin. XIX — poch. XX stolittia*. Kyiv: Smoloskyp, 139.

Danylenko V. (2008). *Lisorub u pusteli: Pysmennyk i literaturnyi protses*. Kyiv: Akademyvdav, 164.

Danylenko V. (2013). Rozvidnyk pryideshnoho. Peredmova. In: Tarnavsky V. *Porselianovyi ostriv: Povisti, opovidannia*. Kyiv: Presa Ukrainy, 410.

Yevropeyskyi slovnyk filosofii: Leksykon neperekladnosti. Vol. 2. 2nd ed., rev. (2011). Kyiv: Dukh i Litera, 356.

Zubrytska M. (Ed.). (1996). *Slovo. Znak. Dyskurs. Antolohiia svitovoi literaturno–krytychnoi dumky XX st.* Lviv: Litopys, 538.

Kovaliv Yu. I. (Auth.-Comp.). (2007). *Literaturoznavcha entsyklopediia: U dvokh tomakh*. Vol. 1. Kyiv: VTs Akademiia, 97.

Kozheliianko V. (2007). *Tretie pole*. Vinnytsia: Teza, 222.

Kononovych L. (2000). *Ia, zombi*. Kyiv: Dzherela M, 124.

Melnychuk B. I. (1996). *Vyprobuvannia istynoiu*. Kyiv: VTs «Akademiia», 14.

Moser J. W. (2017). «Martin Pollack, Topografie der Erinnerung. Salzburg: Residenz Verlag, 2016. 172 pp.». *Journal of Austrian Studies*. Vol. 50, № 1–2. URL: <https://muse.jhu.edu/article/688707> (data zvernennia: 02.03.2020).

Nora P. (1999). Mezhdru pamiatiiu i ystoryiei: problematyka mest pamiaty. In: *Frantsyia-pamiat*. Sankt-Peterburh: Izdatelstvo S.-Peterburhskoho unyversyteta, 50.

Nyamtsu A. (2008). Literaturni arkhetypy u svitovomu literaturnomu konteksti. In: Nabytovych I. (Ed.). *Sacrum i Bibliia v ukrainskii literaturi*. Liublin: Ingvarr, 51.

Pollack M. (2014). *Mrets u bunkeru. Istoriia moho batka*. Transl. by N. Vakhovska. Chernivtsi: Knyhy-XXI, 248.

Pollack M. (2016). *Topografie der Erinnerung*. Salzburg: Residenz Verlag, 172 S.

Romanets V., Manokha I. (2003). *Istoriia psykhologii XX stolittia: Navch. posibnyk*. 2nd ed., stereot. Kyiv: Lybid, 603.

Tarnavsky V. (2013). *Porselianovyi ostriv: Povisti, opovidannia*. Kyiv: Presa Ukrainy, 416.

Iung K. (1991). *Arkhetyp i symbol*. Moskva: Renesans, 105.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2025 року

УДК 81'42'001.89

DOI: 10.18524/2307-4604.2025.1(54).335619

АНАЛІЗ КЛАСИЧНИХ КОМУНІКАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ І ОСОБЛИВОСТЕЙ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анпілогова Є. Д.

аспірантка

Запорізький національний університет

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6600-5849>

У статті досліджено класичні комунікативні моделі (Г. Лассвела, Дж. Гербнера, К. Шеннона і В. Вівера, В. Шрамма, Д. Барнлунда, Р. Якобсона) в контексті їхнього застосування до науково-технічного дискурсу. Зазначено, що традиційні моделі комунікації були розроблені з урахуванням загальних закономірностей передачі інформації, проте їх безпосереднє застосування до спеціалізованих типів дискурсу вимагає уточнень і адаптації.

Зроблено висновок, що модель Лассвела ефективна для базового структурування комунікативного акту, тоді як модель Гербнера враховує вплив контексту, інтерпретацій і суб'єктивності сприйняття подій. Модель Шеннона — Вівера дозволяє описати технічні аспекти процесу комунікації, зокрема передачу сигналу та «інформаційний шум», але обмежена у поясненні змістовної складової. Модель Шрамма акцентує на важливості зворотного зв'язку і спільного поля досвіду комунікантів, що критично важливо у фаховій взаємодії. Модель Барнлунда підкреслює динамічність, одночасність і багатоканальність комунікації. Функціональна модель Якобсона демонструє багатовимірність комунікативного акту, у якому можуть одночасно реалізовуватися кілька функцій, що є особливо цінним для аналізу дискурсу.

Виокремлені стильові та функціональні характеристики науково-технічного мовлення: логічна послідовність викладу, домінування референційної функції, об'єктивність, безособовість, термінологічна точність, наявність метамовних елементів, а також орієнтація на фахову аудиторію.

Окрему увагу приділено аналізу фрагментів англomовних науково-технічних статей, індексованих у міжнародних наукових базах даних, які слугують ілюстрацією до викладених теоретичних положень.

Проведене дослідження підтверджує доцільність адаптації класичних моделей комунікації з урахуванням функціонально-стильових особливостей спеціалізованого дискурсу, що сприяє глибшому розумінню механізмів взаємодії у науково-технічному середовищі.

Ключові слова: комунікативні моделі, науково-технічний дискурс, функціонально-стильові характеристики, термінологічність, зворотний зв'язок, референційність.

**ANALYSIS OF CLASSICAL COMMUNICATIVE MODELS
AND THE SPECIFICS OF ITS IMPLEMENTATION
IN SCIENTIFIC AND TECHNICAL DISCOURSE**

Anpilohova Ye. D.

Postgraduate Student

Zaporizhzhia National University

The article examines classical communication models (by H. Lasswell, G. Gerbner, C. Shannon and W. Weaver, W. Schramm, D. Barnlund, and R. Jakobson) in the context of their application to scientific and technical discourse. It is noted that traditional communication models were developed with consideration for the general patterns of information transmission; however, their direct application to specialized types of discourse requires clarification and adaptation.

The study concludes that Lasswell's model is effective for the basic structuring of a communicative act, while Gerbner's model takes into account the influence of context, interpretation, and the subjectivity of event perception. The Shannon — Weaver model allows for the description of the technical aspects of the communication process, particularly signal transmission and "information noise", but is limited in explaining the semantic component. Schramm's model emphasizes the importance of feedback and the shared field of experience between communicators, which is critically important in professional interaction. Barnlund's model highlights the dynamism, simultaneity, and multichannel nature of communication. Jakobson's functional model demonstrates the multidimensionality of the communicative act, in which several functions may be simultaneously realized — an especially valuable feature for discourse analysis.

The article identifies stylistic and functional features of scientific and technical language: logical sequence of presentation, dominance of the referential function, objectivity, impersonality, terminological precision, presence of metalinguistic elements, and orientation towards a professional audience.

Special attention is given to the analysis of excerpts from English-language scientific and technical articles indexed in international academic databases, which serve as illustrations of the theoretical points discussed.

The conducted research confirms the relevance of adapting classical communication models with consideration for the functional and stylistic features of specialized discourse, thereby contributing to a deeper understanding of the mechanisms of interaction in the scientific and technical environment.

Key words: *communicative models, scientific and technical discourse, functional-stylistic features, terminological precision, feedback, referential function.*

Вступ. У сучасному мовознавстві зростає інтерес до вивчення дискурсу як форми комунікації, що не лише передає інформацію, але і формує знання, структурує мислення і впливає на наукову спільноту.

Науково-технічний дискурс становить особливий інтерес, оскільки він функціонує в умовах високої термінологічної насиченості, логічної чіткості та суворої структурованості, що зумовлює специфіку його комунікативної організації.

Класичні комунікативні моделі, такі як моделі Д. Барнлунда, Дж. Гербнера, Г. Лассвела, К. Шеннона і В. Вівера, В. Шрамма, Р. Якобсона та ін., були розроблені для опису загальних механізмів передачі інформації. Проте їх застосування до різновидів спеціалізованого дискурсу потребує уточнення та адаптації. Саме тому виникає необхідність перегляду інтерпретації та усталених підходів з урахуванням функціонально-стильових характеристик науково-технічного мовлення.

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою осмислення того, як класичні моделі комунікації відображаються в рамках науково-технічного дискурсу. Це сприятиме глибшому розумінню механізмів передачі спеціалізованої інформації, вдосконаленню наукової комунікації та формуванню ефективніших стратегій взаємодії у науково-технічному середовищі.

Метою статті є аналіз класичних комунікативних моделей у контексті науково-технічного дискурсу, а також виявлення особливостей їх реалізації.

Методи дослідження. Теоретичною базою дослідження прийнятий метод дискурс-аналізу. Методи аналізу та синтезу були використані при опрацюванні літератури, методи порівняння та класифікації — у процесі вивчення особливостей комунікативних моделей, методи систематизації та узагальнення — при формулюванні висновків.

Результати та обговорення. Однією з перших комунікативних моделей, яка стала базовою для подальших мовознавчих досліджень, є модель Г. Лассвела, також відома як «формула Лассвела». Вона знаходиться на межі мовознавства, політології та масової комунікації, і її основні компоненти — комунікатор (*who*), повідомлення (*says what*), канал (*channel*), аудиторія (*to whom*) та отримувач (*with what effect*) (Lasswell, 1948). Модель Лассвела базується на логічному розборі процесу комунікації та допомагає детально аналізувати процес передачі інформації (повідомлення) незалежно від його жанру чи типу. Досліджуючи вплив формули Лассвела на перцепцію науково-технічного дискурсу, ми можемо виокремити наступні характеристики цього процесу: інституціоналізація, інтерпретація та ефект.

Формула Лассвела розглядає процес комунікації як соціальний процес. Адаптуючи модель Лассвела до науково-технічного дискурсу, бачимо, що елементи формули набувають наступного значення: автор науково-технічних текстів або дослідник (*who?*); науково-технічні повідомлення, результати досліджень (*says what?*); патенти, матеріали спеціалізованих конференцій та науково-технічні статті (*channel*); наукова та професійна спільнота (*to whom?*); цитування, ефект у вигляді впливу наданої інформації на розвиток теорій, гіпотез та технологій (*with what effect?*). У міждисциплінарній галузі “Science and Technology Studies” модель Лассвела є одним із сучасних аналітичних інструментів, який допомагає утворювати, передавати та визнавати науково-технічні відкриття.

Інтерпретація науково-технічного дискурсу є важливим процесом, оскільки будь-яка інформація передається через різні канали: науково-технічні журнали, монографії, патенти, дисертації тощо. За допомогою моделі Лассвела можна проаналізувати, які з каналів є найбільш ефективними для передачі науково-технічної інформації, як науковці формують свої повідомлення та які ефекти має такий вид комунікації.

У моделі Лассвела акцентується увага на ефекті та впливі повідомлення (“*With what effect?*”). Досліджуючи науково-технічний дискурс, можемо зробити висновок, що це запитання використовується для аналізу не тільки самого факту розповсюдження даних, але і для осмислення їхнього впливу на інновації та технологічний прогрес (наприклад, вплив науково-технічного розвитку на загальну думку суспільства у питаннях вакцинації, використання 5G тощо).

Застосовуючи формулу Лассвела до науково-технічного дискурсу, помічаємо, що ця модель не враховує наявність зворотного зв'язку, який є важливим у наукових дискусіях. Окрім цього, вона не аналізує «шум» та можливе викривлення інформації, які з'явилися у більш пізніх дослідженнях (модель Шеннона — Вівера).

Таким чином, модель Лассвела стала базовою моделлю для подальших досліджень у сфері теорії комунікації, і дана формула використовується у сучасних дослідженнях як база, до якої додаються нові елементи. Модель Лассвела залишається актуальною для аналізу науково-технічного дискурсу (як передається інформація, через які канали та з якими наслідками).

Ідеї Г. Лассвела було продовжено у роботі Дж. Гербнера (Gerbner, 1956). Він розширив запропоновану раніше модель комунікації, ак-

центуючи увагу на сприйнятті подій, їхній репрезентації у повідомленні та впливі контексту. Ми погоджуємося з дослідником у тому, що не кожна подія стає повідомленням, і саме тому необхідно приділяти увагу контексту. Дж. Гербнер запропонував розширену модель комунікації з наступними елементами: *E (event)* — подія або об'єкт, який необхідно сприймати; *M (man or machine)* — людина або апарат, який сприймає подію; *SE (signal or expression)* — спосіб, за допомогою якого подію представлено у вигляді повідомлення; *C (content)* — зміст повідомлення; *Perceptual Dimension* — як подію сприймають та розуміють; *Means and Control* — механізми створення та передачі повідомлення. Отже, Дж. Гербнер сприймає комунікацію як процес репрезентації реальності (а не як процес виключно передачі повідомлення від відправника до одержувача). Подібний процес є суб'єктивним та залежить від контексту, мети комунікативного акту і екстралінгвістичних факторів.

Порівнюючи модель Лассвела та модель Гербнера, зазначимо, що модель Лассвела є лінійною та складається з 5 позицій, а модель Гербнера — динамічна та фокусується на контексті, змісті та контролі. Окрім цього, зовнішній вплив контексту у моделі Лассвела мінімальний, у той час як для моделі Гербнера він ключовий.

У технічному контексті однією з перших розробок є лінійна модель комунікації, або модель Шеннона — Вівера. Розробляючи математичну модель комунікації, К. Шеннон та В. Вівер розглянули дискретне джерело інформації та визначили величину, що вимірює кількість переданої інформації та швидкість її продукування (Shannon & Weaver, 1948: 392). За результатами своїх математичних досліджень вони запропонували абстрактну модель (Shannon & Weaver, 1948: 380–381), яка є класичною при аналізі комунікації з будь-якої точки зору: джерело інформації (*an information source*) — людина, яка говорить, створює повідомлення або послідовність повідомлень, що передаються далі; передавач (*a transmitter*) — мікрофон, передавач сигналу тощо (створюють сигнал, придатний для подальшої передачі по каналу за допомогою операції кодування; під час цього процесу зразки різних мовленнєвих функцій (*speech functions*) стискаються, квантуються, кодуються та передаються для побудови сигналу; прикладом таких складних операцій можуть бути системи вокодера (прискрій або програмне забезпечення для аналізу мовлення та створення ефектів), частотна модуляція та телебачення); канал передачі (*the channel*) — засіб, що використовується для передачі сигналу від пере-

давача до одержувача (промінь світла, кабель, пара проводів, діапазон радіочастот); одержувач (*the receiver*) — виконує функцію, зворотну до функції передавача, та реконструює повідомлення із сигналів; одержувач повідомлення (*the destination*) — людина (або річ), для якої призначене повідомлення.

Отже, сутність цієї лінійної моделі комунікації полягає у тому, що комунікація представлена як технічний процес передачі сигналу. Автори моделі зробили висновок, що зі зростанням кількості повідомлень зростає кількість інформації, а отже, зростає і ентропія (міра невизначеності). Таким чином, у кожному каналі є максимальна пропускна здатність (*channel capacity*), яку не можна перевищити без втрати інформації. Окрім цього, вчені показали, що повідомлення можна стискати (кодувати) без втрати змісту, що у подальшому стало основою для цифрового стиснення даних (наприклад, zip, mp3, jpeg тощо).

Загалом, К. Шеннон та В. Вівер розглянули інформацію як абстрактну одиницю та відокремили інформацію від її змісту, зробивши це об'єктом математичного аналізу. Запропонована ними модель широко використовується у теорії інформації та знаходить своє відображення у науково-технічному дискурсі.

Засновником сучасної теорії масової комунікації у мовознавстві та соціології є В. Шрамм. Він розробив інтерактивну модель комунікації, у якій ввів ідею «зворотного зв'язку» (Schramm, 1954). Мовознавець розглянув процес комунікації як двосторонній процес, у якому і відправник повідомлення, і отримувач можуть мінятися ролями, і це виступає основою інтерактивності запропонованої моделі. Він також підкреслював, що ми постійно розшифруємо знаки, інтерпретуємо їх та отримуємо результат, і даний процес є неперервним (Schramm, 1954: 8). Ключові елементи моделі Шрамма виглядають так: джерело (*a sender*) — особа або організація, яка ініціює повідомлення; кодування (*encoding*) — процес перетворення ідеї/думки у повідомлення завдяки знакам, символам, словам, зображенням тощо; повідомлення (*a message*) — інформація, що передається; канал (*the channel*) — засіб (письмово, усно, візуально, через мас-медіа тощо) передачі повідомлення (початкове повідомлення може змінюватися під впливом каналу передачі); декодування/розшифровка (*decoding*) — процес, при якому адресат розшифрує отримане повідомлення; одержувач/адресат (*the receiver*) — той, хто отримує повідомлення; зворотний зв'язок (*feedback*) — реакція адресата на отримане повідомлення, яка

повертається до відправника; шум (*noise*) — будь-які перешкоди, які можуть спотворити повідомлення.

В. Шрамм ввів поняття «спільного поля досвіду» (*field of experience*) як ключа до ефективного спілкування. Мовознавець наголошує, що ефективна комунікація між відправником та одержувачем можлива лише за умови наявності у них спільного досвіду або контексту; якщо поля їхнього досвіду не перетинаються, то зростає ймовірність непорозуміння. На нашу думку, цей принцип проявляється і у науково-технічному дискурсі, оскільки ефективність комунікації значною мірою залежить від наявності спільного когнітивного поля (освіта, професійні знання та навички тощо) між адресантом і реципієнтом. Зміст повідомлення має бути сформульований таким чином, щоб відповідати рівню професійної обізнаності адресата, а мова — залишатися зрозумілою для обох сторін комунікації. Ми погоджуємося з В. Шраммом у тому, що чим більше є схожості у знаннях, цілях та патернах розуміння у відправника та одержувача, тим вище рівень ефективності комунікативного акту. В. Шрамм виокремлює інституційність як окрему характеристику джерела (Schramm, 1954: 18), і зауважує, що у випадку, коли отримувач повідомлення — група людей, ми не можемо передбачити їх реакцію заздалегідь, як у випадку з окремими адресатами (Schramm, 1954: 23).

Отже, запропонована інтерактивна модель Шрамма включає у себе такі ключові елементи, як поле досвіду, інтерпретатор та зворотний зв'язок. В. Шрамм формулює ітеративну природу комунікації, що у подальшому стало основою для багатьох сучасних теорій комунікації.

Головна відмінність моделі Шрамма від моделі Шеннона — Вівера полягає у тому, що модель Шеннона — Вівера є більш лінійною та підходить для опису передачі інформації у технологічних або машинних системах (інтернет, телефон тощо), у той час як модель Шрамма враховує складнощі живого спілкування та є інтерактивною, зосереджуючись на зворотному зв'язку та спільному досвіді комунікантів. У моделі Шеннона — Вівера, на відміну від моделі Шрамма, одержувач є пасивним учасником. Окрім цього, за спрямованістю модель Шеннона — Вівера фокусується на односторонній передачі інформації, а модель Шрамма є двосторонньою (зі зворотним зв'язком). Поле досвіду та залучення культурного і соціального контексту є важливим компонентом моделі Шрамма (але не у моделі Шеннона — Вівера). Описуючи шуми (*the noise*), К. Шеннон та В. Вівер зосереджуються лише на тех-

нічних шумах, а В. Шрамм розширює цей підхід до додаткового врахування будь-яких перешкод (семантичних, соціальних, психологічних).

Д. Барнлунд представив транзакційну модель комунікації, яка вважається однією з найповніших та найдетальніших моделей міжособистісного спілкування. Він розглядав комунікацію як «безперервний, динамічний та багатоканальний процес», у якому всі учасники надсилають та отримують повідомлення одночасно (Barnlund, 1970). На відміну від попередніх, дана модель не є поетапною; комунікація відбувається одночасно та в обох напрямках. Ключові компоненти транзакційної моделі комунікації Барнлунда виглядають так: відправник та одержувач (*communicators*) — люди, які приймають і відправляють повідомлення та виступають у ролі обох учасників одночасно; повідомлення (*messages*) — слова, паузи, жести, міміка, інтонації, емоційні сигнали та інші компоненти, які передають зміст; внутрішні та зовнішні стимули (*internal and external stimuli*) — причини, через які розпочинається процес комунікації (потреби, думки або ситуація, поведінка іншої людини); канали (*channels*) — засоби передачі повідомлень (вербальні, невербальні, зорові, тактильні, слухові); шуми (*the noise*) — перешкоди (семантичні, психологічні, фізичні), які ускладнюють або спотворюють розуміння та контекст (*the context*) — фон (психологічний, соціальний, культурний тощо), у якому відбувається процес комунікації. У центрі моделі знаходиться людина, яка водночас отримує та надсилає сигнали, кодує повідомлення, отримує зовнішні та внутрішні стимули і реагує. До головних особливостей моделі, на думку мовознавця, відносяться одночасність, багатоканальність, багатозначність та вплив контексту. Д. Барнлунд підкреслює, що спілкування є одночасне і двостороннє, а передача та отримання сигналів здійснюються через різні канали. Окрім того, для різних людей слова, жести, інтонації, міміка та емоційні сигнали можуть набувати різного значення, і тому процес їхньої комунікації неможливий без урахування впливу контексту (норми, ситуація, культура, ролі тощо).

Таким чином, Д. Барнлунд розглядає комунікацію як постійний обмін сигналами, які взаємодіють один з одним та інтерпретуються у режимі реального часу. Його модель є продовженням моделі Шрамма як моделі міжособистісного спілкування, але вона використовується для більш детального аналізу процесу комунікації (наприклад, у крос-культурній взаємодії).

Аналізуючи процес реалізації мовної комунікації, Р. Якобсон представив функціональну модель мови. Вчений розглянув комунікативний акт як процес, що складається з 6 елементів, кожному з яких відповідає певна функція (Jacobson, 1960: 350–357): адресант (*an addresser*) — експресивна / емотивна (вираження емоцій та ставлення); адресат (*an addressee*) — конативна (вплив, спонування до певної поведінки або змін); контекст (*context*) — когнітивна / референційна / денотативна (повідомлення певної інформації та фактів); код (*the code*) — метамовна (пояснення коду, значення слів); контакт / канал (*contact*) — фатична (встановлення та підтримка контакту); повідомлення (*a message*) — поетична / естетична (форма повідомлення).

Універсальність запропонованої Р. Якобсоном моделі полягає у тому, що її можна використати по відношенню до різних типів акту мовлення (усне/письмове, науково-технічне/художнє тощо). Модель Якобсона є функціональною, оскільки вона дозволяє розглядати мову як інструмент, що водночас і передає інформацію, і має соціальний та естетичний вплив — і в цьому полягає її основна відмінність від попередніх моделей (наприклад, Шеннона — Вівера), де основною функцією мови вважалась передача повідомлення. У кожному конкретному комунікативному акті може бути використано декілька функцій водночас, і Р. Якобсон виокремлює багатофункціональність мови як окремий аспект мовленнєвого процесу. Завдяки поетичній (естетичній) функції його модель є фундаментальною для семіотики та поезики.

Отже, мова є водночас і способом передачі інформації, і інструментом впливу. Ми погоджуємось з Р. Якобсоном у тому, що у кожному мовленнєвому акті можуть бути присутні декілька функцій, але лише одна з них буде домінувати (в залежності від цілі комунікації).

Проаналізувавши вищенаведені моделі Г. Лассвела, Дж. Гербнера, К. Шеннона та В. Вівера, В. Шрамма, Д. Барнлунда і Р. Якобсона, розглянемо детальніше особливості їх реалізації у науково-технічному дискурсі. Ілюстративний матеріал взято з англomовних науково-технічних статей, індексованих у міжнародних наукових базах даних.

1. Референційна функція. Референційна (когнітивна, денотативна) функція у науково-технічних текстах, на нашу думку, є домінуючою. Основна мета референційної функції — це точна передача фактів, закономірностей та процесів (що є важливим для науково-технічного дискурсу).

In the event where two or more parameters are altered simultaneously, then the causal link becomes harder to grasp, and instead of reaching a direct (clear-cut) causation, it is possibly to draw an indirect causation (Naser, 2022: 2).

Since the yield strength of Grade 36 ksi is lower than that of Grade 50 ksi steel, then it is logical only when $M_{36ksi} < M_{50ksi}$ (Naser, 2022: 5).

The charge of the battery is ensured by an aluminum-made robotic arm, called charging arm (CA), which is also remote-operated to insert four copper-made current collector brushes (CCBs) in four conductive rail channels (CRCs) of a charging rail (CR) parallel to the TIM's monorail (Zoppoli et al., 2023: 1890).

Як бачимо у вищенаведених прикладах, фокус знаходиться не на емоціях, почуттях або закликах, а на контексті, і це допомагає точно розуміти та аналізувати надану інформацію і робити висновки.

2. Безособовість, об'єктивність та відсутність емоційного забарвлення. Оцінки, власне ставлення до певної проблеми або емоційна забарвлена лексика у науково-технічному дискурсі, згідно загально-прийнятих правил, уникаються. Відтак, є розповсюдженим використання безособових конструкцій, пасивних форм та узагальнюючих формулювань.

Given that it is unlikely to devise a comprehensive experimental program, then two possible solutions are proposed: (1) To combine results from multiple experimental programs; and (2) To enlarge experimental tests with numerically generated results (Naser, 2022: 2).

This study takes a philosophical look into causality from a structural engineering perspective (Naser, 2022: 3).

The inner radius of the disk (x_1), the outer radius of the disk (x_2), the engaging force (x_3), and the number of friction surfaces (x_4) as well as five constraints are shown in the following equations (Khodadai et al., 2022: 6675).

It is evident that the MOAOS can outrank the other alternatives in most of the cases except for the 4-bar truss and OSY (Khodadai et al., 2022: 6678).

As part of the principles of SE, the process has been based on virtual models of the product and on virtual simulations of its operation, rather than on the realization of time-consuming and expensive physical models and tests, even if a final physical prototype has also been built and some physical operative tests have also been carried out on it (Zoppoli et al., 2023: 1889).

3. Термінологічність і стандартизованість. Характерною особливістю науково-технічних текстів є наявність точних одиниць вимірювання, позначень, формул і термінів.

In MOTEQ, with $c_2 = 0$, the parameter t becomes ineffective in determining T_i^{env} (Eq. (9)) (Khodadai et al., 2022: 6667).

...the fabrication cost (f_1) and beam deflection (f_2) of a welded beam should be minimized (Khodadai et al., 2022: 6675).

A trapezoidal LDBs' velocity profile, such to complete the opening operation in the same time as the previous CA's version, that is 6 s, with motor's start-up and stopping time assumed equal to 0.5 s, given the stroke required to the LDBs (Zoppoli et al., 2023: 1899).

Окрім цього, відзначаємо наявність схем, класифікацій, списків і шаблонних конструкцій із сталим синтаксисом.

4. Логічна послідовність та однозначність викладу. На відміну від інших типів дискурсу, у науково-технічних текстах не використовується гра слів або двозначність. Ми спостерігаємо усталену структуру викладу, чітку логічну послідовність (визначення — опис — приклад — висновки) і наявність обґрунтувань та аргументації.

5. Метамовна функція. Метамовна функція науково-технічного тексту виконує допоміжну роль у комунікативному акті. Це проявляється у поясненні термінів, уточненні значень використаної лексики, трактуванні понять, описі мовних формул, які використовуються, наприклад:

Re-occurring of a phenomenon means it occurs consistently in tests and/or simulations (Naser, 2022: 6).

A deep dive into Points 1 and 2 reveals an opportunity to tie empiricism (induction) and rationalism (deduction) together, so as to arrive at certain causal laws (see Table 2) (Naser, 2022: 6).

In particular, pantograph mechanisms for charging of transport systems, like trains, trams, and electric buses, have been interesting sources of inspiration (Fig. 6), even if simpler mechanisms, for instance, the car scissor lift, have also been analyzed [8–11] (Zoppoli et al., 2023: 1893).

The extent of the obtained non-dominated front should be maximized, i.e., for each objective, a wide range of values should be covered by the non-dominated solutions (Khodadai et al., 2022: 6680).

6. Фахова аудиторія. Науково-технічний текст орієнтований на аудиторію, яка має певні знання, фахову освіту та досвід і володіє спільним професійним кодом. Варто зауважити, що фатична та поетична функції у науково-технічних текстах виражені дуже слабко, частіше відсутні.

The bulk of this paper is dedicated to establishing an approach and criteria to tie principles of induction and deduction to derive causal laws (i.e., mapping

functions) through explainable artificial intelligence (XAI) capable of describing new knowledge pertaining to structural engineering phenomena (Naser, 2022: 1).

A new charging arm configuration for Train Inspection Monorail travelling in LHC tunnel at CERN was needed to solve the issues of the previous version and overcome its limits one (Zoppoli et al., 2023: 1903).

7. Мовні засоби. Аналізуючи мовні засоби науково-технічного дискурсу, звертаємо увагу на три групи: лексика, синтаксис і морфологія.

Для лексичного рівня характерне використання професіоналізмів, наприклад *causality, explainable artificial intelligence, finite element method, mapping functions, multi-objective thermal exchange optimization (MOTEO) algorithms, knowledge discovery, structural engineering, system engineering, V-model-based design.*

На синтаксичному рівні відзначаємо наявність логічного зв'язку і складнопідрядних речень:

The concept of causality is domain-independent; nevertheless, establishing specific causality is likely to be a domain-dependent task, because each research area will leverage its own domain knowledge in pursuit of causality (Naser, 2022: 3).

For example, the geometrical features of load-bearing members do not deviate beyond a certain range (i.e., with a practical size range where a very small or very large group of members are rarely used, if ever), and these members comprise a handful of construction materials and have certain restraint conditions that would vary within the scale of two extremes (simply-supported and fixed) (Naser, 2022: 13).

Moreover, according to the no free lunch (NFL) theorem (Wolpert and Macready 1997), there is no general-purpose search algorithm to outperform other methods in all problems; hence, there is a strong need to develop specific modern algorithms for such particular types of problems (Khodadai et al., 2022: 6660).

This situation is due to the presence of imperfections on the CR, which, not being designed to be accurate along its entire 27 km length in the LHC tunnel, make the relative distance between the CRCs not always equal to the nominal one (Zoppoli et al., 2023: 1890).

На морфологічному рівні констатуємо використання пасивних форм.

The algorithm is developed based on the concept of Newtonian cooling law that recently has been employed by the thermal exchange optimization (TEO)

algorithm to solve single-objective optimization problems efficiently (Khodadai et al., 2022: 6659).

The accelerator and its surroundings need to be inspected and monitored remotely, due to the presence of human hazards mainly produced by radiation and high magnetic fields (Zoppoli et al., 2023: 1890).

In this application, high-level FRs have firstly been analyzed; they are directly derived from the limits of the present CA's version. Then, they have been formalized and decomposed into three hierarchical levels, as shown in Table 1 (Zoppoli et al., 2023: 1892).

Висновки. У процесі дослідження було з'ясовано, що фундаментальні моделі комунікації (моделі Лассвела, Гербнера, Шеннона — Вівера, Шрамма, Барнлунда, Якобсона), хоча і були створені у межах загальної теорії комунікації, можуть будуть ефективно адаптовані для аналізу науково-технічних текстів за умови врахування їхніх стильових та функціональних особливостей.

Встановлено, що науково-технічний дискурс характеризується когнітивною спрямованістю, об'єктивністю, логічною структурою, стандартизованістю термінології, специфічною мовною організацією та орієнтацією на фахову аудиторію. Зазначені особливості зумовлюють потребу адаптації комунікативних моделей та їх уточнення для більш адекватного відображення особливостей спеціалізованого дискурсу.

Список літератури

- Barnlund D. C. A transactional model of communication. *Foundations of communication theory* (eds. K. K. Sereno, C. D. Mortensen). New York : Harper & Row. 1970. P. 83–102.
- Gerbner G. Toward a general model of communication. *Audio Visual Communication Review*. 1956. Vol. 4, № 3. P. 171–199.
- Jakobson R. Linguistics and poetics. *Style in language* (ed. T. A. Sebeok). Cambridge, MA : MIT Press, 1960. P. 350–377.
- Khodadadi N., Talatahari S., Dadras Eslamlou A. MOTEO: a novel multi-objective thermal exchange optimization algorithm for engineering problems. *Soft Computing*. 2022. Vol. 26. P. 6659–6684. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00500-022-07050-7>
- Lasswell H. D. The structure and function of communication in society. *The communication of ideas* (ed. L. Bryson). New York : Harper & Brothers, 1948. P. 37–51.
- Naser M. Z. Causality in structural engineering: discovering new knowledge by tying induction and deduction via mapping functions and explainable artificial intelligence. *AI in Civil Engineering*. 2022. Vol. 1. Article № 6. DOI: <https://doi.org/10.1007/s43503-022-00005-9>

Shannon C., Weaver W. The Mathematical Theory of Communication. *Bell System Technical Journal*. 1948. Vol. 27. P. 379–423, 623–656. URL: <https://people.math.harvard.edu/~ctm/home/text/others/shannon/entropy/entropy.pdf>

Schramm W. How Communication Works. The Process and Effects of Communication. Urbana : University of Illinois Press, 1954. P. 3–26.

Zoppoli A., Armentani E., Buonocore L. et al. System engineering design approach and virtual assessment of a new charging arm concept for LHC robotic TIM. *International Journal of Advanced Manufacturing Technology*. 2023. Vol. 128. P. 1889–1906. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00170-023-11848-6>

References

Barnlund, D. C. (1970). A transactional model of communication. In K. K. Sereno & C. D. Mortensen (Eds.), *Foundations of communication theory* (pp. 83–102). Harper & Row.

Gerbner, G. (1956). Toward a general model of communication. *Audio Visual Communication Review*, 4(3), 171–199.

Jakobson, R. (1960). Linguistics and poetics. In T. A. Sebeok (Ed.), *Style in language* (pp. 350–377). MIT Press.

Khodadadi, N., Talatahari, S., & Dadras Eslamlou, A. (2022). MOTEQ: A novel multi-objective thermal exchange optimization algorithm for engineering problems. *Soft Computing*, 26, 6659–6684. <https://doi.org/10.1007/s00500-022-07050-7>

Lasswell, H. D. (1948). The structure and function of communication in society. In L. Bryson (Ed.), *The communication of ideas* (pp. 37–51). Harper & Brothers.

Naser, M. Z. (2022). Causality in structural engineering: Discovering new knowledge by tying induction and deduction via mapping functions and explainable artificial intelligence. *AI in Civil Engineering*, 1, Article 6. <https://doi.org/10.1007/s43503-022-00005-9>

Shannon, C., & Weaver, W. (1948). The mathematical theory of communication. *Bell System Technical Journal*, 27, 379–423, 623–656. <https://people.math.harvard.edu/~ctm/home/text/others/shannon/entropy/entropy.pdf>

Schramm, W. (1954). *How communication works*. In *The process and effects of communication* (pp. 3–26). University of Illinois Press.

Zoppoli, A., Armentani, E., Buonocore, L., Buonocore, S., Di Giovannantonio, S., Di Castro, M., & Di Gironimo, G. (2023). System engineering design approach and virtual assessment of a new charging arm concept for LHC robotic TIM. *International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 128, 1889–1906. <https://doi.org/10.1007/s00170-023-11848-6>

Стаття надійшла до редакції 14.04.2025 року

УДК 811.111:378.147.091.3

DOI: 10.18524/2307-4604.2025.1(54).338542

AUDIO-LINGUAL METHOD ТА ЙОГО ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Арапакі М. В.

доктор філософії, викладач

Одеський державний університет внутрішніх справ

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9437-0421>

Стаття присвячена аналізу методичних можливостей застосування аудіо-лінгвального методу (ALM) у процесі професійно орієнтованого навчання англійської мови у вищих навчальних закладах системи МВС України. У дослідженні розкрито специфіку методологічних засад ALM, зокрема обмежене використання рідної мови, пріоритет слухо-мовленнєвих каналів сприйняття, опосередковане засвоєння граматичних структур через багаторазове використання у контексті та заснована на механізмах стимулу, реакції й підкріплення. Визначено, що такий підхід сприяє ефективному формуванню автоматизованих мовленнєвих навичок, необхідних для виконання рутинних комунікативних дій у стандартизованих умовах професійної діяльності. Акцентовано увагу на дидактичній доцільності застосування цього методу в умовах дисциплінованого освітнього середовища, характерного для курсантської підготовки. Розглянуто перспективи поєднання ALM із комунікативно орієнтованими методиками для забезпечення повноцінного розвитку мовної особистості курсантів, зокрема в частині здатності до гнучкого, варіативного і міжособистісно чутливого вербального реагування в реальних службових ситуаціях.

Ключові слова: *структуроване навчання, професійна мовна підготовка курсантів, автоматизація мовленнєвих навичок, дисциплінарне освітнє середовище, оперативна комунікація, методична інтеграція, мовна реактивність.*

AUDIO-LINGUAL METHOD AND ITS CORE PRINCIPLES AND TEACHING TECHNIQUES IN ENGLISH LANGUAGE INSTRUCTION

Arapakі M. V.

PhD, Senior Lecturer

Odesa State University of Internal Affairs

The article is devoted to the analysis of the methodological potential of the Audio-Lingual Method (ALM) in the context of professionally oriented English language instruction in higher educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

The study reveals the specific methodological foundations of ALM, including the limited use of the native language, prioritization of auditory-verbal perception channels, indirect acquisition of grammatical structures through repeated contextual use, and reliance on the mechanisms of stimulus, response, and reinforcement. It is argued that such an approach facilitates the effective development of automated speech skills essential for performing routine communicative actions in standardized conditions of professional activity. Special emphasis is placed on the didactic expediency of implementing this method within a disciplined educational environment, which is typical of cadet training. The article also explores the prospects for integrating ALM with communicative-oriented approaches to ensure the holistic development of the cadets' linguistic personality, particularly in terms of their ability for flexible, adaptive, and interpersonally sensitive verbal responses in real-life service-related interactions.

Key words: structured instruction, cadet professional language training, speech skill automation, disciplinary educational environment, operational communication, methodological integration, linguistic responsiveness.

Вступ. У сучасних умовах глобалізації, інтернаціоналізації освітніх процесів та розширення міжнародної безпекової співпраці володіння іноземною мовою, зокрема англійською, стає невід'ємною складовою професійної підготовки працівників системи МВС України. Потреба у чіткому, оперативному, граматично коректному та інтонаційно точному усному мовленні зумовлює актуальність переосмислення методологічних підходів до викладання англійської мови в умовах професійно орієнтованого навчання. У цьому контексті зростає науковий і практичний інтерес до аудіо-лінгвального методу (Audio-lingual method — ALM), який ґрунтується на концепції мовлення як поведінкового акту, що формується шляхом повторення мовних патернів, автоматизації мовних реакцій та домінування слухо-усного каналу сприйняття інформації.

Теоретичні засади ALM формувалися під впливом біхевіористичної психології та структуралістської лінгвістики, що надало методу чіткої навчальної логіки та уможливило створення високорегламентованих програм формування мовленнєвих звичок. У фокусі методу — пріоритет вимови, інтонації, мовленнєвих зразків та обмежене використання рідної мови, що є вкрай важливим у контексті підготовки фахівців, діяльність яких передбачає виконання інструкцій, реагування на накази, оперативну комунікацію в екстремальних або багатонаціональних умовах. Особливої уваги набуває можливість використання ALM як домінантного методу на початкових етапах про-

фесійно орієнтованого мовного навчання курсантів і студентів закладів вищої освіти МВС України.

Попри тривалу історію існування, аудіо-лінгвальний метод не втрачає актуальності, особливо у спеціалізованих освітніх середовищах, де ключову роль відіграють стандартизовані мовні реакції, чітка вимова та слухомоторна автоматизація мовлення. Метод забезпечує ефективне засвоєння функціональних мовленнєвих одиниць завдяки багаторазовому повторенню, моделюванню діалогів, трансформаційним вправам, що ідеально відповідає структурі підготовки фахівців для органів правопорядку. Водночас, дослідження ефективності цього методу в умовах сучасної вищої професійної освіти потребує подальшого теоретико-практичного обґрунтування та адаптації до специфіки освітнього процесу у ЗВО МВС. У зв'язку з цим, **мета статті** полягає в аналізі потенціалу аудіо-лінгвального методу як ефективного інструменту формування усномовленнєвих навичок у майбутніх фахівців системи МВС України, в обґрунтуванні його дидактичного значення, методичних механізмів реалізації та визначенні напрямів практичного впровадження в освітній процес з урахуванням сучасних вимог до професійно спрямованого іншомовного навчання.

Матеріал і методи досліджень. Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, вибір яких обумовлений особливостями мети роботи. За допомогою діалектичного методу досліджено проблеми належного викладання англійської мови для майбутніх фахівців системи МВС України. Структурно-логічний підхід сприятиме розкриттю принципів аудіо-лінгвального методу. Абстрактно-логічний і метод моделювання застосовується при викладанні англійської мови за допомогою аудіо-лінгвального методу.

Результати та їх обговорення. Аудіо-лінгвальний метод (Audio-Lingual Method, далі — ALM) посідає провідне місце у методиці викладання англійської мови, завдяки спрямованості на формування нових мовленнєвих звичок, а також завдяки своїй психологічно-поведінковій основі, що апелює до таких теоретичних платформ, як біхевіоризм, структуралізм і прагматична лінгвістика (Мирошніченко, 2018). У центрі цього підходу — освоєння фразеологічних і граматичних структур англійської мови шляхом їх повторення із великою частотою у навчальному діалогічному мовленні (Білоус & Байбакова, 2024: 1034). У контексті підготовки студентів і курсантів закладів вищої освіти системи МВС України метод ALM постає як особливо ре-

левантний у силу низки параметрів — зокрема, необхідності чіткого засвоєння командної мови, реагування на мовні інструкції у режимі обмеженого часу, а також уніфікованості мовленнєвої продукції в екстремальних ситуаціях.

Основою ALM є постулат про те, що мова в першу чергу є вербальною поведінкою. Засвоєння мови, таким чином, відбувається не через усвідомлення граматичних правил, а через формування мовних звичок за допомогою послідовного слухання та відтворення зразків правильної англійської мови. Повторення патернів — ключовий елемент цього підходу — виступає механізмом закріплення нової мовної структури у довготривалій пам'яті, що дозволяє уникнути частих мовних помилок на етапі спонтанного мовлення. За цією логікою, навчання мови відбувається через імітацію, повторення та поступову автоматизацію правильних структур у контексті.

У методологічному вимірі аудіо-лінгвальний метод передбачає радикальне зменшення або повне усунення рідної мови з освітнього процесу. Такий підхід ґрунтується на припущенні, що присутність рідної мови на заняттях з іноземної є не лише непотрібною, а й шкідливою у формуванні нових мовленнєвих звичок у цільовій мові (L2). Вживання рідної мови, відповідно до біхевіористського бачення процесу навчання, активізує раніше сформовані мовні асоціації, що суперечить завданню створення нових умовних рефлексів — автоматичних вербальних реакцій, які виникають виключно в рамках іншомовного середовища.

Граматичні структури, у межах цього підходу, не подаються як абстрактні правила, що підлягають логічному осмисленню та вербалізації студентами. Натомість, у процесі навчання використовується індуктивний шлях засвоєння (*deductive exposure*), за якого лінгвістичні форми не пояснюються безпосередньо, а багаторазово вводяться в контексті мовленнєвої діяльності, що дозволяє студентам інтуїтивно виводити граматичні закономірності з повторюваних прикладів. Цей спосіб забезпечує природне опанування граматичних явищ, з акцентом на їхнє функціональне застосування, а не формальне запам'ятовування. В основі подачі матеріалу — моделювання мовленнєвих зразків, в яких граматики інтегрована в комунікативні одиниці. Таке представлення відповідає природним механізмам засвоєння мови і сприяє автоматизації граматичних структур у мовленнєвій поведінці студентів.

Особливістю організації освітнього процесу в межах ALM є послідовне використання навчальних одиниць, побудованих навколо структурно завершених граматичних і лексичних патернів, які вводяться у контексті контрольованого усного мовлення (Сергієнко, 2023). На цьому етапі студенти виконують численні вправи на повторення, підстановку, трансформацію та реcitaцію, що створює умови для формування моторно-слухових асоціацій та закріплення правильної вимови, ритміко-інтонаційних моделей і граматичних зв'язків. Вивчені мовленнєві конструкції спочатку застосовуються в умовах максимально контрольованої мовленнєвої продукції, де кожна репліка детермінована структурою вправи та спрямована на механічне відтворення правильного зразка. Така стратегія дозволяє уникнути помилкових узагальнень та забезпечує стабільність засвоєння цільових мовленнєвих форм. Лише після достатнього рівня автоматизації, коли мовленнєві реакції закріплені на рівні умовного рефлексу, студенти переходять до етапу більш вільного мовлення, що дозволяє апробувати засвоєні одиниці в умовах наближених до автентичної комунікативної ситуації.

Застосування даної методики набуває особливої значущості в контексті навчання курсантів і студентів ЗВО МВС України, де комунікативна ефективність англійської мови повинна забезпечуватися без постійної опори на переклад або аналітичні інтерпретації. Висока щільність тренувальних структур, частотне повторення ключових мовних одиниць, суворе регламентація мовленнєвих дій і зосередження на вимові відповідають умовам навчання майбутніх офіцерів, де цінуються швидкість, точність та прогнозованість вербальної взаємодії в межах професійного середовища. Таким чином, аудіо-лінгвальний метод є не лише педагогічною системою, але й дидактичним інструментом формування рефлексорного мовленнєвого реагування, адаптованого до специфіки професійної комунікації в умовах службової діяльності правоохоронних органів.

Центральна навчальна стратегія аудіо-лінгвального методу базується на концептуальній моделі «стимул — реакція — підкріплення», яка походить із класичної біхевіористичної парадигми психології навчання. У межах цього підходу навчання іноземної мови розглядається як процес формування нових мовленнєвих звичок через багаторазове повторення правильної реакції на мовний подразник. Такий подразник може мати різну природу — це

можуть бути запитання викладача, візуальний або аудіальний сигнал, вербальна інструкція чи демонстрація комунікативної ситуації. Основна увага спрямована на те, щоб відповідь студента була не довільною, а формально правильною і структурно передбачуваною відповідно до цільових мовних одиниць, які опановуються в межах конкретного навчального етапу. Кожна реакція, тобто мовленнєвий продукт студента, отримує негайне підкріплення з боку викладача — або у формі схвалення, якщо відповідь правильна, або у вигляді корекції та повторної демонстрації зразка в разі помилки. Таке позитивне підкріплення виконує функцію фіксації правильної мовленнєвої реакції в поведінковому репертуарі учня. Відсутність акценту на помилках і одночасна орієнтація на постійне повторення коректного зразка мінімізує ймовірність засвоєння помилкових конструкцій. У такому процесі принципово важливою є регулярність, темп мовлення і точність відтворення, що набуває особливого значення у професійній підготовці осіб, для яких функціонування в умовах оперативної комунікації — критичний чинник ефективності (Голубєва, 2023.).

Методи навчальної роботи в межах цієї стратегії включають численні різновиди вправ, заснованих на механізмах повторення та варіативного маніпулювання мовним матеріалом у межах стабільної структури. До таких практик належать автоматизовані серії повторень (drill practice), заучування діалогів на пам'ять із подальшим їх програванням у парах або групах (dialogue memorization), ланцюгові відповіді учасників із поступовою ускладненням лексико-граматичного матеріалу (chain drills), вправи на трансформацію граматичних форм без зміни семантичної основи висловлювання (transformation drills), а також заміщення елементів мовної конструкції новими одиницями без порушення її синтаксичної структури (replacement drills). Ці техніки мають не лише педагогічну, але й когнітивно-поведінкову цінність, оскільки формують у студентів стійкий мовленнєвий автоматизм, що ґрунтується на оперативному розпізнаванні стимулу та моментальній побудові відповідної реакції у рамках засвоєного мовного патерну (Довгополова, 2025).

У специфічному контексті підготовки курсантів та студентів закладів вищої освіти МВС України зазначена стратегія виявляється надзвичайно релевантною. Її ефективність зумовлена можливістю формувати точне, швидке та структурно правильне мовлення без за-

лучення проміжного етапу перекладу, що критично важливо в ситуаціях, де комунікація здійснюється в умовах дефіциту часу, високої психологічної напруги або підвищеної відповідальності. У такому середовищі здатність до миттєвого вербального реагування англійською мовою, що ґрунтується на багаторазово автоматизованих структурах, є ключовим чинником як у професійній, так і в міжкультурній взаємодії. Таким чином, структура «стимул — реакція — підкріплення» стає не лише дидактичним інструментом, а й засобом формування операційної готовності до комунікативної дії в межах правоохоронної діяльності.

Особливої ваги в аудіо-лінгвальному методі надається розвитку усного мовлення, зокрема вимові, інтонаційній виразності та ритміко-мелодичному оформленню мовлення, що прямо визначає його релевантність і методичну доцільність для освітніх програм у закладах вищої освіти системи Міністерства внутрішніх справ України. В умовах професійної підготовки, яка поєднує теоретичну фахову компетентність із прикладною мовленнєвою практикою, курсанти та студенти мають справу з реаліями, де оперативне вербальне реагування англійською мовою, чіткість вимови та інтонаційна достовірність є не просто бажаними, а функціонально необхідними.

Мовленнєва продуктивність у таких контекстах не допускає неоднозначності чи фонетичної нечіткості, оскільки навіть незначне викривлення артикуляції або інтонаційної структури повідомлення може спричинити помилкову інтерпретацію, що в оперативно-службовій діяльності загрожує серйозними наслідками. Саме тому систематичне тренування фонетичних моделей, відпрацювання фразової інтонації, наголосів і паузування, що закладено в основу ALM, набуває особливої дидактичної значущості.

З методичної точки зору, реалізація фонетичної складової ALM передбачає не лише демонстрацію коректного зразка мовлення носієм або викладачем, а й активне повторення студентами заданих моделей у різних ритміко-ситуативних контекстах. Через багаторазове інтонування діалогічних структур, відпрацювання інтонаційних конструкцій наказового та питального характеру, автоматизацію фонемних та надсегментних одиниць здійснюється поступове формування навичок, що відповідають службовим мовленнєвим потребам. Наприклад, такі функції, як передача чітких інструкцій, реагування на команди, коментування дій під час патрулювання чи допиту, реалі-

зуються у формі заздалегідь опрацьованих патернів, що дозволяють швидко та безпомилково комунікувати в межах типових ситуацій.

Викладання в такому форматі супроводжується фокусуванням на слуховому сприйнятті як основному каналі введення мовного матеріалу, що відповідає принципу аудіо-орієнтованості методу. За рахунок повторного прослуховування автентичних аудіозаписів, озвучених діалогів або командних структур, відбувається внутрішнє структурування мовного досвіду студентів, яке надалі перетворюється у здатність до адекватного вербального реагування без залучення внутрішнього перекладу.

Таким чином, цілеспрямоване навчання вимови, яке забезпечує ALM, відіграє не лише допоміжну роль у формуванні комунікативної компетентності, а є осердям методики, оскільки акустична точність, чітка артикуляція та інтонаційна виразність є критично необхідними у специфічному освітньому та професійному контексті підготовки майбутніх працівників правоохоронних органів. Такий акцент методично забезпечується через репетиційні вправи, автоматизовані тренінги з озвучення команд, імітаційні мовленнєві сценарії, що максимально наближені до службових ситуацій.

З урахуванням мінімізації використання рідної мови у процесі навчання та пріоритетності слухо-мовленнєвого каналу засвоєння, аудіо-лінгвальний метод вимагає постійного і методично обґрунтованого залучення аудіо- та автентичних мультимедійних матеріалів. Це включає як ретельно підібрані навчальні діалоги, розроблені відповідно до певних граматичних та лексичних структур, так і професійно релевантні фрагменти службових комунікацій, інструкцій, радіоповідомлень та комунікативних сценаріїв, які відображають типові ситуації оперативного або службового характеру. Такий підхід є особливо доцільним у системі підготовки студентів та курсантів ЗВО МВС, де формування мовленнєвої реакції має не загальнокомунікативний, а прикладний і службово-орієнтований характер.

З методичної позиції використання аудіоматеріалів у рамках ALM має подвійне завдання: з одного боку, виступає первинним джерелом мовного впливу, з іншого — слугує моделлю для наслідування та тренування артикуляційно-інтонаційних структур. Матеріали мають бути адаптовані до рівня підготовки слухачів, але водночас містити приклади реального мовлення, зокрема в умовах підвищеного темпу, фонетичних редукцій, ритмічного згортання фраз тощо. Саме такі

характеристики формують в учасників навчання здатність до автоматичного розпізнавання типових команд, інструкцій та зразків службового спілкування.

У сучасних умовах, коли значна частина освітнього процесу в ЗВО МВС реалізується у форматі змішаного або дистанційного навчання, роль аудіо- та відеоконтенту як замінича або доповнення до живого мовного контакту суттєво зростає. АЛМ у цьому контексті демонструє високу адаптивність: циклічне прослуховування діалогів, повторення мовленнєвих патернів, запис власних варіантів із подальшим порівнянням із еталонним зразком — усе це стає основою самостійного тренування вимови, інтонації та ритміки мовлення у позааудиторних умовах.

Автентичні матеріали, такі як фрагменти міжнародних поліцейських операцій, відеоінструкції НАТО, аудіозаписи комунікації між представниками силових структур у рамках миротворчих місій, відіграють подвійну роль. По-перше, сприяють формуванню професійної мотивації та занурюють курсантів у цільовий комунікативний простір. По-друге, такі джерела дозволяють апробувати засвоєні мовленнєві структури в максимально наближеному до реальності контексті, що сприяє інтеграції знань, навичок і стратегій мовленнєвої поведінки. З методичного погляду, це положення цілком узгоджується з ситуативним викладанням мови, який становить основу аудіолінгвального методу й передбачає, що мовні одиниці не вивчаються ізольовано або у формі абстрактного засвоєння граматичних правил, а інтегруються в комунікативні ситуації, наближені до реальних умов спілкування. Такий підхід дозволяє формувати мовні навички в контексті конкретних функціональних завдань, що забезпечує не лише механічне засвоєння лексико-граматичних структур, але й поступову автоматизацію їхнього вживання у типових ситуаціях професійної взаємодії (Марцін, 2024).

Таким чином, системне використання аудіо- та відеоматеріалів у межах аудіолінгвального методу не лише компенсує відсутність рідної мови як інструмента пояснення, а й активізує засвоєння через повторюваність, слухове сприйняття, інтонаційне наслідування та вербальне відтворення. Це підвищує ефективність мовленнєвої підготовки в умовах професійної специфіки ЗВО МВС, де комунікативна компетентність у міжнародному та службовому англомовному середовищі стає не додатковою, а ключовою складовою фахової придатності.

Застосування аудіо-лінгвального методу у закладах вищої освіти МВС має низку методичних переваг, обумовлених природою освітнього середовища, що характеризується високим рівнем організованості, дисципліни, регламентованості освітнього процесу та орієнтації на практичну результативність (Хома, 2021). У таких умовах особливо ефективним є впровадження стандартизованих форм навчання, заснованих на повторюваних мовних моделях та стійких комунікативних патернах. ALM, який ґрунтується на багаторазовому повторенні, інтенсифікованій тренувальній практиці та контрольованому мовленнєвому реагуванні, органічно інтегрується в освітній процес курсантів, орієнтованих на чітке виконання інструкцій, команд і стандартів службового мовлення.

З методичного погляду, така організація навчання дозволяє забезпечити системну автоматизацію найбільш уживаних мовних конструкцій, що відповідають типових ситуаціям оперативної діяльності: комунікації при перевірці документів, формулювання наказів, пояснень інструкцій, командних форм, а також взаємодії із затриманими або свідками. Високий ступінь стандартизації дозволяє уникнути змістовної розмитості й мовної варіативності, що у професійному спілкуванні силових структур призводить до непорозумінь або втрати комунікативної точності. ALM, завдяки структурованості та чіткості мовного матеріалу, відповідає вимогам лінгвістичної точності, що є ключовою у контексті службової комунікації.

Водночас важливо враховувати методичні обмеження ALM, які виявляються у процесі формування мовленнєвої особистості курсантів. Метод, орієнтований переважно на формування навичок рецептивного і репродуктивного рівня, значною мірою обмежує розвиток продуктивних, зокрема творчих, мовленнєвих здібностей. Це призводить до зниження здатності курсантів до адаптивної комунікації в непередбачуваних ситуаціях, де необхідне не лише знання формул, а й гнучкість мовлення, емпатія, міжособистісна чутливість, а також аналітичне осмислення комунікативних намірів співрозмовника.

З огляду на зазначене, доцільним є впровадження ALM як фундаментального етапу формування мовної компетентності, насамперед на рівні засвоєння граматичних структур, фонетики та реактивних патернів мовлення, а також у початкових етапах професійно орієнтованого навчання. У подальшому освітній процес потребує поступового розширення методичного інструментарію за рахунок інтеграції

комунікативного підходу, завдань відкритого типу, рольових і ситуативних ігор, дискусій, аналізу випадків (case study), що забезпечують розвиток критичного мислення, автономії у спілкуванні, міжособистісної чутливості та здатності до варіативного вербального реагування у складних оперативних контекстах (Саламатіна, 2023).

Таким чином, методично виправданим є комбінований підхід, у межах якого аудіо-лінгвальний метод виконує функцію дисциплінуючої та автоматизуючої основи, а сучасні комунікативні технології — функцію адаптації засвоєного матеріалу до широкого спектру реальних комунікативних ситуацій, характерних для професійного середовища представників силових структур.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що аудіо-лінгвальний метод постає як високоефективна методологія для початкового етапу формування мовленнєвих навичок у специфічних умовах професійної підготовки, особливо в системі вищої освіти МВС України. Його доцільно розглядати як базовий тренувальний інструмент для формування усталених мовних реакцій, закріплення типових структур англomовного офіційного дискурсу, розпізнавання та відтворення інструктивних та командних одиниць, а також розвитку правильного мовленнєвого ритму та інтонації.

Список літератури

- Білоус Т. М., Байбакова О. О. Інноваційні підходи до викладання англійської мови в освітніх програмах. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 5 (33). С. 1031–1041. DOI: 10.52058 / 2786–5274–2024–5 (33) — 1031–1041
- Голубева І. Порівняльний аналіз використання традиційних та новітніх методик вивчення іноземних мов. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. № 64 (1). С. 322–328. DOI: 10.24919 / 2308–4863 / 64–1–48
- Довгополова Г. Г. Особливості викладання іноземної мови студентам права. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. № 14. URL: [https:// pedagogical-academy.com / index.php / journal / article / view / 585 / 468](https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/585/468). DOI: 10.5281 / zenodo. 14762198
- Марцін В. В. Удосконалення та оптимізація аудіо-лінгвального методу у вивченні англійської мови в вищих навчальних закладах. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2024. № 215. С. 332–335. DOI: 10.36550 / 2415–7988–2024–1–215–332–335
- Мирошніченко О. А. Ефективні методи навчання у викладанні англійської мови як іноземної (EFL). *Young Scientist*. 2018. № 1 (52). С. 817–820.
- Саламатіна О. О. Роль дидактичної гри у вивченні іноземної мови здобувачами вищої освіти немовних вузів. *Матеріали Причорноморської науково —*

практичної конференції професорсько-викладацького складу Миколаївського національного аграрного університету, (м. Миколаїв, 21 квітня 2023 р.). С. 15–17.
Сергієнко О. О. Найпопулярніші та найефективніші підходи й методики викладання англійської мови. *International scientific conference, Czestochowa, the Republic of Poland November 1–2, 2023*. С. 109–111. DOI: 10.30525 / 978–9934–26–366–8–27

Солодчук А. Сучасні підходи до навчання і викладання англійської мови. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2021. № 3. С. 162–169. DOI: 10.31499 / 2307–4906.3.2021.241764

Хома І. О. Переваги застосування комунікативного підходу до викладання та вивчення англійської мови. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасна філологія: теорія та практика»*. 2021. С. 279–282.

References

Bilous, T. M., & Baibakova, O. O. (2024) Innovatsiini pidkhody do vykladannia anhliiskoi movy v osvithnikh prohramakh [Innovative approaches to teaching English in educational programmes]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii*. issue 5 (33), pp. 1031–1041. DOI: 10.52058 / 2786–5274–2024–5 (33) — 1031–1041 [in Ukrainian].

Holubieva, I. (2023) Porivnialnyi analiz vykorystannia tradytsiinykh ta novitnykh metodyk vyvchennia inozemnykh mov [Comparative analysis of the use of traditional and modern methods of learning foreign languages]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. issue 64 (1), pp. 322–328. DOI: 10.24919 / 2308–4863 / 64–1–48 [in Ukrainian].

Dovhopolova, H. H. (2025) Osoblyvosti vykladannia inozemnoi movy studentam prava [Features of teaching a foreign language to law students]. *Pedahohichna Akademiia: naukovi zapysky*. issue 14. URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/585/468> DOI: 10.5281/zenodo.14762198 [in Ukrainian].

Martsin, V. V. (2024) Udoskonalennia ta optymizatsiia audio-lihvalnoho metodu u vyvchenni anhliiskoi movy v vyshchykh navchalnykh zakladakh [Improvement and optimisation of the audio-logical method in teaching English in higher education institutions]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohichni nauky*. issue 215, pp. 332–335. DOI: 10.36550 / 2415–7988–2024–1–215–332–335 [in Ukrainian].

Myroshnychenko, O. A. (2018) Efektyvni metody navchannia u vykladanni anhliiskoi movy yak inozemnoi (EFL) [Effective teaching methods in teaching English as a foreign language (EFL)]. *Young Scientist*. issue 1 (52), pp. 817–820. [in Ukrainian].
Salamatina, O. O. (2023) Rol dydaktychnoi hry u vyvchenni inozemnoi movy zdobuvachamy vyshchoi osvity nemovnykh vuziv [The role of didactic game in learning a foreign language by higher education students of non-language universities]. *Materialy Prychornomorskoj nauково-praktychnoi konferentsii profesorsko-vykladatskoho skladu Mykolaivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, pp. 15–17. [in Ukrainian].

Serhiienko, O. O. (2023) Naipopuliarnishi ta naiefektyvnishi pidkhody y metody vykladannia anhliiskoi movy [The most popular and effective approaches and methods of teaching English]. *International scientific conference, Czestochowa, the Republic of Poland November 1–2*, pp. 109–111. DOI: 10.30525 / 978–9934–26–366–8–27 [in Ukrainian].

Solodchuk, A. (2021) Suchasni pidkhody do navchannia i vykladannia anhliiskoi movy [Modern approaches to learning and teaching English]. *Zbirnyk naukovykh prats U manskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu*. issue 3, pp. 162–169. DOI: 10.31499 / 2307–4906.3.2021.241764 [in Ukrainian].

Khoma, I. O. (2021) Perevahy zastosuvannia komunikatyvnoho pidkhodu do vykladannia ta vyvchennia anhliiskoi movy [The advantages of applying a communicative approach to teaching and learning English]. *Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Suchasna filolohiia: teoriia ta praktyka»*. pp. 279–282. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.05.2025 року

ПРО МЕТОДИКУ НАВЧАННЯ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Бігунова Н. О.

доктор філологічних наук, професор
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9460-9700>
ResearcherID Web of Science: AAG-7294-2019

Неклесова В. Ю.

доктор філологічних наук, професор
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2376-2986>
ResearcherID Web of Science: KLD-7560-2024

Ткаченко Г. В.

кандидат філологічних наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0274-8752>
ResearcherID Web of Science: NSU-2455-2025

В статті запропонована методична модель навчання академічного письма, яка складається з восьми етапів, кожен з яких має власні методичні та лінгвістичні цілі. На першому, ознайомлювальному етапі відбувається знайомство з науковими жанрами академічного дискурсу та з їхньою структурою. На другому, спеціалізованому етапі студенти навчаються розпізнавати характерні риси різних типів академічного дискурсу у наданих викладачем зразках, визначаючи такі ключові складові, як тезисне твердження, гіпотезу, зав'язку та топікове речення. На третьому, методичному етапі студенти отримують письмове завдання, метою якого може бути написання есе або листа певної тематики, обсягу та структури. Четвертий, мовний етап, полягає у відпрацюванні необхідних граматичних структур, пошуку релевантної лексики, розширення репертуару засобів когезії та фразових зворотів. На п'ятому етапі рецензування студенти спочатку знайомляться з феноменом рецензування, його завданнями та функціями, а потім рецензують перші складені ними варіанти академічних текстів. Шостий етап фідбека забезпечує студенту зворотний зв'язок викладача як подальший стимул для подальшого розвитку навичок академічного письма. Сьомий етап самокорекції присвячений саморедагуванню та максимальному використанню зауважень та рекомендацій викладача та студентів-рецензентів. На заключному восьмому етапі оцінювання студент здає викладачеві виправлений, відредагований текст, відбувається оцінка навичок академічного письма.

Запропонована методична модель надає студентам можливості для засвоєння особливостей жанрів академічного письма; набуття практичних навичок письмового наукового мовлення, досвіду збирання і вивчення фактів, самостійного пошуку й опрацювання джерел, виконання як індивідуальних завдань, так і групових проєктів; виявлення власних аналітичних, критичних та творчих здібностей; формування навичок критичного мислення.

Ключові слова: академічне письмо, методика, академічний жанр, академічний дискурс, критичне мислення.

ON THE METHODOLOGY OF TEACHING ACADEMIC WRITING IN ENGLISH

Bigunova N. O.

Doctor of Philological Sciences, Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

Neklesova V. Yu.

Doctor of Philological Sciences, Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

Tkachenko H. V.

PhD in Philological Sciences, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

The article offers a methodological model for teaching academic writing, which consists of eight stages, each of which has its own methodological and linguistic goals. At the first, introductory stage, students are introduced to the scientific genres of academic discourse and their structure. At the second, specialized stage, students learn to recognize the characteristic features of different types of academic discourse in the samples provided by the teacher, identifying such key components as a thesis statement, hypothesis, a lead-in, and a topic sentence. At the third, methodological stage, students receive a written assignment, the purpose of which may be to write an essay or letter on a certain topic, volume, and structure. The fourth, linguistic stage, consists of practicing the necessary grammatical structures, searching for relevant vocabulary, and expanding the repertoire of cohesion tools and phraseological units. At the fifth stage of reviewing, students first become familiar with the phenomenon of reviewing, its tasks, and functions, and then review the first versions of academic texts they have composed. The sixth stage of feedback provides the students with teacher's feedback from the teacher as an incentive for the further development of academic writing skills. The seventh stage of self-correction is devoted to self-editing and earning from the comments and recommendations of the teacher and student reviewers. At the final eighth stage of assessment, the student submits a corrected, edited text to the teacher, and academic writing skills are assessed. The proposed methodological model provides students with opportunities to master the features of academic writing genres; acquire practical skills in written scientific speech, expe-

rience in collecting and studying facts, independent search and processing of sources, perform both individual tasks and group projects; identify their own analytical, critical and creative abilities; develop critical thinking skills.

Key words: *academic writing, methodology, academic genre, academic discourse, critical thinking.*

Вступ. Письмо є одним з найбільш багатопланових, складно та повільно освоюваних комплексів компетенцій, які включають як металінгвістичні (наприклад, висунення гіпотези, логічна організація ідей, спосіб доказу), так і лінгвістичні (наприклад, формулювання тези, використання синтаксичних структур, сигналів переходу, релевантної лексики) компетенції.

Опанування навичками академічного письма становить серйозні труднощі для студентів українських вишів. Вивчення досвіду зарубіжних університетів показує, що академічна грамотність є обов'язковою вимогою в американських університетах, де першокурсникам пропонуються курси, спрямовані на те, щоб допомогти студентам оволодіти академічною грамотністю та ознайомити їх із особливостями мови наукового стилю. На відміну від американських університетів, британські університети спочатку пропонували курси академічного письма лише іноземним студентам, однак пізніше, вслід за американськими колегами, вони теж почали пропонувати навчання навичкам письмової мови наукового стилю студентам та аспірантам. Особливу увагу навчанню навичок академічного письма англійською стали приділяти і Європейські університети (Kruse, 2013; Kim Y., Kim J., 2005), а також східні виші (Nordin, Mohammad, 2006; Zarihan, Faizal, 2018; Zeng, 2005), практикуючи різні підходи та методи для досягнення високих результатів учнів (Coffin et al, 2003; Hasan, Akhand, 2010; Paltridge, 2004; Sun, Feng, 2009).

Українські дослідники дотримуються думки, що навчання студентів навичкам академічного письма є особливо важливим в епоху зростаючої академічної мобільності та освітньої глобалізації (Вихрущ, 2021; Каліберда, Осадча, 2021; Крижанівська et al, 2024; Шум, 2023 та ін.).

При навчанні навичок письма успішність комунікації визначається вибором певного жанру, зокрема академічного. Р. Реппен стверджує, що «зосередження на конкретних особливостях жанру дозволяє студентам краще зрозуміти, як у своєму тексті досягти поставленої комунікативної мети» (Reppen, 2010: 322).

Р. Баджер та Дж. Уайт виокремлюють три основні етапи створення тексту: на першому етапі розглядаються зразки текстів певного жанру, другий етап присвячений виконанню тренувальних мовних вправ, і лише на третьому етапі створюється самостійний текст (Badger, White, 2000). Таким чином, процес створення тексту відбувається в соціальній ситуації і має певну мету, але навчання відбувається через усвідомлене наслідування та аналіз (Brammer, Rees, 2007).

Українські вчені Н. Каліберда та О. Осадча виділяють наступні компоненти, важливі для ефективного розвитку навичок академічного письма:

- змістовний компонент (вибір теми та володіння достатніми фоновими знаннями для її вивчення);
- системний компонент (знання про граматичні та лексичні засоби, які необхідно використовувати в процесі написання академічного тексту);
- процесуальний компонент (розуміння, яким чином можна отримати необхідну інформацію для написання тексту);
- жанровий компонент (вибір типу тексту, розуміння його стилістичних та мовних особливостей);
- контекстуальний компонент (розуміння значення контексту та культурних особливостей) (Каліберда, Осадча, 2021: 269).

В межах дисципліни «Академічне писемне мовлення» передбачено вивчення певних тем, до яких Ю. Томчаковська уналежнює: загальні характеристики та види англomовного академічного письма, критичне мислення, читання, письмо, лінгвальні засоби перефразування, резюме в академічному письмі, оформлення цитування та посилань, мовні особливості структурних частин академічного тексту, мовні особливості аргументації, обговорення, зв'язності, порівнянь та прикладів, дефініцій та узагальнень, стилістичні особливості академічного письма, лексико-синтаксичні особливості анотацій та наукової статті (Томчаковська, 2024: 257).

До типових проблем викладання академічного письма англійською мовою українські науковці відносять такі його аспекти, як: структурування абзаців, збагачення словникового складу, розпізнавання та вживання характерних мовних одиниць (лексичних, граматичних, стилістичних), редагування (використання послуг професійного редагування для вирішення типових структурних і граматичних проблем) (Крижанівська et al, 2024).

Г. Т. Крижанівська з колегами звертають увагу на те, що україномовним авторам часто складно, незважаючи на їхнє знання граматики та лексики, здійснити виклад своїх ідей відповідно до стилістичних норм міжнародних редакційних стандартів. Міжмовна інтерференція, включно з впливом рідної мови, є типовою перешкодою для наших авторів, адже українська мова суттєво відрізняється від англійської, що призводить до лінгвістичних невідповідностей, таких як помилки в граматиці, лексиці, структурі тощо (Крижанівська et al, 2024).

Таким чином, методика викладання академічного письма в українських вишах потребує пильного вивчення та оптимізації. Зростання попиту у вищій школі на академічну грамотність, з одного боку, і відсутність єдиної методологічної моделі навчання навичкам письмової англійської мови наукового стилю, з іншого боку, вимагають переосмислення методичних підвалів навчання академічному листу англійською мовою, що визначає актуальність цієї статті, в якій пропонується загальна методологія навчання академічного письма у вигляді методичної моделі та її теоретичне обґрунтування.

Методи дослідження. У ході дослідження було використано теоретичні методи, зокрема аналіз і синтез наукової літератури з методики навчання академічного письма англійською мовою. Це дало змогу виявити основні підходи, принципи та дидактичні засоби, що використовуються у сучасній педагогічній практиці. Також було застосовано метод порівняльного аналізу існуючих підходів, спрямованих на формування навичок академічного письма у аспірантів. Порівняння дозволило виокремити переваги й недоліки окремих підходів, а також визначити доцільність їх адаптації у вітчизняному освітньому контексті. У статті пропонується методична модель навчання академічного письма, розроблена у пошуку найбільш ефективного підходу до навчання навичок академічного письма. Ця модель складається з восьми етапів, кожен з яких має власні методичні та лінгвістичні цілі.

Результати та обговорення. Завданням курсу «Академічне письмо англійською мовою» є не просто ознайомлення студентів з жанрами наукового письма в галузі філології, а й самостійне створення студентами низки текстів, що відповідають вимогам та конвенціям англійськомовного наукового дискурсу. У ході вивчення дисципліни «Академічне письмо» підвищується стилістична грамотність, студенти позбавляються калькування українських лексичних та синтаксичних конструкцій, навчаються працювати із синонімами та логічною побудовою абзаців. Курс

має на меті навчити студентів висловлювати думки на найрізноманітніші теми якісною та варіативною англійською мовою.

Традиційно академічні жанри поділяються на *ядерні (первинні)* і *периферійні (вторинні)*. До *первинних*, які визначають специфіку дискурсу, належать наукова стаття, академічна рецензія, монографія, дисертація. До *вторинних*, які не становлять основу дискурсу, — анотація, тези, автореферат, спеціалізована енциклопедична стаття, наукова дискусія, опис наукового проекту, підручник. *Суміжні* перебувають на межі між науковим та іншими типами дискурсу й тяжіють або до «ядерних» (доповідь, повідомлення, науковий діалог), або до «периферійних» (патент, інструкція, лекція) жанрів (Павлюк, 2021: 123–124). Як бачимо, жанр есе відсутній у цьому переліку, хоча на нашу думку, він належить до первинних академічних жанрів.

Отже, в українськомовній науковій традиції жанр есе не завжди включається до списку обов'язкових до освоєння жанрів у курсі академічного листа англійською мовою. Проте, в англомовному світі жанр есе є обов'язковою складовою не лише курсів “Academic Writing for ESL Students”, а й університетських курсів “Academic Writing”. При цьому есе в загальному вигляді розуміється як міркування в тому чи іншому форматі (аргументація, опис, викладення протилежних точок зору на предмет і т.д.). Одним із завдань написання такого типу робіт є відпрацювання прийомів аргументування на користь займаної автором позиції.

Ми пропонуємо методичну модель навчання різних жанрів академічного письма, що складається із восьми етапів. На першому, *ознайомлювальному етапі* відбувається знайомство з науковими жанрами академічного дискурсу та основними завданнями цього етапу є визначення цілей різних жанрів, обговорення їхньої ролі в академічному стилі, вивчення особливостей різних жанрів, а також визначення структури дискурсу різних типів на прикладі наданих студентам зразків.

На другому, *спеціалізованому етапі* студенти навчаються розпізнавати характерні риси різних типів академічного дискурсу у наданих викладачем зразках, визначаючи такі ключові складові, як тезисне твердження, гіпотезу, зав'язку та топікове речення. Зразки текстів наукового стилю на цьому етапі виступають матеріалом для докладного лінгвістичного аналізу цього типу наукового тексту. Вважаємо потрібним наголосити на тому, що важливим пререквізитом дис-

ципліни «Академічне письмо», без якого, напевно, не зможе відбутися не тільки викладання курсу академічного письма англійською мовою, а й взагалі неможливе ніяке виробництво текстів (наукових, публіцистичних, науково-популярних та ін.) в рамках університетської програми, є вивчення основ логіки та аргументації. Необхідно вчити студентів формулювати самостійно тезу (claim), доказові якої буде присвячено есе, а також складати розгорнутий план есе (outline) і згодом логічно будувати аргументацію на його основі.

На третьому, **методичному етапі** студенти отримують письмове завдання, метою якого може бути написання есе або листа певної тематики, обсягу та структури. Викладач пояснює критерії оцінювання, допомагає студентам вибудувати переконливу аргументацію, звертає увагу на логічний зв'язок абзаців та речень усередині них. На цьому етапі студентам слід обрати спосіб представлення інформації — «хронологічний, тематичний, причинно-наслідковий, просторовий» (Кочубей, 2023: 154).

Четвертий, **мовний етап**, полягає у відпрацюванні необхідних граматичних структур, пошуку релевантної лексики, розширення репертуару засобів когезії та фразових зворотів. Як зазначає В. Кочубей, релевантними є розгорнуті синтаксичні конструкції, складнопідрядні речення із причинно-наслідковим зв'язком, вживання абстрактної лексики, відсутність розмовних слів та виразів, а уникати слід багатослівності, зайвої емоційності та формалізму (Кочубей, 2021: 154). Засоби зв'язності забезпечують цілісність тексту та його переконливість. До таких відносяться різні види повторів, паралельні конструкції, антитези, які сприяють зосередженню думки на певному факті, ідеї.

На п'ятому **етапі рецензування** студенти спочатку знайомляться з феноменом рецензування, його завданнями, функціями та роллю рецензента, а також з такими видами рецензування, як аналітичне, описове, рецензування у співпраці та рецензування, орієнтоване на читача. Потім розпочинається співпраця всіх учасників освітнього процесу. Студенти рецензують перші складені ними варіанти академічних текстів, викладач стимулює діалог, відбувається обговорення сильних та слабких сторін створених текстів. Цей етап спрямований на створення навчального середовища та сприятливого освітнього клімату для продуктивної співпраці, а найголовніше — для розвитку критичного мислення. Взаємні рецензії допомагають не тільки побачити недоліки чужої роботи, а й виділити переваги чужого тексту і на-

вчитися застосовувати різні критерії оцінки своєї роботи. Оцінюючи свої та чужі тексти, студенти вдосконалюють власні індивідуальні навички письма в атмосфері дискусії, одночасно розвиваючи навички толерантної критики, самооцінки та закріплюючи на практиці ключові принципи академічної грамотності, поступово включаючи до активу все більш складні критерії та складніші їх поєднання. На основі отриманого зворотного зв'язку — коментарів від інших студентів — студенти допрацьовують перший чорновий варіант, переглядаючи критично структуру, зміст та мову. Таким чином, п'ятий етап є фактично написанням другого чорнового варіанта тексту, поліпшення якого відбувається в ході коментарів студентів-рецензентів. Слід зазначити, що таким чином формується певний дух колегіальності та причетності до спільної справи, посилюється мотивованість, стимулюється ініціативність.

Наступний, шостий *етап фідбека* забезпечує студенту зворотний зв'язок викладача як подальший стимул для подальшого розвитку навичок академічного письма. Кваліфікація викладача дозволяє заповнити втрачені студентами моменти змістовного, так і лінгвістичного характеру. Конструктивний зворотний зв'язок є конкретними рекомендаціями щодо того, яким саме чином чорновий варіант тексту студента може бути покращений.

Сьомий *етап самокорекції* присвячений саморедагуванню та максимальному використанню зауважень та рекомендацій викладача та студентів-рецензентів. Формування та розвиток навичок корекції та редагування власного недосконалого тексту — одне з найважливіших методичних завдань цього етапу.

На заключному восьмому *етапі оцінювання* студент здає викладачеві виправлений, відредагований текст, відбувається оцінка прогресу або набуття навичок академічного письма, оскільки дана методична модель дозволяє простежити еволюцію тексту студента від першого чорного варіанта тексту до виправленого та відредагованого. Оцінка тексту повинна охоплювати три аспекти риторики та композиції тексту: фокус, організацію та механіку [Lindemann, 2005; Lynn, 2010], а також використання джерел. Під фокусом розуміється проходження основної лінії аргументації від формулювання тези у вступі до формулювання основного висновку у висновку (або дискусійної частини роботи). Організація тексту будується за законами академічного письма нелінійно, з орієнтацією на швидкий пошук інформації

читачем. Механіка тексту включає його мову, яка повинна бути синтаксично ясна, коротка і легко сприймається. Позитивне обговорення робіт та рекомендації викладача ведуть до розвитку компетенцій побудови самостійного дослідницького тексту. Допитливість та прагнення експериментувати як одна з ключових «звичок розуму» (*habits of mind*) є тим зерном, з якого виростає справжній дослідник. В рамках цієї статті ми звернулися лише до етапів написання академічного тексту, але, звісно, як нагадує А. В. Вихрущ, академічне письмо передбачає і «оприлюднення результатів, публічний захист авторської позиції, розуміння засад наукової полеміки, добросесність у широкому значенні цього багатогранного поняття» (Вихрущ, 2021: 115). Всі ці складові заслуговують на окрему увагу та формують перспективи подальших досліджень.

Результати та обговорення. Отже, запропонована методична модель навчання академічного письма складається з восьми етапів, кожен з яких має власні методичні та лінгвістичні цілі. Як результат, студент крок за кроком опановує процес написання академічного тексту від першого чорного варіанта тексту до виправленого та відредагованого. Важливим пререквізитом дисципліни «Академічне письмо» є вивчення основ логіки та аргументації.

Запропонована методична модель надає студентам можливості для засвоєння особливостей жанрів академічного письма; набуття практичних навичок письмового наукового мовлення, досвіду збирання і вивчення фактів, самостійного пошуку й опрацювання джерел, виконання як індивідуальних завдань, так і групових проєктів; виявлення власних аналітичних, критичних та творчих здібностей; формування навичок критичного мислення.

Курс академічного письма можна вважати ефективним, якщо учасники сприймають його як творчу лабораторію, яка дозволяє їм породжувати та відкривати нові смисли. Він передбачає певний дух колегіальності та причетності до спільної справи, який, можливо, і є найвищим змістом педагогіки.

Список літератури

Вихрущ А. Академічне письмо: структура і завдання. Медична освіта. № 1. Тернопіль, 2021. С. 112–116. <https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2021.1.11979>
Каліберда Н., Осадча О. Сучасні підходи до вивчення іншомовного академічного письма студентами немовних факультетів. *Сучасні дослідження з інозем-*

- ної філології. Том 20. № 2. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2021. С. 261–270. <https://doi.org/10.32782/2617–3921.2021.20.261–270>
- Кочубей В. Труднощі написання академічного есе та шляхи їх подолання. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Германська філологія.* № 831–832. Чернівці, 2021. С. 147–156. <https://doi.org/10.31861/gph2021.831–832.147–156>
- Крижанівська Г. Т., Козолуп М. С., Патієвич О. В. Наукова стаття англійською мовою: проблеми письма та шляхи їхнього вирішення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* № 70. Одеса: МГУ, 2024. С. 43–46. <http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v70/11.pdf>
- Павлюк Н. Ознайомлення здобувачів філологічного факультету з жанровими особливостями академічного письма. *Актуальні питання гуманітарних наук.* Вип 35, том 4, Дрогобич, 2021. С. 122–127.
- Томчаковська Ю. О. Академічне письмо для здобувачів вищої освіти юридичних спеціальностей. *Закарпатські філологічні студії.* Випуск 25. Том 2. Ужгород, 2022. С. 255–259. http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/25/part_2/46.pdf
- Шум О. Особливості викладання академічного письма студентам нефілологічних спеціальностей. *Актуальні питання гуманітарних наук.* Вип. 66, том 3, Дрогобич, 2023. С. 289–293. www.apfn-journal.in.ua/archive/66_2023/part_3/43.pdf
- Badger R., White G. A process genre approach to teaching writing. *ELT Journal*, 2000. Vol. 54. Issue 2. P. 153–160. <https://doi.org/10.1093/elt/54.2.153>
- Brammer C., Rees M. Peer Review from the Students' Perspective: Invaluable or Invalid? *Composition Studies*. 2007. Vol. 35. Issue 2. P. 71–85.
- Coffin C., Curry M. J., Goodman Sh., Hewings A., Lillis T. M., Swann J. *Teaching Academic Writing: A Toolkit for Higher Education.* London and New York: Routledge, 2003. 170 p.
- Hasan K. M., Akhand M. M. Approaches to writing in EFL/ESL context: Balancing product and process in writing class. *NELTA Journal*. 2010. Vol. 15(1–2). P. 77–88. <https://doi.org/10.3126/nelta.v15i1–2.4612>
- Kim Y., Kim J. Teaching Korean university writing class: Balancing the process and the genre approach. *Asian EFL Journal*, 2005. Vol. 7(2). P. 68–89. <https://www.scipub.com/reference/115094>
- Kruse O. Perspectives on Academic Writing in European Higher Education: genres, practices, and competences. *REDU: Revista de Docencia Universitaria*, 2013. Vol. 11(1). P. 37–58.
- Lindemann E. *A Rhetoric for Writing Teachers.* 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2005. 366 p.
- Lynn S. *Rhetoric and Composition: An Introduction.* Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 330 p.
- Nordin S. M., Mohammad N. The best of two approaches: Process/genre-based approach to teaching writing. *The English Teacher*, 2006. Vol. 3. P. 75–85. <https://doi.org/10.32663/edu-ling.v2i2.713>

- Paltridge B. Approaches to teaching second language writing. *17th Educational Conference*. Adelaide, 2004. P. 181–189.
- Reppen R. A genre-based approach to content writing construction. *Methodology in Language Teaching: An Anthology of Current Practice*, 2010. P. 321–327.
DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511667190.045>
- Sun C., Feng G. Process approach to teaching writing applied in different teaching models. *English Language Teaching*. 2009. Vol. 2(1). P. 150–155. <https://doi.org/10.5539/elt.v2n1p150>
- Zarihan S., Faizal M. The efficacy of the genre-based approach in teaching academic writing. *International journal of management and applied science*, 2018. Vol. 4. Issue 6. P. 90–97. https://www.iraj.in/journal/journal_file/journal_pdf/14-481-153500221990-97.pdf
- Zeng D. The process-oriented approach to ESL/EFL writing instruction and research. *Teaching English in China*, 2005. Vol. 28(5). P. 66–77. [https://doi.org/10.1016/1060-3743\(94\)90004-3](https://doi.org/10.1016/1060-3743(94)90004-3)

References

- Vykhruhshch A. (2021). Akademichne pismo: struktura i zavdannia. *Medychna osvita*. № 1. Ternopil. S. 112–116. <https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2021.1.11979>
- Kaliberda N., Osadcha O. (2021). Suchasni pidkhody do vyvchennia inshomovnoho akademichnoho pysma studentamy nemovnykh fakultetiv. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii*. Tom 20. № 2. Uzhhorod: Uzhhorodskiy natsionalnyi universytet. S. 261–270. <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2021.20.261-270>
- Kochubei V. (2021). Trudnoshchi napysannia akademichnoho ese ta shliakhy yikh podolannia. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho natsionalnoho universytetu imeni Yuriia Fedkovycha. Serii: Hermanska filolohiia*. № 831–832. Chernivtsi. S. 147–156. <https://doi.org/10.31861/gph2021.831-832.147-156>
- Kryzhanivska H. T., Kozolup M. S., Patiievych O. V. (2024). Naukova stattia anhliiskoiu movoiu: problemy pysma ta shliakhy yikhnoho vyrishennia. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*. № 70. Odesa: MHU. S. 43–46. <http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v70/11.pdf>
- Pavliuk N. (2021). Oznaiomlennia zdobuvachiv filolohichnoho fakultetu z zhanrovymy osoblyvostiamy akademichnoho pysma. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp 35, tom 4, Drohobych. S. 122–127.
- Tomchakovska Yu.O. (2022). Akademichne pismo dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity yurydychnykh spetsialnosti. *Zakarpatski filolohichni studii*. Vypusk 25. Tom 2. Uzhhorod. S. 255–259. http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/25/part_2/46.pdf
- Shum O. (2023). Osoblyvosti vykladannia akademichnoho pysma studentam nefilolohichnykh spetsialnosti. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 66, tom 3, Drohobych. S. 289–293. www.aphn-journal.in.ua/archive/66_2023/part_3/43.pdf
- Badger R., White G. (2000). A process genre approach to teaching writing. *ELT Journal*. Vol. 54. Issue 2. P. 153–160. <https://doi.org/10.1093/elt/54.2.153>

- Brammer C., Rees M. (2007). Peer Review from the Students' Perspective: Invaluable or Invalid? *Composition Studies*. Vol. 35. Issue 2. P. 71–85.
- Coffin C., Curry M. J., Goodman Sh., Hewings A., Lillis T. M., Swann J. (2003). *Teaching Academic Writing: A Toolkit for Higher Education*. London and New York: Routledge. 170 p.
- Hasan K. M., Akhand M. M. (2010). Approaches to writing in EFL/ESL context: Balancing product and process in writing class. *NELTA Journal*. Vol. 15(1–2). P. 77–88. <https://doi.org/10.3126/nelta.v15i1-2.4612>
- Kim Y., Kim J. (2005). Teaching Korean university writing class: Balancing the process and the genre approach. *Asian EFL Journal*. Vol. 7(2). P. 68–89. <https://www.sciepub.com/reference/115094>
- Kruse O. (2013). Perspectives on Academic Writing in European Higher Education: genres, practices, and competences. *REDU: Revista de Docencia Universitaria*. Vol. 11(1). P. 37–58.
- Lindemann E. (2005). *A Rhetoric for Writing Teachers*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press. 366 p.
- Lynn S. (2010). *Rhetoric and Composition: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press. 330 p.
- Nordin S. M., Mohammad N. (2006). The best of two approaches: Process/genre-based approach to teaching writing. *The English Teacher*. Vol. 3. P. 75–85. <https://doi.org/10.32663/edu-ling.v2i2.713>
- Paltridge B. (2004). Approaches to teaching second language writing. *17th Educational Conference*. Adelaide. P. 181–189.
- Reppen R. (2010). A genre-based approach to content writing construction. *Methodology in Language Teaching: An Anthology of Current Practice*. P. 321–327. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511667190.045>
- Sun C., Feng G. (2009). Process approach to teaching writing applied in different teaching models. *English Language Teaching*. Vol. 2(1). P. 150–155. <https://doi.org/10.5539/elt.v2n1p150>
- Zarihan S., Faizal M. (2018). The efficacy of the genre-based approach in teaching academic writing. *International journal of management and applied science*. Vol. 4. Issue 6. P. 90–97. https://www.iraj.in/journal/journal_file/journal_pdf/14-481-153500221990-97.pdf
- Zeng D. (2005). The process-oriented approach to ESL/EFL writing instruction and research. *Teaching English in China*. Vol. 28(5). P. 66–77. [https://doi.org/10.1016/1060-3743\(94\)90004-3](https://doi.org/10.1016/1060-3743(94)90004-3)

Стаття надійшла до редакції 12.03.2025 року

УДК 81'42:391

DOI: 10.18524/2307-4604.2025.1(54).338544

FASHION THROUGH THE FRAMEWORK OF CONCEPTUAL METAPHOR: FROM HELL TO PASSION

Bilyk O. I.

PhD, Associate Professor

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3973-0700>
Scopus Author ID: 57833983100
ResearcherID: B-5845-2019

This article explores the emotional and cultural dimensions of the fashion industry through the lens of Conceptual Metaphor Theory (CMT), focusing on Lauren Weisberger's novel "The Devil Wears Prada". The study examines two central conceptual metaphors: FASHION IS HELL and FASHION IS PASSION. These metaphors reveal the psychological contradictions embedded in the world of high fashion, its capacity to both exhaust and inspire. Drawing on qualitative textual analysis, the research traces metaphorical mappings between source and target domains, showing how conceptual metaphors shape character experience and narrative tone. In the metaphor FASHION IS HELL the fashion workplace is framed as a punishing, hierarchical environment ruled by fear and submission. The dominant figure of Miranda Priestly represents power, control, and emotional oppression, while characters like Andy Sachs embody the vulnerability and struggle of working under extreme conditions. This metaphor also functions as a modern commentary on toxic work culture and stress in corporate settings. In contrast, FASHION IS PASSION illustrates how fashion evokes admiration, desire, and identity. Emotional language, intense visual descriptions, and symbolic fashion elements contribute to constructing fashion as a space of desire, creativity, and personal transformation. Through passion, fashion becomes a form of self-expression and emotional investment, where characters define themselves and others through style. Both metaphors function as cognitive tools that help readers understand the complexity of emotional engagement in professional environments. The article argues that metaphor in fiction not only conveys individual experience but also reflects broader cultural ideologies related to success, ambition, and aesthetic power in the world of fashion.

Key words: conceptual metaphor, source domain, target domain, mapping, fashion.

МОДА КРИЗЬ ПРИЗМУ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МЕТАФОРИ: ВІД ПЕКЛА ДО ПРИСТРАСТІ

Білик Ольга Ігорівна

кандидат філологічних наук, доцент

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

У статті досліджено емоційні та культурні виміри модної індустрії крізь призму теорії концептуальної метафори (Conceptual Metaphor Theory) на прикладі роману Лорен Вайсбергер «Диявол носить Prada». У центрі аналізу дві ключові метафори — FASHION IS HELL та FASHION IS PASSION. Ці метафори відображають психологічні суперечності, притаманні світу високої моди, а саме її здатність одночасно виснажувати й надихати. Спираючись на якісний текстовий аналіз, дослідження простежує метафоричне мапування між доменами джерела та цілі, показуючи, як концептуальна метафора відображає досвід персонажів та емоційний настрій розповіді. Метафора FASHION IS HELL показує модне середовище як жорстку, ієрархічну систему, засновану на страху, покорі та психологічному тиску. Образ Міранди Прістлі уособлює владу та емоційний контроль, а Енді Сакс — вразливість і боротьбу в суворих умовах. Ця метафора також критикує токсичну робочу культуру та стрес у професійній сфері. З іншого боку, FASHION IS PASSION підкреслює красу, бажання та емоційну залученість. Через яскраві описи, символічні деталі та емоційну лексику мода постає як засіб самовираження, натхнення й ідентичності. Персонажі визначають себе через стиль і знаходять у моді джерело особистого зростання. Обидві метафори виконують когнітивну функцію, допомагаючи читачеві осмислити складні емоційні процеси в професійному середовищі. У статті стверджується, що метафора у художньому тексті не лише передає індивідуальне сприйняття, а й відображає ширші культурні ідеології, пов'язані з успіхом, амбіціями та естетичною владою в модному світі.

Ключові слова: концептуальна метафора, домен джерела, домен цілі, мапування, мода.

Introduction. Fashion is more than just clothing or trendsetting; it is a powerful cultural and emotional language that shapes identities, relationships, and values. The way we talk about fashion often reflects the complexity of our experiences with it ranging from admiration and aspiration to pressure and discomfort. Literature, in particular, offers a rich space where these emotional and psychological dimensions of fashion can be explored.

One effective tool for analyzing such representations is Conceptual Metaphor Theory (CMT), developed by Lakoff and Johnson (1980), which suggests that we understand abstract ideas through more concrete

or embodied experiences. In literature, conceptual metaphors help readers grasp complex emotional states or social realities by linking them to familiar source domains such as war, journey, or as, in the case of this paper, hell and passion.

This study explores how conceptual metaphors shape our understanding of the fashion industry in “The Devil Wears Prada” by Lauren Weisberger. Specifically, it examines two key metaphors that emerge in the novel: FASHION IS HELL and FASHION IS PASSION. These metaphors offer contrasting yet complementary views of the fashion world, both emotionally draining and deeply inspiring. By analyzing how these metaphors are constructed and expressed through language and narrative, this paper reveals the psychological and cultural tensions embedded in the world of high fashion.

The aim of this article is to examine how metaphorical mappings, as proposed in CMT, structure the emotional, psychological, and social dimensions of the fashion industry as represented in fiction. By identifying consistent source-target correspondences, the study explores how metaphors contribute to the portrayal of professional identity, status dynamics, and individual transformation in “The Devil Wears Prada”. The discussion is based on close reading of selected passages from the novel, interpreted through the lens of CMT.

Overview of theoretical sources. Conceptual Metaphor Theory (CMT), developed by Lakoff and Johnson (1980), proposes that people understand abstract concepts through more concrete experiences. This understanding occurs via systematic cross-domain mappings, where a source domain (e.g., war, fire, hell) structures a target domain (e.g., politics, love, fashion). Metaphors are thus not only linguistic expressions but also cognitive structures shaping perception, reasoning, and discourse (Lakoff & Johnson, 2003; Kövecses, 2010; Gibbs, 1994).

CMT has been applied across many fields — from political rhetoric (Charteris-Black, 2005) to media discourse (Musolff, 2006) and education (Cameron, 2003). In literary studies, metaphors function as deeper narrative frameworks that organize characters’ emotional worlds and cultural positions (Semino, 2008; Stockwell, 2002). Studies have shown how metaphor shapes public understanding of abstract phenomena such as political crises (Bilyk & Pyliachyk, 2018), future in electoral discourse (Bilyk, Ivanotchak, & Pyliachyk, 2021), and pandemic experiences (Bilyk et al., 2022). In fiction, metaphors enrich character development and narrative structure. For example, Bystrov (2014) explores the fractal metaphor LIFE IS A STORY

in biographical fiction, demonstrating how metaphorical patterns reflect identity and meaning-making.

Fictional texts often embody conceptual metaphors that reflect and critique social norms, including power, identity, gender, and professional life.

This study follows this line of metaphor analysis within fiction, aiming to show how metaphor reveals underlying tensions and values in “The Devil Wears Prada”. The focus is on metaphorical mappings that structure characters’ emotional responses and social roles in the fashion domain, through the metaphors FASHION IS HELL and FASHION IS PASSION. Such metaphors construct fashion not just as a style industry, but as an emotionally charged experience. This approach contributes to the growing body of metaphor research in fiction and highlights how conceptual metaphors structure narrative and cultural meaning.

Research Methods and Materials. This study employs a qualitative textual analysis based on the principles of CMT (Lakoff & Johnson, 1980) to examine how metaphor shapes representations of the fashion industry in Lauren Weisberger’s “The Devil Wears Prada”. The focus lies on two dominant conceptual metaphors FASHION IS HELL and FASHION IS PASSION which serve as interpretive lenses for understanding the emotional and social dynamics of the novel’s fashion world.

The material analyzed includes the full text of the 2003 novel, which offers numerous examples of metaphorical language embedded in character reflections and narrative descriptions. Key scenes were selected for their strong figurative content and relevance to the themes under investigation.

The analysis emphasizes conceptual mappings, which refer to structured relationships between source and target domains (Lakoff & Johnson, 1980; Kövecses, 2010, 2015). Following the standard approach in conceptual metaphor analysis, the study identifies metaphorical expressions and then traces the systematic mappings from source domains (HELL, PASSION) to the target domain (FASHION).

The metaphorical mappings are not limited to isolated phrases but extend to whole scenes, attitudes, and character developments. The study explores how these mappings shape not only the emotional tone of the story but also broader cultural assumptions about fashion and power.

The method relies on close reading, manual coding, and interpretive analysis. This approach allows for a deeper understanding of how metaphor functions as a cognitive and narrative device, shaping both the story world and the reader’s perception of fashion as a complex, often contradictory domain.

Discussion and Results. The conceptual metaphor FASHION IS HELL plays a central role in Lauren Weisberger’s “The Devil Wears Prada”, and it starts right from the title. The word *devil* immediately creates a certain expectation in the reader’s mind suggesting that something dark or punishing is connected to the world of fashion. In the story, this idea is closely tied to Miranda Priestly, the powerful and intimidating editor-in-chief of *Runway* magazine. She is not just a strict boss, she is portrayed as someone who makes life very hard for her employees. This sets the tone for how the fashion industry is presented in the novel: not just exciting or glamorous, but stressful, and at times even cruel.

The title works like a metaphor in itself. It invites the reader to see Miranda as a kind of “devil” figure and the Runway office as a version of “hell” — a place where people feel trapped, judged, and overwhelmed.

So, the title “The Devil Wears Prada” isn’t just catchy or ironic. It introduces one of the main metaphors that helps us understand the emotional pressure and intensity of life in the high fashion world. It shows that behind the beautiful clothes and polished image, there is a world of fear, power struggles, and emotional tolls.

The above-mentioned metaphor is grounded in a series of consistent mappings between the source domain (HELL) and the target domain (FASHION), including:

Source Domain (HELL)

the devil
living in hell
hell on earth
torture and submission

Target Domain (FASHION)

Miranda Priestly (editor-in-chief)
working for *Runway*
the *Runway* office
office hierarchy and work culture

Miranda’s dominance over her employees is not merely strict management, it is portrayed as psychological torment. Andy Sachs, the main character, often describes her work experience using words and phrases associated with fear and suffering. In one scene, a visitor refuses to enter the office after seeing Miranda:

“A woman of around thirty-five stepped forward to board, but stopped two feet from the door when she saw Miranda standing inside. ‘Oh, I, uh...’ she stammered loudly, looking frantically around her for an excuse not to enter our *private hell*” (Weisberger, 2003).

This lexical choice, *private hell*, shows how Andy and her coworkers feel trapped and overwhelmed. Miranda’s presence turns the workplace into a space of constant tension. Hell is not abstract, it is the physical and emo-

tional landscape of the *Runway* office ruled by Miranda's whims. The metaphor intensifies in a scene where Andy is berated for failing to locate a non-existent article:

"I know Ms. Priestly is a crazy woman and I don't doubt that she's *making your life a living hell*, but I just can't produce an article that doesn't exist. Do you understand?" (Weisberger, 2003).

The phrase *living hell* is repeated in the novel, showing that working at *Runway* is not just difficult — it is emotionally exhausting. The infernal metaphor is not limited to Andy's perspective. Former employees, too, characterize Miranda as a tyrant:

"That woman *made my life a living hell* for the year I worked there, and I never even had to exchange a single word with her" (Weisberger, 2003).

This confirms that the feeling of being in "hell" is not limited to Andy. Many others describe their time at *Runway* in the same way.

In one humorous yet painful scene, Andy describes climbing a hill in an evening gown and heels as a *hill of hell*:

"What cruel, cruel sadist would make a woman in a skintight, floor-length gown and spiked heels climb such a *hill of hell*?" (Weisberger, 2003).

Here, fashion itself becomes a form of punishment. The clothing, which is supposed to represent beauty and style, turns into a source of pain. The scene symbolizes how difficult it is to succeed in the fashion world: the climb is steep, and the cost is high.

The metaphor also reflects Andy's emotional journey. Like a character in a classic story, she enters a "hellish" place, faces many trials, and slowly begins to understand more about herself and the industry. Miranda, though portrayed as cruel, also has power and control. She is both feared and admired, which is another sign that fashion is not only hellish, but also seductive and influential.

So, the metaphor FASHION IS HELL helps readers understand the emotional and mental challenges of working in the high fashion world. It shows how the industry can be glamorous on the outside but deeply demanding and punishing on the inside.

Another important conceptual metaphor found in "The Devil Wears Prada" is FASHION IS PASSION. In the novel fashion is not just a job or a form of entertainment, it is something that demands intense emotional commitment, admiration, and even obsession. The metaphor is based on the mapping between the source domain PASSION and the target domain FASHION, as shown below:

Source Domain (PASSION)

physical attraction
emotional intensity
admiration of a person
signature element

Target Domain (FASHION)

attraction to fashion and style
dedication to fashion
admiration of fashion icons and designers
symbol of personal style and identity

Characters in the novel express deep feelings about fashion, describing it with admiration and desire. One example is when Andy observes a colleague's stylish appearance: "The belted jacket cinched her already tiny waist and complemented the perfectly fitted pencil skirt she wore beneath it. She looked dynamite" (Weisberger, 2003).

Here, fashion is not only about looking good, it's about feeling powerful and admired. The use of the word *dynamite* suggests that appearance has explosive emotional impact.

Another character, a male model, is described in a way that highlights his passionate presence: "He had 250 pounds stretched over his incredibly tall frame and was so muscular, so positively ripped, that it looked as though he might explode out of his denim catsuit" (Weisberger, 2003).

Such vivid descriptions create an emotional atmosphere around fashion. It is more than simple attractive beauty, it becomes a way of expressing strong feelings, even desire.

Miranda Priestly is also surrounded by passion. One admirer declares: "Miranda Priestly, you're not only the darling of the fashion world, you're the Queen of my world!" This emotional language positions Miranda as an object of deep admiration. She represents more than just fashion leadership, she becomes a symbol of desire, power, and aspiration.

Passion is also shown through Miranda's personal style. She is known for always wearing a white Hermès scarf:

"She *always, always, always* wears a single white *Hermus scarf*... They're like, her signature. Everyone knows that Miranda Priestly wears a white *Hermus scarf*, no matter what. How cool is that?" (Weisberger, 2003).

The Hermès scarf becomes Miranda's iconic symbol, illustrating how passion for fashion translates into consistent aesthetic branding. For Miranda, fashion is both personal and professional identity; for others, it is a source of fascination, imitation, and aspiration. Passion is directed not only toward luxury items but toward the people who embody fashion excellence. The repetition of *always* and the excitement in the speaker's tone show that this small fashion detail has become a passionate symbol of Miranda's identity. It is something admired and remembered by everyone around her.

Through these examples we see that fashion in the novel is full of passion – from how people dress to how they talk about fashion leaders and icons. The metaphor FASHION IS PASSION highlights how emotionally invested the characters are. To succeed in fashion, it is not enough to look good or follow trends. One must truly care, sometimes to an extreme degree.

This metaphor contrasts with FASHION IS HELL. While fashion can be painful and demanding, it is also something people deeply love. The two metaphors together show the complexity of the fashion world: it is both cruel and beautiful, harsh and inspiring.

Conclusion. The analysis of *The Devil Wears Prada* through the lens of Conceptual Metaphor Theory reveals the dual nature of fashion as both oppressive and inspiring. By looking at two main metaphors FASHION IS HELL and FASHION IS PASSION we can see how fashion is not just about clothes. It's also about power, pressure, admiration, and desire.

The metaphor FASHION IS HELL helps show how stressful and painful the fashion industry can be. Characters feel trapped, overworked, and constantly judged. Their experiences are described in ways that remind us of suffering and punishment.

At the same time, the metaphor FASHION IS PASSION highlights admiration, intensity, and personal identification, framing fashion as an object of desire, creativity, and devotion. These contrasting metaphors do not cancel each other out, rather, they co-exist to reflect the ambivalent emotional landscape of fashion work. They show that the industry can be both inspiring and exhausting. This mix of emotions makes the story powerful and helps readers better understand the world the characters live in. By using CMT and uncovering the metaphorical mappings in literary narrative, we gain access to the cultural and emotional underpinnings of professional life, identity formation, and aesthetic value systems. The findings also demonstrate that fiction is a useful place to study metaphors, as characters' experiences help reveal how people think and feel in society. Future research could explore other metaphors in different novels to better understand how fashion is shaped by language.

References

Bilyk, O., & Pyliachyk, N. (2018). Metaphorisation of BREXIT in modern political discourse. *Advanced Education*, 10, 118–126. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.127267>

- Bilyk, O., Ivanotchak, N., & Pyliachyk, N. (2021). Metaphorical presentation of future in the American election discourse. *Scientific Notes of V. I. Vernadsky TNU. Series: Philology. Journalism*, 32(71) No. 5 (Part 1), 97–102. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.5-1/17>
- Bilyk, O., Bylytsia, U., Doichyk, O., Ivanotchak, N., & Pyliachyk, N. (2022). COVID-19 metaphoric blends in media discourse. *Studies about Languages*, 40, 17–33. <https://doi.org/10.5755/j01.sal.1.40.30155>
- Bystrov, Y. (2014). Fractal metaphor LIFE IS A STORY in biographical narrative. *Topics in Linguistics*, 14(1), 1–8. <https://doi.org/10.2478/topling-2014-0007>
- Cameron, L. (2003). *Metaphor in educational discourse*. London: Continuum.
- Charteris-Black, J. (2005). *Politicians and rhetoric: The persuasive power of metaphor*. Palgrave Macmillan.
- Gibbs, R. W. (1994). *The poetics of mind: Figurative thought, language, and understanding*. Cambridge University Press.
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A practical introduction* (2nd ed.). Oxford University Press.
- Kövecses, Z. (2015). *Where metaphors come from: Reconsidering context in metaphor*. Oxford University Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by* (2nd ed.). University of Chicago Press.
- Musolf, A. (2006). *Metaphor scenarios in public discourse. Metaphor and Symbol*, 21(1), 23–38. https://doi.org/10.1207/s15327868ms2101_2
- Semino, E. (2008). *Metaphor in discourse*. Cambridge University Press.
- Stockwell, P. (2002). *Cognitive poetics: An introduction*. Routledge.
- Weisberger, L. (2003). *The Devil Wears Prada*. Broadway Books.

Список літератури

- Bilyk O., Pyliachyk N. Metaphorisation of BREXIT in modern political discourse // *Advanced Education*. — 2018. — № 10. — С. 118–126. — DOI: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.127267>.
- Bilyk O., Ivanotchak N., Pyliachyk N. Metaphorical presentation of future in the American election discourse // *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. — 2021. — Т. 32(71), № 5, ч. 1. — С. 97–102. — DOI: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.5-1/17>.
- Bilyk O., Bylytsia U., Doichyk O., Ivanotchak N., Pyliachyk N. COVID-19 metaphoric blends in media discourse // *Studies about Languages*. — 2022. — № 40. — С. 17–33. — DOI: <https://doi.org/10.5755/j01.sal.1.40.30155>.
- Bystrov Y. Fractal metaphor LIFE IS A STORY in biographical narrative // *Topics in Linguistics*. — 2014. — Vol. 14(1). — P. 1–8. — DOI: <https://doi.org/10.2478/topling-2014-0007>.

- Cameron L. *Metaphor in Educational Discourse*. — London : Continuum, 2003.
- Charteris-Black J. *Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor*. — New York : Palgrave Macmillan, 2005.
- Gibbs R. W. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language, and Understanding*. — Cambridge : Cambridge University Press, 1994.
- Kövecses Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. — 2nd ed. — Oxford : Oxford University Press, 2010.
- Kövecses Z. *Where Metaphors Come From: Reconsidering Context in Metaphor*. — Oxford : Oxford University Press, 2015.
- Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. — Chicago : University of Chicago Press, 1980.
- Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. — 2nd ed. — Chicago : University of Chicago Press, 2003.
- Musolff A. *Metaphorscenarios in public discourse // Metaphor and Symbol*. — 2006. — Vol. 21(1). — P. 23–38. — DOI: https://doi.org/10.1207/s15327868ms2101_2.
- Semino E. *Metaphor in Discourse*. — Cambridge : Cambridge University Press, 2008.
- Stockwell P. *Cognitive Poetics: An Introduction*. — London : Routledge, 2002.
- Weisberger L. *The Devil Wears Prada*. — New York : Broadway Books, 2003. — 360 p.

Стаття надійшла до редакції 03.04.2025 року

METAPHORICAL CONCEPTUALIZATION OF TRAVEL NARRATIVE IN KULYK KEEFER'S MEMOIR *HONEY AND ASHES*

Bystrov Y. V.

Doctor of Philological Sciences, Professor
Vasyl Stefanyk Carpathian National University
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6549-8474>
ResearcherID: ACS-4763-2022

This paper explores the metaphorical conceptualization of travel narratives in Janice Kulyk Keefer's memoir Honey and Ashes, employing cognitive-linguistic tools to analyze how the author's physical journey mirrors an interior exploration of identity, belonging, and heritage. It applies the framework of Lakoff and Johnson's conceptual metaphor theory and conceptual integration (or blending) theory (as developed by Fauconnier and Turner) to the analysis of the interplay between the source domain of travel and the target domain of narrative. The analysis reveals that Keefer's journey—spanning from Canada to her ancestral village in Ukraine—serves as a metaphorical bridge between past and present, with the memoir's structure reflecting the cognitive processes of memory and self-discovery. Key conceptual mappings include the traveler as narrator, the road map as stories, and destinations as chapters, illustrating how the metaphor "NARRATIVE IS TRAVEL" shapes the text's meaning. The study highlights Keefer's dual role as both observer and subject, as she grapples with questions of cultural identity and belonging. Through contextual and interpretative analysis, the article demonstrates how metaphorical expressions in the memoir activate deeper cognitive structures, enabling readers to construct coherent mental models of the narrative.

Key words: Janice Kulyk Keefer, narrative, travel narrative, identity, conceptual metaphor, domain, blending, conceptual integration

МЕТАФОРИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОДОРОЖНЬОГО НАРАТИВУ У СПОГАДАХ ДЖЕНІС КУЛІК-КІФЕР

«МЕД І ПОПІЛ»

Бистров Я. В.

доктор філологічних наук, професор
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

У цій статті досліджується метафорична концептуалізація подорожніх оповідей у мемуарах Джаніс Кулік Кіфер «Мед і попіл», використовуючи когнітивно-лінгвістичні інструменти для аналізу того, як фізична подорож авторки відображає внутрішнє дослідження ідентичності, приналежності та спадщини. У

ній застосовується концептуальна метафорична теорія Лакоффа та Джонсона та концептуальна інтеграційна (або змішана) теорія (розроблена Фоконьє та Тернером) для аналізу взаємодії між вихідною сферою подорожей та цільовою сферою оповіді.

Аналіз показує, що подорож Кіфер — від Канади до рідного села в Україні — слугує метафоричним містком між минулим і сьогоденням, а структура мемуарів відображає когнітивні процеси пам'яті та самовідкриття. Ключові концептуальні відображення включають мандрівника як оповідача, дорожню карту як історії та пункти призначення як розділи, що ілюструє, як метафора НАРАТИВ — ЦЕ ПОДОРОЖ формує смисл тексту. Дослідження підкреслює подвійну роль Кіфер як спостерігача і суб'єкта, яка бореться з питаннями культурної ідентичності та приналежності. За допомогою контекстуального та інтерпретаційного аналізу стаття демонструє, як метафоричні вирази в мемуарах активують глибші когнітивні структури, дозволяючи читачам побудувати цілісні ментальні моделі наративу.

Ключові слова: Дженіс Кулик Кіфер, наратив, подорожній наратив, ідентичність, концептуальна метафора, домен, блендинг, концептуальна інтеграція

Introduction. Cognitive stylistics and cognitive narratology are two related disciplines that have principally contributed to developing an understanding of literary reading experiences. They both are interested in how the composition of a text generates meaning construction which is a cornerstone of cognitive science. The two approaches are increasingly united in contemporary research, particularly in studies that draw on insights, conceptual models, and analytical frameworks from across the cognitive sciences.

Since the publication of Lakoff and Johnson's *Metaphors We Live By* (1980), the conceptual theory of metaphor has provided us with numerous examples that demonstrate the power of this cognitive construct, serving as the basis for building emergent experiences and offering insight into travel writings that may take the form of memoirs.

Considering that language, being an integral part of the human cognitive system, is inseparably connected with cognition, as well as travel writings, the physical journey of the traveller, and the narrating subject represent both a journey and an exploration of the self. One of the recent advances in understanding how travel writings are mirrored in an interior journey of the traveler is metaphorical conceptualization of life narratives (Akli, 2009; Butor, 1992; Edwards & Graulund, 2012; Gibbons, 2022; Horsdal, 2012; Mikkonen, 2007; Psomadakis, 2007; Smith & Watson, 2010). Consequently, metaphorical conceptualization in various types of discourses is active-

ly relied on in cognitive linguistic research (Bystrov & Gontarenko, 2024; Bystrov & Tatsakovych, 2023; Doichyk, 2024; Nytspol, 2023; Kulchytska & Erlikhman, 2024; Mintsy, 2024).

The objectives of this study are to identify the role of conceptual metaphor as a cognitive tool for constructing travel narratives and to extend cognitive-linguistic research on metaphors within the framework of travel narratives in Kulyk Keefer's memoir *Honey and Ashes*.

Taking into account both findings from previous research and the main goals stated above, **the research questions** that guide the present study are the following: (1) What is the role of travel writing in the processes of examining questions of identity, origin, belonging, and home in Kulyk Keefer's memoir *Honey and Ashes*? (2) How is the motif of the journey represented in the narratives thematically and formally? (3) How is travel narrative conceptualized in terms of conceptual metaphor analysis and the procedure of conceptual blending in Kulyk Keefer's memoir?

Material and methods. Janice Kulyk Keefer, born in Canada in 1952 of eastern Galician descent and a mixed Ukrainian-Polish background, describes the major part of her life story in *Honey and Ashes* about her car trip of several weeks from the Netherlands through Germany to Poland and Ukraine in 1997.

Janice Kulyk Keefer's memoir does not belong to the genre of travel writing but with a strong feeling and intention of the author to build a bridge towards the past of her grandparents and her current Canadian life, between present-day Canada and the old world village of Staromischna, once part of Poland, now located in Ternopil region of Ukraine "to tell a story that will speak across any number of borders, to anyone who lives in two countries of the heart and mind at once" (Kulyk Keefer 1998: 7). It is Staromischna, also called the Old Place, where her grandmother was born and where all the stories she has heard originate and where she wants to return to "somewhere I have never been" (Kulyk Keefer 1998: 215).

Every time when she walks along the streets of the city of L'viv, she is trying the role of a tourist she self-consciously raises the question of belonging, when the journey turns her "into an existential experience involving transformation and philosophical exploration of oneself" (Zygadlo, 2024: 59): "I am a tourist: I give alms. But am I also, somehow, a native of this place, at however many removes? (Kulyk Keefer 1998: 259). These self-reflective questions become extended when she arrives at her grandmother's house in Staromischna. For her, this becomes the place where she feels safe, "the

only place that speaks the past to me as if it were a living language” (Kulyk Keefer 1998: 287). This sensation of a living language derived from the memory of the dead translates into her project of life writing in her memoir. As Hornung (2013: 19) rightly claims, “this linguistic bridge-building extends to geographical divides such as the rivers in Staromischnyna and Canada, or the Atlantic Ocean, but also more importantly to the communication between different people”.

The focus here is on how the narrative strategy of the “haunted” memory of her ancestors can be interpreted through the blend of her two ethnic identities — Ukrainian and Canadian to be integrated into the travel narrative. In this regard, her journey is a metaphorical bridge towards the past of her grandparents and her Ukrainian-Canadian origin. The sense of being a traveler, be it of a spy, an envoy, a ghost by proxy, and the ghost of a ghost, which participates in the formation of the conceptual metaphor *NARRATIVE IS TRAVEL*, developed by travel theorist Kai Mikkonen (Mikkonen, 2007), thus resulting in the dynamics of multiple shapes of the authorial road map. As Kulyk Keefer argues, “I begin to doubt my own reality, knowing that during our stay here I’ll be someone other than I think myself to be. A spy, looking for something that doesn’t exist anymore. An envoy, making this return voyage for my mother and aunt, and in some ways for my absent sons as well. And a ghost by proxy, standing in for my dead grandparents, who would see things differently, overlaid by memory, not merely story. The ghost of a ghost, a nearsighted voyeur whose vision, even when corrected by glasses, will remain imperfect, only half-true” (Kulyk Keefer 1998: 256).

The combination of general scientific methods of analysis and synthesis, inductive and deductive methods, allowed for a theoretical understanding of modern research approaches to the formation of the macrostructure of travel narratives, clarifying the terms of cognitive linguistics and modern cognitive narratology. All metaphorical expressions (linguistic units that activate conceptual metaphors) were extracted from the text in their immediate context. The most representative examples were used for illustrative purposes in the article. Hence, the method of contextual and interpretative analysis was used to analyze the metaphorical expressions in the memoir at their micro-textual and macro-textual levels, and these expressions are “prompts for us to construct meanings by working with processes we already know; the words themselves say nothing independent of the richly detailed knowledge and powerful cognitive processes we bring to bear”

(Fauconnier, 1994: xxii). The method of conceptual metaphor analysis was used to identify and describe the conceptual metaphors activated by the corresponding metaphorical expressions. The technique of conceptual blending (M. Turner, G. Fauconnier) was applied to reproduce the linguo-cognitive mechanism of conceptual metaphor formation. In the paper, I focus on both conceptual and textual levels of metaphor analysis. The conceptual level, which explores the underlying cognitive structures that shape our understanding of the world, and the textual level, which examines the specific linguistic expressions of metaphors within language. The analysis of both levels appears necessary because of two factors: (1) conceptualization is the mental processing of information mediated by sensory and motor experience as well as social interaction (the theory of embodied cognition) (Langacker, 2008: 4); and (2) conceptual metaphors take shape in the form of linguistic units serving as cues for metaphor activation (Bystrov & Tatsakovych, 2023: 699).

Discussion and results. I am going to analyze Keefer's travel writings both as narratives representing fictitious fragments of experienced or/and imagined realities vs. the non-fictional dimension of personal life as reflected in her memoir. In its broadest sense, a memoir (originally stemming from the Latin *memoria* — to remember) can be seen as a curation of past experiences which rarely progresses in sequential order, but rather moves in shifts between the narrative present and past experiences to better replicate how memory narratives, and to provide a richer, more emotional glimpse into the author's life. Janice Kulyk Keefer's memoir, which is found in travel narrative, is her inner personal journey and a matter of self, of identity, and belonging. By drawing on her life experiences that are transmitted to the reader, she uses a specific mental template of conceptual metaphors which are useful in the comprehension of her present and past experiences.

Thus, in very simple terms, travel narratives can be viewed as accounts of a personal journey undertaken by the traveler-writer. They “differ in tone and style, [but] already their titles point to the writers' shared interests in issues of cultural and national identity, heritage, race, belonging, and home” (Kalous, 2022: 10). In terms of cognitive narratology, which encompasses the nexus of narrative and mind, interpretation of narrative requires reader's cognitive abilities to evoke and create storyworlds (or fictional worlds) based on their real-world knowledge. According to Herman (2002: 9), storyworlds can be defined “as mental models of who did what to whom, when, where, why, and in what fashion in the world to which recipients relocate — or

make a deictic shift — as they work to comprehend a narrative. Consequently, what, where, when, and why factors are considered to be the ontological make-up of the storyworld. Thus, comprehension of travel narrative in this research is rather the process of creation of mental models (storyworlds) than merely “the process of integration of information into a stereotypical schema or script” (De Fina & Georgakopoulou, 2012: 7).

This research is based on the assumption that text comprehension implies the construction of coherent mental models, which can be seen as complex multimodal mental representations containing the stories’ voice and authorship, spatio-temporal, causal relations, and information about objects, persons and motivations. Furthermore, they can be changeable at different moments in the process of text understanding by the reader and each memoir relies on specific cognitive models, and more importantly, “the understanding of the strategies through which they are employed in the text is a highly demanding mental activity” (Akli 2009: 21).

My approach to the conceptual analysis of travel narratives is to take the metaphor as an object of study, viewed from the perspective offered by Lakoff and Johnson’s cognitive-linguistic methodology on metaphors, and more recent work by Fauconnier and Turner on conceptual blending, to define a basic mental operation. Lakoff and Johnson’s metaphor LIFE IS A JOURNEY has become a classic example of a conceptual structure arising from everyday human experience, where the target domain is conceptualized in terms of the source domain. George Lakoff and Mark Turner explain the relationship between the two domains through the specifics of extending the scope of the “journey metaphor” as an interaction between two cognitive entities or conceptual spheres. They claim that the journey metaphor is reflected in its mapping onto the process of life itself: “Our understanding of life as a journey uses our knowledge about journeys. All journeys involve travellers, paths travelled, places where we start, and places where we have been. Some journeys are purposeful and have destinations that we set out for, while others may involve wandering without any destination in mind, consciously or more likely unconsciously, a correspondence between a traveler and person living life, the road traveled and the ‘course’ of a lifetime, a starting point and a time of birth, and so on” (Lakoff & Turner 1989: 60–61).

As a memoir is considered to be “a narrative recollection of the writer’s earlier experiences, especially those involving unusual people, places, or events”, with emphasis on “other people or upon events experienced in

common with others” (The Oxford Dictionary of Literary Terms), I argue that Kulyk Keefer’s memoir is a poignant exploration of personal, familial and historical memories, and through the process of recreating the past in the present, the author is haunted by his or her family’s past, which she tries to reconstruct. Furthermore, this family memoir is a mental process of creating the narrative that requires both the writer’s and the reader’s participation. Thus, the NARRATIVE IS TRAVEL metaphor is a conceptual resource the author and her readers share as they metaphorically travel together along the narrative path, journeying from one mental stage to another, progressing from one location to another along the memoir’s path, from one chapter of the book to another. While Kulyk Keefer builds her family memoir and generic travel narrative on the familiar metaphor LIFE IS A JOURNEY, the readers understand it as a specific journey, with a starting point and an ending point chosen by the author.

Before considering some complex mental operations participating in meaning creation, I will introduce the basic operations in terms of Fauconnier’s theory of mental spaces that successfully work in cognition and in a mental representation of meaning construction:

- (1) setting up mental spaces,
- (2) mapping elements from one space to another, and
- (3) blending these spaces.

Nevertheless, integration is not complete without a generic space because at any moment in the construction of the network, the structure that the inputs share is captured in this generic space. This space contains structures common to the input spaces and that are mapped onto each of the inputs.

In the first mental space, the representation of *travel* includes the elements of a traveler, a road map, destinations, a starting point, and an ending point. These elements structure the mental space of our general knowledge about travel. We also have a general knowledge of *narrative*, and therefore, we set up another container with the characteristic elements of a narrator, stories, chapters, a starting point of travel narrative, and an ending point of travel narrative. After setting up these spaces, the reader links the elements from a source domain of *travel* onto the target domain of the concept *narrative*: traveler to a narrator, road map to stories, destinations to chapters, and finally, traces to interplay between past and present. These correspondences represent the counterpart mapping between the elements in their respective input spaces, and the cross-mapping is based on a re-

lation of analogy because we understand *narrative* in one conceptual domain in terms of *travel*, which resides in a different conceptual domain. The elements in the input spaces are mental stages mapped from the source domain TRAVEL, and meaningful boundaries that organize the target domain NARRATIVE.

The cross-domain correspondences related to life as a narrative, particularly the projection of a travel onto a narrative world, are not accidental but rather have already become conventionalized. The French writer Michele Butor, who supported the analogy “travel as writing and writing as travel,” later became the founder of a unique “science of substitution,” the main premise of which is “to travel, at least in a certain manner, is to write (first of all because to travel is to read), and to write is to travel” (Butor 1992: 53).

The figure below represents a conceptual integration network of four mental spaces, in which the generic space and two input spaces are selectively projected into the blended space, thus forming a related minimal configuration. The two input spaces with two entities contain information in the metaphor NARRATIVE IS TRAVEL, one of a travel and one of a narrative. Therefore, to understand narrative as a travel is to have in mind consciously or unconsciously, a correspondence and a blending of the elements in the two input spaces. Hence, conceptual metaphor is regarded as “a dynamically evolving integration network comprising mental spaces, multiple correspondences and blends” (Bystrov, 2014: 7). Consequently, mental spaces and the relationships between them are built up in the memoir according to guidelines provided by a wide array of metaphorical expressions. As the metaphor “involves the creation of new meaning in a blend of inputs from the two conceptual domains of narrative and travel” (Mikkonen, 2007: 288), it can be mapped out in the following conceptual correspondences between the two input spaces and activated by the corresponding metaphorical expressions.

1. The person writing a travel narrative is a traveler. Keefer’s journey prompts an engagement with deeply personal questions. In her memoir, Kulyk Keefer travels through the stories told in her childhood, which make the narrator both the observing subject and the object of investigation at the same time. Thus, the travel and its textual representation combine to create a space in which identity can be affirmed, discovered, or renegotiated (Edwards & Graulund, 2013: 11) As the narrator claims, “[e]ven if I burned all the papers, the passports and land deeds that connect me with the Old Place, even if I tried to hide my maiden name, it will always be there, the

deep ditch of nightmare. It is part of who I am and where I come from; one of the landmarks on a journey I can't help but undertake" (Kulyk Keefer, 1998: 201).

When she walks through the city of L'viv she self-consciously thinks about her role as a tourist and raises the question of belonging: "I am a tourist: I give alms. But am I also, somehow, a native of this place, at how-ever many removes? What in this country, its language and culture and history, has had a hand in making me who I am?" (Kulyk Keefer, 1998: 257). These self-reflective questions intensify when she arrives at her grandmother's house in Staromischna and when she visits its cemetery. For her, this becomes "the one place," in her words, "where I feel safe... the only place that speaks the past to me as if it were a living language" (Kulyk Keefer, 1998: 287).

Keefer assures her family that her duty is to write a story of family, and this work is the equivalent of that of a labourer: Writing of their lives, I became a different kind of labourer, coaxing details and sometimes whole new stories from my family (Kulyk Keefer, 1998: 16).

2. Her road map is her stories. The travel can be broken up into stages that imply accomplishing certain goals. The process of achieving a goal occurs mostly through reaching a destination on a journey. The goal of Keefer's trip is Staromischna (the "old place") where Keefer's grandmother was born and where all the stories she has heard originate. In this sense, the family's stories serve as a road map to guide Keefer through the new political realities between Ukraine and Poland, regions that formerly belonged to Galicia, Austria's largest province. Moreover, her journeying from one mental stage to another in her memory and through her imagination is mapped onto the stories about the Old Place showing her attempt to write a story that speaks "across borders: "Will I cross the same kind of border, now that this stage of my journeying's done? This sorting and setting down of stories; this mapping of the Old Place as it has emerged for me through memory and imagining" (Kulyk Keefer, 1998: 162).

Relying on local guides and translators she was passing through several historical and political stages, changes of political powers which caused changes in place names. Thus, the Galician city of Lemberg changes into the Polish Lwyw and then the Ukrainian L'viv (Hornung, 2013: 19). The narrator describes her physical orientation metaphorically underlining her emotional experiences in reaching the goal. In her inner journey, even "metaphors would be my guiding stars; through them I could trace connec-

tions between the most painfully disparate things, peel back the cloudy skin over my eyes, become real, at last” (Kulyk Keefer, 1998: 143).

The stories told her in her childhood may be a barrier in achieving the goal, and the challenge of her journey grows exponentially, at least in the size of the traveler’s burden. She planned her road trip but she did not know where it could lead to: “Will a similar highway run through Staromischna, turning it into a mere drive-through? Where are the roads from my mother’s stories, cart tracks that become brown rivers when the rains beat down?” (Kulyk Keefer, 1998: 262).

3. The places she is going to visit are stored in the author’s childhood memories and described as part of her travel narrative. Childhood memories are important landmarks in the author’s life, and they are the foundation of her identity or otherness. Travel implies not only outward movement but also back-and forth motion of memory where the latter reflects an intimate connection between mapping geographical space and biological genes: “... families,” she argues, “are more than gene pools: their stories travel through and map us, too” (Kulyk Keefer, 1998: 15).

A particular mapping of the NARRATIVE IS TRAVEL metaphor is ingrained in the narrator’s memories which have shaped “places where the past is stored” where their metaphorical borders are described in terms of valleys, rivers, and chasms, or even as embroidery in pursuit of bloodlines established in the stories of her youth: “Borders take you under as well as over. Into places where the past is stored; into the present that’s made up of this past, in the way valleys are made up of the rivers that once rushed through them. The past I venture into now is that larger public world holding my family’s private stories. I must look for it now on a different kind of map, one that will show me the places my family’s stories skirted as if they were chasms. Places in a world where history and politics are a thick tangle of embroidery, with blood, not thread, stitching the pattern” (Kulyk Keefer, 1998: 163). Furthermore, these destinations on the map correspond to chapters in the book, for example, Ch. 12 ‘Eastern Galicia’, Ch. 16 ‘L’viv: Ghostprints’, Ch. 17 ‘Ternopil’: Field of Thorns’, Ch. 18 ‘Staromischna: Blood for the Ghosts’, Ch/ 20 ‘Skarszewy: Skeleton Speech’.

Travellers usually make many stops along the way, but they often unexpectedly find the place that takes them back to the starting location or a safe place, somewhere between past and present. References to photographs and documents, names of strangers, language, haunted house, and cemetery as a final destination can be found in the following excerpts:

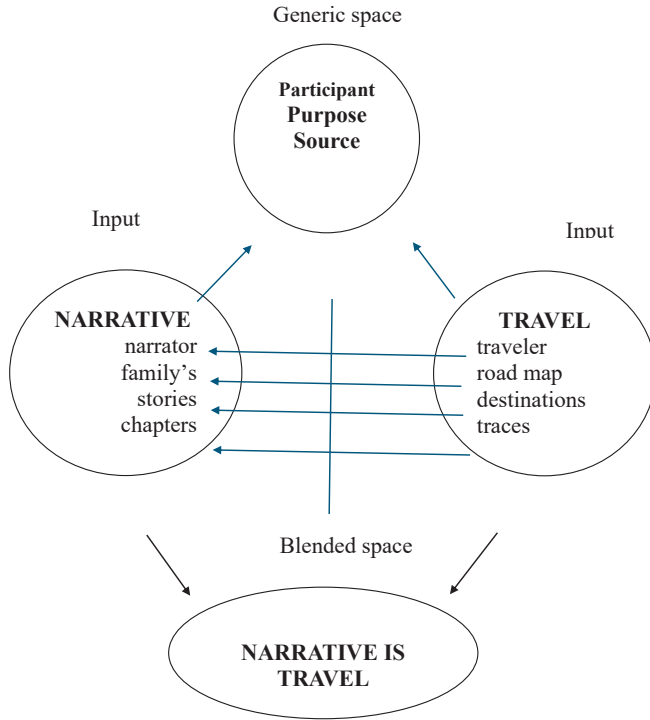

Fig. 1. The “NARRATIVE IS TRAVEL” Metaphor: Cross-space correspondences

When I speak of the Old Place I always talk of returning somewhere I have never been. I know I’m not the only one to do so. Ours is an age of exiles, migrants, refugees. How many children have been haunted by the ghost of belonging? By mysterious photographs and documents, by names of strangers who are somehow family, by a foreign language that would once have been their mother tongue? How many have grown up not in a haunted house, but haunted by another home? (Kulyk Keefer, 1998: 125).

When she arrives at her grandmother’s house in Staromischyna and when she visits its cemetery, for her this becomes “the one place,” in her words, “where I feel safe... the only place that speaks the past to me as if it were a living language” (Kulyk Keefer, 1998: 287).

4. The traces of her grandparents’ lives accumulate the author’s memories. In the NARRATIVE IS TRAVEL metaphor, traces of past destinations

of her ancestors, their home, orchard, and the river: “In July 1997 I travelled for the first time to western Ukraine, to a small village an hour’s drive from the city of Ternopil’. I was looking for whatever traces might remain of my grandparents’ lives: for the place where their house had stood; the orchard in which they’d fallen in love. I wanted to walk through that very orchard, down to an actual, and not imagined, river” (Kulyk Keefer, 1998: 5).

Her search for her relatives’ traces became not only the starting point of her journey but map out another point of her departure which is the search of the Jewish couple, her grandmother Olena’s friends who left traces along her journey: “What comes home to me, as I sit at this bridal table, talking to the women who’ve come up to introduce themselves, is that I’ll have to start searching for those traces here and now. That this connection I’m trying to make between myself and these women, between Jews and Ukrainians, began a long way back, so long ago I have almost forgotten that it began at all” (Kulyk Keefer, 1998: 192). Her searches are not restricted by the searches of her family. Kulyk Keefer wants Ukraine and the Ukrainian language to leave their traces in her life. While she sees on her trip the vestiges of the Ukrainians, this journey has become “another way of looking for my shadows” (Kulyk Keefer, 1998: 217).

In the long run, the interplay of past and present and her burning desire “to find whatever traces I can of that life: leftovers, artifacts that were once as everyday as the mug I use to drink my tea, the brush I pull through my hair” (Kulyk Keefer, 1998: 253) lead to mixed feelings and contradictions, “not belonging but longing”, and “both sadness and pleasure in her voice: home lost, home found” (Kulyk Keefer, 1998: 328).

Conclusion. Janice Kulyk Keefer’s memoir *Honey and Ashes* exemplifies how travel narratives serve as a powerful medium for exploring identity, belonging, and the interplay between past and present. Travel narrative as personal memoir and a journey inward is a key part of Kulyk Keefer’s writing. Through the lens of cognitive stylistics and conceptual metaphor theory, this study has demonstrated that the memoir’s narrative structure is deeply rooted in the conceptual metaphor **NARRATIVE IS TRAVEL**, which bridges physical journeys with inner explorations of self. Keefer’s journey—both literal and metaphorical—reveals how travel writing transcends geographical boundaries to become a tool for reconstructing personal and collective memory. By mapping elements of travel (for example, traveler, road map, destinations, traces) onto narrative components (narrator, stories, chapters, present and past events), the memoir illustrates how cognitive processes like

conceptual blending enable readers to construct mental models of the travel narrative.

Keefe's reflections on her Ukrainian-Canadian heritage, her role as a "ghost by proxy", and her quest to reconcile fragmented identities underscore the memoir's thematic depth. The analysis highlights how metaphorical expressions activate shared cognitive frameworks, allowing readers to engage empathetically with her journey. Ultimately, *Honey and Ashes* reaffirms the centrality of metaphor in shaping narrative comprehension and emotional resonance, offering a compelling case study for cognitive narratology. In the future, it would be relevant to explore how visual or auditory elements (specifically photographs and maps) in memoirs interact with conceptual metaphors.

References

- Akli, M. (2009). *Conventional and Original Metaphors in French Autobiography*. Peter Lang Publishing, Inc.
- Butor, M. (1992). *Travel and Writing*. In M. Kowalewski (ed.), J. Powers and K. Lisker (transl.), *Temperamental Journeys: Essays on the Modern Literature of Travel* (pp. 53–70). University of Georgia Press.
- Bystrov, Y. (2014). *Fractal Metaphor LIFE IS A STORY in Biographical Narrative*. *Topics in Linguistics*, 14(10), 1–8.
- Bystrov, Y., & Tatsakovych, U. (2023). *Metaphorical Conceptualization of Beauty in Donna Tartt's The Secret History: Translation Perspectives*. *Neohelicon*, 50, 687–703. <https://doi.org/10.1007/s11059-023-00697-7>
- Bystrov, Y., & Gontarenko, N. (2024). *A Conceptual Analysis of the Source Domain in Nominal Metaphors with English Verbs of Locomotion*. *Folium*, 5, 8–14. DOI <https://doi.org/10.32782/folium/2024.5.1> [in Ukrainian].
- Bystrov, Y. (2013). *Metaphorization of Fictional World in Julian Barnes's Autobiographical Essay Nothing to be Frightened of*. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Лінгвістика"*, 20, 158–163. [in Ukrainian].
- De Fina, A., & Georgakopoulou, A. (2012). *Analyzing Narrative: Discourse and Sociolinguistic Perspectives*. Cambridge University Press.
- Doichyk, O., & Shkoruta, I. (2024). *Metaphoric Representation of Group Therapy in Psychoterapeutic Discourse (Based on I. Yalom's Novel The Schopenhauer Cure)*. *Folium*, 4, 93–100. DOI <https://doi.org/10.32782/folium/2024.4.13> [in Ukrainian].
- Edwards, J. D., & Graulund, R. (eds.) (2012). *Mobility at Large: Globalization, Textuality and Innovative Travel Writing*. Liverpool UP.
- Fauconnier, G. (1994). *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language*. Cambridge University Press.

- Gibbons, A. (2022). A Cognitive Model of Reading Autofiction. *English Studies*, 103(3), 471–493. DOI: 10.1080/0013838X.2022.2050611
- Herman, D. (2002). *Story Logic: Problems and Possibilities of Narrative*. University of Nebraska Press.
- Hornung, A. (2013). Return Visits: The European Background of Transcultural Life Writing. *European Journal of Life Writing*, 2(13), 10–24. DOI: 10.5463/ejlw.2.50
- Horsdal, M. (2012). *Telling Lives. Exploring Dimensions of Narratives*. Routledge.
- Kalous, I. (2022). *Black Travel Writing*. Verlag.
- Kulchytska, O., & Erlichman, A. (2024). London in the Novels by Robert Galbraith: A Text-world Perspective. *Respectus Philologicus*, 46(51), 91–104. [http://dx.doi.org/10.15388/RESPECTUS.2024.46\(51\).7](http://dx.doi.org/10.15388/RESPECTUS.2024.46(51).7)
- Kulyk Keefer, J. (1998). *Honey and Ashes: A Story of Family*. Toronto, Ontario: HarperCollins Publishers Ltd.
- Lakoff, G., & Turner, M. (1989). *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
- Langacker, R. (2008). *Cognitive grammar: A basic introduction*. Oxford University Press.
- Mikkonen, K. (2007). The “Narrative is Travel” Metaphor: Between Spatial Sequence and Open Consequence. *Narrative*, 15 (3), 286–305.
- Mintsys, E. Ye. (2024). Emotiveness of Contemporary Memoir Literature: Case Study on Victoria Belim’s Novel. *Writings in Romance-Germanic Philology*, 2(53), 118–128.
- Nytspol, V. (2023). Metaphorical Conceptualization of War in American Media Discourse (Based on Articles on the Russian-Ukrainian War). *Folium*, 2, 53–58. [in Ukrainian].
- Psomadakis, C. (2007). Mapping Metaphors in Modern Greek: Life is a Journey. *CamLing*, 221–228. (Paper presented at The Fifth Cambridge Postgraduate Conference in Language Research, www.ling.cam.ac.uk/camling/Manuscripts/CamLing2007_Psomadakis.pdf).
- Smith, S., & Watson, J. (2010). *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives, Second Edition* (NED-New edition, Second). University of Minnesota Press. <http://www.jstor.org/stable/10.5749/j.ctttv3m0>
- Zygadlo, G. (2024). “Travelers by Necessity” — Ruth Behar on the Way in Search of Roots or Home. *Review of International American Studies RIAS*, 17(1), 53–65. DOI: <https://doi.org/10.31261/rias.16238>.

Список літератури

- Бистров Я., Гонтаренко Н. (2024). Концептуальний аналіз корелятивів субстантивної метафори з англійськими дієсловами переміщення. *Folium*, 5, 8–14. DOI <https://doi.org/10.32782/folium/2024.5.1>
- Бистров Я. (2013). Метафоризація фікціонального світу в автобіографічному есе Джуліана Барнса “Nothing to be Frightened of”. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Лінгвістика”*, 20, 158–163.

- Дойчик О. Я., Шкорута І. І. (2024). Метафорична об'єктивація групової терапії у психотерапевтичному дискурсі (на матеріалі роману Ірвіна Ялома *The Shopenhauer Cure*). *Folium*, 4, 93–100. DOI <https://doi.org/10.32782/folium/2024.4.13>
- Ницполь В. (2023). Метафорична концептуалізація війни в американському медіадискурсі (на матеріалі статей про російсько-українську війну). *Folium*, 2, 53–58.
- Akli, M. (2009). *Conventional and Original Metaphors in French Authobiography*. Peter Lang Publishing, Inc.
- Butor, M. (1992). *Travel and Writing*. In M. Kowalewski (ed.), J. Powers and K. Lisker (transl.), *Temperamental Journeys: Essays on the Modern Literature of Travel* (pp. 53–70). University of Georgia Press.
- Bystrov, Y. (2014). Fractal Metaphor LIFE IS A STORY in Biographical Narrative. *Topics in Linguistics*, 14(10), 1–8.
- Bystrov, Y., & Tatsakovych, U. (2023). Metaphorical Conceptualization of Beauty in Donna Tartt's *The Secret History*—Translation Perspectives. *Neohelicon* 50, 687–703. <https://doi.org/10.1007/s11059-023-00697-7>
- De Fina, A. & Georgakopoulou, A. (2012). *Analyzing Narrative: Discourse and Sociolinguistic Perspectives*. Cambridge University Press.
- Edwards, J. D., & Graulund, R. (eds.) (2012). *Mobility at Large: Globalization, Textuality and Innovative Travel Writing*. Liverpool UP.
- Fauconnier, G. (1994). *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language*. Cambridge University Press.
- Gibbons, A. (2022). A Cognitive Model of Reading Autofiction. *English Studies*, 103(3), 471–493. DOI: 10.1080/0013838X.2022.2050611
- Herman, D. (2002). *Story Logic: Problems and Possibilities of Narrative*. University of Nebraska Press.
- Hornung, A. (2013). Return Visits: The European Background of Transcultural Life Writing. *European Journal of Life Writing*, 2(13), 10–24. DOI: 10.5463/ejlw.2.50
- Horsdal, M. (2012). *Telling Lives. Exploring Dimensions of Narratives*. Routledge.
- Kalous, I. (2022). *Black Travel Writing*. Verlag.
- Kulchytska, O., & Erlikhman, A. (2024). London in the Novels by Robert Galbraith: A Text-world Perspective. *Respectus Philologicus*, 46(51), 91–104. [http://dx.doi.org/10.15388/RESPECTUS.2024.46\(51\).7](http://dx.doi.org/10.15388/RESPECTUS.2024.46(51).7)
- Kulyk Keefer, J. (1998). *Honey and Ashes: A Story of Family*. Toronto, Ontario: HarperCollins Publishers Ltd.
- Lakoff, G., & Turner, M. (1989). *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
- Langacker, R. (2008). *Cognitive grammar: A basic introduction*. Oxford University Press.
- Mikkonen, K. (2007). The “Narrative is Travel” Metaphor: Between Spatial Sequence and Open Consequence. *Narrative*, 15 (3), 286–305.

Mintsys, E. Ye. (2024). Emotiveness of Contemporary Memoir Literature: Case Study on Victoria Belim's Novel. *Writings in Romance-Germanic Philology*, 2(53), 118–128.

Psomadakis, C. (2007). Mapping Metaphors in Modern Greek: Life is a Journey. *CamLing*, 221–228. (Paper presented at The Fifth Cambridge Postgraduate Conference in Language Research, www.ling.cam.ac.uk/camling/Manuscripts/CamLing2007_Psomadakis.pdf).

Smith, S., & Watson, J. (2010). *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives, Second Edition* (NED-New edition, Second). University of Minnesota Press. <http://www.jstor.org/stable/10.5749/j.ctttv3m0>

Zygadlo, G. (2024). “Travelers by Necessity” — Ruth Behar on the Way in Search of Roots or Home. *Review of International American Studies RIAS*, 17(1), 53–65. DOI: <https://doi.org/10.31261/rias.16238>.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2024 року

ПРОПОЗИТИВНО-ДИКТУМНА МОТИВАЦІЯ ФУТБОЛЬНИХ ТЕРМІНІВ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Богуславський С. С.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0005-5842-8434>

Чумаков О. М.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-8431-4894>

Мельничук О. Л.

старший викладач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0008-1220-9473>

Стаття присвячена дослідженню пропозитивно-диктумної мотивації німецьких футбольних термінів у межах когнітивно-ономасіологічного підходу. Метою є виявлення особливостей вибору мотиваторів, що формують терміни, та їх проєкції на структурні й семантичні компоненти пропозиції. Проаналізовано загальні принципи класифікації мотиваційних відношень, серед яких виділено лексичну, структурну, лексико-семантичну, фонетичну, повну, часткову, реальну, нереальну та формальну мотивацію.

Пропозитивно-диктумна мотивація трактується як процес добору мотиваторів з диктумного компонента смислової структури, що відображає елементарні ситуації позамовної дійсності. Досліджено, що у німецьких футбольних термінах мотиватори корелюють з предикатно-аргументними структурами, до складу яких входять позиції предиката, суб'єкта, об'єкта, інструментива, медіатива, фінітивна, локатива, темпоратива, результатива та корелятива. Окремо окреслено роль гіперонімічного, патронімічного рівнів, а також рівнів якості та кількості у внутрішній структурі терміно-одиниць.

Провідне місце у формуванні німецької футбольної терміносистеми належить предикатно-аргументному різновиду пропозитивно-диктумної мотивації, що забезпечує безпосередній зв'язок між вербалізованою ситуацією та її концептуальною моделлю. Терміни, утворені на цій основі, демонструють високу семантичну прозорість і структурну організованість, що сприяє точності та однозначності їх уживання в межах професійної комунікації у сфері футболу.

Ключові слова: пропозитивно-диктумна мотивація, когнітивно-ономасіологічний аналіз, футбольна терміносистема, німецька мова, предикатно-аргументна структура, мотиватор.

PROPOSITIONAL-DICTUM MOTIVATION OF FOOTBALL TERMS IN GERMAN

Boguslavskiy S. S.

PhD in Philology, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

Chumakov O. M.

PhD in Philology, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

Melnychuk O. L.

Senior Lecturer
Odesa I. I. Mechnikov National University

The article is devoted to the study of propositional-dictum motivation of German football terminology within the framework of the cognitive-onomasiological approach. The purpose is to identify the specific features in the selection of motivators that form terms and their projection onto the structural and semantic components of the proposition. The general principles of classifying motivational relations are analyzed, among which lexical, structural, lexico-semantic, phonetic, complete, partial, real, unreal, and formal motivation are distinguished.

Propositional-dictum motivation is interpreted as the process of selecting motivators from the dictum component of the semantic structure, which reflects elementary situations of extralinguistic reality. The study establishes that in German football terms, motivators correlate with predicate-argument structures comprising predicate, subject, object, instrumentive, mediative, finitive, locative, temporative, resultative, and correlative positions. The role of hyperonymic and patronymic levels, as well as qualitative and quantitative levels, within the internal structure of term units is also outlined.

It is emphasized that the predicate-argument variety of propositional-dictum motivation occupies a leading position in the formation of the German football terminology system, ensuring a direct connection between the verbalized situation and its conceptual model. Terms formed on this basis demonstrate high semantic transparency and structural organization, which contributes to the accuracy and unambiguity of their use in professional communication within the field of football.

Key words: propositional-dictum motivation, cognitive-onomasiological analysis, football terminology system, German, predicate-argument structure, motivator.

Вступ. Дискусійною проблемою теорії номінації та ономазіології є диференціація мотиваційних відношень. Різні типології мотиваційних відношень, наявні у лінгвістичній літературі, пояснюються передусім специфікою розуміння мотивації, а також використанням різних, як правило, не однопорядкових параметрів класифікації.

Проблемним питанням теорії номінації та ономазіології є розмежування мотиваційних відношень. Існуючі в лінгвістичній літературі типології мотиваційних відношень пояснюються специфікою розуміння мотивації та використанням різних, переважно неоднорідних, класифікаційних параметрів.

На основі принципу аналогії в словотвірній підсистемі мови О. І. Блінова розрізняє лексичну та структурну мотивацію: перша встановлюється за співвідношенням з однокореновими словами, друга — з одноструктурними за класифікаційним принципом (Блінова, 1988, 108). Лексико-семантична мотивація встановлюється за типом семантичних відношень між мотиватором і мотиватом, охоплюючи всі переносні, вторинні значення з урахуванням вторинного позначення; структурна (морфологічна) — представляє формальні відношення мотивованого й мотивованого; фонетична — їхню акустично-артикуляційну залежність.

За ступенем функціональності мотивація поділяється на повну (логічно пояснює наявність усіх сегментів слова) та часткову, яка представлена логічним обґрунтуванням наявності лише деяких компонентів слова. Виходячи зі співвідношення внутрішньої форми та семантики, український лінгвіст Т. Р. Кияк виділяє мотивацію повну (внутрішня форма є компонентом значення), часткову (внутрішня форма і значення перебувають у відношеннях перетину), абсолютну (повний збіг внутрішньої форми та значення) та відсутність мотивації (Кияк, 2006).

За семантичним принципом діляють головну мотивацію, яка корелює з периферійною, та пряму, яка корелює з переносною, розподілену на реальний, асоціативний та образний підвиди. Залежно від відношення мотивуючої ознаки до дійсності, поділюють мотивацію лексичних одиниць на реальну, нереальну (вигадану, міфічну та фантастичну) та формальну (власне формальну та мотивацію за аналогією) (Селіванова, 2000).

На нашу думку, найбільш послідовною класифікацією мотивації є запропонована О. О. Селівановою, оскільки вона базується на од-

ному принципі — місці мотиватора у структурі знань про позначуване. Ця класифікація обрана нами для когнітивно-ономасіологічного аналізу мотивації німецьких футбольних термінів.

Когнітивно-ономасіологічний аналіз матеріалу дослідження дозволяє визнати пріоритет пропозиціонального типу мотивації у формуванні німецької терміносистеми футболу. Пропозиціонально-диктумна мотивація характеризується вибором мотиваторів найменування з диктумного компонента МПК (ментально-психонетичного комплексу) (Селіванова, 2000).

Метою статті є аналіз пропозиціонально-диктумної мотивації футбольних термінів у німецькій мові, а саме через предикатно-аргументну концепцію семантичного синтаксису. Дослідження спрямоване на виявлення основних мотиваторів, з яких складається футбольна терміносистема німецької мови.

Результати і обговорення. У лінгвістиці пропозиція вважається одним із найважливіших джерел номінаційних процесів, хоча існує низка складних і невіршених питань, пов'язаних із розглянутою проблемою. Зокрема, дещо одностороннім видається визначення пропозиції як логіко-семантичної структури ситуації, що представляє собою мовне відображення навколишнього світу. Пропозиція або ціла низка пропозицій утворює семантичну основу речення, його глибинну (смыслову) структуру, тобто пропозиція є мінімальним смисловим утворенням, що відображає елементарні, найпростіші види ситуацій позамовної дійсності: суб'єкт і його дія, суб'єкт і його ознака, два суб'єкти та відношення між ними тощо. Ситуація може трактуватися як складний об'єкт, окремих взаємопов'язаних елементів, що зазвичай відповідає денотату словосполучення або речення. Хоча пропозиція і ситуація є ізоморфними одна одній, між ними немає тотожності, оскільки ситуація належить до сфери онтології, а пропозиція, що є смисловою стороною висловлювання, — до сфери мови. Отже, пропозиція визначається як смислова структура, що об'єднує денотативне та сигніфікативне значення, де останньому віддається провідна роль (Chafe, 1970).

Проблемним у лінгвістиці залишається питання про співвідношення пропозиції та речення. У семантичному синтаксисі пропозиція орієнтована на структуру події, ситуацію, з якою співвідноситься речення. Пропозиція розглядається як смисловий аналог речення. Пропозиція дефінується як семантичний образ ситуації або фактів

реального світу чи інших можливих світів, зафіксованих у реченні як його значення. У широкому сенсі під пропозицією розуміється зміст, який переадає речення.

На думку низки синтаксистів, кількість пропозицій відповідає кількості предикативних центрів висловлювань. Т. ван Дейк допускає, що базою конструювання пропозиції є значення слів, активованих у семантичній пам'яті людини та синтаксичних структурах речень, де існує повна відповідність між пропозиціями і простими реченнями: одне речення виражає одну пропозицію (Diik, 2009: 167). Таким чином, предикатно-аргументна структура пропозиції проєктується на формально-синтаксичну структуру речення.

Пропозиція як когнітивна структура нерідко ототожнюється із синтаксичною одиницею, що обумовлено гіпотезою повного паралелізму між морфологічними категоріями та синтаксичними функціями. У процесі вивчення в лінгвістиці паралелізму відбувається диференціація морфологічних і синтаксичних категорій, з'являються члени речення, представлені частинами мови, у невластивих для них функціях (Селіванова, 2006, 489) (наприклад, синтаксичну функцію присудка можуть виконувати, крім дієслів, безособова форма дієслова, прикметники та іменники). Крім того, ототожнення пропозиції та речення суперечить існуючим розробкам поліпропозиціональних монопредикативних структур у сфері простого речення, теорії напівпредикативності та імплікації.

Іншим дискусійним моментом проблеми пропозиції є її істинність, об'єктивність. Ще в схоластичній логіці поняття пропозиції відповідало судженню, її думки, яка стверджує або заперечує щось про предмети дійсності. Пропозиція в цьому розумінні ототожнюється з вірою: віра істинна, якщо пропозиція відповідає факту дійсності [Woozley, 1948: 29]. Однак, відповідно до постулатів сучасної когнітивної семантики, дійсність не відображається у свідомості, а переломлюється через її концептуалізацію та категоризацію як інтеріоризацію. Згодом у класичній логіці пропозиція характеризується не як будь-яка розумова рефлексія, а як судження, яке виражає істинне знання про ситуацію, подію, факт, тобто поняття пропозиція кваліфікується як об'єктивний зміст думки, відокремлений від комунікативної мети ствердження чи заперечення. Саме в такому значенні поняття пропозиція переходить із логіки в лінгвістику. Логічне трактування пропозиціональної функції також акцентує увагу на її істинності та несуперечності.

Виходячи з праць німецького вченого Г. Фреге, який відокремлював думку від акту її ствердження, англійський філософ і логік Б. Рассел уперше визначає пропозицію як одиницю, що має певну синтаксичну будову, ізоморфну будові дійсного факту, і яка здатна виражати істинне значення завдяки кореляції з дієсловами, пропозиціонально пов'язаними [Арутюнова, 1988: 27]. Таким чином, у філософії позитивізму теорія пропозиції ґрунтується на здатності речення виражати істину. А. Чорч вживає термін “пропозиція” у значенні сенсу речення, як певний об'єктивний, незалежний від мовця зміст. Він дефінує пропозицію як концепт істинного значення речення [Арутюнова, 1988: 27].

Говорити про пропозиціональну репрезентацію як про опис, що може бути істинним або фіктивним щодо реального світу. Однак, оскільки люди не сприймають світ безпосередньо, а користуються його внутрішньою репрезентацією, пропозиціональні уявлення знань є істинними або помилковими щодо деякої когнітивної моделі, структура якої відіграє роль безпосереднього відтворення стану справ, відображаючи істотні аспекти відповідної ситуації реального світу.

Проблема представлення пропозицією істинних знань набуває нового ракурсу в когнітивній семантиці. У когнітології термін “пропозиція” використовується для позначення спеціальної оперативної структури свідомості або специфічної одиниці зберігання, репрезентації знань у мозку людини, ментальної структури, відображення деякої ситуації та типів відношення в ній, узагальнених та організованих у нашій свідомості [Селіванова, 2000: 84].

“Більша частина структури нашого знання, — пише основоположник когнітивної семантики, американський лінгвіст Дж. Лакофф, — має форму пропозиціональних моделей, а їх особливістю є те, що вони виокремлюють елементи, дають їх характеристики та вказують на зв'язки між ними” [Lakoff 1987: 31]. Дж. Лакофф цілком справедливо говорить про пропозиціональні структури як про різновид ідеалізуючих когнітивних моделей, як про ментальну сутність, де відсутні „механізми уяви“ [Lakoff, 1987: 177]. Вчений застерігає від „об'єктивістського присмаку“ пропозиціональних структур, оскільки вони хоч і відображають реально існуючі відношення, однак є результатом інтеріоризації дійсності. Це відбувається, „коли людина усвідомлює свій досвід, проєктуючи на нього пропозиціональні моде-

лі, вона накладає на світ об'єктивістську структуру“ [Lakoff 1987: 177]. На думку О. О. Селіванової, об'єктивність та істинність пропозиції є відносною, оскільки вона в першу чергу є суб'єктивним розумовим аналогом події, оцінюваного людиною або етнічною спільнотою згідно з їхньою картиною світу [Селіванова, 2006: 43]. Американський когнітолог Ж. Фоконьє у своїй теорії ментальних просторів вказує на те, що в модельному світі ментального простору істинність висловлювання корелює з істинністю деякого висловлювання в реальному світі [Fausonnier, 1996]. Таким чином, незалежно від того, раціональною чи ірраціональною є природа пропозиціональних структур, вони не містять суперечності та відображають результати інтеріоризації дійсності носіями мови.

Залежно від орієнтації дослідницьких позицій структура пропозиції розглядається в семантичному синтаксисі та фреймовій семантиці як предикатно-актантна рамка або як предикатно-аргументна структура (Ч. Філмор, Дж. Лакофф, Ю. Д. Апресян, О. О. Селіванова та ін.)

Розробка пропозиції як предикатно-актантної рамки ґрунтується на вченні американського дослідника К. Доля та методиці субституцій американського мовознавця, розробника трансформаційного аналізу І. Гарріса. Французький лінгвіст Л. Теньєр, порівнюючи дієслівний вузол речення з маленькою драмою, виділив у глибинній структурі речення актанти та сірконстанти.

Л. Теньєр визначає актанти як живі істоти або предмети, які беруть участь у процесі, а сірконстанти — обставини (часу, місця, способу дії тощо), за яких розгортається процес.

У предикатно-аргументній концепції семантичного синтаксису актанти та сірконстанти є ізоморфними відповідно аргументам та ад'юнктам. У рольовій граматиці актанти відповідають “глибинним семантичним відмінкам” підмета, додатків, а іноді й обставин, які корелюють із сірконстантами, що мають факультативний семантичний зв'язок із предикатом. В основу теорії глибинних відмінків було покладено ономасіологічну концепцію Л. Теньєра, згідно з якою актанти є формальними категоріями синтаксису, що фіксують дію, об'єкт або адресат. Ч. Філмор, на відміну від Л. Теньєра, використовує власну модель для пояснення сенсу речення, смислової наповненості формальних синтаксичних позицій [Теньєр, 1958: 73], тому його глибинні відмінки більш близькі до термів і аргументів, ніж до актантів. Дослідники часто ототожнюють аргументи, терми та актанти, однак

висловлюють думку щодо розмежування предикатно-актантних рамок як об'єкта семантичної орієнтації досліджень і предикатно-аргументних структур як об'єкта синтаксичного аналізу [Селіванова, 2000: 36]. Беручи до уваги більшу прозорість внутрішньої форми, саме терм обирається корелятом предиката, який більшість лінгвістів визнають центром диктуму. Предикат є центральним, визначальним елементом у структурі речення, оскільки ситуація визначається не об'єктами, які в ній беруть участь, а тими відношеннями, в яких вони перебувають [Арутюнова, 1988: 22].

У пропозиціональній концепції семантичного синтаксису (У. Чейф) пропозиція виражається через дієслово, а зв'язки між предикатами та їхніми термами обумовлені актантною валентністю предиката, яка може бути обов'язковою або факультативною. Визначаючи поняття валентності в рамках своєї граматики залежностей, Л. Теньєр порівнює дієслово з атомом із гаками, якими він притягує до себе кількість актантів, що дорівнює кількості гаків, що вказує на провідну роль предиката в реченні виходить із сильної валентності дієслова: дієслівний предикат містить у собі макет майбутнього речення, оскільки він має “місця” або “гнізда”, які в реченні заповнюють слова, категорійні ознаки яких відповідають категорійним ознакам “гнізда”. У когнітивній ономасіології пропозиціональна функція дієслівного предиката (як семантичного компонента, а не граматичного) полягає у встановленні його відношень із термами. Обов'язковість аргументів у тій чи іншій структурі визначається як логічними закономірностями, пов'язаними з відображенням об'єктивної реальності, так і власне семантичними мовними закономірностями [Гиздатов, 1997: 9].

У процесі творення термінів футболу в німецькій мові мотиватори проєктуються на терми:

— об'єкта дії — компонента, що зазнає дії з боку агенса або каузативного впливу (***Balltreiben / Dribbeln** (Dribbling); **Ballübergabe** — den Ball beim Ballführen dem entgegenkommenden oder nachlaufenden Mitspieler überlassen (vom Mitspieler ergibt sich daraus die Ballübernahme); **Ballübernahme** — Ballübergabe; **Ballkontrolle** — Fähigkeit, den Ball so anzunehmen und zu führen, dass der Ballbesitz gesichert ist. Voraussetzung ist eine vollkommene Ballbeherrschung).*);

— інструментива — компонента зі значенням знаряддя дії (***Pressschlag** — gleichzeitiges, gegensätzliches An-den-Ball-Schlagen durch je einen Spieler beider Mannschaften; **Dropkick / engl.: Tropfenschuss** — Eine äußerst*

gefährliche Angelegenheit. Einen Sekundenbruchteil, nachdem der Ball vom Boden aufgesprungen ist, wird der Ball mit dem Innenrist geschlagen);

– медіатива — компонента зі значенням способу, засобу дії (**Deckung** — *Abwandlung des heute vorherrschenden Begriffes Abwehr, Abwehrreihe, Hintermannschaft, Verteidigung. Die zur Abwehr feindlicher Angriffe eingesetzten Spieler, in der Regel die beiden Verteidiger und oft der Mittellaufer; Pyramidensystem* — *klassisches System (Spielsystem) Spielerpass; Spieltaktik / Taktik* — *Das durchdachte Einsetzen des eigenen Könnens, das geistige Bewältigen eines Spieles durch eine Mannschaft, das erst zum sinnvollen Einsatz der Kräfte führt und seine Kampfführung auf die des Gegners richtig einstellt);*

– фінитива — компонента зі значенням мети, призначення дії (**Ballabgabe** — *Den Ball einem Spieler der eigenen Mannschaft zu weiterem Spiel zuspielen; Ballweitergabe* — *Weiterspielen des Balles an einen Mitspieler; Einschuss* — *Stoß des Balles über die Torlinie ins Tor; Grätsche* — *Durch das seitliche Strecken der Beine wird der angreifende Gegner gestoppt bzw. wird ihm der Weg zum Tor versperrt);*

– локатива — компонента зі значенням місцезнаходження, переміщення, місця, шляху руху (**Gefahrenzone** — *nicht exakt einzugrenzender Bereich vor dem eigenen Tor, der etwa den gesamten Strafraum (und darüber hinaus) umfasst; praktisch diejenige Zone, in der die Angreifer unmittelbar torgefährlich werden können; Innenpfosten* — *Seite der Torpfosten, die dem Torinnern zugekehrt ist. Ein Ball, der vom Innenpfosten ins Spielfeld zurückspringt, gilt nicht als Tor. Der Ball muss die Torlinie in vollem Umfang überschritten haben; Latte* — *obere Begrenzung des Tores; Linie* — *Markierung, die die Grenzen des Spielfeldes und einzelner Spielfeldzonen kennzeichnet);*

– темпоратива — компонента, що виражає часові характеристики гри (**Saison** — *In Deutschland vom 15. August bis zum 15. Juni des nächsten Jahres. Vom 15. Juni an bekommen die meisten Spieler etwa einen Monat Urlaub, ehe es wieder ins Training für die neue Saison geht; Spieljahr* — *Die zur Ermittlung des Meisters einer Klasse festgelegte Zeit. Sie beginnt in der Regel im August und endet mit der Ermittlung des Deutschen Meisters. Ihr folgt eine spielfreie Sperrzeit zur Erholung der Mannschaften; Spielzeit* — *Saison oder Spieldauer, auch Dauer einer Meisterschaftsrunde);*

– корелятива — компонента, що виражає або оцінює відповідність/невідповідність предмета іншому предмету, призначенню, нормі (**Aktionsfreiheit** — *Die einem vom Gegner eingeräumte Möglichkeit, sich relativ frei und ungedeckt auf dem Spielfeld zu bewegen; Spielverständnis* — *Fähigkeit eines Spielers, auf die Aktionen der Mitspieler sowie auf den gesam-*

ten Spielverlauf ständig Einfluss zu nehmen und mögliche Verhaltensweisen der Mitspieler und des Gegners frühzeitig zu erkennen u. zu durchschauen).

Крім термів, обумовлених валентністю предиката, у диктумі виділяється кілька рівнів, пов'язаних один з одним, а також із предикатами та їхніми термами. У структурі пропозиції німецьких футбольних терміоеlementів виділено гіперонімічний і патронімічний рівні, а також рівні якості та кількості.

Проекція мотиваторів на різні рівні та компоненти пропозиції обумовлюють розмежування гіперонімічного та предикатно-аргументного різновидів пропозитивно-диктумної мотивації.

Предикатно-аргументний різновид пропозитивно-диктумної мотивації представлений вибором мотиваторів із предикатно-аргументних структур, що інтеріоризують реальні ситуації гри, складові яких вербалізуються знаками в прямих значеннях. В ономазіологічній структурі німецьких найменувань футболу найбільш активованими є позиції предиката, суб'єкта, об'єкта, локатива, темпоратива, результатива. Крім того, в ономазіологічній структурі футбольних термінів експонуються мотиватори партонімічного рівня, а також рівнів якості та кількості.

Список літератури

- Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт. М.: Наука, 1988.
- Богуславський С. С., Чумаков О. М., Мельничук О. Л. Асоціативно-метафорична мотивація футбольних термінів в німецькій мові. Записки з романо-германської філології. Одеса, 2024. № 2(53). С. 31–39. DOI: 10.18524/2307-4604.2024.2(53).323936.
- Блінова О. І. Мотивація термінів у сучасних європейських мовах. Київ: Наукова думка, 1988.
- Гиздатов Г. Г. Когнитивные модели в речевой деятельности. Алма-Аты: Гылым, 1997.
- Кияк Т. Р. Основи термінознавства. К.: Академія, 2006.
- Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011
- Селіванова О. О. Когнітивна ономазіологія. К.: Фітосоціоцентр, 2000.
- Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля. К, 2006.
- Теньер Л. Елементи структурного синтаксису. П.: Klincksieck, 1959.
- Chafe, W. Meaning and the Structure of Language. Chicago, London: University of Chicago Press, 1970.

- Dijk, T. Society and discourse : how social contexts influence text and talk. Teun Adrianus van Dijk. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2009.
- Egetenmeyer J. Genre Determining Prediction: Non-Standard TAM Marking in Football Language. *Frontiers in Communication*. 2021. Vol. 6. Article 730914. DOI: 10.3389/fcomm.2021.730914.
- Fillmore Ch. J. The Case for Case. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1968.
- Fauconnier, G. Blending as a Central Process of Grammar. *Conceptual Structure, Discourse and Language* ed. by A. E. Goldberg. Stanford : Center for the Study of Language and Information, 1996.
- Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind. Chicago: University of Chicago Press, 1987.
- Müller T. Fußballsprache im Wandel: Anglizismen und Neologismen in der Bundesliga. Berlin: De Gruyter, 2023.
- Schmidt, L. Deutsche Fußballterminologie im 21. Jahrhundert. München: Langenscheidt, 2021
- Smith, J. Globalization and Sports Terminology. Oxford: Oxford University Press, 2021.
- Woolley, A. D. Theory of Knowledge: An Introduction. London : Hutchinson's University Library, 1949.
- Wiese, H. Sprache im Stadion: Linguistische Analysen der Fußballkommunikation. Berlin: Mouton de Gruyter, 2018.

References

- Arutyunova, N. D. (1988). *Typy yazykovykh znachenii. Otsenka. Sobytiye. Fakt* [Types of linguistic meanings: Evaluation, event, fact]. Moscow: Nauka.
- Blinova, O. I. (1988). *Motyvatsiia terminiv u suchasnykh yevropeiskykh movakh* [Motivation of terms in modern European languages]. Kyiv: Naukova dumka.
- Bohuslavskyi, S. S., Chumakov, O. M., & Melnychuk, O. L. (2024). Asotiatyvno-metaforychna motyvatsiia futbol'nykh terminiv v nimets'kii movi [Associative-metaphorical motivation of football terms in the German language]. *Zapysky z romano-hermans'koi filolohii*, 2(53), 31–39. [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2024.2\(53\).323936](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2024.2(53).323936)
- Chafe, W. (1970). *Meaning and the structure of language*. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Dijk, T. A. van. (2009). *Society and discourse: How social contexts influence text and talk*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Egetenmeyer, J. (2021). Genre determining prediction: Non-standard TAM marking in football language. *Frontiers in Communication*, 6, Article 730914. <https://doi.org/10.3389/fcomm.2021.730914>
- Fauconnier, G. (1996). Blending as a central process of grammar. In A. E. Goldberg (Ed.), *Conceptual structure, discourse and language* (pp. 113–130). Stanford: Center for the Study of Language and Information.

- Fillmore, C. J. (1968). *The case for case*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Gizdatov, G. G. (1997). *Kognitivnye modeli v rechevoi deiatel'nosti* [Cognitive models in speech activity]. Alma-Ata: Gylm.
- Kyiak, T. R. (2006). *Osnovy terminolohii* [Fundamentals of terminology studies]. Kyiv: Akademiia.
- Lakoff, G. (1987). *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Martyniuk, A. P. (2011). *Slovnnyk osnovnykh terminiv kohnityvno-dyskursyvnoi linhvistyky* [Dictionary of basic terms of cognitive-discursive linguistics]. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University.
- Müller, T. (2023). *Fußballsprache im Wandel: Anglizismen und Neologismen in der Bundesliga*. Berlin: De Gruyter.
- Schmidt, L. (2021). *Deutsche Fußballterminologie im 21. Jahrhundert*. München: Langenscheidt.
- Selivanova, E. A. (2000). *Kohnityvna onomasiolohiia* [Cognitive onomasiology]. Kyiv: Fitosotsiotsentr.
- Selivanova, O. O. (2006). *Suchasna linhvistyka: Terminolohichna entsyklopediia* [Modern linguistics: Terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillia K.
- Tenier, L. (1959). *Éléments de syntaxe structurale*. Paris: Klincksieck.
- Smith, J. (2021). *Globalization and sports terminology*. Oxford: Oxford University Press.
- Wiese, H. (2018). *Sprache im Stadion: Linguistische Analysen der Fußballkommunikation*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Woozley, A. D. (1949). *Theory of knowledge: An introduction*. London: Hutchinson's University Library.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2025 року

ЗМІШАНИЙ ТИП МОТИВАЦІЇ ФУТБОЛЬНИХ ТЕРМІНІВ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Діденко Н. М.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0001-6949-8690>

Богуславський С. С.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0005-5842-8434>

Чумаков О. М.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-8431-4894>

*Стаття присвячена дослідженню змішаного типу мотивації футбольних термінів у німецькій мові. Зазначається, що специфіка цього типу полягає у поєднанні мотиваторів різного статусу в межах ономастологічної структури, що забезпечує як когнітивне розмежування терміна, так і його образну інтерпретацію. Змішана мотивація найчастіше притаманна композитам і складним найменуванням, де відбувається взаємодія пропозиційних, асоціативно-метафоричних та модусних елементів. У статті виокремлено дві основні різновиди цього явища — пропозитивно-метафоричну та пропозитивно-модусну. Перша характеризується інтеграцією предикатно-аргументних структур із метафоричними компонентами, що часто спираються на аналогії між футбольною сферою та іншими концептосферами (АРТЕФАКТ, ЛЮДИНА, ВІЙНА, ТЕАТР). Прикладами виступають терміни *Fahrstuhlmannschaft*, *Flügelzange*, *Torjäger*, які демонструють метафоризацію футбольних процесів. Друга різновид змішаної мотивації поєднує пропозитивні мотиватори з модусними компонентами, що виражають емоційно-психологічні відтінки значення. Такі терміни, як *elfmeterreifes Foul*, *cooles Spiel*, *scharfer Schuss*, ілюструють оцінний аспект вербалізації футбольних понять. Показано, що модусна складова корелює з категорією модальності, зумовлюючи диференціацію сенсорних, емоційних та раціональних механізмів оцінки. Таким чином, змішана мотивація футбольних термінів у німецькій мові розглядається як універсальний механізм, що дозволяє поєднувати об'єктивні та суб'єктивні знання, створюючи багатовимірну семантику термінів та розширюючи виражальні ресурси мови.*

Ключові слова: німецька мова, футбольні терміни, мотивація, композити, метафора, модус, ономазіологічна структура.

MIXED TYPE OF MOTIVATION OF FOOTBALL TERMS IN GERMAN

Didenko N. M.

PhD in Philology, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

Boguslavskiy S. S.

PhD in Philology, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

Chumakov O. M.

PhD in Philology, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

The article is devoted to the study of the mixed type of motivation of football terms in German. It is noted that the specificity of this type lies in the combination of motivators of different status within the onomasiological structure, which ensures both the cognitive differentiation of the term and its figurative interpretation. Mixed motivation is most often inherent in compounds and complex names, where propositional, associative-metaphorical, and modus elements interact. The article identifies two main varieties of this phenomenon — propositional-metaphorical and propositional-modus. The former is characterized by the integration of predicate-argument structures with metaphorical components, often based on analogies between the football sphere and other conceptual domains (ARTIFACT, HUMAN, WAR, THEATER). Examples include terms such as Fahrstuhlmannschaft, Flügelzange, Torjäger, which demonstrate the metaphORIZATION of football processes. The latter type of mixed motivation combines propositional motivators with modus components that express emotional and psychological shades of meaning. Terms such as elfmeterreifes Foul, cooles Spiel, scharfer Schuss illustrate the evaluative aspect of the verbalization of football concepts. It is shown that the modus component correlates with the category of modality, causing differentiation of sensory, emotional, and rational mechanisms of evaluation. Thus, mixed motivation of football terms in German is considered a universal mechanism that makes it possible to combine objective and subjective knowledge, creating multidimensional semantics of terms and expanding the expressive resources of the language.

Key words: German, football terms, motivation, compounds, metaphor, modus, onomasiological structure.

Вступ. Змішаний тип мотивації характеризується вибором мотиваторів різного статусу в моделі структури знань про позначуване. Цей тип мотивації властивий композитам і складним найменуван-

ням. Стосовно композитів змішаний тип мотивації встановлюється у випадку, коли одна ономасіологічна ознака проєктується на пропозиційний компонент, а друга — на асоціативно-термінальний або модусний у МПК (ментально-психонетичному комплексі) (Селіванова, 2000: 175). Змішана мотивація німецьких футбольних термінів у багатьох випадках ілюструє неможливість синтаксичної кореляції мотиваторів у мотиваційній базі, що дозволяє, з одного боку, декодувати і диференціювати термін, з іншого — створити образне бачення поняття або предмета і розширити тим самим знакові ресурси мови.

Мета статті полягає у з'ясуванні специфіки змішаного типу мотивації німецьких футбольних термінів, що виявляється у селекції та інтеграції мотиваторів різного статусу в межах ономасіологічної структури, а також у визначенні різновидів цього типу мотивації — пропозитивно-метафоричного та пропозитивно-модусного. Досягнення поставленої мети передбачає аналіз механізмів взаємодії пропозиційних, асоціативно-метафоричних та модусних компонентів, встановлення їхньої ролі у когнітивному розмежуванні та образній інтерпретації футбольних понять, а також виявлення впливу змішаної мотивації на розширення семантичних і виражальних ресурсів німецької мови.

Результати і обговорення. Залежно від статусу інтегрованих ономасіологічних ознак у даному типі мотивації ми виокремлюємо пропозитивно-метафоричну та пропозитивно-модусну різновиди.

До пропозитивно-метафоричної різновиди змішаної мотивації футбольних термінів ми відносимо ті найменування футболу, в яких один мотиватор обирається з предикатно-аргументної структури, а інший має статус асоціативно-метафоричного компонента. Так, в ономасіологічній структурі футбольного терміна *Fahrstuhlmannschaft* мотиватор *Fahrstuhl* обирається з донорської зони АРТЕФАКТ, репрезентуючи уподібнення сценаріїв із сфер футболу і побуту людини, інші мотиватори корелюють із пропозиційними складовими МПК. Складений термін *Einschnüren des Gegners* інтегрує в ономасіологічній структурі метафоричний знак донорської зони ЛЮДИНА і мотиватор агенса пропозиційного статусу. В ономасіологічній структурі футбольного найменування *Flügelzange* ономасіологічними ознаками є знак донорської зони АРТЕФАКТ, перенесений у сферу футболу на основі аналогії зорових гештальтів, і мотиватор локатива пропозиційного статусу. Складений термін *Entscheidung am grünen*

Tisch становить собою поєднання знака сфери АРТЕФАКТ із мотиватором предиката результату дії. Поєднання ономасіологічних ознак метафоричного статусу із зони АРТЕФАКТ і пропозиційного предиката спостерігаємо в композитному футбольному терміні *Spielfaden*. Для термінів *Benefizspiel*, *Ballvirtuose* характерне поєднання знака результату метафоричного переносу на основі подібності сценаріїв із сфери ТЕАТР із предикатним мотиватором. Знаки сфери ТЕАТР інтегруються з двома мотиваторами локатива пропозиційного статусу в терміні футболу *Mittelfeldregisseur*. Компонент воєнної сфери, транспонований у сферу футболу на базі аналогізації сценаріїв, поєднується в ономасіологічній структурі з мотиватором об'єкта в терміні *Torschütze*. Результатом змішаної мотивації першої різновиди є термін *Torjäger*, у якому поєднуються мотиватор із донорської зони ЛЮДИНА, що репрезентує сферу діяльності ПОЛЮВАННЯ на основі сценарної подібності, і мотиватор локатива пропозиційного статусу.

Друга різновид змішаної мотивації передбачає поєднання в ономасіологічній структурі мотиваторів пропозиційного чи асоціативно-метафоричного статусу і модусного компонента як одного зі складників структури знань про позначуване. Модус виражає відтінки почуттів. Відповідно до концепції О. О. Селіванової, у структурі МПК модус є наскрізним компонентом і корелює як із відносно об'єктивними знаннями, позначеними мовними одиницями у прямому значенні, так і з метафоричними компонентами [Селіванова, 2000]. Модус співвідноситься з наявною в мові категорією модальності. Модальність у граматичному аспекті розглядається як особлива ознака висловлювання, що ґрунтується на його відношенні до дійсності і встановленні цього відношення мовцем, а також виявляє оцінку вираженої думки і способу її вираження. Ю. Шепель визначає лексико-граматичний статус категорії модальності та виокремлює об'єктивну і суб'єктивну модальність. Таким чином у лінгвістиці модальність розглядається як мовна універсалія, функціонально-семантична категорія мови і одна з ознак речення поряд із предикативністю та темпоральністю або у складі предикативності (Шепель, 2021: 188). Проте модальність розшаровується залежно від визнання відносної істинності та непротирічності пропозиції. Якщо пропозиція володіє такими властивостями, то модальність виявляється надлишковою у її структурі як вираження відношення до дійсності: реальної чи ірреальної, можливої. У такому випадку модальність розшаровується на

референційне співвідношення і оцінку. Тому модус є кваліфікатором пропозиції, оскільки містить ставлення суб'єкта пізнання до диктумних знань через посередництво емоційного сприйняття (Шепель 2021). Він включає ментальний і психічний (інтенціональний) стан суб'єкта, спрямований на стан речей, становить сутність оцінки пропозиційного змісту.

Модусний компонент у складі МПК пов'язаний із різними психічними функціями свідомості, зокрема, із відчуттями і почуттями, що зумовлює диференціацію сенсорного, емоційно-психологічного та раціонального механізмів оцінки. Беручи до уваги розроблену Н. Д. Арутюною класифікацію оцінок (Арутюнова, 1988: 73–76), модусна мотивація має сенсорно-оцінювальну, емотивно-психологічну, раціонально-сублімаційну, утилітарну і нормативну різновиди. Модусна мотивація значною мірою поєднується з іншими мотиваційними механізмами.

За загальними своїми механізмами модусна мотивація може бути як метонімічною — за умови позначення футбольного поняття на підставі його реального оцінно-емоційного сприйняття, так і метафоричною — при використанні оцінок мотиваторів, представлених знаками інших концептосфер (Селіванова, 2006: 370).

В ономасіологічних структурах німецьких футбольних термінів мотиватор модусного типу інтегрується з мотиваторами пропозиційного статусу, що репрезентують предикат фізичної дії і партитив (*absichtliches Handspiel — Jedem Spieler ist untersagt, den Ball mit der Hand zu berühren, zu spielen oder abzufangen, mit Ausnahme des Torwartes im eigenen Strafraum. Der Schiedsrichter hat zu entscheiden, ob der Spieler absichtlich den Ball mit der Hand berührte oder ob er angeschossen wurde bzw. ob der Ball ihn ansprang*), результатив (*elfmeterreifes Foul — umgangssprachliche Bezeichnung für ein Strafraumfoul, das vom Schiedsrichter nicht als solches betrachtet wurde; er lässt demzufolge weiterspielen*), предикат фізичної дії (*gefährliches Spiel, cooles Spiel, Kaltstellen*).

У низці німецьких футбольних термінів спостерігається інтеграція мотиваторів модусного та асоціативно-метафоричного статусу. Наприклад, у структурах футбольних термінів *blindes Verstehen, scharfer Schuss* поєднано мотиватори оцінки і знаки з донорських зон ЛЮДИНА та ВІЙНА відповідно.

Змішана мотивація дає можливість виявити базові механізми вербалізації когнітивних операцій людської свідомості: метонімізацію,

метафоризацію та редукцію семантики мотиватора до рівня його конотативного відтінку. Інтеграція різностатусних компонентів структури знань про позначуване знаходить відображення у змішаному синтаксисі, дозволяє поглибити уявлення про організацію мовлення.

Змішаний тип мотивації характеризується селекцією мотиваторів різного статусу у структурі знань про позначуване. Цей тип мотивації властивий композитам і складним найменуванням. Змішана мотивація німецьких футбольних термінів у багатьох випадках ілюструє неможливість синтаксичної кореляції мотиваторів у мотиваційній базі, що дозволяє, з одного боку, декодувати і диференціювати термін, з іншого — створити образне бачення поняття або предмета і розширити тим самим знакові ресурси мови. Залежно від статусу інтегрованих ономасіологічних ознак у даному типі мотивації ми виокремлюємо пропозитивно-метафоричну та пропозитивно-модусну різновиди.

Список літератури

- Арутюнова, Н. Д. *Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт*. Москва: Наука, 1988.
- Селиванова, Е. А. *Когнитивная ономазиология* (монографія). Київ: Изд-во украинского фитосоциологического центра, 2000.
- Селиванова, О. О. *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К, 2006.
- Шепель, Ю., & Гончарова, М. Поняття модальності та мовних засобів її вираження в англійській мові. In I. S. Порова (Ed.), *Ukrainian sense / Український смисл: scientific collection* (pp. 186–196). Дніпро: Ліра, 2021.
- Döbler, H. *Lexikon Fußball*. Leipzig: Bibliographisches Institut. 1996.
- Duden. (2018). *Das Bedeutungswörterbuch* (5., völlig neu bearb. Aufl.). Mannheim: Bibliographisches Institut, 2018.
- Kövecses, Z. *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Kövecses, Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Lakoff, G., & Johnson, M. *Metaphors We Live By* (5th printing). Chicago: University of Chicago Press, 2003.

References

- Arutiunova, N. D. (1988). *Typy iazykovykh znachenii. Otsenka. Sobytie. Fakt* [Types of linguistic meanings. Evaluation. Event. Fakt]. Moskva: Nauka.
- Selivanova, E. A. (2000). *Kognitivnaia onomaziologiia (monografiia)* [Cognitive onomasiology (monograph)]. Kyiv: Izd-vo ukrainского fitosotsiologicheskogo tsentra.

- Selivanova, O. O. (2006). *Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia* [Modern linguistics: Terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K.
- Shepel, Yu., & Honcharova, M. (2021). Poniattia modalnosti ta movnykh zasobiv yii vyrazhennia v anhliiskii movi [The concept of modality and language means of its expression in English]. In I. S. Popova (Ed.), *Ukrainian sense / Ukrainskyi smysl: Scientific collection* (pp. 186–196). Dnipro: Lira.
- Döbler, H. (1996). *Lexikon Fußball*. Leipzig: Bibliographisches Institut.
- Duden. (2018). *Das Bedeutungswörterbuch* (5., völlig neu bearb. Aufl.). Mannheim: Bibliographisches Institut.
- Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in culture: Universality and variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A practical introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by* (5th printing). Chicago: University of Chicago Press.

Стаття надійшла до редакції 09.03.2025 року

**ПОЛІСЕМІЧНІ ТА МОНОСЕМІЧНІ МОДЕЛІ ІМЕННИКА
З ДІЄСЛІВНОЮ МОДАЛЬНІСТЮ *WOLLEN*:
СИНЕРГЕТИЧНИЙ ВИМІР ДЕКОДУВАННЯ
(на матеріалі німецькомовної художньої прози та преси)**

Дребет В. В.

доктор філологічних наук, професор
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2824-793X>
ResearcherID: J-1005-2018

*Представлена робота є черговим етапом дослідження іменника у рамках певної дієслівної модальності. З лінгвосинергетичних позицій цього разу проаналізовано генерування іменникового змісту у співвіднесенні з модальною рамкою *wollen* у сучасних німецькомовних текстах художнього та публіцистичного стилів. Методологічно важливим у дослідженні є положення про те, що рушійним фактором мовного розвитку виступає синергетичний закон докладання найменших зусиль і збереження мовної енергії. В синергетичному розумінні автор статті проводить паралелі між словником як представником мовного узагальнення про структуровану суму знань засвоєної позамовної дійсності та ментальним лексиконом, який не є довільним накопиченням унесень, а становить структуровану ієрархічну систему таких унесень. Якщо в синергетичному розумінні лексичні одиниці та їх значення на мовному рівні містять закодовану структуровану інформацію, то в цьому ж руслі у роботі розглянуто реалізацію слова в одному зі своїх значень на мовленнєвому рівні як декодування інформації. Запропонований у цій статті лінгвосинергетичний формат дослідження передбачає, що мова як саморегульовальна система під впливом зовнішньої енергії та інформації виробила механізм різної репрезентації іменника у синтаксичних конструкціях з різною дієслівною модальністю у німецькомовному просторі художньої прози та преси. Отримані на підставі синергетично-квантитативного підходу результати екстрапольовано на лінгвосинергетичні моделі самоорганізації іменникового найменування згідно з принципом мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на оптимальне декодування семантичного обсягу полісемічних або моносемічних іменників у співвіднесенні з дієслівною модальністю *wollen* у німецькомовній художній прозі та пресі. Побудовані у такий спосіб синергетичні моделі доводять, що семантичні виміри як полісемічної, так моносемічної моделі іменника з дієслівною модальністю *wollen* знаходяться у напрямі прогресу, що дозволяє прогнозувати у подальшому їх оптимальний розвиток кодування та декодування у синергетичному циклі «порядок — хаос — порядок».*

Ключові слова: синергетичний вимір мінімізації зусиль, самоорганізація, ментальний лексикон людини, лінгвосинергетика, лінгвосинергетична модель, декодування іменника, полісемічна/моносемічна модель, дієслівна модальність *wollen*.

POLYSEMIC AND MONOSEMIC MODELS OF THE NOUN WITH THE VERB MODALITY *WOLLEN*: THE SYNERGETIC DIMENSION OF DECODING

(on the basis of German-language fiction and press)

Drebet V. V.

Doctor of Philological Sciences, Professor

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

The presented work is another stage in the study of the noun within a certain verb modality. From the linguosynergistic point of view, this time the article analyzes the generation of noun content in relation to the modal frame 'wollen' in modern German-language texts of literary and publicist styles. In this study methodologically important is the position that the synergetic law of making the least effort and conservation of language energy is the driving factor of language development. In a synergetic sense, the author of the article draws parallels between the dictionary as a representative of the linguistic generalization of the structured amount of knowledge of the learned extralinguistic reality and the mental lexicon, which is not an arbitrary accumulation of contributions, but constitutes a structured hierarchical system of such contributions. If lexical units in the synergetic sense and their meanings at the language level contain coded structured information, then in the same aspect the paper considers the implementation of the word in one of its meanings at the speech level as information decoding. The linguosynergistic format of the research proposed in this article assumes that language as a self-regulating system under the influence of external energy and information has developed a mechanism of different representations of nouns in syntactic constructions with different verbal modality in German-language fiction and press. The results obtained on the basis of the synergetic-quantitative approach are extrapolated to linguosynergistic models of self-organization of noun names according to the principle of minimization of efforts, which directs the human mental lexicon to optimal decoding of semantic volume of polysemic or monosemic nouns in relation to the verbal modality 'wollen' in German-language fiction and press. The synergetic models constructed in this way prove that the semantic dimensions of both polysemic and monosemic models of the noun with the verb modality 'wollen' are in the direction of progress, which allows us to prognosticate their optimal development of encoding and decoding in the synergetic cycle "order — chaos — order" in the future.

Key words: synergetic dimension of least effort, self-organization, human mental lexicon, linguosynergetics, linguosynergistic model, noun decoding, polysemic/monosemic model, verbal modality *wollen*.

Вступ. Вивчаючи мовні явища, неодмінно звертаємо увагу на принципи їх взаємоузгодження між собою на рівні мовлення. Мислення мовців протікає у межах певної мови, тому генерування думки передбачає, серед іншого, й взаємодію семантики слова та семантики речення, що скеровано у прагматичному відношенні на досягнення задумів мовців у процесі мовленнєвої діяльності. Зокрема, така взаємодія може підпорядковуватись й модальній природі змісту, закладеного у синтаксичні рамки. У пропонованій статті висвітлено ракурс вибудовування іменникового змісту у співвіднесенні з дієслівною модальністю *wollen* у сучасній німецькій мові. Ця робота є черговим етапом нашого лінгвосинергетично скерованого дослідження реалізаційних можливостей полісемічного та моносемічного іменника у рамках певної дієслівної модальності. За допомогою статистичних методів обчислення запропоновано вивчити синергетику генерування іменникового змісту згідно з принципом мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на декодування оптимального інформаційно-семантичного обсягу моносемічних і полісемічних іменників з модальним дієсловом *wollen*. Реалізації іменників інтерпретовано як декодування семантичного обсягу полісемічної та моносемічної моделі слова у співвіднесенні з дієслівною модальністю *wollen* у текстах сучасної німецькомовної художньої прози та преси. Лінгвосинергетичний формат дослідження передбачає у такому випадку, що саморегульовальна мовна система під впливом зовнішньої енергії та інформації виробила такий механізм вираження модальності у німецькій мові, де іменник як один з аргументів або семантичних актантів виражає ставлення до дії з боку того, хто говорить, або суб'єкта, який встановлює відносини у модально-комунікативних рамках з дієсловом *wollen*.

Нові або по-новому осягнуті речі та явища з позамовної дійсності носії мови переважно фіксують субстантивною лексикою, тобто словами, що називають предмет, дію, явище, ознаку. Тому незаперечним є той факт, що інтерес мовознавців завжди був прикутий до іменника. Цю частину мови досліджено з найрізноманітніших позицій та у найрізноманітніших аспектах (див., напр., Кочерган, 1980, Maineke, 1996; Primus, 2012, Wellmann, 1991). Очевидною стала потреба поглибити знання про іменникову лексику у парадигмі лінгвосинергетичної теорії.

Передумовою тлумачення значення мовного знаку у руслі лінгвосинергетики став її розвиток як нової наукової парадигми (Домб-

рован, 2011, Селіванова, 2012), що дає можливість залучати квантитативні методи дослідження синергетичних процесів нелінійності, ієрархічності та динамічності розвитку мови (Altmann, 1991, Köhler, 1986), вивчати синергетичну циклічність розвитку внутрішньомовних і міжмовних омонімів (Кійко, 2015). Лінгвосинергетичний підхід стає все більш затребуваним для вивчення мовної самоорганізації та саморегуляції різних мовних аспектів (Gnatchuk 2018, Köhler 2005). Попри зростаючий інтерес до лінгвосинергетично скерованого вивчення оптимізації мовних процесів, ще й досі залишається актуальним питання щодо синергетики декодування семантичного обсягу іменників з дієслівною модальністю у німецькомовних текстах художньої прози та преси за принципом мінімізації зусиль і збереження мовної енергії. Лінгвосинергетичний підхід із залученням квантитативних методів дослідження дає змогу об'єктивно проаналізувати на синхронічному зрізі результати саморегуляції й становлення семантичного обсягу полісемічних та моносемічних іменників з огляду на пройдений ними синергетичний цикл *порядок — хаос — порядок*, зокрема й у рамках вибудовування певного модального змісту, і в такий спосіб поповнити германське мовознавство новими знаннями про німецькомовну іменникову лексику.

Мета цієї розвідки полягає у вивченні дії синергетичного закону докладання найменших зусиль, направлених на декодування семантичного обсягу полісемічної та моносемічної моделей слова у співвіднесенні з дієслівною модальністю *wollen* у сучасному німецькомовному просторі художньої прози та преси.

Методи дослідження. Для встановлення типу реалізованих номінацій на основі аналізу словникових визначень використано методи компонентного і контекстуального аналізу; для перевірки істинності та теоретичної значущості отриманих результатів — методику квантитативного аналізу (хі-квадрат). На підставі синергетично-квантитативного підходу потрібно було створити синергетичні моделі декодування семантичного обсягу іменників з дієслівною модальністю *wollen* у німецькій мові, теоретичним обґрунтуванням яких слугувало попереднє обчислення емпіричних величин з допомогою формули χ^2 (хі-квадрат). Мінімальна теоретично значуща сума критерію хі-квадрат складає $\chi^2=3,84$, що свідчатиме про існуючий зв'язок між досліджуваними величинами з показником від 3,84 і більше (детальніше див. Дребет, 2017: 142 і далі). Відповідно, показники формули χ^2

кореспондували у нашому випадку з конструкціями синергетичних моделей. Це інтерпретувалось як критично значимий показник відповідності кількості контекстуальних реалізацій синергетичному закону мінімізації зусиль, направлених на декодування семантичного обсягу полісемічної або моносемічної моделі іменника у форматі дієслівної модальності *wollen*. Крива з позитивним показником у напрямку плюс буде інтерпретуватись у наших моделях як відповідність синергетичному закону збереження зусиль у мові, а з негативним показником у напрямку мінус — як невідповідність.

Результати та обговорення. При розгляді комунікативної дії слід враховувати те, як співіснують між собою значення слів, як з окремих значень виразів утворюється значення і зміст речення. В лінгвістичних дослідженнях традиційним стало розуміння змісту речення як єдності складу пропозиції/вислову зі складом прагматики / дії (Polenz, 2012: 93). Комунікативна дія входить до мовної компетенції, котрій належить «вміння творця вербальних висловлювань переносити свої думки та наміри у мовні структури (зняття коду)» (Rüschel, 1975: 14). Сформована семантична валентність дозволяє мовному знаку поєднувати певний код одного зі своїх актуалізованих значень з інформаційним кодом інших слів на рівні мовлення і у такий спосіб генерувати зміст речення. У цьому відношенні мовознавці звертають увагу на мовну домовленість: «Те, що означає висловлювання у певній мові, пов'язано з рамками того, яке розуміння вкладають у нього мовці конкретної мови (мовна конвенція). З іншого боку, те, яке розуміння вони вкладають у мовний вираз, тобто що вони хочуть повідомити у плані змісту, вони вивчають через досвід того, що висловлювання означає або може означати у певній мові» (Brandt, Dietrich, Schön; 2012: 2). Іншими словами, контекст «розкодує» наміри, знання, думки емоції та почуття мовців та авторів з допомогою семантично-синтаксичних утворень згідно з викристалізованими правилами мовного логіцизму. Мовний логіцизм відстоюють з міркувань логічних репрезентацій у мові.

Б. Ю. Фішер проводить думку за розгляд речення з погляду логіки наступним чином: «Логічна репрезентація значень передбачає, що наявною є мова логіки, в якій можна репрезентувати значення... З урахуванням формальних ознак синтаксичних структур можна показати, які синтаксичні відношення між якими складовими одиницями існують. З іншого боку, синтаксичні відношення визначають, у

який спосіб значення залучених складників можуть поєднуватись зі значеннями інших складових одиниць» (Fischer, 1981: XII, XX). У результаті таких спостережень автор доходить висновку, що синтаксичні структури виступають як теоретичні конструкти, в яких «кодуються» необхідні інформації для певної мети (пор. Fischer, 1981: 61–62). З позицій лінгвосинергетики це означає, що закодована інформація з певним прагматичним змістом репрезентується для декодування на мовленнєвому рівні. Автор письмового чи усного тексту з певною інформацією прагне досягнути свого ефекту з найменшою затратою зусиль, а читач чи слухач сподівається сприйняти й опрацювати цю інформацію з якомога меншою затратою енергії. З позицій лінгвосинергетики це доцільно зіставити зі синергетичним законом мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на оптимальне досягнення результату з мінімальними затратами. Для такої прагматичної мети мова як саморегульовальна система під впливом зовнішньої енергії та інформації виробила механізм модальних відношень, Тому і згадані вище логічні репрезентації значень у синтаксичних структурах включають у себе модальні відношення контексту.

Можна говорити про те, що мовленнєвий контекст виконує прагматичну функцію, спрямовану поміж іншого на вираження модальності. Прагматичний зміст висловлювання проявляється через модальність, виражену семантикою слів і речень, яка функціонує за законами, утвореними мовою як саморегульовальною у синергетичному розумінні системою, і, таким чином, проявляє мовний логіцизм такої самоорганізації. І це жодним чином не заперечує людського фактору створення модальних відношень. Саме тому В. Козловський вказує на те, що структурний зміст речення має суб'єктивну основу зародження (Козловський, 2008: 323), наголошуючи тим самим на ролі людського фактору при утворенні синтаксичних структур речення з різним лексичним наповненням.

Мовленнєва дія проходить за відповідними прагматичними правилами, а тому прагматичність і модальність текстів вибудовуються з речень різних синтаксичних структур та різних лексем. У цьому відношенні Е. Майнеке робить висновок, що термін „прагматика“ у розумінні Ч. Морріса є основою науки про вибір слів, утворення речень та складання текстів згідно з параметрами мовленнєвої ситуації (пор. Maineke, 1996: 104). Тому у сучасних дослідженнях семантика виходить за межі слова і стає все більш «прагматичною».

Значення слова представляють собою відкриті і динамічні структури. Отримані знання з часом інтегруються у нові відношення предметно-практичної і комунікативної діяльності людського суспільства. Логічним буде припустити, що у такому розумінні значення слова можуть інтегруватись у контекст залежно від його модального змісту. Те, що модальність є способом вираження ставлення мовця до змісту висловлювання, а зміст речення має суб'єктивну основу зародження, не заперечує синергетичного принципу оптимізації і мінімізації зусиль у процесі висловлювання. Навпаки, людська поведінка як антропологічна константа підсвідомо керується встановленою системою вираження модальності у мові. Отож вважаємо, що під час генерування модального змісту речення також потрібно враховувати дію синергетичного закону оптимальної затрати зусиль, що проявляє мовний логіцизм оперування прагматичним складом модальності відповідних мовних знаків у контексті висловлювання.

Модальність змісту виражається модальними дієсловами як лексичними засобами мови. Г. Гельбіг та Й. Буша характеризують модальність як спосіб утворення відношень між суб'єктом речення та дією, яка виражена в інфінітиві (можливість, необхідність, дозвіл, заборона, бажання і т. д.), при цьому вони звертають увагу на те, що модальність, крім цього, означає спосіб, як мовець відноситься до позначуваного процесу, передусім, його оцінку реальності цього процесу (припущення або чуже ствердження), і якщо модальні дієслова виконують першу функцію, то йдеться про модальні дієслова з об'єктивною модальністю, якщо вони вживаються у другій функції, то маємо суб'єктивну модальність (Helbig, Buscha, 1996: 131).

Отож доцільним буде вивчити реалізації іменникової лексики у рамках певної дієслівної модальності. Іменник у семантичному представленні виступає тут одним з аргументів або семантичних актантів, який виражає ставлення до дії з боку того, хто говорить, або суб'єкта, який встановлює відношення, формуючи модально-комунікативну рамку. Тому іменники як семантичні актанти у поєднанні з модальними дієсловами тим чи тим чином спрямовані на досягнення певних інтенцій авторів текстів художньої прози та преси, чи то імпліцитних, чи то експліцитних. Синергетичний принцип збереження мовної енергії та докладання найменших зусиль у цьому випадку передбачає, що ментальний лексикон людини буде оптимально скеровано на декодування й опрацювання інформаційно-іменникового змісту з від-

повідним семантичним обсягом у рамках вибудовування модального змісту як для вираження відношень між суб'єктом речення та дією, так і для вираження суб'єктом або мовцем його оцінки реальності при описі відношень, подій та ситуацій, предметів та явищ у сучасних німецькомовних текстах художньої прози та преси.

Представлена робота є черговим етапом дослідження іменника у рамках семи типів дієслівної модальності *können, dürfen, mögen, müssen, sollen, wollen, lassen*. На представленому тут п'ятому етапі пропонуємо проаналізувати декодування та трансформацію семантичного обсягу декодованої інформації полісемічної та моносемічної моделей іменника у синтаксичних рамках, де об'єктивна чи суб'єктивна модальність виражена модальним дієсловом *wollen*. У такий спосіб отримуємо можливість подивитись на вираження модального змісту з позицій синергетичного закону мінімізації зусиль у сучасній німецькомовній художній прозі та пресі.

З огляду на універсальний характер полісемії, сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів у структурі іменника утворює ієрархічні відношення на мовному рівні між його головним та похідним значеннями. Людина звертається до слів та їх значень для потреб комунікації, внаслідок чого активуються знання, акумульовані пам'яттю. Пам'ять виступає у ролі ментального лексикону людини. С. Лебнер пише про те, що «лексеми утворюють лексикон мови, велетенську комплексну структуру у головах мовців» (Löbner, 2015: 48). З позицій когнітивізму ментальний лексикон не є довільним накопиченням внесеної інформації, він представляє собою структуровану систему, в якій кожне внесення визначається своїм рангом, тобто своїм відношенням до інших внесень у лексикон, тому лексичні одиниці зберігаються у вигляді організованих взаємозв'язків (Schwarz, 1996: 126). Подібним чином значення слова ми трактуємо з синергетичних позицій вслід за А. В. Колмогоровою як відкрити структуру знань і досвіду, співвідносно з іншими структурами знань (пор. Дребет, 2017: 57). Тому вважаємо, що у синергетичному розумінні доцільно проводити паралелі між словником як представником мовного узагальнення про структуровану суму знань засвоєної позамовної дійсності та ментальним лексиконом, який не є довільним накопиченням унесень, а становить структуровану ієрархічну систему таких унесень. Якщо в синергетичному розумінні лексичні одиниці та їх значення на мовному рівні містять закодовану структуровану інформацію, то в

цьому ж руслі потрібно розглядати реалізацію слова в одному зі своїх значень на мовленнєвому рівні як декодування інформації.

Американський лінгвіст Дж. Ціпф екстраполював універсальний принцип найменшого докладання зусиль у поведінці та діях людини на мову (Zipf, 1949: 255). Виходячи з цього положення стосовно, потрібно перевірити дію синергетичного принципу економії зусиль під час декодування семантичного обсягу іменника у співвіднесенні з дієслівною модальністю *wollen* у сучасних німецькомовних текстах художньої прози та преси. Головні номінації корелюють із реалізацією головного значення слова, а похідні — з похідними значеннями. Окрім цього, на рівні мовлення також відбуватиметься реалізація іменників, які на рівні мови є моносемічними і, таким чином, представлятимуть реалізацію номінацій моносемічного іменникового потенціалу.

Висунута в роботі **гіпотеза** передбачала, що оскільки найближчі відстані у лексичній структурі слова на мовному рівні є найближчими в зіставленні зі структурами знань ментального лексикону людини, то вибудовування іменникового змісту з дієслівною модальністю *wollen* в сучасній німецькій мові за синергетичним принципом збереження мовної енергії й мінімізації зусиль найоптимальніше повинно скеровувати ментальний лексикон людини на декодування семантичного виміру найближчих значень полісемічної та однозначної моносемічної моделі слова.

Матеріалом для дослідження модальних характеристик речення та відповідних іменникових реалізацій стали прозові твори німецьких, австрійських і швейцарських письменників та інтернет-видання німецької, австрійської та швейцарської преси. Для встановлення реалізацій багатозначного іменника у ролі головних і похідних номінацій та реалізації номінацій моносемічного іменника у синтаксичних рамках з певною дієслівною модальністю досліджуваної німецькомовної художньої преси і прози ми здійснювали компонентний аналіз значення іменника на основі трьох авторитетних тлумачних словників *Duden* (<https://www.duden.de>), *Wahrig* (Wahrig, 2007) і *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*, скорочено *DWDS* (<http://www.dwds.de>). Наша процедура інтерпретації кінцевих даних зводиться не до підрахунку різної кількості значень слова у трьох словниках, а до порівняльного компонентного аналізу й отримання даних про головну номінацію як про головне значення слова і про похідну номінацію,

яка може охоплювати різну кількість похідних значень слова у трьох словниках. За кінцеві дані про належність до певного типу номінацій вважались дефініції, що співпадали у принаймні у двох з трьох словників.

Таким чином, на цьому етапі дослідження у рамках дієслівної модальності *wollen* отримано 3295 іменників з німецькомовної преси і 3269 іменників з німецькомовної художньої прози. Відповідно, це склало 6564 реалізації з поміж усіх 40000 реалізацій іменників з різними типами дієслівної модальності у німецькомовних текстах художньої прози та преси.

Іменники у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *wollen* у німецькомовній пресі. Наприклад:

1) „*Wer andere Aufgaben finanzieren will, soll klar sagen, dass er eine neue Steuer will, sagte Brüderle weiter*“ (Der Soli-Zuschlag wird ein Fall für die Gerichte: <http://www.welt.de>).

У наведеному реченні іменниковий зміст синтаксичних рамок з модальним дієсловом *wollen* спочатку генерується іменником *Aufgaben* у ролі похідної номінації: **die Aufgabe — 2.a) etwas, was jemandem zu tun aufgegeben ist; Auftrag, Obliegenheit** (Duden); **die Aufgabe — 2.b) Arbeit, die ausgeführt werden muss, Auftrag** (DWDS). Другий іменник *Steuer* завершує іменниковий зміст цих синтаксичних рамок у ролі головної номінації: **die Steuer — 1. bestimmter Teil des Lohns, Einkommens oder Vermögens, der an den Staat abgeführt werden muss** (Duden); **die Steuer — 1. gesetzlich festgelegte, obligatorische Abgabe, die an den Staat abzuführen ist** (DWDS).

Отож з погляду лінгвосинергетики зіставлення іменникового складу з вибудовуванням об'єктивної модальності з дієсловом *wollen* для вираження наміру або твердого бажання виконати дію демонструє у цьому випадку декодування семантичного потенціалу, рівномірно активованого головними і похідними номінаціями полісемічної моделі іменника. Декодування семантичного потенціалу моносемічної моделі при найменуванні іменникових змістів мовою преси у розглянутій модальній рамці відсутнє;

2) „*Ich will lieber meinem Ehrgeiz entsagen, weniger Lärm machen, weniger Erfolg haben, als mein Nervensystem in Gefahr bringen*“ (Sigmund Freud: Egomane, der durch Zufall Seelenforscher wurde: <http://www.profil.at>).

У наведеному реченні іменниковий зміст синтаксичної рамки з модальним дієсловом *wollen* генерується спочатку моносемічним імен-

ником *Ehrgeiz*: **der Ehrgeiz** — *starkes oder übertriebenes Streben nach Erfolg u. Ehren* (Duden); **der Ehrgeiz** — *das Streben, vorwärtszukommen* (Wahrig); **der Ehrgeiz** — *starker Wunsch, sich vor anderen auszuzeichnen, Streben nach Ehren* (DWDS). Іменник *Lärm* розвиває подальший іменниковий зміст у ролі похідної номінації: **der Lärm** — 2. (*umgangssprachlich, übertragen*) *Aufsehen, Gerede, Geschrei* (DWDS); **der Lärm** — 2. *Geschrei* (Wahrig). Наступні три іменники *Erfolg*, *Nervensystem* і *Gefahr* є моносемічними, тобто у подальшому іменниковий зміст генерується виключно моносемічним словниковим потенціалом: **der Erfolg** — *positives Ergebnis einer Bemühung; Eintreten einer beabsichtigten, erstrebten Wirkung* (Duden); **der Erfolg** — *Eintritt einer beabsichtigten, angestrebten Wirkung, positives Ergebnis* (DWDS); **das Nervensystem** — *Nerven[gewebe] als funktionelle Einheit* (Duden); **das Nervensystem** — *Gesamtheit der Nervenzellen, Nervenfasern und Nervenstränge* (DWDS); **das Nervensystem** — *Gesamtheit der Nervenzellen des menschlichen Körpers oder eines Tierkörpers* (Wahrig); **die Gefahr** — *Möglichkeit, dass jemandem etwas zustößt, dass ein Schaden eintritt; drohendes Unheil* (Duden); **die Gefahr** — *drohendes Unheil; Risiko* (DWDS); **die Gefahr** — *drohender Schaden, drohendes Unheil* (Wahrig).

Отож у поданому вище реченні з модальним дієсловом *wollen* чотири іменники з п'ятьох представляють реалізацію моносемічного потенціалу і лише один іменник є реалізацією похідної номінації полісемічного слова. З погляду лінгвосинергетики можна констатувати, що у співвіднесенні іменникового складу з вибудовуванням об'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *wollen* для вираження наміру або твердого бажання виконати дію абсолютно домінує декодування номінацій моносемічної моделі слова. Декодування семантичного потенціалу, який несе у собі полісемічна модель, представлена лише активацією похідної номінації при вираженні відповідного іменникового змісту речення мовою преси. Активація головної номінації полісемічної моделі іменника у цій модальній рамці відсутня;

3) „*Energieminister Silvan Schalom sagte im öffentlichen Rundfunk, die Regierung wolle keine militärische „Eskalation mit Syrien provozieren“, auch wenn sie nicht zulassen könne, dass strategische Waffen an die libanesische Hisbollah gelangen*“ (Assad droht Israel: <http://www.spiegel.de>).

У наведеному вище реченні іменниковий зміст синтаксичної рамки з модальним дієсловом *wollen* спочатку генерується іменником *Regierung* у ролі похідної номінації: **die Regierung** — 2. *oberstes Organ ei-*

nes Staates, eines Landes, das die richtunggebenden und leitenden Funktionen ausübt; Gesamtheit der Personen, die einen Staat, ein Land regieren (Duden); **die Regierung** — 2. oberste staatliche Behörde, deren Mitglieder den Staat leiten (Wahrig). Наступний іменник *Eskalation* представляє у представленій синтаксичній рамці реалізацію моносемічного словникового потенціалу: **die Eskalation** — *schrittweise Steigerung, (bes.) Vergrößerung des Einsatzes in einem militärischen Konflikt* (Wahrig); **die Eskalation** — *stufenweises Vorantreiben eines Vorganges, Geschehens, besonders im politischen, militärischen Bereich* (DWDS).

Отож у наведеній синтаксичній рамці з дієсловом *wollen* ми спостерігаємо генерування іменникового змісту двома типами номінацій однаковою мірою: один іменник реалізується у похідному значенні полісемічного слова, тобто виступає у ролі похідної номінації, а другий представляє реалізацію моносемічного словникового потенціалу. З лінгвосинергетичного погляду констатуємо, що зіставлення іменникового змісту з вибудовуванням об'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *wollen* для вираження наміру або твердого бажання виконати дію демонструє у цьому випадку рівномірне декодування семантичного потенціалу, активованого моносемічною моделлю слова та похідною номінацією полісемічної моделі слова при вираженні відповідного іменникового змісту мовою преси. Декодування семантичного потенціалу, який несе у собі головна номінація полісемічної моделі іменника, у наведеній модальній рамці відсутнє.

Всього у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *wollen* у німецькомовній пресі зафіксовано 3295 реалізацій, 1442 з яких належать моносемічним іменникам, 970 реалізацій представляють головні номінації та 883 — похідні. Створена на основі показників хі-квадрат синергетична модель декодування рисунка 1 демонструє, що крива декодування семантики головних номінацій полісемічної моделі іменника сягнула найвищої точки 132,19 у напрямку плюс, крива семантичного декодування похідних номінацій полісемічної моделі іменника сягнула у напрямку плюс точки 60,77, а крива декодування семантики моносемічної моделі іменника опустилася у напрямку плюс до найнижчої точки 24,09 (див. рис. 1).

Таким чином, статистично доведеним і теоретично обґрунтованим є той факт, що у рамках вибудовування модального змісту з дієсловом *wollen* у німецькомовній пресі синергетичний цикл реалізацій

іменника найоптимальніше демонструє мовний логіцизм мінімізації зусиль, що скерує ментальний лексикон людини на декодування і опрацювання семантичного потенціалу, активованого головними номінаціями полісемічної моделі слова, хоча у кількісному відношенні моносемічні іменники займають першість. Криві декодування семантичного потенціалу, оптимальніше активованого спочатку похідними номінаціями полісемічної моделі, а потім і семантичного потенціалу, активованого моносемічною моделлю іменника, не сягають висоти декодування семантики головних номінацій, проте їх дія у напрямку плюс також свідчить на користь цього синергетичного закону.

Рис. 1. Синергетична модель семантичного декодування іменників з дієслівною модальністю *wollen* у німецькомовній пресі

З позицій лінгвосинергетики можна говорити про те, що іменникове найменування у рамках дієслівної модальності з *wollen* для вираження об'єктивної модальності зі значенням наміру або твердого бажання виконати дію та суб'єктивної модальності зі значенням дистанціювання мовця від твердження певної особи або певних осіб про описаний стан справ, оптимально скерує ментальний лексикон людини на декодування семантичного обсягу номінацій полісемічних і моносемічних моделей слова і тим самим врівноважує потреби генерування іменникового змісту у згаданій модальній рамці у німецькомовних текстах публіцистичного стилю.

Декодування семантичного обсягу іменників у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *wollen* у німецькомовній художній прозі.
Наприклад:

4) „*Er will sie als ein unfassbares, durch kein Urteil dingfest zu machendes Wesen gekannt haben*“ (Grass, 2004: 99).

У наведеному вище реченні з модальним дієсловом *wollen* іменник *Urteil* реалізується у своєму головному значенні, тобто генерує іменниковий зміст модальної рамки у ролі головної номінації: **der Urteil** — 1. (Rechtssprache) (*im Zivil— oder Strafprozess*) *richterliche Entscheidung, die einen Rechtsstreit in einer Instanz ganz od. teilweise abschließt* (Duden); **der Urteil** — 1. *richterlicher Entscheid im Zivilprozess oder Strafprozess, der den endgültigen oder teilweisen Abschluss eines gerichtlichen Verfahrens bildet* (DWDS); **der Urteil** — 1. (Rechtswesen) *Entscheidung des Richters im Prozess, Richterspruch* (Wahrig). Іменник *Wesen* реалізується вже у похідному значенні, тобто генерує зміст у ролі похідної номінації: **das Wesen** — 3.b) *Mensch (als Geschöpf, Lebewesen)* (Duden); **das Wesen** — 4. *Mensch* (DWDS); **das Wesen** — 2. *Mensch* (Wahrig).

Отож з погляду лінгвосинергетики співвіднесення іменникового складу з вибудовуванням суб'єктивної модальності з дієсловом *wollen* для вираження дистанціюванні мовця від твердження певної особи про описаний стан справ демонструє у цьому випадку декодування семантичного потенціалу, рівномірно активованого головними і похідними номінаціями полісемічної моделі іменника. Декодування семантичного потенціалу моносемічної моделі при вираженні відповідного іменникового змісту мовою художньої прози у проаналізованій модальній рамці відсутнє;

5) „*Der Freitag will Hochzeitstag sein*“ (Lenz, 1981: 271).

Іменниковий зміст наведеного вище речення з модальним дієсловом *wollen* генерується моносемічними іменниками *Freitag* і *Hochzeitstag*: **der Freitag** — *fünfter Tag der mit Montag beginnenden Woche* (Duden); **der Freitag** — *fünfter Arbeitstag der Woche* (DWDS); **der Freitag** — *fünfter Tag der Woche* (Wahrig). **der Hochzeitstag** — a) *Tag, an dem die Hochzeit stattfindet* (Duden); **der Hochzeitstag** — *Tag, an dem die Hochzeit stattfindet* (DWDS); **der Hochzeitstag** — *Tag, Jahrestag der Eheschließung* (Wahrig).

Отож з позицій лінгвосинергетики зіставлення іменникового змісту з вибудовуванням об'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *wollen* для вираження наміру або твердого бажання виконати дію демонструє у цьому випадку декодування семантичного

потенціалу виключно моносемічними моделями слова. Декодування семантичного потенціалу полісемічної моделі слова при вираженні відповідного іменникового змісту мовою художньої прози у представленій модальній рамці відсутнє;

б) „*Andererseits war eine lange Liste von Gratulanten zugleich auch eine lange Liste von Leuten, die allenfalls bereit waren, ihren Namen für die Liste herzugeben, aber keinesfalls einen Beitrag für die Festschrift schreiben wollten*“ (Treichel, 2001: 90).

У наведеному вище реченні іменниковий зміст синтаксичної рамки з модальним дієсловом *wollen* спочатку генерується іменником *Beitrag* у ролі похідної номінації: **der Beitrag** — 3. a) *Aufsatz, Artikel in einer Zeitung, Zeitschrift oder in einem Sammelband verschiedener Autoren* (Duden); **der Beitrag** — 3. *Artikel, Aufsatz* (Wahrig). Іменник *Festschrift* представляє у цій синтаксичній рамці реалізацію моносемічного потенціалу: **die Festschrift** — *aus mehreren, von verschiedenen Autoren verfassten Beiträgen bestehende Veröffentlichung, die zu einem Jubiläum herausgegeben wird* (Duden); **die Festschrift** — *Sammelband, der aus einem festlichen Anlass zusammengestellt und herausgegeben wird* (DWDS); **die Festschrift** — *Sammlung von Aufsätzen od. Einzeldarstellungen zu Ehren einer Persönlichkeit od. eines Ereignisses* (Wahrig).

Отож у наведеній синтаксичній рамці з дієсловом *wollen* спостерігаємо генерування іменникового змісту двома типами номінацій однаковою мірою: один іменник реалізується у похідному значенні полісемічного слова, тобто виступає у ролі похідної номінації, а другий представляє реалізацію моносемічного словникового потенціалу. З погляду лінгвосинергетики констатуємо, що співвіднесення іменникового змісту з вибудовуванням об'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *wollen* для вираження наміру або твердого бажання виконати дію демонструє у цьому випадку рівномірне декодування семантичного потенціалу, активованого моносемічною моделлю слова та похідною номінацією полісемічної моделі слова при вираженні відповідного іменникового змісту мовою художньої прози. Декодування семантичного потенціалу, який несе у собі головна номінація полісемічної моделі іменника, у проаналізованій модальній рамці відсутнє.

Всього у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *wollen* у німецькомовній художній прозі зафіксовано 3269 реалізацій, 1631 з яких належить до головної номінації, 996 реалізацій належить моносемічним іменникам і 642 реалізації представляють похідні номінації.

Синергетична модель рисунка 2 демонструє, що крива семантичного декодування головних номінацій полісемічної моделі іменника сягнула найвищої точки 184,92 у напрямку плюс, крива семантичного декодування моносемічної моделі іменника сягнула у напрямку плюс точки 128,2, а крива декодування семантики похідних номінацій полісемічної моделі іменника опустилася у напрямку плюс до найнижчої точки 6,99:

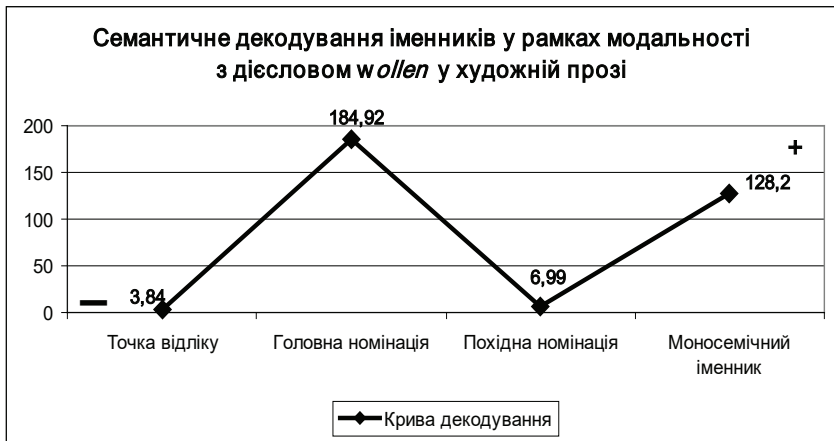

Рис. 2. Синергетична модель семантичного декодування іменників з дієслівною модальністю *wollen* у німецькомовній художній прозі

Таким чином, статистично доведеним і теоретично обґрунтованим є той факт, що у рамках вибудовування модального змісту з дієсловом *wollen* у німецькомовній художній прозі синергетичний цикл реалізацій іменника найоптимальніше демонструє мовний логіцизм мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на декодування і опрацювання семантичного потенціалу, активованого головними номінаціями полісемічної моделі слова. Криві декодування семантичного потенціалу, оптимальніше активованого спочатку номінаціями моносемічної моделі іменника, а потім і семантичного потенціалу, активованого похідними номінаціями полісемічної моделі, не сягають висоти декодування семантики головних номінацій, проте їх дія у напрямку плюс також свідчить на користь задіяного синергетичного закону.

З позицій лінгвосинергетики можна говорити про те, що іменникове найменування у рамках дієслівної модальності з *wollen* для вираження об'єктивної модальності зі значенням наміру або твердого бажання виконати дію та суб'єктивної модальності зі значенням дистанціювання мовця від твердження певної особи або певних осіб про описаний стан справ, оптимально скерує ментальний лексикон людини на декодування семантичного обсягу номінацій полісемічних і моносемічних моделей слова і тим самим врівноважує потреби генерування іменникового змісту у згаданій модальній рамці у німецькомовних текстах художнього стилю.

Висновки. У результаті дослідження синергетики декодування семантичного обсягу іменників з дієслівною модальністю *wollen* у німецькомовних текстах художньої прози та преси ми дійшли наступних висновків:

1) у німецькомовних текстах публіцистичного стилю ієрархія семантичного декодування 1) *головна номінація* — 2) *похідна номінація* — 3) *моно* з лінгвосинергетичного погляду свідчить на користь встановлення динамічної рівноваги між кількістю реалізацій та оптимальним для декодування ментальним лексиконом людини обсягу семантичного потенціалу моносемічних та полісемічних іменників у рамках вибудовування іменникового змісту з модальним дієсловом *wollen* для вираження об'єктивної модальності зі значенням наміру або твердого бажання виконати дію та суб'єктивної модальності зі значенням дистанціювання мовця від твердження певної особи або певних осіб про описаний стан справ;

2) у німецькомовних текстах художнього стилю ієрархія семантичного декодування 1) *головна номінація* — 2) *моно* — 3) *похідна номінація* з погляду лінгвосинергетики свідчить на користь встановлення динамічної рівноваги між кількістю реалізацій та оптимальним для декодування ментальним лексиконом людини обсягу семантичного потенціалу моносемічних та полісемічних іменників у рамках вибудовування іменникового змісту з модальним дієсловом *wollen* для вираження об'єктивної модальності у значенні наміру або твердого бажання виконати дію та суб'єктивної модальності у значенні дистанціюванні мовця від твердження певної особи або певних осіб про описаний стан справ;

3) синергетичний механізм мінімізації зусиль у німецькій мові скерував на сьогодні такий семантичний вимір полісемічних імен-

ників, який як у німецькомовній пресі, так і у німецькомовній художній прозі найоптимальніше відповідає потребам вибудовування іменникового змісту у рамках *wollen*-модальності завдяки механізму семантичного декодування найближчої відстані головних значень із ієрархічної структури багатозначного слова.

У підсумку можна констатувати, що у досліджених нами текстах німецькомовної художньої прози та преси семантичні виміри полісемічної та моносемічної моделі іменника з дієслівною модальністю *wollen* знаходяться у напрямі прогресу, що дозволяє прогнозувати у подальшому їх оптимальний розвиток кодування та декодування у синергетичному циклі *порядок — хаос — порядок*.

Висунута у роботі **гіпотеза** підтверджує, що оскільки найближчі відстані у лексичній структурі слова на мовному рівні є найближчими в зіставленні зі структурами знань ментального лексикону людини, то вибудовування іменникового змісту з дієслівною модальністю *wollen* в сучасній німецькій мові за синергетичним принципом збереження мовної енергії й мінімізації зусиль найоптимальніше повинно скеровувати ментальний лексикон людини на декодування семантичного виміру найближчих значень полісемічної та однозначної моносемічної моделей слова.

Перспективами дослідження є вивчення декодування семантичного обсягу іменника у рамках інших типів дієслівної модальності, що дасть змогу отримати цілісну картину про функціонування іменника як одного з аргументів або семантичних актантів у модальних рамках німецької мови. Залучення статистичних методів дослідження, моделювання можливого переструктурування семантичного обсягу слова дозволить теоретично обґрунтовувати і прогнозувати становлення та самоорганізацію полісемічної та моносемічної моделей іменника у синергетичному циклі *порядок — хаос — порядок*, скерованого на мінімізацію зусиль та збереження мовної енергії.

Список літератури

Домброван Т. І. Актуалізація синергетичного підходу в сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Записки з романо-германської філології*. Одеса: Фенікс, 2011. Вип. 26. С. 51–58.

Дребет В. В. Іменник у сучасній німецькій мові: семантика, синтагматика, парадигматика (лінгвосинергетичний підхід) / дис. ... докт. філол. наук: 10.02.04 — Германські мови». Одеса, 2017. 510 с.

- Кійко С. В. Мовна і міжмовна омонімія в німецько-українських паралелях: лінгвосинергетичний аспект / дис.... докт. філол. наук: 10.02.04 — Германські мови, 10.02.15 — Загальне мовознавство. Чернівці, 2015. 509 с..
- Козловський В. Семантичний і прагматичний аспекти речення (на матеріалі сучасної німецької мови). *Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя професора В. В. Левицького: Збірник наукових праць*. Чернівці: Книги — XXI, 2008. С. 323–326.
- Кочерган М. П. Слово і контекст (Лексична сполучуваність і значення слова). Львів: Вища школа, 1980. 184 с.
- Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія Полтава: Довкілля-К, 2012. 844 с.
- Altmann G. Modelling diversification phenomena in language. *Diversification Processes in Language: Grammar*. Hagen: Margit Rottmann Medienverlag, 1991. S. 33–46.
- Assad droht Israel. URL: <http://www.spiegel.de/politik/ausland/assad-kuendigt-antwort-auf-israelische-angriffe-an-a-902918.html>
- Brandt P. Dietrich R.-A., Schön G. Sprachwissenschaft. Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2012. 329 S.
- Der Soli-Zuschlag wird ein Fall für die Gerichte. URL: <http://www.welt.de/politik/deutschland/article118326357/Der-Soli-Zuschlag-wird-ein-Fall-fuer-die-Gerichte.html>
- Digitales Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. URL: <http://www.dwds.de/>
- Duden Onlinewörterbuch. URL: <https://www.duden.de>
- Fischer B. J. Satzstruktur und Satzbedeutung. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1981. 311 S.
- Gnatchuk H. Die Bildung der Theorie über englische Komposita: Hochschulschrift. Trier: Universität Trier, 2018. 115 S.
- Grass G. Im Krebsgang. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2004. 216 S.
- Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. 17. Aufl. Leipzig; Berlin; München; Wien; Zürich; New York: Langenscheidt Verlag Enzyklopädie, 1996. 736 S.
- Köhler R. Zur linguistischen Synergetik: Struktur und Dynamik der Lexik. Bochum: Studienverlag Brockmeyer, 1986. 200 S.
- Köhler, R. Synergetic linguistics. In: *Quantitative Linguistik. Ein internationales Handbuch* / hrsg. von Köhler, R., Altmann, G., Piotrowski, R. G. Berlin: Walter de Gruyter, 2005. Nr. 27. P. 760–774.
- Lenz S. Heimatmuseum. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1981. 655 S.
- Löbner S. Semantik: Eine Einführung. 2., aktualisierte und stark erweiterte Aufl. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2015. 462 S.
- Maineke E. Das Substantiv in der deutschen Gegenwartssprache. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER, 1996. 496 S.
- Polenz P. Deutsche Satzsemantik. 3. Aufl. Berlin—New York: Walter de Gruyter, 2012. 389 S.
- Primus B. Semantische Rollen. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER. 2012. 99 S.

Rüschel U. Semantisch-syntaktische Relationen. Max Tübingen: Niemeyer Verlag, 1975. 172 S.

Schwarz-Friesel M. Einführung in die Kognitive Linguistik. 2. überarbeitete Aufl. Tübingen und Basel: Francke Verlag, 1996. 238 S.

Sigmund Freud: Egomane, der durch Zufall Seelenforscher wurde. URL: <http://www.profil.at/articles/1327/560/361452/sigmund-freud-egomane-zufall-seelenforscher>

Trichel H.-U. Tristanakkord. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2001. 237 S.

Wahrig Digital. Deutsches Wörterbuch. On CD. Gütersloh: Wissen Media Verlag, 2007.

Wellmann H. Morphologie der Substantivkomposita. *Deutsche Wortbildung 4: Substantivkomposita (Komposita und kompositionsähnliche Strukturen I). Sprache der Gegenwart*. Hrsg. vom Institut für deutsche Sprache. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1991. Bd. 79. S. 3–111.

Zipf G. K. Human behaviour and the principle of least effort. Cambridge: Addison-Wesley, 1949. 573 p.

References

Altmann G. (1991) Modelling diversification phenomena in language. *Diversification Processes in Language: Grammar*. Hagen: Margit Rottmann Medienverlag. S. 33–46.

Assad droht Israel. URL: <http://www.spiegel.de/politik/ausland/assad-kuendigt-antwort-auf-israelische-angriffe-an-a-902918.html>

Brandt P. Dietrich R.-A., Schön G. (2012) Sprachwissenschaft. Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag.

Der Soli-Zuschlag wird ein Fall für die Gerichte. URL: <http://www.welt.de/politik/deutschland/article118326357/Der-Soli-Zuschlag-wird-ein-Fall-fuer-die-Gerichte.html>

Digitales Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. URL: <http://www.dwds.de/>

Dombrovan T. I. (2011) Aktualizatsiia synerhetychnoho pidkходу v suchasnykh linhvistychnykh doslidzhenniakh. In *Zapysky z romano-hermanskoj filolohii*. Odesa: Feniks. Vyp. 26. S. 51–58.

Drebet V. V. (2017) Imennyk u suchasni nimetskii movi: semantyka, syntahmatyka, paradyhmatyka (linhvosynerhetychnyi pidkhid) / dys. ... dokt. filol. nauk: 10.02.04 — Hermanski movy». Odesa.

Kiiko S. V. (2015) Movna i mizhmovna omonimiiia v nimetsko-ukrainskykh paraleliakh: linhvosynerhetychnyi aspekt / dys.... dokt. filol. nauk: 10.02.04 — Hermanski movy, 10.02.15 — Zahalne movoznavstvo. Chernivtsi.

Duden Onlinewörterbuch. URL: <https://www.duden.de>

Fischer B. J. (1981) Satzstruktur und Satzbedeutung. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Gnatchuk H. (2018) Die Bildung der Theorie über englische Komposita: Hochschulschrift. Trier: Universität Trier.

- Grass G. (2004) Im Krebsgang. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Helbig G., Buscha J. (1996) Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. 17. Aufl. Leipzig; Berlin; München; Wien; Zürich; New York: Langenscheidt Verlag Enzyklopädie.
- Kocherhan M. P. (1980) Slovo i kontekst (Leksychna spoluchuanist i znachennia slova). Lviv: Vyshcha shkola.
- Köhler R. (1986) Zur linguistischen Synergetik: Struktur und Dynamik der Lexik. Bochum: Studienverlag Brockmeyer.
- Köhler, R. (2005) Synergetic linguistics. In: *Quantitative Linguistik. Ein internationales Handbuch* / hrsg. von Köhler, R., Altmann, G., Piotrowski, R. G. Berlin: Walter de Gruyter. Nr. 27. P. 760–774.
- Kozlovskiy V. (2008) Semantychnyi i prahmatychnyi aspekty rechennia (na materialy suchasnoi nimetskoi movy). In *Problemy zahalnoho, hermanskoho ta slov'ianskoho movoznavstva. Do 70–richchia profesora V. V. Levytskoho: Zbirnyk naukovykh prats*. Chernivtsi: Knyhy — XXI. S. 323–326.
- Lenz S. (1981) Heimatmuseum. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Löbner S. (2015) Semantik: Eine Einführung. 2., aktualisierte und stark erweiterte Aufl. Berlin/Boston: Walter de Gruyter.
- Maineke E. (1996) Das Substantiv in der deutschen Gegenwartssprache. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER.
- Polenz P. (2012) Deutsche Satzsemantik. 3. Aufl. Berlin—New York: Walter de Gruyter.
- Primus B. (2012) Semantische Rollen. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER.
- Rüschel U. (1975) Semantisch-syntaktische Relationen. Max Tübingen: Niemeyer Verlag.
- Schwarz-Friesel M. (1996) Einführung in die Kognitive Linguistik. 2. überarbeitete Aufl. Tübingen und Basel: Francke Verlag.
- Selivanova O. O. (2012) Lihvistychna entsyklopediia Poltava: Dovkillia-K.
- Sigmund Freud: Egomane, der durch Zufall Seelenforscher wurde. URL: <http://www.profil.at/articles/1327/560/361452/sigmund-freud-egomane-zufall-seelenforscher>
- Treichel H.-U. (2001) Tristanakkord. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Wahrig Digital. (2007) Deutsches Wörterbuch. On CD. Gütersloh: Wissen Media Verlag.
- Wellmann H. (1991) Morphologie der Substantivkomposita. *Deutsche Wortbildung 4: Substantivkomposita (Komposita und kompositionsähnliche Strukturen I). Sprache der Gegenwart*. Hrsg. vom Institut für deutsche Sprache. Berlin, New York: Walter de Gruyter. Bd. 79. S. 3–111.
- Zipf G. K. (1949) Human behaviour and the principle of least effort. Cambridge: Addison–Wesley.

**ВИКЛАДАННЯ ІМПС СТУДЕНТАМ ЕКОНОМІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ:
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
NETFLIX, YOUTUBE, TED TALKS**

Іщук Н. Ю.

кандидат педагогічних наук, доцент

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4726-9432>

Стаття розглядає особливості викладання іноземної мови за професійним спрямуванням (ІМПС) для студентів економічних спеціальностей у закладах вищої освіти, оскільки в умовах глобалізації володіння іноземною мовою є ключовим фактором конкурентоспроможності фахівців у сфері економіки. Традиційні підходи до викладання ІМПС часто не враховують потреби сучасного ринку праці, що вимагає не лише знання граматики та лексики, а й уміння сприймати реальну мову, що використовується у бізнес-середовищі. Використання відеоматеріалів Netflix, YouTube та TED Talks сприяє покращенню сприйняття мови на слух, розширенню словникового запасу та розумінню професійної термінології. Мета дослідження — обґрунтувати ефективність використання цифрових ресурсів Netflix, YouTube та TED Talks у викладанні ІМПС студентам економічних спеціальностей у закладах вищої освіти та визначити їхній вплив на формування мовних і комунікативних компетенцій. Так, Netflix пропонує великий вибір документальних фільмів та серіалів, що стосуються економіки, фінансів та підприємництва; YouTube є невичерпним джерелом професійного контенту, що охоплює бізнес-аналітику, маркетингові стратегії, фінансові поради та дослідження ринку; TED Talks є особливо корисними для розвитку навичок спілкування та критичного мислення. Інтеграцію мультимедійних ресурсів Netflix, YouTube, TED Talks на заняттях ІМПС для студентів економічних спеціальностей варто спрямовувати відповідно до етапів: підготовчий (вибір відповідного відео, який відповідає темі заняття і рівню студентів, а також виконання завдань перед переглядом), основний (перегляд відео для загального розуміння та детального вивчення, після якого відбувається аналіз та обговорення у парах/групах, написання короткого підсумку відео, рольова гра/дебати) та завершальний (висновки та оцінка результатів). Використання Netflix, YouTube та TED Talks в освітньому процесі вимагає досить ретельної підготовки від викладача і є додатковим навчальним засобом для викладання ІМПС у закладах вищої освіти з метою мотивації, зацікавленості та мовленнєвої діяльності студентів.

Ключові слова: Netflix, YouTube, TED Talks, студент, іноземна мова за професійним спрямуванням (ІМПС), заклад вищої освіти.

TEACHING FLSP TO STUDENTS OF ECONOMIC SPECIALTIES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: USING NETFLIX, YOUTUBE, AND TED TALKS

Ishchuk N. Yu.

PhD in Education, Associate Professor
Vasyl' Stus Donetsk National University

The article examines the features of teaching Foreign Language for Specific Purposes (FLSP) for students of economic specialties in higher education institutions, since a foreign language is a key factor in the competitiveness of specialists in the conditions of globalization and proficiency. Traditional approaches to teaching FLSP often do not consider the needs of the modern labor market, which requires not only knowledge of grammar and vocabulary but also the ability to perceive real language used in a business environment. The use of Netflix, YouTube, and TED Talks video materials helps to improve listening comprehension, expand vocabulary, and understand professional terminology. The purpose of the study is to substantiate the effectiveness of using digital resources Netflix, YouTube, and TED Talks in teaching FLSP to students of economic specialties in higher education institutions and to determine their impact on the formation of language and communicative competencies. Netflix offers a lot of documentaries and series related to economics, finance, and entrepreneurship; YouTube is an inexhaustible source of professional content covering business analytics, marketing strategies, financial advice, and market research; TED Talks are particularly useful for developing communication skills and critical thinking. The integration of multimedia resources Netflix, YouTube, TED Talks in FLSP classes for students of economic specialties should be directed according to the stages: preparatory (selection of an appropriate video that matches the topic of the lesson and the language level of students, as well as completing tasks before video), main (watching the video for general understanding and detailed study, followed by analysis and discussion in pairs/groups, writing a summary about the video, role-playing / debate) and final (conclusions and evaluation of the results). The use of Netflix, YouTube, and TED Talks in the educational process requires preparation from the teacher and it is an additional educational tool to motivate and engage students for learning FLSP in higher education institutions.

Key words: Netflix, YouTube, TED Talks, student, Foreign Language for Specific Purposes (FLSP), higher education institution.

Вступ. Сучасна освіта активно використовує цифрові технології для вдосконалення навчального процесу, особливо у викладанні іноземної мови за професійним спрямуванням (ІМПС). Одним із най-

більш ефективних підходів є інтеграція мультимедійних ресурсів, таких як Netflix, YouTube та TED Talks, які надають доступ до автентичного контенту та дозволяють студентам економічних спеціальностей зануритися у реальні мовні ситуації.

В умовах глобалізації володіння іноземною мовою є ключовим фактором конкурентоспроможності фахівців у сфері економіки. Традиційні підходи до викладання ІМПС часто не враховують потреби сучасного ринку праці, що вимагає не лише знання граматики та лексики, а й уміння сприймати реальну мову, що використовується у бізнес-середовищі. Використання відеоматеріалів, зокрема документальних фільмів, інтерв'ю, лекцій та дискусій, сприяє покращенню сприйняття мови на слух, розширенню словникового запасу, розумінню професійної термінології і дозволяє зробити процес навчання ІМПС більш динамічним, цікавим та ефективним. Так, Netflix пропонує великий вибір документальних фільмів та серіалів, що стосуються економіки, фінансів та підприємництва. Перегляд таких матеріалів дозволяє студентам знайомитися з економічними концепціями у реальному контексті та покращувати навички аналітичного мислення. YouTube є невичерпним джерелом професійного контенту, що охоплює бізнес-аналітику, маркетингові стратегії, фінансові поради та дослідження ринку. TED Talks є особливо корисними для розвитку навичок спілкування та критичного мислення. Доповіді на економічну та бізнес-тематику від провідних експертів сприяють не лише збагаченню словникового запасу, а й формуванню навичок ефективної презентації та аргументації. Інтеграція Netflix, YouTube та TED Talks сприяє підвищенню мотивації студентів, покращенню їхньої професійної підготовки та готовності до викликів сучасного ринку праці.

Використання мультимедійних ресурсів у викладанні іноземних мов є предметом досліджень багатьох зарубіжних науковців. Так, **Дж. Річардс (Jack C. Richards)**, відомий своїми дослідженнями з методики викладання англійської мови як іноземної, розглядав використання автентичних матеріалів, включаючи відеоресурси, у навчальному процесі (Richards, 2001); **С. Крашен (Stephen Krashen) та Т. Терел (Tracy Terrell)**, відомі своїми теоріями другого мовного набуття, підкресливали важливість зрозумілого введення, яке можна забезпечити через автентичні відеоматеріали (Krashen, 2018); **Д. Ларсен-Фрімен (Diane Larsen-Freeman)** та **М. Андерсон (Mart Anderson)**, які спеціалізуються на прикладній лінгвістиці та методиці викла-

дання мов, вивчали інтеграцію мультимедійних ресурсів у навчання мов (Larsen-Freeman, Anderson, 2011); **Дж. Гармер (Jeremy Harmer)** досліджував використання у навчанні автентичних матеріалів, включаючи відео (Harmer, 2015); **К. Бір (Kenneth Beare)** досліджує використання онлайн-ресурсів, таких як YouTube (Beare, 2019); **М. Дабанова (Miftahulfadlik Dabamona)** та **А. Юнус (Andarifa Yunus)** звертали увагу на технічну частину використання YouTube для вивчення англійської мови (Dabamona, Yunus, 2022).

Серед українських науковців варто зазначити таких, як Н. Стеценко та К. Байша, які досліджують ефективність використання TED Talks у процесі навчання студентів (Стеценко, Байша, 2020); А. Ляшенко розглядає використання виступів TED як інструменту для вивчення англійської мови і надає рекомендації щодо вибору відповідних виступів та інтеграції їх у навчальний процес для підвищення мотивації студентів (Ляшенко, 2017); Г. Корнюш підкреслює, що відеоматеріали TED Talks є потужним інструментом для підготовки студентів до спілкування в академічному та професійному середовищах (Корнюш, 2019); М. Подоляк, який звертає увагу на використання відеохостингу ЮТУБ при вивченні іноземної мови (Подоляк, 2024); Д. Кононова, О. Кобус та П. Заець підкреслюють, що автентичні відеоматеріали сприяють покращенню розуміння культури та реалій країни, мова якої вивчається, а також допомагають у засвоєнні правильної вимови та інтонації (Конова та інші, 2021); а також В. Дроздова, К. Рудніцька та І. Росквас, які аналізують інтеграцію сучасних інноваційних технологій у процес викладання іноземних мов (Дроздова та інші, 2023).

Незважаючи на вже існуючі наукові праці у цій сфері, актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю підготовки конкурентоспроможних фахівців економічних спеціальностей у закладах вищої освіти, які володіють іноземною мовою за професійним спрямуванням на високому рівні. Інтеграція Netflix, YouTube, TED Talks у викладання ІМПС забезпечує доступ до автентичних матеріалів, що сприяє розвитку навичок аудіювання, розширенню словникового запасу, розумінню реальних бізнес-контекстів, ефективному засвоєнню економічної термінології, а також є необхідною складовою формування міжкультурної компетентності для успішної кар'єри.

Мега дослідження — обґрунтувати ефективність використання цифрових ресурсів Netflix, YouTube та TED Talks у викладанні іноземної мови за професійним спрямуванням (ІМПС) студентам економіч-

них спеціальностей у закладах вищої освіти та визначити їхній вплив на формування мовних і комунікативних компетенцій. Завдання дослідження: дослідити можливості використання інноваційних платформ Netflix, YouTube, TED Talks у навчальному процесі та запропонувати етапи інтеграції цих ресурсів у процес викладання ІМПС.

Предмет дослідження — методи та засоби використання мультимедійних ресурсів Netflix, YouTube та TED Talks у викладанні ІМПС студентам економічних спеціальностей. **Об'єкт дослідження** — процес навчання студентів економічних спеціальностей ІМПС із застосуванням цифрових платформ.

Методи дослідження. У статті використано як теоретичні, так і емпіричні методи дослідження. Теоретичні методи включають: аналіз літератури, що стосується використання сучасних мультимедійних платформ, таких як Netflix, YouTube і TED Talks, у навчальному процесі; та аналіз контенту відеоматеріалів із зазначених платформ, що дозволив відібрати матеріали, які відповідають цілям викладання ІМПС. Емпіричні методи включають: спостереження за заняттями, де використовуються Netflix, YouTube і TED Talks; та експериментальний підхід (проведення серії занять із використанням цифрових платформ). Узагальнення отриманих даних за допомогою якісного та кількісного аналізу дало можливість зробити висновки про ефективність використання Netflix, YouTube і TED Talks у процесі викладання ІМПС у закладах вищої освіти.

Результати та обговорення. Сьогодні навчання іноземної мови за професійним спрямуванням (ІМПС) для студентів економічних спеціальностей у закладах вищої освіти має низку особливостей, що зумовлені швидким розвитком технологій, глобалізацією та новими вимогами до кваліфікації фахівців.

Особливістю викладання ІМПС на сучасному етапі є необхідність використання новітніх технологій, таких як Netflix, YouTube та TED Talks, що стали надзвичайно популярними завдяки їх доступності та різноманіттю автентичного контенту, адже використання автентичних матеріалів на заняттях з вивчення мови сприяє створенню реалістичних мовних умов, що допомагає студентам краще розуміти, як мова функціонує в реальному житті (Harmer, 2015). Автентичні матеріали забезпечують природну контекстуалізацію мовлення, що особливо важливо для сприйняття інтонації, темпу мовлення та культурних особливостей комунікації (Richards, 2001). Вони дозволяють

інтегрувати всі чотири основні мовні навички (слухання, говоріння, читання та письмо), створюючи більш динамічне та інтерактивне навчальне середовище (Larsen-Freeman, Anderson, 2011).

YouTube — популярний відеохостинг, що надає послуги розміщення відеоматеріалів (YouTube, 2025). YouTube використовується як новий інструмент вивчення мови в контексті автономії на основі технологічного підходу (Dabamona, Yunus, 2022). Це онлайн-платформа для розміщення, перегляду та обміну відео, яка дозволяє користувачам завантажувати, коментувати, оцінювати та ділитися відео. Одна з особливостей YouTube полягає в тому, що будь-хто може створювати та публікувати свій контент, що зробило платформу доступною для мільйонів творців контенту по всьому світу. Відео на платформі сприяють розвитку навичок слухання, розширенню словникового запасу, вдосконаленню вимови та граматики, а також допомагають краще розуміти культурні контексти (Beare, 2019). Крім того, платформа дозволяє користувачам взаємодіяти через коментарі, лайки, підписки та сповіщення.

М. Подоляк підкреслює, що використання Ютубу для вивчення іноземної мови є корисним з таких причин: 1) доступ до різноманітних відеоматеріалів — на Ютубі завантажені відео на будь-які теми та відповідно до рівнів складності. Студенти мають змогу слухати та комунікувати з носіями мови, а також дізнаватися про соціокультурні аспекти цільової мови; 2) робота з відеоматеріалами повністю забезпечує принцип наочності навчання, що, в свою чергу, сприяє кращому запам'ятовуванню та розумінню мови; 3) інтерактивність та комунікація — деякі канали на Ютубі пропонують можливість комунікувати з учасниками, що також позитивно впливає на процес вивчення іноземної мови; 4) відео на Ютубі постійно оновлюються, що допомагає студентам отримувати сучасну інформацію про мову, яку вони вивчають, вислови, нові терміни, граматичні звороти тощо; 5) використовуючи Ютуб студент може самостійно підібрати свій рівень відеоматеріалів, а також переглядати їх декілька разів та детальніше опрацювати (Подоляк. 2024: 86).

С. Крашен стверджує, що для ефективного мовного навчання важливо, щоб студенти могли сприймати матеріал, що трохи перевищує їхній поточний рівень, але все одно залишається для них зрозумілим. І в такому випадку, автентичні відеоматеріали є ідеальним ресурсом для такого введення, оскільки пропонують реальний контекст, діалоги та ситуації, які дозволяють студентам отримувати мовний матеріал

у природному середовищі (Krashen, 2018). Вони є стимулом обговорень в аудиторії (Dabamona, Yunus, 2022).

Введення відео в процес навчання змінює характер традиційного заняття, роблячи його більш живим і цікавим, сприяє розширенню загального кругозору студентів, збагаченню їх мовного запасу і країнознавчих знань. Використання відеозаписів на заняттях англійської мови сприяє індивідуалізації навчання і розвитку мовленнєвої діяльності студентів. При використанні відеофільмів на заняттях іноземної мови розвиваються два види мотивації: самомотивація, коли відео матеріал є цікавим для аудиторії та мотивація, яка досягається тим, що студентам викладачі показують, що він може зрозуміти мову, яку вивчає. Це приносить задоволення, а також надає віру студентам в свої сили і бажання до подальшого вдосконалення. Студент має отримувати задоволення не тільки від цікавого сюжету, але й від фільму саме через розуміння мови (Конова та інші, 2021: 59–60).

Як результат використання Ютубу повинно стати те, що студенти отримують реальну практику аудіювання на професійну тематику, покращать вивчення економічної лексики, а також вчитимуться аналізувати економічні тенденції та обговорювати їх іноземною мовою.

Netflix — це сервіс трансляцій на основі підписки, який дає користувачам змогу переглядати серіали й фільми на пристроях, підключених до Інтернету (Netflix, 2025). Користувачі можуть дивитися відео на вимогу через Інтернет на різних пристроях, таких як комп'ютери, смартфони, планшети та телевізори. Netflix став популярним завдяки своєму оригінальному контенту — серіали, фільми та документальні проекти з різних країн, що дозволяє користувачам вдосконалювати знання іноземної мови і через субтитри та дубляж.

Вважаємо, що Netflix може стати ефективним інструментом для викладання ІМПС студентам економічних спеціальностей завдяки широкому вибору автентичного контенту, що включає бізнес-документалки, серіали, фільми про фінанси, маркетинг, підприємництво та глобальну економіку Використовуючи такі серіали, як «Inside Bill's Brain» (про Білла Гейтса), «The Social Dilemma» (про цифрову економіку та соціальні мережі), «Dirty Money» (про корпоративні фінансові злочини) або «The Billion Dollar Code» (про технологічний бізнес), студенти можуть не тільки вдосконалювати навички аудіювання, а й засвоювати професійну лексику економічної сфери в реальних контекстах. Однією з головних переваг використання Netflix є можливість

перегляду з субтитрами, що дозволяє студентам паралельно розвивати аудіювання та зорове сприйняття тексту. Спочатку варто використовувати англійські субтитри для кращого розуміння, а згодом переходити до перегляду без них для підвищення мовної компетентності.

Завдяки якісному контенту студенти будуть не лише вдосконалювати мовні навички, а й мають можливість отримати глибше розуміння економічних процесів, фінансів та підприємництва у глобальному контексті.

Що стосується TED Talks, то це всесвітньо відома конференція, де поширюють ідеї, які варто почути. Один виступ триває до 20 хвилин та містить актуальну й оригінальну думку. Однак успішна промова — це не просто гідна ідея, але й переконлива та насичена мова. Зазвичай, англійська (Ляшенко, 2017); — це серія коротких, але надзвичайно змістовних лекцій, що проводяться в рамках конференцій TED (Technology, Entertainment, Design), які фокусуються на новітніх ідеях та інноваціях у різних галузях. TED Talks відомі своєю високою якістю контенту, оскільки на сцену виходять відомі експерти, вчені, підприємці, активісти та інші лідери думок, які діляться своїм досвідом і баченням майбутнього. Кожен виступ спрямований на надихання та заохочення до змін, розвитку нових ідей та інновацій.

Серед відео проекту TED Talks є виступи, що надають глибоку, науково цінну і достовірну інформацію, перевірену тривалими експериментами; є презентації, покликані надихнути глядачів і слухачів особистим прикладом сильного духом спікера; є презентації, що спрямовують увагу на проблеми людства, суспільства та звертаються до толерантності й гуманності у кожному з нас. Загалом, засновники проекту виділяють сім основних типів виступів, а саме: «The big idea», «The tech demo», «The performance», «The artist's statement», «The “dazzle with wonder”», «The small idea», «The issue talk» (Корнюш, 2019: 22).

Вважаємо, що критерії відбору TED Talks для використання на заняттях ІМПС повинні базуватися основних якостях промови: сильна та інноваційна ідея («Idea Worth Spreading») — це унікальна або надихаюча ідея, яка може змінити мислення студентів або запропонувати новий погляд на певну проблему; компетентність спікера — лектор має бути експертом у галузі; ясність і стислість викладу — промова має бути чітко структурована, без складних термінів та зайвої інформації; оригінальність та унікальність — теми, які неодноразово обговорювалися, але з новим підходом або до-

слідженням; актуальність та глобальна значущість — ідея має бути важливою для студентської аудиторії та стосуватися глобальних викликів (технології, науки, освіти та бізнесу); якісна презентація та ораторські навички — спікер повинен мати сильні комунікативні навички і вміти залучати аудиторію.

Н. Стеценко та К. Байша зазначають, що доступність високоякісних відео дозволяє студентам використовувати їх як безкоштовний навчальний ресурс незалежно від місця знаходження, що дозволяє студентам ефективно засвоювати новий матеріал та підвищувати мотивацію до вивчення мови (Стеценко, Байша, 2020).

Результатом використання TED Talks стане те, що студенти покращать аудіювання, професійну лексику та навички аналізу; практикуватимуть вміння аргументувати свою думку; а також працюватимуть у форматі справжніх професійних дискусій, що наблизить навчання до реального бізнес-середовища.

Отже, інноваційні технології представляють нескінченне джерело активності пізнавального процесу здобувачів освіти, сприяючи розвитку їхніх творчих здібностей, умінь та навичок, а також враховуючи їхні інтереси та інтелектуальні потреби (Дроздова та інші, 2023).

Наш практичний досвід свідчить, що використання Netflix, YouTube та TED Talks на заняттях ІМПС слід спрямовувати відповідно до етапів:

I. Підготовчий етап (10–15 хв).

1. Вибір відповідного відео, яке відповідає темі заняття і рівню студентів (B1–C1) та містить бізнес, економічні або професійні аспекти. Перевірка субтитрів англійською мовою для підтримки аудіювання.

YouTube: лекції Harvard Business Review, Bloomberg, BBC Business, аналітика від Financial Times, відео: «Moneyball (with Brad Pitt)», «The Big Short», «Second Act (with Jennifer Lopez)», «Fundamentals of Finance & Economics for Businesses», «Intro to Economics: Crash Course Econ #1», «Economics 101 in 10 Minutes», «What is Business Economics? Definition, Scope, Importance» та багато інших; TED Talks: «Two Reasons Companies Fail and How to Avoid Them» By Knut Haanaes, «Why Good Leaders Make You Feel Safe» by Simon Sinek, «8 Lessons on Building a Company People Enjoy Working for» by Patty McCord).

Особливе місце на практичних заняттях слід відводити вибору матеріалів, що містить гумор в культурі та бізнесі. Зокрема, нами активно використовуються промови з «Humor and culture in international

business | Chris Smit», де після перегляду студенти отримують завдання подібним чином презентувати себе, висвітлюючи стереотипи. Використання подібних матеріалів сприяє зняттю психологічного напруження, допомагає подолати мовний бар'єр, зменшити страх перед помилками та створити комфортну атмосферу для спілкування. Крім того, смішні історії та комедійні діалоги краще запам'ятовуються, що сприяє засвоєнню нової лексики й граматичних конструкцій.

2. Завдання перед переглядом — робота над ключовою лексикою (5–10 слів або фраз) з відео, обговорення з групою щодо теми виступу за заголовком та коротким описом, а також запитання для роздумів:

- *What do you already know about this topic?*
- *What key terms or concepts do you expect to hear in the video?*
- *How is this topic relevant to your field of study or future profession?*
- *What challenges do businesses/economies face related to this topic?*
- *What are your expectations from this video?*
- *What specific business or economic terminology do you expect to hear?*
- *Can you predict the main argument or conclusion of the video?*

II. Основний етап — перегляд відео (15–20 хв) та завдання після перегляду (20–25 хв).

1. Перший перегляд для загального розуміння без зупинок, після якого студенти коротко відповідають на декілька запитань:

- *Why do you think this topic is important in today's economy?*
- *How do you think this topic connects to real-world business practices?*
- *Do you agree/disagree with common perspectives on this topic? Why?*
- *What would you do if you were a business leader dealing with this issue?*
- *What case studies or real-life examples could be included?*
- *How do you think the speaker supports ideas? (Facts, statistics)*
- *Have you ever experienced a situation related to this topic?*
- *What companies or professionals might benefit from this knowledge?*
- *How does this topic relate to global economic trends?*

2. Другий перегляд з деталізацією, з паузами кожні 2–3 хвилини. Студенти роблять нотатки про ключові ідеї. Викладач ставить запитання щодо деталей *What three arguments does the speaker make?*

3. Аналіз та обговорення у парах/групах (*How does this topic relate to your field of study?, Do you agree with the speaker's arguments?, How can these ideas be applied in a real-world business environment?*), а далі презентація відповідей (3–5 хв), що можна почати як:

- *As [Speaker's Name] said in the video...*

- *One statement from this video really caught my attention...*
- *This video starts with a powerful message... And that made me think...*
- *Have you ever wondered how ... impacts our daily lives?*
- *Can you imagine a world without ...?*
- *According to the video,... This is why we need to talk about it.*
- *The video presents an astonishing fact... Let's analyze why this matters.*
- *Today, I'm going to talk about ... based on a fascinating video we watched.*
- *This presentation is inspired by a TED Talk titled ... by...*
- *The Netflix documentary ... provides deep insights into ..., and I'd like to share my thoughts on it.*
 - *Before watching this video, I thought that However, now I see things differently.*
 - *This video really changed my perspective on ..., and I'd like to explain why.*
 - *As a student of economics, I found this topic highly relevant to my studies and future career.*

4. Практика письма — написати короткий підсумок виступу (100–150 слів), або ж створити 5 питань для дискусії на основі відео. Наприклад,

- *What were the key messages of the video? How effectively were they presented?*
- *Did you agree/disagree with the main points made in the video? Why?*
- *Were there any surprising facts/arguments in the video? If so, what were they?*
- *Do you think the economic trends discussed in the video will remain relevant in the next 10 years? Why or why not?*
- *What challenges or risks could arise if businesses follow the strategies mentioned in the video?*

5. Рольова гра, що стосується тематики відео, або ж загальної теми «Business Strategy Simulation», «Innovative Product Pitch»/Дебати «... Dilemmas in Business», «Technology vs. Humans» — одна група студентів захищає ідеї, викладені у відео, а інша група висловлює контраргументи.

III. Завершальний етап (5 хв). Висновки та оцінка результатів. Рефлексія:

- *What new things did you learn from the speech/video?*
- *How might this information help you in your future career?*
- *What would you like to learn more about after watching the video?*

Необхідно підкреслити, що кожен етап — від підготовки до перегляду до оцінки результатів — має свою важливість, адже всі разом вони сприяють глибшому розумінню і кращому засвоєнню матеріалу.

Однак, використання Netflix, YouTube та TED Talks в освітньому процесі вимагає досить ретельної підготовки та професійності від викладача і є додатковим навчальним засобом для викладання ІМПС у закладах вищої освіти з метою мотивації, зацікавленості та мовленнєвої діяльності студентів.

Висновки. Сьогодні вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням (ІМПС) для студентів економічних спеціальностей у закладах вищої освіти важливо поєднувати з використанням інноваційних платформ Netflix, YouTube та TED Talks, адже вони надають доступ до реального контенту, демонструючи живу, нештучну мову, що використовується у повсякденних ситуаціях і ділових переговорах. Це дозволяє студентам занурюватися в мовне середовище, де вони чують не лише загальні вирази, а й спеціалізовану термінологію в контексті. Netflix містить фільми, серіали та документальні стрічки, що передбачає як мовну, так і культурну адаптацію, допомагаючи розвивати міжкультурну компетентність. YouTube пропонує величезний вибір навчальних відео, інтерв'ю, бізнес-презентацій та блогів, що дозволяє студентам засвоювати різні стилі спілкування та тематику, від загальної до професійної. TED Talks є чудовою платформою, де можна слухати лекції та презентації провідних експертів з різних галузей, що дає змогу розвивати не тільки мовні навички, а й поглиблене розуміння тем, пов'язаних з економікою, технологіями та наукою. Гнучкість, доступність, різноманітність та інтерактивність цих платформ робить їх надзвичайно ефективними для навчання ІМПС студентів у закладах вищої освіти, а гумор у професійному контексті сприяє розширенню розуміння культурних особливостей спілкування, що є важливим для успішної взаємодії в міжнародному бізнес-середовищі.

Перспективою подальших досліджень стане детальне вивчення впливу інноваційних технологій штучного інтелекту на різні аспекти викладання іноземної мови за професійним спрямуванням.

Список літератури

Дроздова В. В., Рудницька К. В., Росквас І. А. Інноваційні технології викладання іноземних мов в умовах зростаючого впливу технологій штучного

інтелекту на освітні процеси. *Академічні візії*. 2023. № 26. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10257489>.

Конова Д. В. Кобус Д. С., Заєць П. О. YouTube-канал як ефективне джерело відеоматеріалу для вивчення іноземної мови. *Перспективи та інновації науки*. Серія «Педагогіка», «Психологія». 2021. № 3(3) С. 57–65.

Корнюш Г. В. Можливості використання відеоматеріалів TED TALKS у процесі викладання англійської мови у вищій школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 66, Т. 2. С. 24–29.

Ляшенко А. Як TED Talks навчають англійської. 2017. URL : <http://blog.ed-era.com/ted-talks/>.

Подоляк М. Використання відеохостингу ЮТУБ при вивченні іноземної мови. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. № 7, Т. 12. С. 85–89. DOI : [10.31110/2616-650X-vol12i7-012](https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i7-012).

Стеценко Н. М., Байша К. М. Використання відео-ресурсу TED TALKS у навчанні іноземної мови майбутніх менеджерів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2020. № 68, Т. 2. С. 191–196. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-2.38>.

Beare K. Learn How to Use YouTube in the ESL Classroom. 2019. URL : <https://www.thoughtco.com/youtube-in-the-classroom-1211761>.

Dabamona M., Yunus A. The Use of Youtube for Learning English: Exploring Technology-Based Approach. *Interference Journal of Language Literature and Linguistics*. 2022. Vol. 3(1). Pp. 68–89. DOI:10.26858/interference.v3i1.31475.

Harmer J. Practice of English Language Teaching. Pearson Education ESL. 2015. 446 p.

Krashen S. D., Terrell T. 2018. The Natural Approach: Language Acquisition in the Classroom. 2018. URL : https://www.sdkrashen.com/content/books/the_natural_approach.pdf

Larsen-Freeman D., Anderson M. Techniques and Principles in Language Teaching. Oxford. 2011. 318 p. URL : <https://acasearch.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/03/techniques-in-language-teaching.pdf>.

Netflix. Довідковий центр. Що таке Netflix? 2025. URL : <https://help.netflix.com/uk/node/412>.

Richards J. C. The Role of Textbooks in a Language Program. Cambridge, UK: Cambridge University Press. 2001. URL : http://www.cup.org.br/articles/articles_21.html

YouTube. 2025. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/YouTube>.

References

Drozdova, V. V., Rudnitska, K. V. & Roskvas, I. A. (2023) Innovatsiini tekhnologii vykladannia inozemnykh mov v umovakh zrostaiuchoho vplyvu tekhnologii shtuchnoho intelektu na osvitni protsesy [Innovative technologies for teaching foreign languages in the context of the growing influence of artificial intelligence tech-

nologies on educational processes]. *Akademichni vizii*. № (26). DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10257489>.

Konova, D. V., Kobus, D. S. & Zaiets, P. O. (2021) YouTube-kanal yak efektyvne dzherelo videomaterialu dlia vyvchennia inozemnoi movy [YouTube channel as an effective source of video material for learning a foreign language]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*. Seriiia «Pedahohika», «Psykholohiia», 3(3), 57–65.

Korniush, H. V. (2019) Mozhylyvosti vykorystannia videomaterialiv TED TALKS u protsesi vykladannia anhliiskoi movy u vyshchii shkoli [Possibilities of using TED TALKS video materials in the process of teaching English in higher education]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, 66, T. 2, 24–29.

Liashenko, A. (2017) Yak TED Talks navchaiut anhliiskoi [How TED Talks teach English]. URL : <http://blog.ed-era.com/ted-talks/>.

Podoliak, M. (2024) Vykorystannia videokhostynhu YuTUB pry vyvchenni inozemnoi movy [Using YouTube video hosting in learning a foreign language]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka*, 7, T. 12, 85–89. DOI: 10.31110/2616–650X-vol12i7–012.

Stetsenko, N. M. & Baisha, K. M. (2020) Vykorystannia video-resursu TED TALKS u navchanni inozemnoi movy maibutnikh menedzheriv [Using the TED TALKS video resource in teaching a foreign language to future managers]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, 68, T. 2, 191–196. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992–5786.2020.68–2.38>.

Beare, K. (2019) Learn How to Use YouTube in the ESL Classroom. URL : <https://www.thoughtco.com/youtube-in-the-classroom-1211761>.

Dabamona, M., Yunus, A. (2022) The Use of Youtube for Learning English: Exploring Technology-Based Approach. *Interference Journal of Language Literature and Linguistics*, 3(1), 68–89. DOI:10.26858/interference.v.3i1.31475.

Harmer, J. (2015) Practice of English Language Teaching. Pearson Education ESL, 446.

Krashen, S. D. & Terrell, T. (2018) The Natural Approach: Language Acquisition in the Classroom. URL : https://www.sdkrashen.com/content/books/the_natural_approach.pdf.

Larsen-Freeman, D. & Anderson, M. (2011) Techniques and Principles in Language Teaching. Oxford, 318. URL : <https://acasearch.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/03/techniques-in-language-teaching.pdf>.

Netflix. (2025) Dovidkovyi tsentr. Shcho take Netflix? URL : <https://help.netflix.com/uk/node/412>.

Richards, J. C. (2001) The Role of Textbooks in a Language Program. Cambridge, UK : Cambridge University Press. URL : http://www.cup.org.br/articles/articles_21.html.

YouTube. (2025). URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/YouTube>.

Стаття надійшла до редакції 09.04.2025 року

КОМУНІКАТИВНА СТРАТЕГІЯ АДРЕСАНТА В НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ

Колегаєва І. М.

Доктор філологічних наук, професор

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5073-2184>

Стаття присвячена комунікативному аналізу науково-популярної прози на матеріалі Harari Y. N. *Sapiens. A Brief History of Humankind*. Penguin Random House UK 2011. Виходимо із головного постулату про особливість науково-популярної літератури як такої, що базується на передачі знань від адресанта адресату, які за визначенням володіють різними тезаурусами у відповідній галузі знань. Метою дослідження було встановлення і аналітичний опис комунікативної стратегії адресанта в науково-популярному дискурсі. Ціль полягала у виявленні лінгвотекстуальних маркерів авторської стратегії кооперації. Такими маркерами, як показало наше дослідження, є **лексичні засоби експлікації адресанта і адресата**, що відбувається у широко розповсюджених інклюзивних особових та присвійних займенниках першої особи однини і множини, менш частотними виявились відповідні займенники другої особи. Звернув на себе увагу випадок гумористичного позначення адресата «*Presumably, everyone reading this book is a Homo sapiens — the species sapient (wise) of the genus Homo (man)*», **натякаючи, що можливим читачем його книги може бути не розумна (sapient) і не людина (homo)**. Гумористична тональність безперечно є проявом популярної складової аналізованого науково-популярного тексту. Ефективними засобами реалізації стратегії кооперації виявились **дієслова наказового способу і дієслівні конструкції let's do smth.** **Синтаксичні засоби** показали свою варіативність і ефективність у виявленні комунікативного зв'язку між адресантом і адресатом. Особливо активними в аналізованому тексті виявились **питальні речення**, які стимулювали адресата до пошуку відповіді на поставлені запитання. На більшість із них автор пропонував свої відповіді, але були випадки, коли адресант відверто визнавав, що відповідей у нього немає. Це також стимулювало мисленнєву активність адресата. Була зафіксована обмежена кількість **окличних речень**, що пояснюємо традиційною для академічного дискурсу відсутністю відкритих проявів емоцій. Поодинокі випадки окличних речень зустрічались у презентації мовлення персонажів, про яких йшлося в тексті. Особливістю саме науково-популярного тексту вважаємо часті випадки **пояснень складних на думку адресанта слів і виразів** (у дужках надавався переклад або пропонувались простіші синоніми). Подібна експлікація мовних і культурних реалій сприяла заповненню тезаурус-

них лакун читача, роблячи текст більш привабливим і зрозумілим. Характерною рисою науково-популярного тексту виявились **метатекстові фрагменти**. Під метатекстом розуміємо висловлювання стосовно самого тексту як такого. Як правило, це були проспективні пояснення стосовно змісту наступних розділів, які розміщувались в кінці попереднього розділу. Були також зареєстровані окремі ретроспективні метатекстові відсилки до попередніх частин тексту. В кінці виконаного дослідження було запропоновано **модель адресанта і адресата** науко-популярного тексту. Водорозділом між ними є обсяг тезаурусів (адресантний значно більший за адресатний), а також навички комунікації: вміння реалізувати стратегію кооперативної комунікації допомагає адресантові донести фаховий текст до нефахівця. Адресату знадобиться навичка комунікативної реценції, вміння засвоювати незнайомий матеріал і розширювати свій тезаурус. **Ключові слова:** науково-популярний дискурс, стратегія комунікативної кооперативної, лексичні, граматичні, текстотвірні маркери адресантно-адресатної взаємодії.

COMMUNICATIVE STRATEGY OF THE ADDRESSER IN POPULAR SCIENTIFIC DISCOURSE

Kolegaeva I. M.

Doctor of Philology, Professor

Odesa I. I. Mechnikov National University

*The article is dedicated to the communicative analysis of popular scientific prose based on the material of Harari Y. N. *Sapiens. A Brief History of Humankind*. Penguin Random House UK, 2011. We proceed from the key assumption about the specificity of popular scientific literature as a type of discourse based on the transfer of knowledge from the addresser to the addressee, who, by definition, possesses different thesauruses in the relevant field of knowledge. The aim of the study was to identify and analytically describe the communicative strategy of the addresser in popular scientific discourse. The objective was to determine the linguo-textual markers of the author's strategy of cooperation. As our research has shown, such markers include **lexical means** of explicating the addresser and the addressee, which are manifested in the widespread use of inclusive personal and possessive pronouns of the first person singular and plural. Corresponding second-person pronouns occurred less frequently. Of particular interest was the humorous labeling of the addressee in the phrase: "Presumably, everyone reading this book is a *Homo sapiens* — species sapient (wise) of the genus *Homo* (man)," implying that a potential reader of the book could possibly be neither sapient (wise) nor human (*homo*). The humorous tone is undoubtedly a manifestation of the popular component of the analyzed popular scientific text. Effective means of implementing the strategy of cooperation were **imperative verbs and verbal constructions** like *let's do smth*. **Syntactic means** proved their variability and effectiveness in establishing communica-*

itive connection between the addresser and the addressee. *Interrogative sentences* were especially prominent in the analyzed text, as they stimulated the addressee to search for answers to the questions posed. In most cases, the author offered his own answers, although there were instances when the addresser openly admitted that he did not have any answers. This also encouraged the reader's cognitive activity. A limited number of *exclamatory sentences* was recorded, which we explain by the traditionally restrained emotional expression characteristic of academic discourse. The rare instances of exclamatory sentences occurred in the representation of the speech of the characters mentioned in the text. A specific feature of the popular scientific text is the frequent use of **explanations for terms and expressions** that the addresser considers complex (translations or simpler synonyms were offered in parentheses). Such explication of linguistic and cultural realities helped fill the thesaurus gaps of the reader, making the text more accessible and engaging. A distinctive feature of the popular scientific text was the presence of **metatextual fragments**. By metatext, we understand statements referring to the text itself. Typically, these were prospective explanations regarding the content of subsequent chapters, placed at the end of the previous chapter. There were also some retrospective metatextual references to earlier parts of the text. At the end of the study, **a model of the addresser and addressee** of the popular scientific text was proposed. The boundary between them lies in the size of their thesauruses (with the addresser's being significantly larger than the addressee's), as well as in their communication skills: the ability to implement a cooperative communication strategy helps the addresser convey a specialized text to a non-specialist. The addressee, in turn, needs the skill of communicative reception—the ability to assimilate unfamiliar material and expand their own thesaurus.

Key words: popular science discourse, strategy of communicative cooperation, lexical, grammatical, text-forming markers of addresser-addressee interaction.

Вступ. Вербальне спілкування на наукові теми можливе у двох різних комунікативних варіантах. В першому із них комунікація відбувається між фахівцями певної галузі наукових знань, і їхні тезауруси співпадають за обсягом і тематикою. До прикладу, учені в царині квантової фізики або генної інженерії добре розуміють один одного допоки їхнє спілкування проходить в межах відповідної тематики (маємо на увазі, що учений-фізик мало що зрозуміє у публікації з генної інженерії і навпаки: біолог не сприйме вузькопрофільне повідомлення з фізики). Зразки фахового спілкування спостерігаємо у письмовій формі в монографіях (одноосібного чи колективного авторства), дисертаціях, статтях в наукових часописах, тезах конференцій валідного рівня. Усна форма наукового спілкування — це доповіді на симпозіумах і конференціях, іноді дискусія підчас захистів дисертацій. В другому варіанті наукового спілкування беруть участь

комуніканти, чий тезаурус значною мірою не співпадають за обсягом і тематичним наповненням. Письмові зразки цього бачимо у науково-популярних книжках, статтях, підручниках, курсах лекцій і методичних рекомендаціях. Усна реалізація такого спілкування відбувається у форматі лекцій для фахівців-початківців, публічних лекцій, семінарів/вебінарів і колоквиумів. Всі вони є «викладом сукупності наукових даних для нефахівців» (Загнітко, с.766).

Передбачувано, що комунікативна поведінка адресанта в таких двох різновидах спілкування (науковому VS науково-популярному) суттєво відрізняється одна від одної. Це залежить від стратегії, якої дотримується адресант у кожному із них. Як зазначає А. Загнітко: «*Стратегія* (грец. *stratēgia* ←— *stratos* — війська + *agx* веду) = оптимальна реалізація інтенцій мовця щодо досягнення конкретної мети спілкування, тобто контроль і вибір дієвих ходів спілкування та гнучкості їхньої видозміни в конкретній ситуації» (Там само, с.774).

Мета даного дослідження полягає у встановленні і аналітичному описі комунікативної стратегії адресанта в науково-популярному дискурсі.

Ціллю є аналіз відповідного зразка такого дискурсу і виявлення лінгвотекстуальних маркерів авторської стратегії кооперації. Для реалізації такої мети були вирішені наступні **завдання**:

- проведено лінгвостилістичний аналіз тексту
- виокремлені лінгвальні маркери стратегії
- виокремлені текстуальні маркери стратегії
- описано їхні кількісно-якісні особливості
- запропоновано моделі образу автора і образу читача.

Методи, якими ми послуговувались під час дослідження, охоплюють традиційні методи спостереження, опису і кількісних підрахунків, лінгвістичному аналізу підлягали отримані маркери авторської стратегії, метод лінгвістичного і текстового аналізу, а також структурний метод побудови цілого тексту.

Матеріал дослідження: науково-популярне видання Harari Y. N. *Sapiens. A Brief History of Humankind*. Penguin Random House UK 2011. 498 p.

Результати і обговорення. Почнімо із уточнення типу комунікації (науково-популярний), який буде розглянуто. Сучасний тлумачний словник української мови пояснює значення *науковий* як прикметника від іменника *наука* [одна з форм суспільної свідомості, яка дає

об'єктивне відображення світу, система знань про закономірності розвитку природи й суспільства та способи впливу на навколишній світ] (СТС, с528). Це повністю відповідає тематиці розглянутого видання, воно присвячено питанню історичного розвитку людства і ролі людини як суспільно-біологічної істоти (*Sapiens*) (лат. *людина розумна*).

Тепер звернімося до визначення *популярний*. Словник пропонує таке визначення [загальнодоступний, зрозумілий всім за простою викладу], а також однокорінний іменник *популяризація* [(лат. *popularis* — народний, простий) виклад наукового або взагалі складного питання в загальнодоступній формі] (Там само, с.702).

Спробуємо з'ясувати, якою стратегією керується автор аналізованого твору. На наше переконання, такою є *кооперативна* стратегія, «суть якої полягає в можливості реалізації співрозмовниками (в нашому випадку автора і читача — І К.) власних думок, комунікативних намірів і водночас у зберіганні комунікативної рівноваги» (Загнітко, с.774). Автор-фахівець у теорії розвитку людства прагне залучити пересічного читача (нефахівця) до розгляду історії становлення земного всесвіту і ролі людини розумної у розвитку цього всесвіту. Хронологічні межі, в яких описуються ці процеси неосяжні.

На початку книги автор надає довідникову таблицю, що указує на ці межі. Таблиця містить 22 позиції і називається *The Timeline of History*. Її перша позиція маркується: 13.8 мільярдів років тому: *Поява матерії і енергії. Початок фізики. Формування атомів і молекул. Початок хімії*.

Лише на п'ятій позиції значиться: 2.5 мільйони років тому: *Люди (Humans) з'являються в Африці. Використання окремих знарядь*. На восьмій позиції читаємо 300,000 років тому: *Homo sapience з'являється в Африці*. Двадцята (остання хронологічно маркована) позиція така. 200 років тому: *Індустріальна революція. Сім'я і суспільні угруповання замінюються державою і ринком. Масоване винищення рослин і тварин*.

Передостання позиція цього переліку маркується: Теперішнє (The Present) *Люди виходять за межі планети Земля. Ядерна зброя загрожує виживанню людей. Організми все частіше підлаштовуються під розумні цілі, аніж через натуральний відбір*. І остання позиція маркована: Майбутнє: *Розумне налаштування стає базовим принципом життя? Перші неорганічні форми життя? Люди стають богами?*

Навіть побіжний огляд цього мегатекстового компонента книги свідчить про масштаб відтворюваної реальності, про яку говоритиме

автор із читачем, налаштовуючи його на інформаційний потенціал запропонованого твору.

Будь-яка письмова комунікація передбачає наявність двох учасників спілкування: адресанта і адресата. Їх наявність в тексті зазвичай імплікована, в науковій комунікації іноді зустрічаємо експлікацію фігури адресанта у оціночних або полемічних висловлювань на кшталт: *ми погоджуємося з позицією N* або навпаки: *наше трактування феномену A відрізняється від загальноприйнятого*. Вербальної експлікації фігури адресата (застосування займенників *ви, ваш*) не спостерігається.

Науково-популярний дискурс пропонує зовсім іншу картину. Виходячи із даних проаналізованого твору, самопрезентація адресанта через займенники *I, me* не дуже поширена (її відносна частотність Fr становить 0.11), автор використовує займенник *I* для пояснень окремих особливостей своєї комунікативної діяльності, наприклад, ***I will often use the term "Sapiens" to denote members of the species Homo sapiens, while reserving the term "human" to refer to all members of the genus Homo*** (р.6). Іноді займенник *I* використовується в ілюстративних фрагментах, де йдеться саме про автора, людину на ім'я Харарі: ***I can dash off an email, send it around the globe and receive a reply a minute later. I've saved all that trouble and time (of writing a paper letter and sending it by post), but do I live a more relaxed life?*** (р.99).

Натомість інклюзивні *we, us, our, ourselves*, які об'єднують адресанта і адресата, надзвичайно популярні у викладі цього твору. Їхня сумарна відносна частотність **Fr = 1.59**, що означає присутність цих займенників майже на кожній сторінці. Таким чином адресант залучає адресата у когнітивну обробку отриманого тексту. Наприклад, *Like it or not, **we are members** of a large and particularly noisy family called the great apes* (р.5), *Another singular human trait is that **we walk upright** on two legs* (10); *Social cooperation is **our key for survival** and reproduction* (р.26); *...the mistaken impression that all earlier species were merely older models of **ourselves*** (р.8); *While anthropological observations can help **us understand** some possibilities available to ancient foragers, the ancient horizons of possibilities was much broader, and most of it is **hidden from our view*** (р.51). Така активізація інклюзивних займенників *we, us, our, ourselves* свідчить про наукову складову використовуваної адресантом стратегії кооперації. Н. Семенюк і Ю. Паращук відзначають, що в науковому дискурсі «статусні відносини між комунікантами є рівноправними і статусно симетричними. Автор веде діалог з читачем як рівний з рів-

ним» (Семенюк, с.181). Цим наукова комунікація відрізняється від науково-популярної, в якій ці одиниці слугують іншим цілям. Вони передусім залучають читача до *спільної* діяльності із автором, запрошуючи читача до інтелектуальної співпраці.

Таким чином читач стає співучасником спостережень і умовиводів адресанта. При цьому варто зазначити, що займенники *you, your* на позначення адресата як такого значно рідше вживаються в тексті, але всі вони покликані активізувати комунікативний зв'язок між автором і читачем. Так, розмірковуючи про нематеріальність, примарність такого феномену як *фірма Peugeot*, на відміну від конкретного авта цієї марки, Харарі пише: *Peugeot is a fragment of our collective imagination. It exists as a legal entity. Just like you and me, it is bound by the laws of the countries in which it operates* (р.32), він порівнює *юридичну установу* — фірму автовиробника із *собою і читачем* як конструктами юридичної практики.

Інтимізуючи комунікацію зі своїм читачем, адресант напряму звертається до нього: *What do you really need to know in order to get by as a computer engineer, an insurance agent, a history teacher or a factory worker? You need to know a lot about your own tiny field of expertise, but for the vast majority of life's necessities you rely blindly on the help of other experts* (р.55).

Надзвичайно оригінальним є іронічне позначення адресата тексту наступним чином: *Presumably, everyone reading this book is a Homo sapiens — the sapiens (wise) of the genus Homo (man)* (р.5): іронія криється у вступному слові *Presumably* = *ймовірно*. Автор жартома допускає, що читачем його тексту може бути не розумна *sapiens (wise)* не людина *Homo (man)*. Як пише Ф. Бацевич, гумор і іронія є «комунікативними тактиками які виконують функцію способів здійснення стратегії мовлення...гумор, парадоксальні приклади допомагають створити невимущену атмосферу» (Бацевич, с.120). Зрозуміло що це є проявом популярної складової у феномені *науково-популярна комунікація*.

Дієвим засобом експлікації «невидимої» фігури читача є використання імперативних речень (їхня відносна частотність Fr = 0.08). Наказовий спосіб дієслова передбачає дію, яку має виконати той, до кого звертається мовець. Наприклад: *Consider the repeated appearance of childless elite, such as the Catholic priesthood, Buddhist monastic orders and Chinese eunuch bureaucracies* (р.37); *Imagine that 30,000 years ago one tribe defeated its neighbor and expelled it from coveted foraging grounds* (р.66).

Мовець може заборонити адресату виконувати певну дію: *Don't believe tree-huggers who claim that our ancestors lived in harmony with nature*

(р.82). Іноді автор застосовує імперативну конструкцію, що об'єднує адресанта і адресата у спільній дії: *Let's take another example from our own time* (р.99). Наукове дослідження розмовної і письмової англійської мови під редакцією Дугласа Байбера стверджує: «Конструкції *let's* зазвичай використовуються для позначення *спільної дії* мовця та слухача, (в нашому випадку адресанта і адресата — І. К.) іноді вони набувають квазіімплікативного значення другої особи, пропонуючи дію, яку явно має намір виконати слухач» (Biber. p.1117). В нашому випадку конструкція *let's* стосується першого варіанта імплікації — адресант явно пропонує сумісну дію обох учасників комунікації.

Як бачимо, синтаксис може бути дієвим засобом встановлення адресантом комунікативного контакту із адресатом. Ще більш дієвим і частотним засобом залучення адресата у мисленнєву обробку наданого йому контенту повідомлення слугують питальні речення. Їхня відносна частотність в науково-популярному тексті, що досліджується, становить $Fr = 0.62$, що у більш ніж у вісім з половиною разів перевищує відносну частотність імперативних речень.

Як пише Ю. Карпенко, реченню як мовній одиниці притаманні п'ять категорій: синтаксичного часу, синтаксичного способу, об'єктивної модальності і суб'єктивної модальності, а також категорія предикативності. Одним із модальних значень категорії об'єктивної модальності вважається питальність (Карпенко, с.309). На наш погляд питальність це надзвичайно активна, навіть агресивна модальність. Адже вона спонукає адресата до активної мисленнєвої реакції на надісланий йому запит. Це, можливо, і проковує автора науково-популярного повідомлення до реалізації взаємозв'язку із своїм читачем у такий спосіб.

Починаючи нову тему у своїй розповіді про розвиток людства, автор проковує читача питанням: *Homo sapiens landed in Arabia, most of Eurasia was already settled by other humans. What happened to them?* (15); *Even if a particularly fertile valley could feed archaic Sapiens, there was no way that so many strangers could live together. How could they agree who should be leader, who should hunt where, or who should mate with whom?* (р.27). Після цілої низки інтригуючих запитань читач розуміє всю складність ситуації, яку згодом йому роз'яснює автор.

Чарльз Дарвін ще в кінці XIX ст. стверджував наступне: «Ще до появи найпростіших видів мовлення розумові здібності найдавніших предків людини були у багато разів вищими, ніж у будь-якого виду

мавп» (Darwin, p.57). Проте точний час і першопричини виникнення людської мови досі не є беззаперечно встановленими. Отже автор досліджуваного тексту і сам губиться у здогадках і визнає свою неспроможність відповісти на сформульоване питання: *The appearance of new ways of thinking and communicating, between 70,000 and 30,000 years ago, constitutes the Cognitive Revolution. What caused it? We're not sure* (p.23). Подібна тактика ведення дискурсу активізує мислення читача, пропонуючи йому взяти участь у розв'язанні цієї загадки.

Загадковість і неможливість достеменно зрозуміти життя віддалених предків неодноразово визнається автором через низку запитань, що не отримують відповіді, але провокують до власних роздумів. Так, наприклад автор стверджує про надзвичайну важливість волоських горіхів у культурі Sapiens, але не розуміє, в чому полягала їхня цінність: *Did they consider walnuts a delicacy or a human staple? Did they believe that walnut trees were inhabited by spirits? Did they find walnut leaves pretty? If a forager boy wanted to take a forager girl to a romantic spot, did the shade of a walnut tree suffice? The world of thought, believe and feeling is by definition far more difficult to decipher* (p.60).

Харарі доходить висновку, що попри існування численних питань, на які (поки що?) немає відповідей, їх варто ставити: *Yet it is vital to ask questions for which no answers are available, otherwise we might be tempted to dismiss 60,000 of 70,000 years of human history with the excuse that "the people who lived back then did nothing of importance"* (p.69).

Доречним прикладом використання питальних речень для провокування читачьких роздумів може бути фрагмент із книги британських дослідників МакМюррея і Вассермана «Різноманітність мов, різноманітність навчання». Автори запитують «Що таке мова?» І пропонують таку відповідь «це поведінка..., яка розвивається... у культурі... яка розвивається» (пунктуація оригіналу) = (*What is Language? It is behaviour... that develops...in culture,...that develops*) (McMurray, p.460). Парцеляція відповіді на поставлене запитання імітує процес роздумів на поставлене питання. Це, безсумнівно, активує мисленнєву діяльність адресата, який слідкує за вербалізацією мислення адресанта. Сформульована теза про тяглий у часі процес становлення людської мови перегукується із думкою Н. Еванс і Ст.Левінсона, які стверджують, що варто вважати людську мову біо-культурним гібридом, продуктом культурної коєволюції протягом останніх 400 000 років = (*a bio-cultural hybrid, a product of co-evolution over the past 400 000 years*) (Evans, Levinson, p.32).

Повертаючись до теми синтаксичних маркерів адресантної стратегії кооперації, згадаємо про окличні речення. Їхня відносна частотність невелика $Fr = 0.08$. Тобто емоційна забарвленість тексту, спрямована на відповідну реакцію адресата, нечасто використовується в науково-популярному дискурсі. Вважаємо, що це є проявом його суто наукової складової, яка має тенденцію до логічного, доказового, але в меншому ступені емоційного викладу матеріалу.

Окличні речення зустрічаємо у презентації думок або вигуків діючих осіб, про які йдеться у повісткуванні. Наприклад, автор розмірковує про причини, з яких наші предки могли вирішувати стратегії обробки землі і збільшення посівів пшениці. Незважаючи на збільшення трудових зусиль землероб сподівався на збільшення врожаїв, помилково не беручи до уваги негативні наслідки — збільшення народжуваності, а отже збільшення кількості дітей у родині, яких треба буде годувати: *“Yes, we will have to work harder. But **the harvest will be so bountiful!** Our children will never go to sleep hungry”....But people did not foresee that the number of children would increase, meaning that the extra wheat would have to be shared between more children* (p.97). Люди могли окликами попереджати про небезпеку: *many human species could say, “**Careful! A lion!**”* (p.27).

В тексті фіксуємо поодинокі випадки авторського вираження емоції через окличне речення: описуючи рештки стародавніх поховань, автор зазначає, що одяг небіжчиків-дітей був прикрашений численними бусинами із слонової кістки, на виготовлення яких потрібно було витратити 7,500 годин роботи: *...fashioning the 10,000 ivory beads that covered the two children required **some 7,500 hours of delicate work, well over three years of labour by the experienced artisan!*** (p.63).

Розмірковуючи про рівень жорстокості серед мешканців давніх сільськогосподарських поселень, позбавлених політичних структур, автор наводить статистичні данні про рівень насильницьких смертей і зазначає: *In Ecuador, perhaps **50 per cent of adult Waoranis meet a violent death at the hands of another human!*** (p.93).

Як вже зазначалось на початках роботи, текст, який підлягає нашому теперішньому вивченню, є зразком науково-популярного дискурсу, в якому беруть участь нерівноправні (за обсягом своїх знань) комуніканти. Обсяг знань адресата зазвичай є меншим порівняно із адресантним. Це спонукає адресанта запобігти можливим непорозумінням, спричиненими недостатнім тезаурусом адресата.

Зокрема таким вельми економним заходами заповнення передбачуваної лакуни в знаннях читача, є авторське дублювання незрозумілого (з його точки зору) слова, або фрази, даючи його переклад, або спрощений синонім і супровідні зразки вживання. Наприклад, *Species that evoked from a common ancestor are bunched together the heading “genus” (plural genera). Lions, tigers leopards and jaguars are different species within the genus Panthera* (p.5); *In the US, the technical term for a limited liability company is a “corporation”, which is ironic, because the term derives from “corpus” (“body” in Latin) — the one thing these corporations lack. Despite their having no real bodies, the American legal system treats corporations as legal persons, as if they were flesh-and-blood human beings* (p.33).

Поясненню можуть підлягати цілі фрази. Автор наводить приклад із процедури католицького богослужіння, підчас якого священник вимовляє певну фразу, після чого звичайний хліб і вино для вірян перетворюються на тіло і кров Христа: *The priest exclaimed, “Hoc est corpus meum!” (Latin for “This is my body!”) and hocus pocus — the bread turned into Christ’s flesh* (p.34).

Ведучи мову про «приручення» пшениці людиною, Харарі жартома перевертає цю фразу догори дригом: *We did not domesticate wheat. It domesticated us. The word “domesticate” comes from the Latin “domus”. Which means “house”. Who’s the living being in the house? Not the wheat. It’s Sapiens* (p.91).

В деяких випадках, навпаки, автор розраховує на певні тезаурусні запаси адресанта, перш за все англомовного, який обізнаний із англійським фольклором, дитячими віршиками, тощо. Для неангломовного адресанта такі фрагменти потребуватимуть окремих пояснень. Наприклад, розмірковуючи про процес одомашнення овець і баранів, Харарі сповіщає, що відбувався процес селекції — люди забивали найагресивніших баранів (щоб не було бійок) і найдопитливіших овець (щоб не тікали з отари), залишаючи найбільш смиренних особин. *With each passing generation, the sheep became fatter, more submissive and less curious. Voila! Mary had a little lamb and everywhere that Mary went the lamb was sure to go* (p.103). Віршик про *Мері*, у якої було ягня, що завжди слідувало за нею, відомий будь-якій англомовній дитині із ранніх років життя. Так, будь-якій українській дитині змалечку відома приказка-гра «Сорока-воровка кашку варила, діток кормила...». В аналізованій ситуації яскраво проявляються межі адресатного тезаурусу — не тільки верхні, а й нижні його кордони. Не знаючи цього

віршика, неангломовний читач може помилково трактувати цитату із дитячої поезії як висловлювання, що належить авторові і продовжує його міркування стосовно одомашнення овець.

Категорія зв'язності тесту у єдине комунікативне ціле теж підпорядковується стратегії кооперації між адресантом і адресатом. Дієвим проявом такої кооперації є застосування адресантом метатекстових посилань, які орієнтують читача у тому, як буде розвиватися наступний виклад. Під метатекстом розуміємо фразу, іноді невеликий абзац, предметом розмови в якому є орієнтація на побудову самого тексту як такого. Частіше за все це проспективне висловлювання про подальший розвиток теми: ***As we shall shortly see, we Sapiens have good reasons to repress the memory of our siblings*** (р.9). Рідше зустрічаємо ретроспективне висловлювання, яке нагадує читачеві про те, про що вже йшлося у повіствуванні: ***In the previous chapter we saw....*** (р.22).

Цікаво, що перший із зареєстрованих випадків метатекстового фрагменту одразу відсилає читача до заключного розділу книги: ***As we shall see in the last chapter of the book, in the not-so-distant future we might again have to contend with non-sapiens humans*** (р.6). Тобто адресант, тільки-но розпочинаючи повіствування, одразу ж вибудовує смислову дугу між початком тексту і його завершенням, експлікуючи його смисловий каркас.

У більшості випадків проспективні фрагменти фіксуємо наприкінці попереднього розділу, де їхня ціль — зорієнтувати читача, про що саме піде мова у наступному розділі: ***The next chapter takes a peek behind the curtains of the ages, examining what life was in the millennia separating the Cognitive Revolution from the Agricultural Revolution*** (р.44). Іноді така інформація міститься не безпосередньо наприкінці розділу, а за кілька сторінок до нього: ***As we shall see in the next chapter, Sapiens were already very different from Neanderthals*** (р.18). Подібні метакомунікативні «скрепи», як гачки, реалізують цілісність тексту, попри його подільність на багато розділів і підрозділів. Помічено, що найбільша активність застосування таких фрагментів спостерігається в першій половині книги. По ходу розвитку повіствування їхня кількість зменшується.

Останній із зареєстрованих метатекстових фрагментів відсилає не до одного, а до решти розділів книги (таких нараховуємо 6): ***The following chapters analyse its (the feedback loop between science, empire and capital) working. First we'll look at how the twin turbines of science and empire***

were latched to one another, and then how both were hitched up to the money pump of capitalism (p.306). Загалом нараховуємо 12 метатекстових фрагментів у цілому тексті. Вони слугують маркерами зв'язності всього викладу у єдине цілісне комунікативне утворення, що експлікує комунікативний процес передачі інформації від адресанта до адресата.

Як стверджують когнітивісти Гіраертс і Кукенс, «мова є сховищем світових знань, структурованою колекцією семантичних категорій, що дозволяють отримувати новий досвід і зберігати старий»: = (“the position of cognitive linguistics sees language as a *repository* of world knowledge, as a structured collection of semantic categories that allow new experiences and preservation of the old”) (Geeraerts, (p. 4). Проаналізований науково-популярний твір Ю. Харарі *Sapiens. A Brief History of Humankind* наочно ілюструє цю тезу.

Завершуючи наші міркування стосовно досліджуваного тексту, отримуємо підстави змалювати портрети комунікантів. Адресант і адресат цього науково-популярного видання різняться між собою перш за все обсягом тезаурусів, якими вони володіють. **Адресант** є фахівцем в обраній тематиці — історії людства і ролі Homo sapiens (Людини розумної) у розвитку всесвіту, перш за все в межах планети Земля. Крім того адресант є вмілим комунікантом у спілкуванні із непрофесійним (у цій галузі) читачем. Використовуючи цілу низку прийомів, він реалізує комунікативну стратегію кооперації для передачі великого обсягу інформації у доступній для непрофесіонала формі.

Адресат володіючи значно меншим обсягом тезаурусних знань, отримує можливість розширити свій світогляд, краще уявити етапи становлення життя на планеті Земля, і передусім, побачити шлях становлення людини від біологічної істоти до мислячого суб'єкта. За умови успішної комунікації адресат значно розширює межі власного тезаурусу. Читач отримує узагальнену картину біологічного і соціокультурного виміру існування людства на планеті і усвідомлює багатокрокові етапи формування людини як мислячої істоти, здатної зокрема і до комунікативної діяльності, яка зберігає накопичені знання і надає можливості поповнювати наявний багаж інформації новими фактами і спостереженнями.

Висновки. Аналіз науково-популярного твору Ю Харарі *Sapiens. A Brief History of Humankind* дозволив описати провідну комунікативну стратегію, використану автором твору. Це стратегія кооперації. Відправною точкою його комунікативної діяльності є теза про різні за-

паси тезаурусів адресанта і адресата. Спостереження за лінгвальними, текстуальними маркерами стратегії кооперації, їхніми кількісними показниками дозволили дійти висновку, що автор створив цілісний текст, що успішно доносить нефаховому читачеві всі тонкощі обговорюваної тематики — історичний розвиток планети Земля, поява життєвих форм, їхній розвиток, а також поява людства як біологічного виду і його різновидів (homo). Головною темою є роль людини мислячої, як суспільно-біологічної істоти (Homo Sapiens). В проведеному дослідженні були виокремлені і проаналізовані засоби реалізації адресантом своєї стратегії кооперативного дискурсу: лексичні, граматичні (синтаксичні) і текстотвірні. Запропоновані узагальнені моделі адресанта і адресата науково-популярного дискурсу.

Список літератури

- Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К.: ВЦ «Академія», 2004. 342 с.
- Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства. 2-ге видання, стереотипне. К.: 2009, ВЦ «Академія», 342 с.
- Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації/О. А. Семенюк, В. Ю Парашук. К.: ВЦ «Академія», 2010, 240 с.
- Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця: ТВОРИ, 2020, 920 с.
- Сучасний тлумачний словник української мови : 100 000 слів/ за за.ред. В. В. Дубічинського. Харків: ВД «Школа», 2011, 1008 с.
- Biber D., Johansson S., Leech G., Conrad S., Finegan E. Longman Grammar of Spoken and Written English. Pearson Education limited. Harlow, 1999, 1204 p.
- Darwin, Ch. The Descent of Man and Selection in Relation to Sex. John Murray, 1971.
- Evans, N., Levinson, St. The Myth of language universals: Language diversity and its importance for cognitive science. Behavioral and Brain Sciences, 32, 2009, 429–492. DOI:10.1017/S0140525X0999094X
- Geeraerts, D., Cuyckens, H. *Introducing Cognitive Linguistics. The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. 2012, OUPDOI:10.1093/oxfordhb/9780199738632.013.0001
- McMurray, B., Wasserman, E. Variability in languages, variability in learning. Cambridge University Press. 2009.

References

- Batsevych, F. S. (2004). *Osnovy komunikativnoi linhvistyky* [Fundamentals of communicative linguistics]. Kyiv: VTs “Akademiia”.
- Karpenko, Yu. O. (2009). *Vstup do movoznavstva* (2-he vyd., stereot. vyd.) [Introduction to linguistics (2nd ed., stereotype edition)]. Kyiv: VTs “Akademiia”.

- Semeniuk, O. A., & Parashchuk, V. Yu. (2010). *Osnovy teorii movnoi komunikatsii* [Fundamentals of the theory of language communication]. Kyiv: VTs "Akademiia".
- Zahnitko, A. (2020). *Suchasnyi lnhvistychnyi slovnyk* [Modern linguistic dictionary]. Vinnytsia: TVORY.
- Dubichinskyi, V. V. (Red.). (2011). *Suchasnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy: 100 000 sliv* [Modern explanatory dictionary of the Ukrainian language: 100,000 words]. Kharkiv: VD "Shkola".
- Biber, D., Johansson, S., Leech, G., Conrad, S., & Finegan, E. (1999). *Longman grammar of spoken and written English*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Darwin, C. (1971). *The descent of man and selection in relation to sex*. London: John Murray.
- Evans, N., & Levinson, S. (2009). The myth of language universals: Language diversity and its importance for cognitive science. *Behavioral and Brain Sciences*, 32(5), 429–492. <https://doi.org/10.1017/S0140525X0999094X>
- Geeraerts, D., & Cuyckens, H. (2012). Introducing cognitive linguistics. In D. Geeraerts & H. Cuyckens (Eds.), *The Oxford handbook of cognitive linguistics* (Chap. 1). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199738632.013.0001>
- McMurray, B., & Wasserman, E. (2009). *Variability in languages, variability in learning*. Cambridge: Cambridge University Press.

Стаття надійшла до редакції 02.05.2025 року

УДК 811.111'342.9

DOI: 10.18524/2307-4604.2025.1(54).338552

**РОЛЬ ІНТОНАЦІЇ У РЕАЛІЗАЦІЇ
МІТИГАТИВНОЇ ТАКТИКИ ВИБАЧЕННЯ
В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ КІНОДИСКУРСІ**

Ніна Кравченко

доктор філологічних наук, професор,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5713-1616>

Юлія Деде

доктор філософії,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0701-4216>

*Стаття присвячена визначенню ролі інтонації у реалізації мітигативної тактики вибачення в сучасному англomовному кінодискурсі. Встановлено, що комунікативна стратегія мітигації відноситься до негативної ввічливості, яка допомагає комунікантам мінімізувати порушення території партнера по комунікації, модифікувати значення власних пропозицій зниженням категоричності або ухильністю. Комунікативна тактика вибачення є засобом мітигації відмови, незгоди, негативної оцінки, поганої новини. Тактика вибачення демонструє позитивне ставлення мовця до слухача, зміцнює статус останнього та сприяє кооперативному перебігу інтеракції. Реалізуючи тактику вибачення, мовець прагне добитися прихильності слухача, відіграючи дві ролі одночасно: роль винуватця та людини, яка сама себе засуджує. На лексичному рівні вибачення реалізують конвенційні мовленнєві засоби, тобто форми, іллокутивна сила яких відповідає їхній мовній, системно закріпленій семантиці. Основним засобом є експресив *sorry*, який часто увиразнюється інтенсифікаторами *so*, *very*, *really*. Іншими засобами вираження вибачення слугують дієслова «*excuse*», «*forgive*» та «*apologise*», прийменник «*for*» та іменники, які номінують привід для вибачення. Проведений аудиторський аналіз інтонаційних засобів маркування мітигативної тактики вибачення в англomовному кінодискурсі доводить, що фрази вибачення оформлюються спадним або висхідним ядровим тоном, більш довгі фрази оформлені спадною шкалою. Частотність вживання спадного ядрового тону можна пояснити його властивістю забезпечувати серйозність, зваженість та зсувати фокус уваги з фраз «загрозових для обличчя», на мітигативні репліки, висхідний тон слугує позитивним маркером ввічливості, що спонукає учасників розмови до інтеракції та обміну інформацією. Встановлено, що тактиці вибачення притаманний середній або низький тональний рівень вимовляння та переважно середній тональний діапазон. Ця*

тактика характеризується переважно нормальною гучністю та прискореним темпом мовлення. Пониження гучності забезпечує більш довірливу, інтимну тональність спілкування.

Ключові слова: комунікативна стратегія, комунікативна тактика, мітигація, вибачення, інтонація.

THE ROLE OF INTONATION IN THE IMPLEMENTATION OF THE MITIGATIVE TACTIC OF APOLOGY IN CONTEMPORARY ENGLISH-LANGUAGE FILM DISCOURSE

Kravchenko N. O.

Doctor of Philosophy, Professor,
Odesa I. I. Mechnikov National University

Dede Yu.

Doctor of philosophy,
Odesa I. I. Mechnikov National University

The article aims at determining the role of intonation in the implementation of the mitigating tactic of apology in modern English-language film discourse. It has been established that the communicative strategy of mitigation refers to negative politeness, which helps communicators minimize the violation of the territory of a communication partner, modify the meaning of their own propositions by reducing categoricity or evasion. The communicative tactic of apology serves to mitigate refusal, disagreement, negative evaluation, bad news. The tactic of apology demonstrates the speaker's positive attitude towards the listener, strengthens the status of the latter and promotes the cooperative course of interaction. Implementing the tactic of apology, the speaker seeks to please the listener, performing two roles at the same time: the role of the culprit and the person who condemns himself. At the lexical level, apologies are implemented by conventional speech means, that is, forms whose illocutionary force corresponds to their linguistic, systematically fixed semantics. The main means manifesting apology is the expressive sorry, which is often highlighted by the intensifiers so, very, really. Other means of expressing an apology are the verbs "excuse", "forgive" and "apologise", the preposition "for" and nouns that nominate the reason for an apology. The auditory analysis of intonation means marking the mitigating tactic of an apology in English-language film discourse has been helpful to prove that apology is framed with a falling or rising terminal tone, longer phrases also have a descending scale. The frequency of using a falling terminal tone can be explained by its ability to express seriousness, weight and to shift the focus of attention from phrases that are "threatening to the face" to mitigating remarks. The rising tone serves as a marker of positive politeness, encouraging the communicants to interact and exchange information. It has been established that the tactic of apology is characterized by a medium or low pitch level and a predominantly medium voice range. This tactic is also characterized by a predominantly normal volume and an accelerated

speech tempo. Lowering the volume provides a more trusting, intimate tone of communication.

Key words: *communicative strategy, communicative tactic, mitigation, apology, intonation.*

Вступ. Комунікація ґрунтується на плануванні мовленнєвих дій як способу досягнення цілей учасників спілкування. Обираючи мовні засоби, комунікант думає про результативність свого повідомлення. Мовленнєві засоби, використані у певній комунікативній ситуації, обумовлені загальною стратегією комуніканта і конкретними тактиками, спрямованими на її реалізацію. Комунікативна стратегія постає як планування процесу мовленнєвої комунікації в залежності від конкретних умов спілкування і особистостей комунікантів (Деде, 2023). Реалізації комунікативної стратегії сприяють певні комунікативні тактики (Bigunova, Kosovets, 2024).

Наразі комунікативні стратегії і тактики пригортають увагу численних дослідників. Зокрема, І. Базарова (2023) аналізує комунікативну тактику подяки в світському мовленні, М. В. Косовець (2023) вивчає мовленнєві засоби реалізації стратегії прямого опитування у мовленні сищика (на матеріалі детективного дискурсу), Н. О. Бігунова та М. В. Косовець (2024) звернулись до комунікативної тактики позитивного емоційного впливу в англомовному детективному дискурсі.

Об'єктом вивчення запропонованої розвідки є комунікативна стратегія мітигації, яка слугує способом зниження вразливості як мовця, так і адресата, зниження очікуваного негативного ефекту висловлення, уникнення загрози «обличчя» комунікантів і запобігання конфлікту. Комунікативна стратегія мітигації відноситься до негативної ввічливості, яка допомагає комунікантам мінімізувати порушення території партнера по комунікації, модифікувати значення власних пропозицій зниженням категоричності або ухильністю (Dede, 2021).

Предметом вивчення слугує комунікативна тактика вибачення, а саме її інтонаційні засоби в англомовному кінодискурсі.

На думку Н. Д. Борисенко, тактика вибачення демонструє позитивне ставлення мовця до слухача, зміцнює статус останнього та сприяє кооперативному перебігу інтеракції (Борисенко, 2016: 56). Реалізуючи тактику вибачення, мовець прагне добитися прихильності слухача, відіграючи дві ролі одночасно: роль винуватця та людини, яка сама себе засуджує (Goffman, 1972: 144). Тактика вибачення може

включати низку компонентів: вираження смутку або власне вибачення, визнання провини або пояснення причини, самоосуд або визнання відповідальності, обіцянку виправитися, пропозицію компенсувати нанесену шкоду (Cohen et al, 1986: 52).

Відомо, що тактика вибачення є засобом мітигації відмови, незгоди, негативної оцінки, поганої новини (Dede, 2021).

Проте, інтонаційна складова вираження мітигативної тактики вибачення ще не ставала об'єктом окремої розвідки. Отже, актуальність роботи визначається недостатньою вивченістю інтонаційних засобів вираження стратегічного плану мовця.

Методи дослідження. Основним методом вивчення матеріалу став метод інтонування, що дозволив графічно відобразити інтонаційні риси мітигативних фраз вибачення, та аудиторський аналіз, який дав змогу ідентифікувати й інтерпретувати зібрані фонологічні дані. Аудиторський аналіз фраз вибачення проводився за традиційною схемою, якою послуговуються фахівці Одеської школи фонології (Бігунова, Савілова, 2023; Деде, 2023; Кравченко, Богуславський, 2023; Ківенко, 2019; Олійник, 2019).

Аудиторському аналізу були піддані 42 фрази вибачення, виокремлені з сучасних англомовних фільмів. Ці фрази були розбиті на синтагми та піддані аудиторському аналізу, призначеному встановити, як реалізуються в кожній синтагмі інтонаційні показники: висота тону, мелодія, ритм і темп.

Аудиторами були запрошені фахівці з англійської фонетики, які отримали завдання проінтонувати окремі фрагменти вибірок, щоб отримати криву мелодійного компонента інтонаційної структури фраз. Під час проведення аудиторського аналізу були використані наступні перцептивні дискретні градації за кожною ознакою: 1) тип термінального тону: спадний, висхідний, спадно-висхідний, висхідно-спадний, рівний, 2) тип шкали: поступово спадна, ковзна, скандентна, рівна; 3) діапазон термінального тону: вузький, середній, широкий, 4) тональний рівень: середній, низький, високий, 5) швидкість вимовляння: повільна, середня, швидка.

Результати та обговорення. Перш ніж перейти до визначення власне інтонаційних рис вибачення, слід зазначити, що на лексичному рівні вибачення реалізують конвенційні мовленнєві засоби, тобто форми, іллокутивна сила яких відповідає їхній мовній, системно закріпленій семантиці. Основним засобом є експресив *sorry*, який

часто увиразнюється інтенсифікаторами *so, very, really*. Іншими засобами вираження вибачення слугують дієслова «excuse», «forgive» та «apologise», прийменник «for» та іменники, які номінують привід для вибачення. Отже, прослідкуємо, як ці одиниці маркуються в мовленні засобами інтонації.

На першому етапі аудиторського дослідження аудитори спостерігали за мелодійними особливостями фраз вибачення: аналізувались термінальні тони та шкали у тих фразах, які містили більше одного наголошеного складу.

Термінальний тон як порушення поступовості, плавності руху голосу усередині синтагми є найсильнішим засобом виділення змістовної одиниці. У фонології прийнято вважати, що спадні тони в цілому виражають закінчення думки, догматичне твердження чого-небудь (Бігунова, Савілова, 2023). Висхідні тони, навпаки, вважаються «відкритими», і виражають не категоричність, а продовження думки, незавершеність, стриманість, примирення і так далі (Деде, 2023: 119).

Згідно з думкою аудиторів, у мітигативних фразах вибачення переважно використовується спадний ядровий тон — 44.4 % вживань. Частотність вживання спадного ядрового тону можна пояснити його властивістю забезпечувати серйозність, зваженість та зсувати фокус уваги з фраз, «загрозливих для обличчя», на мітигативні репліки.

Наступним за частотністю вживання у мітигативних фразах вибачення виявився висхідний тон (33.3 %). Він виражає повагу до слухача, а також слугує позитивним маркером ввічливості, що спонукає учасників розмови до інтеракції та обміну інформацією (Warren, Britain, 2000: 169).

Ми вважаємо, що в мітигативних висловлюваннях висхідний тон є саме позитивним маркером ввічливості. Наведемо контекст вживання висхідного термінального тону під час вираження вибачення з фільму *Purple Hearts*. Френкі відмовляє своїй подрузі Кессі одружитися з нею тільки, щоб отримати гроші. Він нервuje та почувається ніяково, говорить тихо та вимовляє вибачення з ядровим підйомом:

- *I was wondering... I was hoping that you might marry me. <...>*
- *What? Are you okay? <...>*
- *So?*
- *Cass, I can't. Okay? I'm... I'm sorry (Purple Hearts, 2022).*

Наступним за частотністю вживання у мітигативних фразах вибачення є спадно-висхідний тон, зафіксований у 16.7 % фраз. Як

відомо, цей тон використовується тоді, коли мовець розраховує, що слухач розпізнає в повідомленні більше інформації, ніж у ньому закладено експліцитно (Деде, 2023). Адресант розраховує на досвід і знання співрозмовника. У цьому випадку висловлювання набуває додаткового емоційного забарвлення, як наприклад в епізоді з фільму «Love, Rosy», коли вибачення пом'якшує відмову:

– *Um, Ruby, would you mind showing our guest upstairs to his room? Please.*

– *Sorry, chief, but I'm really busy doing the files right now* (Love, Rosy, 2014).

Поширеність висхідно-спадного ядрового тону можна пояснити його властивістю забезпечувати бажання уникати конфліктів та догодити співрозмовнику, а також, як зазначає Г. О. Олійник, висхідно-спадний ядровий тон надає висловлюванню невпевненості (Олійник, 2019, 149).

Далі аудиторі спостерігали за передтермінальним контуром: шкалою. На думку Г. М. Кузенко, типи шкал корелюють з емоційним станом: невдоволення, роздратованість — висхідна; захоплення, здивування — спадна скандентна; злість, скептицизм — рівна висока; ворожість — рівна низька (Кузенко, 2000: 28). Проте, слід зазначити, що сама по собі шкала не має такого конкретного емоційного навантаження, вона лише доповнює значення термінального тону. Отже, можна говорити, приміром, що поєднання висхідної шкали з високим спадним тоном забезпечує невдоволення, роздратованість та неприємний подив мовця, а скажімо комбінація високої рівної шкали з високим висхідним тоном забезпечує значення захоплення та приємного здивування.

Як показує аудиторський аналіз, передтермінальний контур мітигативних фраз вибачення не є варіативним. Найбільш характерною шкалою є спадна. Шкала доповнює значення ядрового термінального тону, надає фразам певного відтінку, підсилює або зменшує рівень емоційності. Поєднання спадного тону та спадної шкали забезпечує значення серйозності, обміркованості; поєднання спадного тону та висхідної шкали завдяки низькому початку налаштовує слухача на неприємний характер повідомлення, про що мовець жалкує. Рівна шкала зі спадним тоном або з рівним тоном маркують зникання мовця, його незручність.

На наступному етапі дослідження аудиторі спостерігали за висотними характеристиками фраз вибачення і дійшли висновку про те,

що мітигативна тактика вибачення характеризується переважно середнім тональним рівнем вимовляння (65.2 %) і середнім тональним діапазоном (75.1 %). Низький тональний рівень, як відомо, є проявом невдоволеності мовця (34.8 %). Прикладом оформлення тактики вибачення низьким тональним рівнем може слугувати наступний епізод з фільму *Marley & Me*, у якому лікар намагається пом'якшити погану новину про те, що пара втратила дитину, використовуючи мітигативну фразу *I'm sorry*:

– *Is there anything in there? <...>*

– *There is no heartbeat, Jen. I'm very, very sorry* (Marley & Me, 2008).

Наступним завданням аудиторського аналізу було визначення сприйманої гучності мітигативних висловлювань і вибачення. Згідно з думкою аудиторів, в цілому, фрази вибачення характеризуються нормальною гучністю (78,0 %), а решта фраз вимовляються тихо. Пониження гучності забезпечує більш довірливу, інтимну тональність спілкування.

Далі аудитори звернулися до параметра темпу мовлення. Як слушно вказує Г. М. Кузенко, темп дає можливість розрізняти стилі мови, передає емоційний стан співрозмовників, дозволяє розрізняти важливе та другорядне, вказує на соціальний статус, вік і стать мовця (Кузенко, 2000: 27).

Дослідження темпу вимовляння вибачення як тактики мітигації показує його мінливий характер. На думку аудиторів, 62.1 % фраз вимовляються у прискореному темпі, решта — у нормальному (37.9 %). Нервування мовця, його бажання скоріше завершити неприємну тему часом спонукає його прискоритися. Тому не дивно прискорення темпу як індикатор нервозності, метушливості мовця.

Висновки. Комунікативна стратегія мітигації відноситься до негативної ввічливості, яка допомагає комунікантам мінімізувати порушення території партнера по комунікації, модифікувати значення власних пропозицій зниженням категоричності або ухильністю. Комунікативна тактика вибачення є засобом мітигації відмови, незгоди, негативної оцінки, поганої новини. Тактика вибачення демонструє позитивне ставлення мовця до слухача, зміцнює статус останнього та сприяє кооперативному перебігу інтеракції. Реалізуючи тактику вибачення, мовець прагне добитися прихильності слухача, відіграючи дві ролі одночасно: роль винуватця та людини, яка сама себе засуджує. На лексичному рівні вибачення реалізують конвенційні мов-

ленневі засобами, тобто форми, іллокутивна сила яких відповідає їхній мовній, системно закріпленій семантиці. Основним засобом є експресив *sorry*, який часто увиразнюється інтенсифікаторами *so*, *very*, *really*. Іншими засобами вираження вибачення слугують дієслова *excuse*, *forgive* та *apologise*, прийменник *for* та іменники, які номінують привід для вибачення.

Проведений аудиторський аналіз інтонаційних засобів маркування мітигативної тактики вибачення в англomовному кінодискурсі дозволяє дійти певних висновків. Фрази вибачення оформлюються спадним (44.4 %) або висхідним ядровим тоном (33.3 %). Частотність вживання спадного ядрового тону можна пояснити його властивістю забезпечувати серйозність, зваженість та зсувати фокус уваги з фраз, «загрозливих для обличчя», на мітигативні репліки, а висхідний тон слугує позитивним маркером ввічливості, що спонукає учасників розмови до інтеракції та обміну інформацією. Більш довгі фрази оформлені спадною шкалою. Тактиці вибачення притаманний середній (65.2 %) або низький тональний рівень вимовляння (34.8 %) та середній (75.1 %) або вузький (24.9 %) тональний діапазон. Ця тактика характеризується нормальною (78.0 %) або рідше тихою (22.0 %) гучністю, яка сприяє більш довірливій, інтимній тональності спілкування. Прискорений темп мовлення вибачення (62.1 %) викликаний нервуванням мовця, його бажанням скоріше завершити неприємну тему.

Список літератури

Базарова І. Комунікативна тактика подяки в світському мовленні (на матеріалі англomовного художнього дискурсу). *Записки з романо-германської філології*. Одеса, 2023. Вип. 2 (51) С. 20–29. URL: <http://rgnotes.onu.edu.ua/article/view/296817/291861>

Бігунова Н. О., Савілова Л. В. Інтонаційна організація мовленнєвих актів компліменту та лестощів в англomовному кінодискурсі. *Записки з романо-германської філології*. Випуск 1 (50). Одеса: Фенікс, 2023. С. 4–14. <http://rgnotes.onu.edu.ua/article/view/285546>

Борисенко Н. Д. Висловлення вибачення в дискурсі британської драми: комунікативно-прагматичний аспект. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2016. Вип. 57. С. 52–57.

Деде Ю. В. Особливості мелодійного оформлення мітигативних тактик в сучасному англomовному кінодискурсі. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Вип. 66, т. 1.

Дрогобич, 2023. С. 112–117. https://www.aphn-journal.in.ua/archive/66_2023/part_1/18.pdf

Ківенко І. О. Інтонаційна організація висловлювань іронічної подяки. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 7. Том 1, 2019. С. 87–91. http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/7/part_1/20.pdf

Косовець М. В. Роль просодії в реалізації стратегії прямого опитування у мовленні сищика — персонажа кінодискурсу. Одеса: Записки з романо-германської філології. 2023. Вип. 2 (51). С. 103–115. URL: <http://rgnotes.onu.edu.ua/article/view/296824/291868>

Кравченко Н. О., Богуславський С. С. Мелодика усної релігійної проповіді. *Записки з романо-германської філології*. Одеса: Фелікс, 2023. Випуск 1 (50). С. 137–147.

Кузенко Г. М. Емотивність на різних мовних рівнях. *Наукові записки Національного університету Острозька академія*. Острог : Видавництво Національного університету Острозька академія, 2000. Том 18. С. 76–82.

Олійник Г. О. Вербальні та невербальні засоби вираження незрозуміння в сучасному англомовному літературному та кінодискурсі: когнітивно-прагматичне дослідження : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2019. 209 с.

Bigunova, N., Kosovets, M. Communicative tactics of positive emotional impact in English fictional detective discourse. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*, IX (2), Trnava: University of SS Cyril and Methodius in Trnava, 2024. P. 2–24.

Cohen A. D., Olshstein E., Rosenstein, D. S. Advanced EFL apologies: What remains to be

learned? *International Journal of the Sociology of Language*. 1986. № 62 (6). P. 51–74.

Dede Y. Mitigation VS negative politeness in English fictional discourse. *Topical issues of practice and science: XXVI International scientific and practical conference*. London, Great Britain, 2021. P. 551–555.

Goffman E. On Face-Work: an Analysis of Ritual Elements in Social Interaction. *Communication in Face-to-Face Interaction*. Harmondsworth : Penguin Books, 1972. P. 5–46.

Warren P., Britain D. Prosody and Intonation of New Zealand English. Bell A., Kuiper K. (eds.). *New Zealand English*. Wellington, 2000. P. 146–172.

References

Bazarova I. (2023). Komunikatyvna taktyka podiaky v svitskomu movlenni (na materialii anhlomovnoho khudozhnoho dyskursu). *Zapysky z romano-hermanskoj filolohii*. Odesa. Vyp. 2 (51) S. 20–29. URL: <http://rgnotes.onu.edu.ua/article/view/296817/291861>

Bihunova N. O., Savilova L. V. (2023). Intonatsiina orhanizatsiia movlennievkykh aktiv komplimentu ta lestoshchiv v anhlomovnomu kindyskursi. *Zapysky z romano-hermanskoj filolohii*. Vypusk 1 (50). Odesa: Feniks. S. 4–14. <http://rgnotes.onu.edu.ua/article/view/285546>

Borysenko N. D. (2016). Vyslovlennia vybachennia v dyskursi brytanskoï dramy: komunikatyvno-prahmatychnyi aspekt. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*. Kyiv. Vyp. 57. S. 52–57.

Dede Yu.V. (2023). Osoblyvosti melodiinoho oformlennia mitihatyvnykh taktyn v suchasnomu anhlomovnomu kinodyskursi. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Vyp. 66, t. 1. Drohobych. S. 112–117. https://www.apfn-journal.in.ua/archive/66_2023/part_1/18.pdf

Kivenko I. O. (2020). Intonatsiina orhanizatsiia vyslovliuvan ironichnoi podiaky. *Zakarpatski filolohichni studii*. Vypusk 7. Tom 1. P. 87–91. http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/7/part_1/20.pdf

Kosovets M. V. Rol prosodii v realizatsii stratehii priamoho opytuvannia u movlenni syshchyka — personazha kinodyskursu. Odesa: *Zapysky z romano-hermanskoï filolohii*. 2023. Vyp. 2 (51). S. 103–115. URL: <http://rgnotes.onu.edu.ua/article/view/296824/291868>

Kravchenko N. O., Bohuslavskyi S. S. (2023). Melodyka usnoi relihiinoï propovidi. *Zapysky z romano-hermanskoï filolohii*. Odesa: Feliks. Vypusk 1 (50). S. 137–147.

Kuzenko H. M. (2000). Emotyvnist na riznykh movnykh rivniakh. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu Ostrozka akademiia*. Ostroh : Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu Ostrozka akademiia. Tom 18. S. 76–82.

Oliinyk H. O. Verbalni ta neverbalni zasoby vyrazhennia nerozuminnia v suchasnomu anhlomovnomu literaturnomu ta kinodyskursi: kohnityvno-prahmatyчне doslidzhennia: dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04. Odesa, 2019. 209 p.

Bigunova, N., Kosovets, M. (2024). Communicative tactics of positive emotional impact in English fictional detective discourse. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*, IX (2), Trnava: University of SS Cyril and Methodius in Trnava, 2–24.

Cohen A. D., Olshstein E., Rosenstein, D. S. (1986). Advanced EFL apologies: What remains to be

learned? *International Journal of the Sociology of Language*. № 62 (6). P. 51–74.

Dede Y. (2021). Mitigation VS negative politeness in English fictional discourse. *Topical issues of practice and science: XXVI International scientific and practical conference*. London, Great Britain. P. 551–555.

Goffman E. (1972). On Face-Work: an Analysis of Ritual Elements in Social Interaction. *Communication in Face-to-Face Interaction*. Harmondsworth : Penguin Books. P. 5–46.

Warren P., Britain D. (2000). Prosody and Intonation of New Zealand English. Bell A., Kuiper K. (eds.). *New Zealand English*. Wellington. P. 146–172.

Стаття надійшла до редакції 21.04.2025 року

HACKER SLANG: EVOLUTION, DEFINITIONS, AND SOCIOLINGUISTIC FUNCTIONS

Kuznetsova Galyna

Senior lecturer

Odesa I. I. Mechnikov National University

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2556-5839>

Hacker slang is a specialized form of informal language that developed within technical and digital subcultures, particularly among programmers and computing enthusiasts since the 1960s. Originating in environments like the Massachusetts Institute of Technology (MIT), this unique lexicon reflects both the technical ingenuity and playful spirit of early hacker communities. Drawing on foundational sources such as the Jargon File and key works in sociolinguistics, this article explores the origins, evolution, and functions of hacker slang as a distinct linguistic register.

Slang is generally understood as informal, creative, and often provocative language used by specific social groups to express identity, emotion, and group solidarity. Hacker slang builds on these qualities, employing abbreviation, symbol substitution, wordplay, and novel word formations to enable precise technical communication while simultaneously reinforcing community identity. Terms such as “hack”, “leet”, and “pwn” exemplify how language in these subcultures blends technical reference with social meaning.

The study also examines how hacker slang has migrated from underground circles into mainstream technology discourse. Words that were once obscure or playful are now widely recognized in IT, cybersecurity, and popular media. This shift illustrates broader linguistic processes such as semantic change, lexical innovation, and social indexing. Understanding hacker slang thus contributes to a richer view of how language evolves in tandem with technology and how digital communities shape modern communication.

Key words: *hacker slang, Sociolinguistics, digital subcultures, language evolution, semantic shift, technical language, computer science language.*

ХАКЕРСЬКИЙ СЛЕНГ: ЕВОЛЮЦІЯ, ВИЗНАЧЕННЯ ТА СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ

Кузнєцова Галина

старший викладач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Хакерський сленг — це спеціалізована форма неформальної мови, що сформувалася в технічних і цифрових субкультурах, зокрема серед програмістів і ентузіастів комп'ютерних технологій, починаючи з 1960-х років. Цей унікальний

лексикон виник у середовищах на зразок Массачусетського технологічного інституту (MIT) і відображає як технічну винахідливість, так і грайливий дух перших хакерських спільнот. Спираючись на основні джерела, такі як *The Jargon File*, а також ключові праці з соціолінгвістики, стаття досліджує походження, еволюцію та функції хакерського сленгу як окремого мовного реєстру.

Сленг зазвичай розуміється як неформальна, креативна й часто провокативна мова, яку використовують певні соціальні групи для вираження ідентичності, емоцій та групової солідарності. Хакерський сленг ґрунтується на цих характеристиках, застосовуючи аббревіатури, заміну символів, гру слів та нові словотворення для точного технічного спілкування й одночасного зміцнення спільнотної ідентичності. Такі терміни, як «hack», «leet» і «rwnp», ілюструють, як мова цих субкультур поєднує технічне значення з соціальним змістом.

У статті також розглядається, як хакерський сленг перейшов із вузькоспеціалізованого вжитку до загального технічного дискурсу. Слова, які раніше були маловідомими або жартівливими, тепер широко використовуються в ІТ, кібербезпеці та популярних медіа. Ця трансформація ілюструє ширші мовні процеси, зокрема семантичні зрушення, лексичні інновації та соціальну індексацію. Дослідження хакерського сленгу сприяє глибшому розумінню того, як мова розвивається разом із технологіями, і як цифрові спільноти впливають на сучасну комунікацію.

Ключові слова: хакерський сленг, соціолінгвістика, цифрові субкультури, еволюція мови, семантичне зрушення, технічна мова, мова комп'ютерних наук.

Introduction. This article offers a comprehensive analysis of hacker slang as a dynamic linguistic phenomenon that bridges technical innovation and social identity within digital subcultures. Unlike prior works that focus solely on technical jargon or sociolinguistic theory, this study integrates historical perspectives, semantic shifts, and subcultural language features to reveal how hacker slang evolves both internally and in interaction with mainstream discourse. It also highlights practical implications for IT education, suggesting sociolinguistic awareness as a valuable skill for future technology professionals. This research employs a qualitative literature review method, drawing primarily on seminal hacker lexicons such as *the Jargon File*, alongside academic linguistic and technological sources. The study analyzes key slang terms and their semantic developments to illustrate sociolinguistic phenomena like language change and group identity construction. It also synthesizes examples from online hacker communities and historical documentation to trace the evolution of hacker language from subculture to mainstream use.

Slang is a dynamic linguistic phenomenon that plays a vital role in expressing identity, emotion, and social affiliation (Yule, 2020). Often viewed

as a marker of group membership, slang reflects shared values, humor, and cultural experiences within communities (Eble, 1996). Among various forms of slang, hacker slang stands out as a specialized subset developed within technical and digital subcultures. Emerging from the early days of computer science at institutions such as the Massachusetts Institute of Technology (MIT), hacker slang exemplifies how language innovation is driven by technological contexts and subcultural identity (Raymond, 2003). This article explores the evolution, definitions, and sociolinguistic functions of hacker slang, drawing on seminal sources like the *Jargon File* and academic literature.

The aim of the article is to explore hacker slang as a type of language that mixes technical terms with subcultural identity in digital communities. It looks at how this slang has developed over time, what its main features are, and how it functions socially and linguistically. The article also shows how hacker slang influences communication, group identity, and the way language and technology interact in both hacker culture and wider society.

Results and discussion. Slang is broadly recognized as informal, non-standard vocabulary used by specific communities. Dictionaries consistently describe slang as highly informal language, typically spoken rather than written, and associated with particular social groups. For example, the *Cambridge Dictionary* (Cambridge Dictionary, n.d.) defines slang as “very informal language that is usually spoken rather than written, used especially by particular groups of people.” The *Oxford English Dictionary* (Oxford English Dictionary, n.d.) emphasizes its context-specific usage, while the *Merriam-Webster Dictionary* highlights slang’s coinages and unconventional expressions (Merriam-Webster Dictionary, n.d.). Similarly, the *Collins English Dictionary* notes that slang is used among people sharing common interests (Collins English Dictionary, n.d.). Yule further characterizes slang as “very informal language variety” that can include “new and sometimes not polite words” and is generally avoided in formal speech or writing (Yule, 2020: 259).

From a sociolinguistic perspective, slang exhibits fluid boundaries between formal and informal varieties (Eble, 1996; Green, 2014). Androutsopoulos (2014) discusses the internal heterogeneity of slang, where distinct lexical repertoires emerge within subgroups, reinforcing social identities and group solidarity. Partridge (2006) observes that slang varieties may differ as much from each other as they do from the standard language. This diversity underscores slang’s complexity as a social and linguistic phenomenon.

For this study, slang is defined as “informal, often playful or provocative language used by particular groups to express identity, emotion, or in-group belonging” (Yule, 2020).

Slang is typically casual, creative, and highly expressive, serving important social functions within communities (Eble, 1996). It often employs innovative word-formation processes such as blending, clipping, and borrowing to create novel terms (Green, 2014), for example, “slurping squares”/“munching squares” — blend of action + shape creating evocative terms for graphics hacks (Wikipedia) or “mung” — originally recursive acronym “*Mung Until No Good*,” blending “**mung**” + acronymic play; “*slurp*” — clipped from “*slurp in*,” used to describe reading an entire file into memory (The Hacker’s Dictionary, 1983). Hackers borrow English technical terms and adapt them across languages—in creative, sometimes humorous ways: German: *mount* → *mounten* → *gemountet*; *grep* → *greden* → *gegredt*. They also enjoy creating surreal wordplay using overgeneralization and novel suffixes e.g. “**winnitude**”, “**lassitude**”, “**crufitude**”, “**lameitude**” adding “-itude” onto any noun for comic effect. Beyond their literal meanings, slang terms frequently carry connotative or affective meanings that communicate attitude, humor, or social stance.

Notably, slang is rarely found in formal communication contexts like academic writing or official documents, instead flourishing in everyday conversation, online forums, and subcultural spaces (Crystal, 2001). Its rapid evolution is driven by cultural shifts and technological advancements, with new terms emerging, spreading, and either fading or becoming mainstream (Partridge, 2006; Yule, 2020).

Historically, many words once classified as slang in the mid-20th century have been assimilated into everyday language, reflecting evolving social attitudes towards informal speech (Green, 2014). We can illustrate this trend with the following examples:

1. “**Bug**”. Early computing engineers (e.g., Grace Hopper in 1947) used “*bug*” to describe flaws or glitches in systems. Now it is also widely used in non-technical contexts (e.g. “*There’s a bug in my phone*”) (Green, 2014; Ceruzzi, 2003).

2. “**Crash**”. It was used as a slang among early programmers to describe systems suddenly stopping or failing. Now it is commonly used outside IT technologies (e.g., “*My phone crashed*,” “*The website crashed*”) (Green, 2014).

3. “**Cloud**”. It was initially used for representing abstracted storage/processing; visualized as a cloud diagram in network maps. Now it is ubiquitous

across digital services (“*Save it to the cloud*”, “*I don’t have the file on my laptop—it’s in the cloud*”) and many more. (Green, 2014; Raymond, 2003).

This ongoing transformation illustrates the permeability of the boundary between slang and colloquial language.

Hacker slang developed during the 1960s and 1970s in early computing communities, particularly at MIT, where pioneering programmers crafted a distinctive lexicon that mirrored their technical expertise and subcultural values (Raymond, 2003). The term “*hack*” was originally used to describe a clever or innovative technical solution, reflecting the creative and playful spirit of the early hacker community (Levy, 1984).

The *Jargon File*, a comprehensive glossary of hacker slang compiled by figures such as Eric S. Raymond, captures this unique lexicon and the hacker philosophy of curiosity, mastery, and humor (Raymond, 2003; Thomas, 2002). Hacker slang is characterized by brevity, frequent abbreviations, and symbolic forms. A well-known example of hacker slang is “*leet*” (also written as *l337*), which comes from the word “*elite*”. In “*leet speak*”, letters are replaced with numbers or symbols that resemble them in appearance—for example, “E” is written as “3” and “T” as “7”. This form of writing was originally used by hackers and gamers to demonstrate technical ability and to mark their identity as part of a specific subculture. It also functioned as a playful method to avoid detection by outsiders, such as moderators or authorities, while highlighting the creative and exclusive nature of hacker culture. (Raymond, 2003). The term “*pwn*”, which originated as a typing mistake of the word “*own*”, illustrates the hacker community’s inventive use of language and its way of signaling membership within the group. (Thurlow & Brown, 2003).

Beyond communication, hacker slang functions as a social marker that fosters group solidarity while maintaining exclusivity, as its complexity and ambiguity often exclude outsiders (Thurlow & Brown, 2003).

Further we would like to illustrate some cases of semantic shift within hacker slang. The term “*hack*” provides a clear example. Originally emerging at institutions such as MIT during the 1960s, “*hack*” referred to an ingenious, elegant technical solution—often improvised to operate within hardware or software constraints (Levy, 1984:42). These clever programming ideas reflected the hacker community’s emphasis on creativity and problem-solving.

By the 1980s, the meaning of “*hack*” began to change. Influenced by media coverage and growing concerns about computer security, the term

started to be associated with unauthorized access or breaking into systems (Thomas, 2002). This shift reflected a broader change in how society viewed computer users. However, the original meaning—focused on skill and creativity—has remained within technical communities. Today, academic and professional discussions often use terms like “*ethical hacking*” or “*penetration testing*” to highlight hacking as a legitimate and valuable activity (Raymond, 2003). This change in meaning—where “*hack*” has both technical and illegal meanings—shows how hacker slang can develop in different directions. It reflects how language in subcultures is shaped by both the community’s own values and the way society talks about them.

Another case is with the term “**phreak**” that comes from combining “*phone*” and “*freak*”, and it refers to people who explored and experimented with telephone systems, especially in the 1960s and 1970s. According to *The Jargon File*, phreaking was “the art and science of cracking the phone network,” often done to make free long-distance calls. Early “*phreakers*” saw this as a fun and clever challenge, not as theft. They discovered how the phone network worked by studying the system’s tones—like the famous 2600 Hz signal—and even built devices called “blue boxes” that let them control calls. Over time, however, as more people learned these tricks, some began using them for illegal purposes, such as stealing phone card numbers. This change caused a divide in the community between those who were curious and those who were breaking the law. Even though phone systems later changed and tools like blue boxes became outdated, some early “*phreakers*” kept practicing as a way to honour the creativity of the original culture.

Many hacker slang terms have transitioned from subcultural sector usage to mainstream technical and popular discourse. For example:

– “**root**” was originally a Unix term for the “*superuser*” with full access to a system, but today it generally means having complete control over a computer or device (Raymond, 2003);

– “**script kiddie**” started as an insult for beginners who used ready-made hacking tools without really understanding them. Now, it’s a common term in cybersecurity to describe unskilled attackers (Jargon File, n.d.);

– “**exploit**” used to be a hacker term for code that takes advantage of security flaws. Today, it’s widely used in both tech and media to describe attacks on software weaknesses (Jargon File, n.d.);

– “**Botnet**” means a group of infected computers secretly controlled by someone, usually for harmful purposes. It’s now a standard word in discussions about internet security (TechTerms, n.d.).

These examples show how the line between slang and formal technical terms is often blurred, highlighting how new words created in subcultures can influence official language (Yule, 2020).

Before 1970, specific mechanisms of jargon formation — termed “*jargonification*”— were identified within hacker and technical cultures. These included verb doubling, sound-alike slang, the ‘-P’ suffix convention, overgeneralization, spoken inarticulations, and anthropomorphization. While verb doubling, overgeneralization, anthropomorphization, and spoken inarticulations have become widespread, sound-alike slang remains mostly confined to institutions like MIT, and the ‘-P’ suffix is predominantly used among Lisp programmers (Raymond, 2003). Here are some examples in accordance with the above mentioned:

- **Verb Doubling:** repeating a verb for emphasis, as in “*hack-hack*,” to show ongoing action. This reflects natural speech patterns and persistence (The Jargon File, n.d.).

- **Sound-Alike Slang:** creating playful words that sound like others, such as “*frob*” from “*froblicate*”, common in academic hacker groups like MIT (The Jargon File, n.d.).

- **‘-P’ Suffix:** in Lisp programming, functions ending with *-p* (e.g., “*evenp*”) indicate a true/false test, marking function type within that environment (Steele, 1990).

- **Overgeneralization:** broadening a word’s meaning, like “*bug*”, which moved from meaning a hardware insect fault to any system error (Levy, 1984).

- **Spoken Inarticulations:** use of filler sounds like *um* or *er* to show hesitation or pacing, common in hacker and tech conversations (Crystal, 2001).

- **Anthropomorphization:** giving human traits to machines, such as saying a computer “hangs” or a program “cries,” to make technical issues easier to understand (Baron, 2008).

Conclusion. Hacker slang shows how special communities create new language to serve both technical and social needs. It helps people communicate quickly and clearly using abbreviations, while also building a sense of group identity and culture (Crystal, 2001; Thurlow & Brown, 2003). When hacker slang becomes part of common technical language, it reflects larger social language changes, new word creation, and how language signals social belonging (Yule, 2020).

Studying hacker slang improves our understanding of how digital subcultures influence language change, showing the close relationship be-

tween technology, society, and communication. This research benefits linguistics and fields like computer science by revealing how language shapes community identity and technical practices (Crystal, 2001; Levy, 1984).

Future research could examine variations within hacker slang, such as differences across groups, locations, or skill levels. This might involve analyzing real-time language from online forums, coding communities, and cybersecurity groups to track linguistic trends (The Jargon File, n.d.; Raymond, 2003). In practice, this research can be applied in IT and cybersecurity education by creating courses on the sociolinguistics of hacker language to help students grasp cultural and communication aspects of their field, assigning projects where students study hacker communities to connect language research with technology use.

By linking linguistic study with IT education, future research can offer a fuller understanding of technology's social side and better prepare students for their professional environments.

Bibliography

Androutopoulos, J. Medienlinguistik : Ein Arbeitsbuch [Media linguistics : A workbook] / J. Androutopoulos. — Berlin : De Gruyter, 2014. 300 с.

Baron, N. S. Always on: Language in an online and mobile world / N. S. Baron. — Oxford: Oxford Univ. Press, 2008. 256 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/200772850_Always_On_Language_in_an_Online_and_Mobile_World (дата звернення: 1.05.2025).

Cambridge Dictionary. Slang [Електронний ресурс]. — URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/slang> (дата звернення: 1.07.2025).

Ceruzzi, P. E. A history of modern computing : 2-ге вид. / P. E. Ceruzzi. — Cambridge, MA : MIT Press, 2003. 512 с. URL: <https://books.google.com/jm/books?id=x1YESXanrgQC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 1.07.2025).

Collins English Dictionary. Slang [Електронний ресурс]. — URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/slang> (дата звернення: 1.07.2025).

Crystal, D. Language and the Internet / D. Crystal. — Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2001. 240 с. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=cnhnO0AO45AC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 25.06.2025).

Eble, C. C. Slang and sociability: In-group language among college students / C. C. Eble. — Chapel Hill : Univ. of North Carolina Press, 1996. 280 с.

Green, J. Slang: A very short introduction / J. Green. — Oxford : Oxford Univ. Press, 2014. 152 с. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=hjQ0CwAAQ->

BAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 20.05.2025).

Jargon File. Script kiddie [Електронний ресурс]. — URL: <http://www.catb.org/jargon/html/S/script-kiddie.html> (дата звернення: 15.07.2025).

Jargon File. Exploit [Електронний ресурс]. — URL: <http://www.catb.org/jargon/html/E/exploit.html> (дата звернення: 15.05.2025).

Levy, S. Hackers: Heroes of the computer revolution / S. Levy. — New York : Anchor Press/Doubleday, 1984. 352 с. URL: [https://github.com/looogos/ebooks/blob/master/Hackers %EF %BC %9AHeroes.of.the.Computer.Revolution %29.Steven.Levy.pdf?utm_source](https://github.com/looogos/ebooks/blob/master/Hackers_%EF%BC%9AHeroes.of.the.Computer.Revolution%29.Steven.Levy.pdf?utm_source) (дата звернення 5.06.2025)

Merriam Webster Dictionary. Slang [Електронний ресурс]. — URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/slang> (дата звернення: 15.07.2025).

Oxford English Dictionary. Slang [Електронний ресурс]. — URL: <https://www.oed.com/> (дата звернення: 15.07.2025).

Partridge, E. A dictionary of slang and unconventional English : 8-ме вид. / E. Partridge. — London : Routledge, 2006. 1432 с. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=IAjyQdFwh4UC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 3.06.2025).

Raymond, E. S. The cathedral and the bazaar / E. S. Raymond. — Sebastopol, CA : O'Reilly Media, 2003. [Електронний ресурс]. — URL: <http://www.catb.org/~esr/writings/cathedral-bazaar/> (дата звернення: 15.07.2025).

Raymond, E. S. The Jargon File : ver. 4.4.7 / E. S. Raymond; ред. et al. [Електронний ресурс]. — URL: <https://www.catb.org/jargon/html/> (дата звернення: 15.07.2025).

Steele, G. L. Common Lisp: The language / G. L. Steele. — 2-ге вид. — Englewood Cliffs, NJ : Digital Press, 1990. — 612 с. URL: https://www.cs.cmu.edu/Groups/AI/html/cltl/cltl2.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 19.06.2025)

TechTerms. Botnet [Електронний ресурс]. — URL: <https://techterms.com/definition/botnet> (дата звернення: 15.07.2025).

The Hacker's Dictionary. [Електронний ресурс]. — URL: <https://www.moon-speaker.ca/FoundSubjects/JargonFile/char82.html> (дата звернення: 15.07.2025).

The Jargon File. Verb doubling, frob [Електронний ресурс]. — URL: <https://www.catb.org/jargon/html/> (дата звернення: 16.07.2025).

Thomas, D. *Hacker Culture*. — Minneapolis: University of Minnesota Press, 2002. — 268 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/29201116.pdf?attachment> (дата звернення 28.05.2025)

Thurlow, C., Brown, A. Generation txt? The sociolinguistics of young people's text messaging / C. Thurlow, A. Brown. — Discourse Analysis Online, 1(1), 2003. [Електронний ресурс]. — DOI: 10.1111/1467-971X. 00102 (дата звернення: 15.07.2025).

Wikipedia. [Електронний ресурс]. — URL: <https://www.wikipedia.org/> (дата звернення: 15.07.2025).

Yule, G. The study of language : 7-ме вид. / G. Yule. — Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2020. — URL: https://assets.cambridge.org/97811084/99453/frontmatter/9781108499453_frontmatter.pdf (дата звернення: 16.07.2025). — 400 с.

References

- Androutsopoulos, J. (2014). *Medienlinguistik: Ein Arbeitsbuch* [Media linguistics: A workbook]. De Gruyter.
- Baron, N. S. (2008). *Always on: Language in an online and mobile world*. Oxford University Press. https://www.researchgate.net/publication/200772850_Always_On_Language_in_an_Online_and_Mobile_World
- Cambridge Dictionary. (n.d.). *Slang*. In *Cambridge Dictionary*. Retrieved July 1, 2025, from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/slang>
- Ceruzzi, P. E. (2003). *A history of modern computing* (2nd ed.). MIT Press. <https://books.google.com/jm/books?id=x1YESXanrQC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
- Collins English Dictionary. (n.d.). *Slang*. In *Collins English Dictionary*. Retrieved July 1, 2025, from <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/slang>
- Crystal, D. (2001). *Language and the Internet*. Cambridge University Press. <https://books.google.com.ua/books?id=cnhnO0A045AC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
- Eble, C. C. (1996). *Slang and sociability: In-group language among college students*. University of North Carolina Press.
- Green, J. (2014). *Slang: A very short introduction*. Oxford University Press. <https://books.google.com.ua/books?id=hjQ0CwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
- Jargon File. (n.d.-a). *Exploit* [Electronic version]. In *The Jargon File*. Retrieved May 15, 2025, from <http://www.catb.org/jargon/html/E/exploit.html>
- Jargon File. (n.d.-b). *Script kiddie* [Electronic version]. In *The Jargon File*. Retrieved July 15, 2025, from <http://www.catb.org/jargon/html/S/script-kiddie.html>
- Jargon File. (n.d.-c). *The Jargon File: Version 4.4.7* [Electronic version]. Retrieved July 15, 2025, from <https://www.catb.org/jargon/html/>
- Jargon File. (n.d.-d). *Verb doubling, frob* [Electronic version]. In *The Jargon File*. Retrieved July 16, 2025, from <https://www.catb.org/jargon/html/>
- Levy, S. (1984). *Hackers: Heroes of the computer revolution* [Electronic version]. Anchor Press/Doubleday. [https://github.com/loogogos/ebooks/blob/master/Hackers %EF %BC %9AHeroes.of.the.Computer.Revolution %29.Steven.Levy.pdf?utm_source](https://github.com/loogogos/ebooks/blob/master/Hackers%EF%BC%9AHeroes.of.the.Computer.Revolution%29.Steven.Levy.pdf?utm_source)
- Merriam-Webster. (n.d.). *Slang*. In *Merriam-Webster.com dictionary*. Retrieved July 15, 2025, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/slang>
- Oxford English Dictionary. (n.d.). *Slang*. In *OED Online*. Retrieved July 15, 2025, from <https://www.oed.com/>

- Partridge, E. (2006). *A dictionary of slang and unconventional English* (8th ed.). Routledge. <https://books.google.com.ua/books?id=IAjyQdFwh4UC&printsec=front-cover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
- Raymond, E. S. (2003). *The cathedral and the bazaar* [Electronic version]. O'Reilly Media. <http://www.catb.org/~esr/writings/cathedral-bazaar/>
- Raymond, E. S. (n.d.). *The Jargon File: Version 4.4.7* [Electronic version]. Retrieved July 15, 2025, from <https://www.catb.org/jargon/html/>
- Steele, G. L. (1990). *Common Lisp: The language* (2nd ed.) [Electronic version]. Digital Press. https://www.cs.cmu.edu/Groups/AI/html/cltl/cltl2.html?utm_source=chatgpt.com
- TechTerms. (n.d.). *Botnet*. In *TechTerms*. Retrieved July 15, 2025, from <https://techterms.com/definition/botnet>
- The Hacker's Dictionary. (n.d.). [Electronic version]. Retrieved July 15, 2025, from <https://www.moonspeaker.ca/FoundSubjects/JargonFile/chap82.html>
- Thomas, D. (2002). *Hacker culture*. University of Minnesota Press. <https://core.ac.uk/download/pdf/29201116.pdf?attachment>
- Thurlow, C., & Brown, A. (2003). Generation txt? The sociolinguistics of young people's text messaging. *Discourse Analysis Online, 1*(1). <https://doi.org/10.1111/1467-971X.00102>
- Wikipedia. (n.d.). *Wikipedia*. Retrieved July 15, 2025, from <https://www.wikipedia.org/>
- Yule, G. (2020). *The study of language* (7th ed.) [Electronic version]. Cambridge University Press. https://assets.cambridge.org/97811084/99453/frontmatter/9781108499453_frontmatter.pdf

Стаття надійшла до редакції 08.04.2025 року

РОЗВИТОК СЛОВОТВОРЕННЯ В ДАВНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Кулина І. Г.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2990-6557>

Янер О. С.

старший викладач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0007-1920-8249>

*Представлена стаття присвячена розвитку словотворення у давній німецькій мові. Для утворення слів існують різноманітні засоби, серед яких є композити, конверсії, префіксація та суфіксація. Ці базові процеси словотворення продовжуються і в сучасній німецькій мові. Під час нашого дослідження були розглянуті лексичні одиниці з префіксами і суфіксами: іменники, прикметники, дієслова. В якості досліджуваного матеріалу слугували словники К. Дудена, В. Левицького, Р. Шютцайхеля. В роботі було застосовано дескриптивний та історично-порівняльний методи дослідження. На основі дослідження ми дійшли висновку, що префіксація і суфіксація відіграли важливу роль у словотворенні давньої німецької мови, бо вони є основним засобом розвитку та оновлення словникового складу. Префікси виникли спочатку з прийменників та локальних прислівників, напр.: *aba*, *ana* та *in*. Більшість суфіксів розвинулися з самостійних слів, напр.: *-heit*, *-schaft* та *in*. Розвиток префіксів і суфіксів у сучасній німецькій мові і в німецьких діалектах є дуже захоплюючим аспектом історії мови, бо він відображає як мовну структуру, так і регіональні відмінності. Ці словотворчі елементи мають вирішальне значення для флексібільнети і лексичного складу німецької мови, вони продовжували розвиватися з часом як у німецькій мові, так і в її діалектах.*

Ключові слова: *давніверхньонімецька мова, мовна структура, розвиток словотворення, дескриптивний та історично-порівняльний методи дослідження, процес префіксації і суфіксації, сучасна німецька мова.*

DIE ENTWICKLUNG DER WORTBILDUNG IM ALTHOCHDEUTSCHEN

Kulyna I. G.

Doktor der philologischen Wissenschaften, Dozentin
Nationale I. I. Metschnikow Universität Odesa

Janer O. S.

Lektorin
Nationale I. I. Metschnikow Universität Odesa

Dieser Artikel ist der Entwicklung der Wortbildung in der alten deutschen Sprache gewidmet. Zur Bildung von Wörtern gibt es unterschiedliche Verfahren, darunter solche wie Komposita, Konversion, Präfigierung und Suffigierung. Diese grundlegenden Prozesse der Wortbildung setzen bis heute im Standarddeutsch fort. Während unserer Erforschung wurden verschiedene lexikalische Einheiten mit Präfixen und Suffixen untersucht: Substantive, Adjektive, Verben u.a. Als Untersuchungsmaterialien dienten Wörterbücher von K. Duden, V. Lewizkij, R. Schützeichel. Zu dieser Arbeit werden deskriptive und historisch-vergleichende Methoden verwendet. Anhand der Untersuchung sind wir zur Schlussfolgerung gekommen, dass Präfigierung und Suffigierung eine wichtige Rolle bei der Wortbildung im Althochdeutschen spielten, denn sie sind ein Hauptmittel der Entwicklung und Ergänzung von neuen Wörtern. Die Präfixe entstanden ursprünglich aus Präpositionen und Lokaladverbien, z.B.: aba, ana u.a. Die meisten Suffixe entwickelten sich aus selbständigen Wörtern z.B.: -heit, -schaft u.a. Die Entwicklung der Präfixe und Suffixe im Standarddeutsch und in den deutschen Dialekten ist ein faszinierender Aspekt der Sprachgeschichte, der sowohl die sprachliche Struktur, als auch regionale Unterschiede widerspiegelt. Diese Wortbildungselemente sind entscheidend für die Flexibilität und den Wortschatz der deutschen Sprache und haben sich im Laufe der Zeit sowohl im Standarddeutsch, als auch in den deutschen Dialekten weiterentwickelt.
Schlüsselwörter: Althochdeutsch, sprachliche Struktur, die Entwicklung der Wortbildung, deskriptive und historisch-vergleichende Methoden, der Prozess der Präfigierung und Suffigierung, Standarddeutsch

DEVELOPMENT OF WORD FORMATION IN OLD HIGH GERMAN

Kulyna I. G.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

Yaner O. S.

Lecturer
Odesa I. I. Mechnikov National University

*The presented article is devoted to the development of word formation in the Old German language. Various methods of word formation are examined, including compounding, conversion, prefixation, and suffixation. These fundamental processes of word formation continue to be present in contemporary Standard German. In the course of our research, various lexical units with prefixes and suffixes were analyzed: nouns, adjectives, verbs, among others. The dictionaries by K. Duden, V. Lewyzkyj, and R. Schützeichel served as the primary sources for analysis. Descriptive and historical-comparative research methods were applied in the study. Based on the conducted analysis, we have concluded that prefixation and suffixation played a significant role in the word formation of Old High German, as they represent principal means of lexical expansion and renewal. Prefixes originally developed from prepositions and local adverbs, such as *aba*, *ana*, etc. Most suffixes evolved from independent words, such as *-heit*, *-schaft*, etc. The diachronic development of prefixes and suffixes in Standard German and its dialects represents a compelling aspect of the language's history, as it reflects both the structural evolution of the language and regional variation. These word forming elements are essential for the flexibility and lexical composition of the German language and have continued to evolve throughout the history of both Standard German and its dialectal varieties.*

Key words: Old German language, linguistic structure, development of word formation, descriptive and historical-comparative methods, prefixation and suffixation, Standard German.

Einleitung. Der Entwicklung der Wortbildung in der deutschen Sprache haben viele vaterländische und ausländische Sprachwissenschaftler ihre Werke gewidmet. Darunter sind solche wie W. Bublyk, P. Eisenberg, W. Fleischer, C. Ganslmayer, I. Kulyna, V. Lewizkij, H. U. Schmid, S. Sonderegger, V. Taranets u.a.

Die Aktualität des Themas besteht darin, dass sich die Wortbildung und der Wortschatz der deutschen Sprache noch von den altertümlichen Zeiten zu entwickeln und zu verändern begannen. Die Wortbildung untersucht, wie aus bereits bestehenden Sprachelementen neue Wörter entstehen und damit auch, wie der Wortschatz einer Sprache aktiv erweitert und an neue

Kommunikationsbedürfnisse angepasst wird. Zur Bildung von Wörtern gibt es unterschiedliche Verfahren, zu den wichtigsten zählen im Althochdeutschen die Komposition, die Konversion, die Präfigierung und die Suffigierung. Diese grundlegenden Prozesse der Wortbildung stehen bis heute im Standarddeutsch fort.

Das Ziel der vorliegenden Arbeit besteht darin, die Besonderheit und die Rolle verschiedener sprachlicher Erscheinungen in der Entstehung und in der Entwicklung der Wortbildung und des Wortschatzes im Althochdeutschen zu untersuchen.

Die Aufgabe der Arbeit klärt sich im Erhalten der Informationen, wie verschiedene sprachliche Erscheinungen auf Entwicklung und auf das Entstehen der deutschen Sprache beeinflussten, wie sich die Sprache verändert hatte. Dann wird die althochdeutsche Periode mit gegenwärtigem Deutsch verglichen.

Das Objekt der Forschung ist die Althochdeutsche Sprache.

Als **Untersuchungsmaterialien** dienten lexikalische Einheiten mit Präfixen und Suffixen (Substantive, Adjektive, Verben), die aus den Wörterbüchern von K. Duden, V. Lewizkij, R. Schützeichel herausgeschrieben wurden und analysiert.

Zu dieser Arbeit werden deskriptive und historisch-vergleichende **Methoden** verwendet.

Resultate und Diskussionen. C. Ganslmayer schreibt, dass die historische Wortbildung ein Bereich der historischen Linguistik ist, der an der Grenze zwischen Morphosyntax und Lexikologie liegt. Ihr Hauptziel ist es, die Prinzipien zu untersuchen, nach denen Wortbildungsmuster entstehen und sich im Laufe der Zeit verändern. Dabei wurde die Wortbildung des Gegenwartsdeutschen in zahlreichen Publikationen ausführlich untersucht und in verschiedene sprachtheoretische Modelle eingebettet (Ganslmayer, 2021: 1, 2).

K. Duden untersuchte die Wortbildung in der deutschen Sprache und betonte, dass die Wortbildung in der Sprache eine wichtige Rolle spielt, denn es ist „ein Hauptmittel der Ergänzung des Wörterbuchbestandes von den neuen Wörtern“. Die neuen Wörter in der Sprache entstehen auf Grund vom Hauptwörterbuchfonds, der als der Kern alle wurzelständigen Wörter aufnimmt, sowie es ist viele Ableitungen (Duden, 2015: 2760).

F. Kluge erklärt, dass die Wortbildung viel häufiger als die Urschöpfung von Wörtern vorkommt. Dabei wird eine neue Bezeichnung oft aus bereits bestehenden Wörtern gebildet, entweder durch Zusammensetzung (Haus + Tür wird zu Haustür) oder durch Ableitung (Derivation) unter Verwen-

dung zusätzlicher Elemente, wie Affixe. Die häufigsten Affixe sind Suffixe, die ans Ende eines Wortes angehängt werden: Fabel + -haft wird zu fabelhaft, das wäre die Suffigierung. Es gibt auch Präfixe, die vor das Wort gesetzt werden (z. B. tauschen + ver- wird zu vertauschen), was als Präfigierung bezeichnet wird. In früheren Sprachstufen gab es zudem Infixe, die in das Wortinnere eingefügt wurden, was als Infigierung bekannt ist. Ein Infix (Nasal infix) ist z. B. das Nasalpräsenz der frühen Sprachperioden: Das Präsenz einer Verbalwurzel konnte dadurch markiert werden, dass ein nasalhaltiges Element entweder suffigiert oder infigiert wurde. Als allgemeiner Ausdruck für Wortbildungsvorgänge und ihre Ergebnisse wird hier Weiterbildung benutzt (Kluge, 2001: 45).

E. Hentschel erklärt, dass die bei der Wortbildung entstehenden Wörter dauerhaft ins Lexikon einer Sprache aufgenommen werden können, es aber auch möglich ist, dass sie nur einmalig in einer bestimmten Situation verwendet werden, um etwas zu benennen.

Man könnte, wenn eine Bezeichnung für etwas gefunden werden soll, natürlich einfach ein komplett neues Wort erfinden, ein Verfahren, das auch als Wortschöpfung bezeichnet wird (Hentschel, 2020: 11).

M. Bangel sagt, dass die Betrachtung von Wortbildungen im Hinblick auf die Kodierung der für die Bedeutungszuweisung wichtigen Informationen sowohl einen Blick in die Oberflächen- als auch in die Tiefenstruktur dieser komplexen lexikalischen Einheiten erfordert. Erstere bezieht sich hier auf formale Aspekte der Wortzusammensetzung und letztere auf semantisch-lexikalische Eigenschaften, insbesondere auf Bedeutungsrelationen der Konstituenten eines komplexen Ausdrucks (Bangel, 2018: 8).

In der Wortbildung werden im Althochdeutschen die seit alters gebräulichen Bildungsweisen: das Kompositum, die Konversion, die Präfigierung und die Suffigierung fortgeführt und weiterentwickelt. Die bestimmten Wortbildungstypen sind mit bestimmten lexikalisch-grammatischen Kategorien der Wörter eng verbunden.

Die Komposita ist „ein zusammengesetztes Wort, oder die Zusammensetzung“.

Wie Hans Ulrich Schmid erläutert, sind Komposita Verbindungen von Wörtern, die grundsätzlich auch eigenständig sein könnten. Im Althochdeutschen und Altsächsischen dominieren vor allem Nominalkomposita, also Zusammensetzungen aus Nomen wie z. B. ahd. herbistmanoth 'Herbstmonat', erdgruoba 'Erdgrube', oder as. Tresekamera 'Schatzkamera' (Schmid, 2024: 339–343).

Innerhalb der Komposita stehen solche Wörter ohne Fugenvokal: gut-hamo `Kampfhemd, Rüstung`, chunincriche `Konigreich`, cheisuringa `Kaiserringe`, dazu ahd. gasthus `Herberge`, stritspil `Wettrennen`, figboum `Feigenbaum` neben solchen mit Fugenlaut: lag-e-lon `Tagelohn`, weg-e-fart `Reise`, spil-o-man `Spielmann`, sunnunliht `Sonnenlicht`, sunnuntag `Sonntag` (Schmid, 2024: 339–343).

S. Sonderegger schreibt, dass „die Komposition der Nomina (Substantive und Adjektive) im Ahd. folgende formalen Typen zeigt, wie: Stammkomposition oder eigentliche Komposition (determinierender Wortstamm + Grundwort)“. Es führt solche Beispiele mit Fugenvokal (d.h. mit erhaltenem Themavokal): tag-a-sterno m. `Morgenstern`, spur-i-halz `spurge-lähmt, lahm`, ohne Fugenvokal (d.h. mit geschwundenem Themavokal): got-foraht `gottesfürchtig`, fest-muote `standhaft`. Der Fugenvokal entsprach ursprünglich dem Stammbildungsvokal (Themavokal) (Sonderegger, 2003: 254).

Verbale Komposita sind im Ahd. selten verbreitet, vgl. — mit Substantiv als Bestimmungswort: hamar-slagôn `mit dem Hammer schlagen`, muot-spilên `freudig reden`; mit Präposition als Bestimmungswort: thuruh-faran `durchfahren, hindurchgehen`, under-graban `untergraben`; mit Adverb als Bestimmungswort: hina-faran `weggehen, entfliehen` (Sonderegger, 2003: 260).

Häufig werden Komposita mit einem substantivischen Grundwort auch adjektivisch verwendet, z. B. mihhilmuot `großmütig`, goldfahs `goldhaarig`.

Im Althochdeutschen gibt es einen anderen Wortbildungstyp — die Konversion („die Worttrennung“). Ein neues Substantiv konnte durch Hinzufügen eines stammbildenden Suffixes zu einem Verbal-, Adjektiv- oder Substantivstamm gebildet werden, wobei es in die entsprechende Deklinationsklasse eingeordnet wurde. So ist got. skula `Schuldner`, vom Verbalstamm skul- (skulan `schulden`) mit dem stammbildenden Suffix der Substantive -n gebildet und wie n-Stamm dekliniert: Sg. N. skul-a, G. skul-in-s, D. skul-in, skul-an-, Pl. N. skud-an-s, G. skul-am, A. skul-an-s (Bublyk, 2004: 67).

Die Wortbildung durch Konversion ist im Althochdeutschen sehr verbreitet. Durch Einreihung in die o-Deklination sind die Substantive helf-a `Hife` (zu helfan `helfen`), klag-a `Klage` (zu klugôn `klagen`) gebildet; durch Einreihung in das Paradigma der f-Deklination (Feminina) sind die Substantive ftug `Flugr` (zu fliogan `fliegen`), sprung `Sprung` (zu springan

‘springen’) gebildet. Durch Einreihung in eine andere Deklinationsklasse werden neue Substantive von substantivischen Stämmen gebildet, z.B. *fridila* ‘Geliebte’ zu *fridil* ‘Geliebter’ (Lewizkij, 2010: 130).

W. Fleischer hat festgestellt, dass „der Lautwechsel im althochdeutschen kein selbständiges Wortbildungsmittel ist“. Er begleitet oft andere Wortbildungsprozesse. Sehr verbreitet ist der Ablaut bei Wortbildung, da viele Substantive von den Stämmen starker Verben abgeleitet sind: ahd. *fliohan* ‘fliehen’ — *flucht* ‘Flucht’; ahd. *sciosen* ‘schießen’ — *scus* ‘Schuss’ (W. Fleischer, 2012: 32).

Im Althochdeutschen findet man den Ablaut bei der Bildung der vier Grundformen der starken Verben: Infinitiv, Prät. Sg., Prät. Pl., Partizip II (*helfen* — *half* — *hulfum* — *giholfan*) (Kulyna, Janer, 2023: 15–16).

Auch der Konsonantenwechsel ist oft in starken Verben anzutreffen: ahd. *snidan* ‘schneiden’ — *snit* ‘Schnitt’, ahd. *ziohan* ‘ziehen’ — *zug* ‘Zug’. Der Umlaut und die Vokalharmonie sind bei der Wortbildung der Substantive oft zu beobachten: ahd. *tragan* ‘tragen’ — *tragil* ‘Träger’; ahd. *tief* ‘tief’ — *tiudi* ‘Tiefe’ (Lewizkij, 2010: 129–134).

Die Wortbildung ist die Produktion von Wörtern auf der Grundlage und mithilfe vorhandenen Sprachmaterials. Zu den einigen Arten der Wortbildung im Althochdeutschen gehören die Komposition, die Konversion, der Ablaut, der Konsonantenwechsel, der Umlaut und die Vokalharmonie.

Die Althochdeutsche Periode wird mit der verstärkten Entwicklung einer ganzen Reihe neuer Wortbildungskategorien charakterisiert, die zum Ausdruck der Bedürfnisse des sich entwickelnden abstrakten Denkens dienen. Dieser Prozess geschieht in der deutschen übertragbaren Prosa unter den Einfluss des mehr entwickelten Lateins. Einerseits, für den Ausdruck der abstrakten Begriffe verwenden, entstehen einige alte Suffixe (-ung, -nis, -ida) und die ganz neuen Suffixe der ursprünglichen selbständigen Wörter mit der abstrakten Bedeutung andererseits: -heit, -schaft, -tuom. Diese neuen Bildungen stellten die höhere Stufe der logischen Abstraktion von Anfang an vor, während die frühen Kategorien der Abstrakten Wörter den gegenständlicheren Charakter trugen. Nach der Meinung von V. Lewizkij, während der Wortbildung der Substantive und der Adjektive in althochdeutscher Sprache vor allem die Suffigierung verwendet wurde“ (Lewizkij, 2010: 130).

Eine bedeutsame Bereicherung der Wortbildungsmöglichkeiten kam dadurch zustande, dass ursprünglich selbständige Wörter zu Suffixen werden. Bei den Substantiven sind dies vor allem die Suffixe -heit, -scaf(t) und -tuom, die im Althochdeutschen verwendet wurden. Zeit zugleich auch

noch als selbständige Wörter verwendet wurden: heit `Person, Persönlichkeiten, Gestalt`, scaf `Beschaffenheit, Ordnung, Plan`/schaft `Schöpfung`/giscaf(t) `Schöpfung, Erschaffung, Geschaffenes; Gerechtigkeit; Macht, Herrschaft; Tat, Rühm; Ansehen`, dazu Bildungen, bei denen die ursprüngliche Bedeutung noch stark ankling: cind-heit `Kindheit`, fiantscaf(t) `Feindschaft, Kampf` (Bublyk, 2004: 67).

Anhand unserer Analyse stellte es sich heraus, dass folgende Präfixe, wie ga-/gi-/ge-, bi-, aba- und ana- die ältesten waren. Die Präfigierung ist ein Wortbildungsmittel, das charakteristisch für das System des Verbes ist. Als echte Präfixe erscheinen bereits im Althochdeutschen bi- und gi-. Z. B. bikoman, bigonan, giholfan, gi-sehan, gi-sagan, gi-fullen und andere. Diese Präfixe entstanden aus Präpositionen und adverbialen Lokalausdrücken. Im Althochdeutschen existieren parallel als Homonyme das Präfix bi- (bi- que-man) und die Präposition bi.

Die Präfigierung ist ein grundlegendes Mittel der Wortbildung in vielen Sprachen, insbesondere im Deutschen. Durch die Verbindung von Präfixen mit Wortstämmen entstehen neue Bedeutungen und verschiedene grammatische Formen, die die Ausdrucksmöglichkeiten der Sprache erweitern. Besonders im Althochdeutschen spielten Präfixe eine zentrale Rolle, und viele der damals verwendeten Präfixe sind noch heute in der modernen Sprache präsent. Die ältesten Präfixe waren ga-/gi-/ge-, bi-, aba- und ana-. Die gebräuchlichsten Präfixe sind: bei den Substantiven gi- und un-; bei den Adjektiven un-, zur-.

Die Suffigierung im Althochdeutschen bezieht sich auf die Bildung neuer Wörter durch das Hinzufügen von Suffixen (Endungen) zu einem Stamm. Diese Praxis war bereits im Althochdeutschen weit verbreitet und hat die Entwicklung des modernen Deutschen beeinflusst. Bei den Substantiven werden folgende Suffixe produktiv: -ing, -in, -i, -ida. Bei den Adjektiven sind -ag, -ig, -isc, -lôs produktiv. Im Althochdeutschen gibt es solche Suffixe: -heit, -scaft, -tuom. Bei den Verben ist die Suffigierung kein produktiver Prozess der Wortbildung.

Fazit. Schlussfolgernd lässt sich sagen, dass die Wortbildung eine wichtige Rolle in der Sprache spielt, denn es ist ein Hauptmittel der Ergänzung des Wörterbuchbestandes von den neuen Wörtern. Bei der Wortbildung der Substantive, Adjektive und Verben kamen im Althochdeutschen überwiegend Präfigierung und Suffigierung zur Anwendung.

Die Präfigierung beschreibt einen Prozess, bei dem ein Affix mit einer Wortwurzel oder einem Wortstamm verbunden wird. Anhand der Analyse

stellte es sich heraus, dass folgende Präfixe, wie *ga-/gi-/ge-*, *bi-*, *aba-* und *ana-* die ältesten waren. Die Präfigierung ist ein Wortbildungsmittel, das charakteristisch für das System des Verbes ist. Als echte Präfixe erscheinen bereits im Althochdeutschen *bi-* und *gi-*. Z. B. *bikoman*, *bigonan*, *giholfan*, *gi-sehan*, *gi-sagan*, *gi-fullen* und andere. Diese Präfixe entstanden ursprünglich aus Präpositionen und Lokaladverbien. Im Althochdeutschen existieren parallel als Homonyme das Präfix *bi-* (*bi-queman*) und die Präposition *bi*. Auch bei Substantiven und bei Adjektiven wächst in ahd. Zeit die Zahl der Präfigierungen an. Z. B. bei den Substantiven: *gi-* (*gi-birgi* 'Gebirge' zu *berg* 'Berg'; *gi-fideri* 'Gefieder' zu *fedam* 'Feder'); bei den Adjektiven: *bi-*, *un-* (*bikant*, *unkund* 'unbekannt').

Die Suffigierung ist ein Prozess, bei dem ein Affix an das Ende einer Wortwurzel oder eines Wortstamms angefügt wird. Bei den Substantiven werden folgende Suffixe wie: *-ing* (*-ung*): *kunig* (*kunni*) 'König'; *-in*: *friuntin* (*friunt*) 'Greundin'; *-i*: *elto* (*alt*) 'Alter'; *-ida*: *miltida* (*milti*) 'Gnade' besonders produktiv. Aus selbständigen Wörtern entwickelten sich die Ableitungssuffixe der *nomina abstracta* *-heit*, *-scaft*, *-tuom* (*skalkheit* 'Sklaverei', *wisheit* 'Weisheit', *bruoderscaft* 'Bruderschaft', *riterscaft* 'Ritterschaft', *heilagtuom* 'Heiligtum', *wistuom* 'Weisheit' u. a.). Das Suffix *-heit* war ein eigenständiges Wort und bedeutete eine Art, Qualität, Bild. Allmählich rückte dieses einzelne Wort in den Endbestandteil komplexer Substantive vor. Als Ergebnis der Kombination des Suffixes *-heit* mit ahd. — *ag*, *-ig*, das Suffix *-keit* erschien, das sich schrittweise an *-ig* anschloss, und das zweisilbige Suffix — *igkeit* erschien. Die alten Suffixe *-unga*, *-nissi*, *-ot(i)*, *-i*, *-idi/-ida* und *-t* wurden fortan zur Bildung von *Abstracta* genutzt, vor allem für die Vielzahl der religiösen und philosophischen Begriffsbezeichnungen: *reugna/rehhenungen* 'Ordnung', *finstarnessi* 'Finsternis', *gihaltinissa* 'Erlösung', *waltesod* 'Herrschaft', *hwassi* 'Scharfsinn', *ferflohtini* 'Verstrickung', *hertida* 'Harte, Festigung', *pihaltida* 'Beachtung'. Die anderen produktiven Suffixe bei den Adjektiven sind: *-ag*: *bluotag* (*bluot*) 'blutig'; *-ig*: *kreftig* (*kraft*) 'ktäftig'; *-isc*: *himilisc* (*himil*) 'himmlisch'; *-lôs*: *gruntlôs* (*grunt*) 'ohne Grund'.

Die Entwicklung der Präfixe und Suffixe im Standarddeutsch und in den deutschen Dialekten ist ein faszinierender Aspekt der Sprachgeschichte, der sowohl die sprachliche Struktur als auch regionale Unterschiede widerspiegelt. Diese Wortbildungselemente sind entscheidend für die Flexibilität und den Wortschatz der deutschen Sprache und haben sich im Laufe der Zeit sowohl im Standarddeutsch als auch in den Dialekten weiterentwickelt.

Wir haben die Besonderheit und die Rolle verschiedener sprachlicher Erscheinungen in der Entstehung und in der Entwicklung der Wortbildung und des Wortschatzes im Althochdeutschen untersucht. Präfixierung und Suffixierung spielten eine wichtige Rolle im Prozess der Wortbildung in der althochdeutschen Zeit. Sie sind sehr alte, aber produktive Mittel zur Wortbildung. Genetisch gesehen existierten Präfixe und Suffixe in den meisten Fällen als separate Wörter und schlossen sich dann schrittweise der Basis an. Präfixe und Suffixe bleiben im Standarddeutschen produktive Mittel der Wortbildung, sie sind wortbildende Morpheme, also eine bedeutungsvolle Einheit der Sprache, sie werden aber in der gegenwärtigen deutschen Sprache als eigenständige lexikalische Einheiten verwendet. Man kann auch sagen, dass die Sprache eine Menge der Veränderungen erlitten hat und dass in einigen Fällen sogar ein bisschen entfernt von jenen Wörtern ist, die wir jetzt anwenden.

Literatur

Bangel M. Wortbildungsstrukturen als Wegweiser beim Dekodieren: Eine empirische Untersuchung zum Erschließen komplexer Wörter in Jahrgang 5. — J. B. Metzler Verlag GmbH. — Hamburg, 2018. — 328 S.

Bublyk W. W. Geschichte der deutschen Sprache: ein Lehrbuch für Fakultäten und Pädagogische Hochschulen für Fremdsprachen. — Kyjiw. Hauptverlag der Verlagsvereinigung, 2004. — 232 S.

Fleischer, W., Barz. I. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache.—4. Auflage; völlig neu bearbeitet, Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, Tübingen, 2012. — 270 S.

Ganslmayer C., Schwarz C. Historische Wortbildung: Theorien — Methoden — Perspektiven. — Georg Olms Verlag AG, Hildesheim, 2021. — 453 S.

Hentschel Elke. Basiswissen deutsche Wortbildung. Tübingen : Narr Francke Attempo Verlag, 2020. — 241 S.

Kluge F. unter Mithilfe von Bürgisser M. und Gregor B. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. — 26. Auflage. Walter de Gruyter. Berlin. New York, 2001. — 344 S.

Kulyna I., Janer O. Geschichte der deutschen Sprache. — Odessa, Fenix, 2023. — 122 S.

Lewizkij V. Heinz — Dieter Pol. Geschichte der deutschen Sprache. — Nova Knyga, 2010. — 256 S.

Schmid H. U. Einführung in die deutsche Sprachgeschichte. 4. Aufl. J. B. Metzler, Berlin, 2024. — 422 S.

Sondergerger S. Althochdeutsche Sprache und Literatur. — 3 Aufl. Walter de Gruyter. Berlin. New York, 2003. — 390 S.

Taranets V. Diachronie der Sprache. Odessa, Drukarskyj Dim, 2008. — 232 S.

Duden. Deutsches Universalwörterbuch: Das umfassende Bedeutungswörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. — Auflage : 8. Bibliographisches Institut, 2015. — 2128 S.

Lewizkij V. Ethymologisches Wörterbuch der germanischen Sprachen. Vinnyzja: Nova Knyga, 2010. — B. 1—616 S., B. 2—368 S.

Schützeichel R. Althochdeutsches Wörterbuch. Tübingen: Max. Niemeyer Verlag, 2006. — 6., erg. Aufl. — 443 S.

References

Bangel, M. (2018). *Wortbildungsstrukturen als Wegweiser beim Dekodieren: Eine empirische Untersuchung zum Erschließen komplexer Wörter in Jahrgang 5*. Hamburg: J. B. Metzler Verlag GmbH.

Bublyk, W. W. (2004). *Geschichte der deutschen Sprache: Ein Lehrbuch für Fakultäten und Pädagogische Hochschulen für Fremdsprachen*. Kyjiw: Hauptverlag der Verlagsvereinigung.

Fleischer, W., & Barz, I. (2012). *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache* (4., völlig neu bearb. Aufl.). Tübingen: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG.

Ganslmayer, C., & Schwarz, C. (2021). *Historische Wortbildung: Theorien — Methoden — Perspektiven*. Hildesheim: Georg Olms Verlag AG.

Hentschel, E. (2020). *Basiswissen deutsche Wortbildung*. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.

Kluge, F. (2001). *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache* (26. Aufl.; unter Mithilfe von M. Bürgisser & B. Gregor). Berlin & New York: Walter de Gruyter.

Kulyna, I., & Janer, O. (2023). *Geschichte der deutschen Sprache*. Odessa: Fenix.

Lewizkij, V., & Heinz-Dieter, P. (2010). *Geschichte der deutschen Sprache*. Vinnyzja: Nova Knyga.

Schmid, H. U. (2024). *Einführung in die deutsche Sprachgeschichte* (4. Aufl.). Berlin: J. B. Metzler.

Sondergger, S. (2003). *Althochdeutsche Sprache und Literatur* (3. Aufl.). Berlin & New York: Walter de Gruyter.

Taranets, V. (2008). *Diachronie der Sprache*. Odessa: Drukarskyj Dim.

Duden. (2015). *Deutsches Universalwörterbuch: Das umfassende Bedeutungswörterbuch der deutschen Gegenwartssprache* (8. Aufl.). Bibliographisches Institut.

Lewizkij, V. (2010). *Ethymologisches Wörterbuch der germanischen Sprachen* (Bd. 1: 616 S.; Bd. 2: 368 S.). Vinnyzja: Nova Knyga.

Schützeichel, R. (2006). *Althochdeutsches Wörterbuch* (6., erg. Aufl.). Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Стаття надійшла до редакції 03.05.2025 року

УДК 81'42:316.77](045)

DOI: 10.18524/2307-4604.2025.1(54).335438

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СЕМІОТИЧНИХ КОМПОНЕНТІВ АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО МЕДІАДИСКУРСУ

Куліш В. С.

кандидат філологічних наук, доцент

Сумський державний університет

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8283-7431>

Стаття присвячена теоретичному дослідженню семіотичних компонентів англійськомовного медіадискурсу, що базується на класичних і сучасних теоретичних підходах до аналізу знакових систем, кодів та мультимодальних стратегій, які реалізуються у сучасних медіатекстах. Медіадискурс розглядається як складне, багатокомпонентне комунікативне утворення, де взаємодіють різні типи знаків — вербальні, візуальні, аудіальні, паралінгвістичні та цифрові елементи. Ця взаємодія забезпечує створення багатозначного смислу, що залежить від когнітивних, прагматичних та соціокультурних чинників. Особлива увага приділяється процесам комбінування знаків та механізмам конструювання значень у межах соціокультурного контексту. Семіотична концепція Чарльза Пірса, зокрема триадична модель знака, є ключовою для розуміння динамічної природи знакової інтерпретації у медіадискурсі. Вона дозволяє дослідити, як вербальні й невербальні елементи, зокрема емодзі, ікони, кольорові символи та аудіовізуальні фрагменти, формують у свідомості реципієнта смисли, асоціації й культурні конотації. Соціосеміотичний підхід розкриває роль медіатекстів як інструментів конструювання соціальної реальності, ідеологій і колективної ідентичності. Інтертекстуальність у медіадискурсі виступає як стратегія, що посилює емоційний, аргументативний і креативний потенціал повідомлення, формуючи зв'язок із аудиторією та забезпечуючи глибше сприйняття текстів у конкретних соціокультурних умовах.

Ключові слова: медіадискурс, медіатекст, семіотичні компоненти, соціосеміотичний підхід, інтертекстуальність

THEORETICAL BASES FOR RESEARCHING SEMIOTIC COMPONENTS OF ENGLISH-LANGUAGE MEDIA DISCOURSE

Kulish V. S.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Sumy State University

The article studies semiotic components of English-language media discourse based on classical and modern theoretical approaches to analysing sign systems, codes, and multimodal strategies implemented in contemporary media texts. Media discourse is considered a complex, multi-component communicative formation, where different types of signs interact — verbal, visual, auditory, paralinguistic and digital elements. This interaction ensures the creation of a multi-layered meaning that depends on cognitive, pragmatic and sociocultural factors. Particular attention is paid to the processes of combining signs and the mechanisms of constructing meanings within a sociocultural context. Charles Peirce's semiotic concept, particularly the triadic model of the sign, is the key to understanding the dynamic nature of sign interpretation in media discourse. It allows us to explore how verbal and non-verbal elements, particularly emojis, icons, colour symbols and audiovisual fragments, form meanings, associations and cultural connotations in the recipient's mind. The sociosemiotic approach reveals the role of media texts as tools for constructing social reality, ideologies and collective identity. Intertextuality in media discourse acts as a strategy that enhances a message's emotional, argumentative and creative potential, forming a connection with the audience and ensuring a deeper perception of texts in specific sociocultural conditions.

Key words: media discourse, media text, semiotic components, sociosemiotic approach, intertextuality

Вступ. Теоретичне підґрунтя дослідження семіотичних компонентів англomовного медіадискурсу формується на основі як класичних, так і новітніх підходів до інтерпретації знакових систем, кодів і мультимодальних стратегій, що реалізуються у межах сучасного медіатексту. Медіадискурс трактується як складне, динамічне й полікомпонентне комунікативне утворення, у якому взаємодіють різноманітні знакові ресурси — вербальні (мовні), візуальні (зображення, графіка), аудіальні (музика, інтонація), а також паралінгвістичні та цифрові елементи. В межах такого підходу особлива увага приділяється аналізу способів поєднання цих ресурсів, механізмів створення смислу, а також когнітивним, прагматичним і соціокультурним чинникам, що зумовлюють сприйняття і інтерпретацію медіаповідомлень. Вивчення семіотичних компонентів медіадискурсу передбачає урахування не лише функціонального потенціалу окремих знаків і кодів, але й

особливостей їхньої комбінації, що формує багатозарову, мультимодальну семіотичну структуру, спрямовану на ефективну комунікацію з цільовою аудиторією.

Медіадискурс як комплексний семіотичний конструкт розглядається як багаторівнева система, у межах якої медіатексти функціонують як поліформні структури, що об'єднують різні типи знаків — вербальні, візуальні, аудіальні, графічні, кінетичні тощо — в єдиному комунікативному та інформаційному середовищі (Tsaryk, 2024; Бойко, 2024). Ці знаки не лише виконують передавальну (інформаційну) функцію, а й кодують культурно зумовлені смисли, відображаючи соціальні, ідеологічні та ціннісні орієнтири суспільства. Вони мають кодову природу (оскільки інтерпретуються згідно з прийнятими в культурі правилами знакового читання), інформаційну функцію (передаючи повідомлення або аргументацію) та культурний вимір (впливаючи на формування колективних уявлень, норм і поведінкових патернів). У межах медіадискурсу ці компоненти взаємодіють у режимі мультимодальності, створюючи цілісне знакове середовище, що репрезентує сучасні форми соціальної комунікації й виконує як когнітивну, так і соціокультурну функції.

Метою статті є визначення та систематизація ключових теоретичних підходів до вивчення семіотичних компонентів у структурі сучасного англійськомовного медіадискурсу.

Актуальність роботи обумовлена інтересом вчених до проблем семіотики та медіадискурсу та необхідністю визначення та систематизації ключових теоретичних підходів до вивчення семіотичних компонентів.

Методи дослідження. Дослідження семіотичних компонентів у сучасному англійськомовному медіадискурсі здійснюється на основі міждисциплінарних підходів, які інтегрують лінгвістичну та структурну методик в поєднанні з семіотичним, комунікативно-прагматичним, контекстуальним, дистрибутивним компонентним аналізами та методом топікального моделювання. Такий комплексний підхід дозволяє враховувати багатовимірну природу медіатекстів, що поєднують вербальні та невербальні знакові системи, включаючи мову, зображення, звук, жести і графічні елементи. Методологія дослідження фокусується на вивченні знакових одиниць і кодів, їхніх взаємодіях, а також на аналізі способів конструювання смислів у межах конкретних соціокультурних контекстів. Особлива увага приділяється ролі

цих семіотичних засобів у формуванні сприйняття і впливі на цільову аудиторію, що є ключовим для розуміння ефективності комунікативних стратегій у медіадискурсі.

Результати обговорення. Аналізуючи компоненти медіадискурсу ми притримувалися принципів традиційного підходу, що ґрунтується на аналізі триадної моделі знака, розрізнення денотативного й конотативного значення, роль кодів і культурних конвенцій, залученні мультимодальної семіотики, соціосеміотичного підходу та інтертекстуальності. Така методика дослідження дозволяє виявити та описати семіотичні компоненти англійськомовного медіадискурсу.

Символи є умовними знаками, що слугують для опосередкованого вираження та передачі думок, ідей, емоцій, об'єктів або дій. Вони виконують функцію кодування і декодування змісту в процесі комунікації, забезпечуючи розуміння між учасниками взаємодії (Sampson, 2022). У дослідженні семіотичних компонентів сучасного англійськомовного медіадискурсу провідну методологічну позицію займає семіотична концепція Чарльза Сандерса Пірса (Peirce, 1998), одного з фундаторів сучасної семіотики. Згідно з його теорією, будь-який елемент — мовне висловлення, візуальний образ, запах, об'єкт або дія — може виступати в ролі знака, якщо він репрезентує щось відмінне від себе у конкретному комунікативному контексті. Знак набуває семіотичної значущості лише через інтерпретацію, що відбувається в когнітивному процесі реципієнта (Sampson, 2022).

Центральним поняттям семіотичної концепції є триадична модель знака (так звана семіотична тріада), яка охоплює три взаємопов'язані складники:

Об'єкт — референт або явище, до якого відсилає знак;

Інтерпретант — ментальне уявлення або значення, що виникає внаслідок інтерпретації знака;

Репрезентант (або знак у вузькому сенсі) — форма знака, яка слугує посередником між об'єктом і його розумінням (Peirce, 1998).

Така структура дозволяє розглядати семіотичну інтерпретацію як динамічний, контекстуально зумовлений процес конструювання значення, що передбачає взаємодію матеріального втілення знака, когнітивної переробки інформації та культурного або ситуаційного бекграунду. У межах сучасного медіадискурсу ця модель є особливо релевантною для аналізу невербальних елементів, зокрема емодзі, ікон, кольорових символів, аудіо- й відеофрагментів, які здатні ре-

презентувати емоційні стани, соціальні смисли або концептуальні категорії (Agustia, 2022).

Модель Пірса відкриває аналітичні можливості для глибшого розуміння того, яким чином конкретний компонент (репрезентамен) активізує певну інтерпретацію у свідомості адресата та які асоціації або культурні коннотації він викликає. Такий підхід дозволяє виявляти імпліцитні смисли, латентні ідеологічні сили та емоційні впливи, що кодуються в структурах сучасних мультимодальних медіатекстів.

Водночас, мультимодальна семіотика розглядається як напрям, що досліджує інтеграцію та взаємодію різнорідних знакових систем — таких як вербальні (текст), візуальні (зображення), аудіальні (звук) та інші напівотичних ресурсів — у процесі формування цілісного смислу в межах комунікативного простору. Такий підхід дозволяє аналізувати, як комбіноване використання кількох модальностей посилює або змінює зміст повідомлення, ураховуючи контекст, жанр і цільову аудиторію (Zhang, 2024; Belgrimet, 2021).

В рамках цього підходу також валоративним є вивчення креолізованих текстів та креолізованої мови, яке О. Селіванова описує як мову, сформовану внаслідок взаємодії мови-джерела й іншої (місцевої) мови без піджинації (Селіванова, 2006). Тобто креолізовані тексти розглядаються як складні семіотичні утворення, що поєднують знакову систему природної мови (усну, письмову, друковану) з іншими знаковими системами — візуальними, аудіальними, ольфакторними тощо.

Соціосеміотичний підхід передбачає аналіз медіадискурсу як соціокультурного феномену, у якому знаки та знакові системи не лише відображають, а й активно конструюють соціальну реальність, формуючи і транслюючи домінуючі ідеології, цінності та культурні коди (Zhang, 2024; Tsaryk, 2024). У межах цього підходу семіотичні ресурси розглядаються як інструменти, за допомогою яких здійснюється символічне моделювання суспільних значень, норм і поведінкових сценаріїв. Особлива увага приділяється тому, як конкретні мультимодальні елементи медіатекстів (мовні, візуальні, аудіальні) слугують засобами соціального впливу, ідеологічної інтерпретації подій та формування колективної ідентичності.

Медіадискурс інтерпретується як процес конструювання значення за допомогою сукупності різнорідних семіотичних ресурсів або режимів, які функціонують у межах єдиного комунікативного про-

дукту чи події. Як зазначають Кресс і ван Левен (Kress, 2001), мультимодальність передбачає використання декількох семіотичних режимів при розробці семіотичного продукту або події. У цьому контексті соціосеміотичний підхід забезпечує аналітичну рамку, яка інтегрує як мультимодальну перспективу — зосереджену на паралельному функціонуванні мовних, візуальних, звукових та інших каналів комунікації, — так і контекстуальну перспективу, яка розкриває соціокультурну обумовленість значення. Значення, сформовані в мультимодальному дискурсі, не лише віддзеркалюють зовнішні соціальні умови, а й беруть участь у їх конструюванні. У динамічній взаємодії текст і контекст перебувають у реляційній залежності: з одного боку, мультимодальний текст є реакцією на специфіку комунікативної ситуації, а з іншого — сам створює нові контексти сприйняття й інтерпретації (Halliday, 1985; Halliday, 2014).

Інтертекстуальність розглядається як стратегія медіадискурсу, що передбачає залучення вже відомих реципієнтові знакових систем — кодів, символів, культурних алюзій або цитат — з метою формування додаткових смислових рівнів і налагодження комунікативного зв'язку з аудиторією. Такий механізм посилює вплив повідомлення, активізує фонові знання читача/глядача та забезпечує впізнаваність і конотативне збагачення тексту. Інтертекстуальні зв'язки, що можуть бути як прямими, так і імпліцитними, функціонують у межах єдиного семіотичного простору й сприяють глибшому розумінню медіаповідомлення в конкретному соціокультурному контексті (Бойко, 2024).

Інтертекстуальність у медіадискурсі виконує низку ключових функцій, що забезпечують його комунікативну ефективність, ідеологічну спрямованість та креативний потенціал. Однією з провідних функцій є емоційний вплив, який реалізується через використання знайомих алюзій, цитат або культурних символів (Levko, 2022).

Аргументативність, яка проявляється в апеляції до авторитетних джерел, загальновідомих культурних або політичних постатей, історичних подій, посилює переконливість медіаповідомлення, легітимізує позицію наратора і формує довіру до інформаційного джерела (Rasheed, 2025).

Ідеологічна маніпуляція як функція інтертекстуальності спрямована на закріплення певних ідеологічних смислів через відтворення наративів, для формування суспільної поляризації та впливу на колективну ідентичність аудиторії (Porter, 1986).

Крім того, інтертекстуальність сприяє креативності та новаторству медіатекстів. Поєднання цитат, стилістичних прийомів та жанрових форм стимулює виникнення мовних інновацій, створення неологізмів та гібридних форматів подачі інформації (Levko, 2022).

Висновки. Медіадискурс постає як складне багаторівневе комунікативне утворення, у якому взаємодіють різноманітні знакові системи — вербальні, візуальні, аудіальні, паралінгвістичні та цифрові. Його ефективність базується на мультимодальній природі, що дозволяє поєднувати різні семіотичні режими для створення багатогранних смислів із соціальним та культурним навантаженням. Теоретичне підґрунтя дослідження базується на класичних і сучасних семіотичних підходах. Методологія дослідження є міждисциплінарною, особлива увага приділяється соціосеміотичному підходу, який розглядає медіадискурс як процес символічного моделювання соціальних реалій, ідеологій та культурних кодів, що формують колективну ідентичність. Інтертекстуальність у цьому контексті виступає як важливий механізм, що через залучення культурних алюзій, цитат і символів посилює емоційний, аргументативний, ідеологічний та креативний потенціал медіатекстів. Таким чином, семіотична організація медіадискурсу виступає ключовим фактором не лише передачі інформації, але й конструювання наративів, смислів, ідеологічних установок та емоційних реакцій, що забезпечує його соціальну релевантність і комунікативну ефективність у сучасному інформаційному просторі.

Список літератури

- Бойко О. Рекламний дискурс як моделювально-семіотична діяльність // *Studia Philologica*. 2024. № 1 (22). С. 11–20. DOI: 10.28925/2412–2491.2024.221.
- Левко О., Крамар Н. Інтертекстуальність як джерело емоціоналізації дискурсу та мовних інновацій // *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2022. № 44. С. 68–85.
- Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінол. енцикл. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
- Halliday M. A. K., Hasan R. *Language, Context and Text: Aspects of Language in a Social-Semiotic Perspective*. Geelong: Deakin University, 1985.
- Halliday M. A. K., Matthiessen C. M. I. M. *Halliday's Introduction to Functional Grammar*. Abingdon; New York: Routledge, 2014.
- Kress G., van Leeuwen T. *Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication*. London: Arnold, 2001.

- Peirce C. S. *The Essential Peirce. Selected Philosophical Writings (1893–1913)*. Vol. 2 / ed. by Peirce Edition Project. Bloomington: Indiana University Press, 1998. P. 300–324.
- Porter J. Intertextuality and the Discourse Community // *Rhetoric Review*. 1986. Vol. 5. P. 34–47. DOI: 10.1080/07350198609359131.
- Rasheed M., Imran S., Ullah R. Intertextuality and Discursive Strategies in the 2016 U. S. First Presidential Debate: A Critical Discourse Analysis // *Journal of Arts and Linguistics Studies*. 2025. Vol. 3(1). DOI: 10.71281/jals.v3i1.272.
- Sampson C., Marshall D., Batte E., Hornsby E., Johnstone R. *Fundamentals of Communication*. LOUIS: The Louisiana Library Network, 2022. 262 p. URL: <https://louis.oercommons.org/LOUIS>.
- Tsaryk H. Media Discourse as Semiosis: the Potential of Semiotics for Defining Media Discourse // *Linguistic and Conceptual Views of the World*. 2024. DOI: 10.17721/2520–6397.2024.2.07.
- Zhang K. Analysing and Evaluating the Bilingual Adaptation of English Graded Readers in China: A Social Semiotic Multimodal Discourse Study // *Humanities and Social Sciences Communications*. 2024. Vol. 11. P. 1–11. DOI: 10.1057/s41599–024–03027-z.

References

- Бойко, О. (2024). Рекламний дискурс як моделювально-семіотична діяльність. *Studia Philologica*, 1(22), 11–20. <https://doi.org/10.28925/2412–2491.2024.221>
- Левко, О., & Крамар, Н. (2022). Інтертекстуальність як джерело емоціоналізації дискурсу та мовних інновацій. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*, 44, 68–85.
- Селіванова, О. О. (2006). *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К.
- Halliday, M. A. K., & Hasan, R. (1985). *Language, context and text: Aspects of language in a social-semiotic perspective*. Deakin University.
- Halliday, M. A. K., & Matthiessen, C. M. I. M. (2014). *Halliday's introduction to functional grammar (4th ed.)*. Routledge.
- Kress, G., & van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. Arnold.
- Peirce, C. S. (1998). *The essential Peirce: Selected philosophical writings (Vol. 2, 1893–1913, pp. 300–324)*. Indiana University Press.
- Porter, J. (1986). Intertextuality and the discourse community. *Rhetoric Review*, 5, 34–47. <https://doi.org/10.1080/07350198609359131>
- Rasheed, M., Imran, S., & Ullah, R. (2025). Intertextuality and discursive strategies in the 2016 U. S. first presidential debate: A critical discourse analysis. *Journal of Arts and Linguistics Studies*, 3(1). <https://doi.org/10.71281/jals.v3i1.272>
- Sampson, C., Marshall, D., Batte, E., Hornsby, E., & Johnstone, R. (2022). *Fundamentals of communication (262 pp.)*. The Louisiana Library Network. <https://louis.oercommons.org/LOUIS>

Tsaryk, H. (2024). Media discourse as semiosis: The potential of semiotics for defining media discourse. *Linguistic and Conceptual Views of the World*. <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2024.2.07>

Zhang, K. (2024). Analysing and evaluating the bilingual adaptation of English graded readers in China: A social semiotic multimodal discourse study. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11, 1-11. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-03027-z>

Стаття надійшла до редакції 07.05.2025 року

**АВТОРСЬКА ПРИСУТНІСТЬ У П'ЄСІ Т. СТОППАРДА
«РОЗЕНКРАНЦ І ГІЛЬДЕНСТЕРН МЕРТВІ»**

Манза Д. О.

аспірант

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

У статті досліджено стратегії взаємодії автора, тексту, читача на прикладі «Гамлета» В. Шекспіра та «Розенкранц і Гільденстерн мертві» Т. Стоппарда, виявлено способи трансформації шекспірівського тексту, який є першоосною для стоппардівського. Проаналізовано текстові трансформації та ігрові конструкції, які залучає Стоппард у свій текст п'єси, що допомагає включити читача у драматичну дію твору. Досліджено умови комунікації автора з читачем/глядачем на текстовому рівні, розглянуто способи організації подій, побудови дії, створення композиційної єдності та встановимо, що дає читачеві можливість проявити свободу та обрати варіант інтерпретації п'єси.

Децентралізація лінії Гамлета, виведення другорядних персонажів на перший план підіймає перед читачем тему трагедії «маленької людини», а не великої непересічної особистості, яка є суголосою аудиторії ХХ століття, бо людина цього часу відчуває свою приреченість і безпорадність у світі, який сприймає як ворожий. Дана персонажна та тематична трансформація у тексті є проявом авторської позиції.

Стоппард послуговується у тексті метафорою театру як людського життя, сценарій якого визначений наперед фатумом, тому вибір є ілюзією, індивідуальні дії позбавлені сенсу. Автор трансформує рольову поведінку персонажів, надає їм нового значення, досліджує межі авторського контролю, свободи персонажів та змісту театрального мистецтва. Авторські міркування про суть театру, гри — це ілюстрація діалогу між традиційним театром та сучасними інтерпретаціями. Тема театру як дзеркала життя вводиться автором на підтекстовому рівні, гра є не просто театальною складовою, а трактується як життя. Іронія дозволяє Стоппарду уникнути пафосу та нудьги, його герої шукають відповіді на онтологічні питання, які приховані за маскою Гри. Через трансформовані сталі композиційні елементи, символіку гри, маски розкривається авторський підхід до сучасного прочитання шекспірівського тексту, акцентуація філософських мотивів та їх пристосування до сучасних онтологічних підходів робить п'єсу Стоппарда актуальною.

Ключові слова: драматургія, текст-трансформ, автор, персонаж, В. Шекспір, Т. Стоппард.

THE AUTHOR'S PRESENCE IN T. STOPPARD'S PLAY "ROSENCRANTZ AND GUILDENSTERN ARE DEAD"

Manza D. O.

Postgraduate Student

Odesa I. I. Mechnikov National University

The article examines the strategies of interaction between author, text, and reader on the example of "Hamlet" by W. Shakespeare and "Rosencrantz and Guildenstern are Dead" by T. Stoppard, the ways of transformation of Shakespeare's text, which is the primary basis for Stoppard's text, are revealed. The textual transformations and game constructions that Stoppard uses in his text of the play are analyzed, which helps to involve the reader in the dramatic action of the work. The conditions of the author's communication with the reader/viewer at the textual level are studied, the ways of organizing actions, building action, creating compositional unity are considered, and it is established that this gives the reader the opportunity to show freedom and choose the option of interpreting the play.

The decentralization of Hamlet's line, bringing secondary characters to the forefront, raises the theme of the tragedy of the "little man" rather than a great outstanding personality, which resonates with the twentieth-century audience, because a person of this time feels doomed and helpless in a world that he perceives as hostile. This character and thematic transformation in the text is a manifestation of the author's position.

In the text, Stoppard uses the metaphor of theater as a human life whose scenario is predetermined by fate, so choice is an illusion, and individual actions are meaningless. The author transforms the role behavior of the characters, gives them a new meaning, explores the limits of authorial control, character freedom, and the content of theater art. The author's reflections on the essence of theater and play illustrate the dialog between traditional theater and contemporary interpretations. The theme of theater as a mirror of life is introduced by the author at the subtextual level; the game is not just a theatrical component, but is interpreted as life. Irony allows Stoppard to avoid pathos and boredom, his characters are looking for answers to ontological questions that are hidden behind the mask of the Game. The author's approach to the modern reading of Shakespeare's text is revealed through the trained and stable compositional elements, the symbolism of the game, and the mask; the emphasis on philosophical motifs and their adaptation to modern ontological approaches makes Stoppard's play relevant.

Key words: drama, text-transform, author, character, W. Shakespeare, T. Stoppard.

Вступ. Способи та види авторської присутності у драматургічному тексті були предметом дослідження Є. Васильєва, І. Колегаєвої, Л. Синявської, О. Сінченка, О. Бондарєвої, Н. Малютіної, які займалися безпосередньо драматургією. Так, Л. Синявська зазначає, що авторська думка може виражатися на сюжетно-композиційному

рівні та словесному. Автор передає свою позицію через розподіл та співвідношення частин, персонажів, через мовлення дійових осіб. Позиція авторська виявляється ще й у додаткових засобах: списку дійових осіб, ремарках, вказівках для акторів та сценаристів, репліках в сторону, промовистих прізвищах, ефектних сценах «під завісу», внутрішніх монологів-самохарактеристиках, характеристиках, які дані іншими персонажами. Натомість Н. Малютіна твердить, що жанрова модель тексту визначає структуру драматургічного тексту та авторську позицію. Враховуючи думки вищезазначених дослідників зазначимо, що структура драматургічного тексту дає право визначати подію як рушійну силу драми, відповідно говоримо про подію сюжетну та подію наратології, за такого підходу наше дослідження є **актуальним**. Сюжетна подія розгортається у часі, про який розповідається у творі, тобто важливим є буття події, реальність, Подія наратології — це подія оповіді, тобто це світ автора та читача. Отже, п'єса будується на подіях, в яких діють персонажі, переходячи певну межу психологічну чи просторово-часову, яка окреслена всередині художнього світу авторською позицією та присутністю. З іншого боку береться до уваги погляд читача і вагомість для нього, а не персонажа, певних меж як і всередині твору, так і між твором і дійсністю читача.

Стратегії взаємодії автора, тексту, читача розглянемо на прикладі «Гамлета» В. Шекспіра та «Розенкранц і Гільденстерн мертві» Т. Стоппарда, де шекспірівський текст є першоосною для другого, трансформації та ігрові конструкції, якого допомагають включити читача у драматичну дію твору, що є цікавим предметом дослідження. При аналізі умов комунікації ми розглянемо способи організації дії, побудови подій, створення композиційної єдності та встановимо, що дає читачеві можливість проявити свободу та обрати варіант інтерпретації. Для цього залучаємо типологічний, текстовий та порівняльний **методи дослідження**.

Результати та обговорення. Важливим чинником формування читачької інтерпретації є жанр п'єси Т. Стоппарда. Стосовно жанру п'єси Т. Стоппарда треба зазначити, що він за своїм характером сюжетотворчий та визначається сучасними дослідниками неоднозначно: як текст-трансформ чи драма-сейдквел. «Сучасна драматургія запозичує цю жанрову стратегію у кіномистецтва. Проте оскільки про комерційний успіх тут не йдеться, доцільніше аналогічний жанр ви-

значати не як спін-оф («роз-крутка»), а лише як сайдквел, що маркує сюжетне «відбрунькування» від тексту-оригіналу», — зазначає Є. Васильєв. [Васильєв, 2016].

Натомість дослідниця І. Колегаєва називає такі тексти текста-ми- трансформами вважаємо наступні комунікативні утворення (в першу чергу писемні тексти, але не тільки), «які виявляють власну ідентичність із першоджерелом-еталоном (зберігаючи заголовок та прізвище автора), однак у реальності є повідомленнями з іншим адресантом, іншою структурою, навіть з іншим кодом» [Колегаєва, 2000: 547]. Тобто текст може утворювати різні індивідуальні парадигми, які виникають шляхом трансформацій. Відбуваються трансформації на рівні структури, жанру, типу тексту, образної системи, соціально-етичного сприйняття тексту й образу автора. Єдність всіх елементів — «еталона і всіх його трансформів створює комунікативну парадигму твору» (Колегаєва, 2000: 547). До трансформів художнього твору належать не тільки його адаптовані версії для дітей або малопідготовлених іншомовних читачів, дайджест-версії твору або, навпаки, версії, де є передмова, післямова або неавторські коментарі для культурологічно необізнаного читача (наприклад, перевидання твору ХІХ ст. із коментарями, адресованими читачам ХХІ-го), але й «іншочодові» та «міжчодові» [Колегаєва, 2000: 548–459] трансформації. Маємо на увазі переклади на інші мови або адаптацію художнього твору для інших семіотичних систем, як, наприклад, — екранізація чи театральна постановка. Враховуючи запропоновану термінологічну різноваріантність констатуємо, що термін тексти- трансформи є ширшим і включає в себе й драми-сайдквели.

Саме відомі класичні тексти найбільше підходять для такої трансформації. Серед них базовим інтертекстуальним твором є «Гамлет» В. Шекспіра. Драматурги різних національних традицій цей текст не просто римейкують, а створюють п'єси, в яких головним героєм (героями) стають другорядні персонажі шекспірівської трагедії. У п'єсі англійця Тома Стоппарда «Розенкранц і Гільденстерн мертві» (1967) головними дійовими особами виступають Розенкранц і Гільденстерн, другорядні персонажі в «Гамлеті». У драмі болгарського драматурга Недялко Йорданова «Вбивство Гонзаго» (1988) головними героями стають безіменні актори, що прибули в Ельсінор і поставили «Мишоловку». А у п'єсах поляка Януша Гловацького «Фортинбрас спився» (1990) та американця Лі Блессінга «Фортинбрас» (1991) про-

тагоністом стає норвезький принц Фортинбрас, що з'являвся тільки наприкінці Шекспірової трагедії.

«Розенкранц і Гільденстерн мертві» Т. Стоппарда є, безперечно, найвідомішим і в той же час найбільш дослідженим шекспірівським текстом- трансформом другої половини ХХ ст. У нашому літературознавстві існує два переклади цієї п'єси українською: це переклад М. Стріхи 2003 року, який вийшов у журналі «Всесвіт», та Івана Кричфалушія, який зроблено в 2015 році.

Драматургія Т. Стоппарда вивчена ще недостатньо ґрунтовно, адже першою й останньою на сьогодні значною працею є дисертаційна розвідка Людмили Мармазової [Мармазова, 2007: 210]. Дослідження видів трансформації шекспірівського тексту у драмі Т. Стоппарда й є **метою та завданням нашого дослідження**.

Перше, на що слід звернути увагу у Стоппарда, так це децентралізація лінії Гамлета, він стає другорядним персонажем, тоді як периферійні персонажі стають головними дійовими особами. Таким чином читач бачить трагедію «маленької людини», а не великої непересічної особистості, а ця тема ближча для читача/глядача ХХ століття, бо людина цього часу відчуває свою приреченість і безпорадність у світі, який сприймає як ворожий. Отже, маємо персонажну трансформацію у тексті Стоппарда, що, безперечно, є проявом авторської позиції. Тут доречно пригадати слова Ю. Лотмана, який виділяв два способи взаємодії автора та читача: перший, коли код автора та читача співпадають, другий — коли реципієнт ніби нав'язує тексту своє художнє мовлення, руйнуючи структуру авторської оповіді, тобто може змінюватись кількість структурних елементів, виникають інші семіотичні системи текстового та позатекстового рівня. Т. Стоппард, на наш погляд, дає читачеві можливість вільної взаємодії з текстом, він не дуже переймається правильним дешифруванням авторського коду первісного тексту. Роблячи другорядних персонажів протагоністами, Стоппард вдається до ризоматичної організації тексту, адже на плечі Роза і Гіла перекладено весь тягар екзистенціальних переживань, усвідомлення абсурдності власного існування. У Шекспіра Розенкранц і Гільденстерн — мовчазна зброя в руках короля-злочинця, тоді як у Стоппарда вони хоч і позбавлені можливості впливати на розвиток подій, проте виявляють здатність рефлексувати. Вони ніби передчувають трагічну розв'язку, тому їхні розмови торкаються питання життя і смерті, самотності людини, всевладдя абсурду і фатуму.

Відповідно і реципієнт розподіляє увагу так, як вважає за необхідне, виділяючи для себе суттєве, а не нав'язане автором. Якщо пригадати, що в теорії драми виділяють зовнішню та внутрішню дію, де зовнішня дія відбувається на рівні фабули, то внутрішня проходить між текстом та фабулою. Зовнішня дія відбувається на рівні, поверхні фабули, тоді як внутрішня проходить під текстом та фабулою. У Стоппарда Роз та Гіл ведуть нібито пусті незначні діалоги, але підтекст, глибину цих діалогів має віднайти реципієнт, що й є джерелом драматизму у п'єсах такого типу. Тобто констатуємо, що п'єсу Т. Стоппарда можемо поділити на текст та підтекст, події відбуваються переважно у підтексті, що зближує на композиційному рівні даний текст з текстами абсурдистського театру. Головні, переломні моменти повинен виділити читач, керуючись своїми асоціаціями та знаннями, тому «спад» чи «наростання» дії будуть залежати цілковито від читацької уяви.

Авторська присутність проявляється у акцентуванні уваги на Роз та Гілі, замість традиційних зображень героїв, таких як шляхетний Гамлет чи божевільна Офелія, він експропріює «вільний простір», залишений Шекспіром, та показує Гамлета як макіавеллістичного антигероя, що керує долями інших, змінюючи традиційне сприйняття принца. Така інтерпретація відкриває нові перспективи на вже знайомий текст, змушуючи переосмислити відомих персонажів саме завдяки авторській тенденційності та позиції.

У Стоппарда Роз і Гілі зображені як жертви, обмежені своїм статусом, вони не мають морального вибору, тоді як Гамлет показаний маніпулятором, який використовує їх у своїй боротьбі проти Клавдія. Переосмисливши шекспірівського «Гамлета», Стоппард дає цим персонажам нове життя, в якому вони сприймаються не як злочинці, а як жертви в незвичайній, тривожній, але водночас комічній історії [Галич, 2001: с. 336]. Всі зазначені трансформації образного рівня у Т. Стоппарда дозволяють читачам переосмислити традиційний текст Шекспірового «Гамлета» і розширити своє розуміння твору, а автору дають можливість самопрезентації.

Стоппард надав Розу та Гілу голоси, індивідуальність, тоді як у світі Шекспіра вони були невизначеними та другорядними персонажами. Ця драма також виявляє гуманістичні ідеї, показуючи, як влада та випадкові обставини можуть переважати над людськими принципами та мораллю, що стає символом втрати гуманістичних цінностей у сучасному світі [Тимченко, 2010: с. 117]. Це сучасне розуміння світу та ролі

Гамлета в ньому також є авторським зверненням до читача, спробою залучити його до дискусії. Стоппард новаторськи поєднує, здавалось би, непоеднане: класичну та некласичну (нову) драму, елементи театру абсурду та постмодернізму в межах одного тексту. Події в п'єсі відбуваються переважно на рівні підтексту, наголосимо, що подіями вважаємо перемену в ситуаціях, у людях, у стосунках, які породжують нові протиріччя та зміни, що вирішуються з часом. Подією можна вважати гру в орлянку, яка впливає на емоції персонажів, хоча це й локальна подія, однак внутрішній світ героїв важливіший від зовнішньої дії. Тому емоційні стани, які реалізуються на підтекстовому рівні, є теж важливими подіями драми. Лейтмотивом п'єси є відносини людини з вічністю — дві нерівні величини. Як людина веде себе перед обличчям смерті? Це питання онтологічне, воно керує нашими думками і поведінкою, однак воно теж прочитується через підтекст та потребує особистісного розуміння кожного читача/глядача- в цьому й вбачає своє завдання Стоппард як драматург. Для деяких життя — це чітка лінія від народження до смерті, для інших — інтуїтивний пошук відповідей на вічні питання. Відповідно Роз і Гілі відчувають себе загубленими у цьому світі, без чітких орієнтирів, у п'єсі це втілено в безкінечному блуканні по сцені, що відображає коловорот життя. «*Autumnal-nothing to do with leaves. It is to do with a certain brownness at the edges of the day... Brown is creeping up on us, take my word for it... Russets and tangerine shades of old gold flushing the very outside edge of the senses... deep shining ochres, burnt umber and parchments of baked earth-reflecting on itself and through itself, filtering the light.*» [Stoppard, 1966: 47]. Ця картина — ескіз душі. Декорацій немає, бо оточення не має значення. Усі декорації знаходяться всередині людини, подібно до фатуму, що як домоклів меч навис над героями. Роздумуючи про смерть, Гільденстерн каже: «*Death followed by eternity... the worst of both worlds. It is a terrible thought*» [Stoppard, 1966: 35]. Стоппард з великою точністю виразив у цих декількох словах всі страхи людства, думки, які не дають спокою протягом життя. Ні Розенкранц, ні Гільденстерн не можуть уявити себе мертвими, хоча вони приречені на загибель, однак характер стосунків з вічністю та смертю у них особливий, вони не ігнорують, не відкидають будь-які роздуми на цю тему, а, навпаки, заглиблюються в них. Стоппард інтерактивно працює з шекспірівським «Гамлетом» за допомогою цитат та сцен, він по-своєму інтерпретує персонажів Шекспіра, подаючи їх у п'єсі у новому світлі. Він інтегрує найвідоміші уривки з монологу Гамлета про

смертність та сумніви самогубців у контекст основної дії п'єси, чим зближує Гамлета з Розенкранцом і Гільденстерном. Однак поведінка Розенкранца і Гільденстерна контрастує з емоційним станом Гамлета, про який вони не знають, що створює драматичну іронію, яка не лише демонструє контраст та «сполучення несумісного», але й відображає реальні почуття і складні характери, дозволяючи глядачам ставати співучасниками подій п'єси саме через твір Шекспіра.

Можемо констатувати, що стоппардівський текст трансформовано на композиційному рівні, адже традиційні композиційні елементи читач/глядач може самостійно для себе виділити в тексті, відповідно, де буде підйом чи спад дії – кожен вирішує сам, а автор відтворює розірваність, розрізненість світу, сумніви героїв, їхні думки про життя і смерть, покликання і призначення людини, вказує на відсутність космогонії та порядку у внутрішньому світі персонажів.

У п'єсі Тома Стоппарда «Розенкранц і Гільденстерн мертві», трансформація на персонажному рівні відбувається через їхню присутність та відсутність, що розкриває їхню роль в літературному світі як складову більш вагому – театрального абсурду. Персонажі Стоппардової драми намагаються визначити свої ролі у великій «п'єсі» життя: «*Heads. (He looks up at GUIL — embarrassed laugh.) Getting a bit of a bore, isn't it?*» [Stoppard, 1966: 2]. Отже, підкреслюючи монотонність і передбачуваність їхньої ролі в більшому сюжеті, вказуючи на обмеження, накладені їхнім перебуванням відповідно до написаного сценарію Шекспіра, Стоппард, через монологи та діалоги цих персонажів розкриває глибокі філософські і культурні питання, активуючи в такий спосіб тему театральності, гри в літературі. Через Гіля та Роз Стоппард вводить у текст метафору театру як життя, існування, через екзистенційні роздуми про місце людини у світі, невпинний пошук сенсу життя.

Ці персонажі, які в кінцевому підсумку «зникають» зі сцени, виражають іронію та абсурдність своєї присутності, що відображає основну ідею п'єси про розуміння життя як театральності існування. Їхнє «зникнення» підкреслює іронічно відсутність сенсу в їхній долі і ставить під сумнів значення індивідуальних дій у передбачуваному сюжеті: «*No questions? Not even a pause?*» [Stoppard, 1966: 2]. Ця іронічно-абсурдистська фраза Гільденстерна відображає сутнісність їхнього існування у світі, де їх долі вже наперед визначені. Сценарій їхнього життя визначений наперед фатумом, тому вибір є ілюзією,

індивідуальні дії позбавлені сенсу, що ставить під сумнів важливість власних рішень: «*We have been spinning coins together since — (He releases him almost as violently.) This is not the first time we spun coins.*» [Stoppard, 1966: 3]. Отже, вони усвідомлюють, що їхнє виконання зазначених ролей є вічним, незмінним, їхня доля, спосіб життя не зміниться. Стоппард не тільки трансформує рольову поведінку персонажів, але й надає їм нового значення, досліджуючи межі авторського контролю, свободи персонажів та змісту театрального мистецтва. Для автора важливою є думка про суть театру, гри- це й є, на наш погляд, основною ідеєю п'єси як діалогу між традиційним театром та сучасними інтерпретаціями, роблячи її важливим внеском у розвиток сучасної драматургії. Отже, на підтекстовому рівні автором вводиться тема театру як дзеркала життя, де гра є не просто театальною складовою, а трактується як життя. Іронія дозволяє Стоппарду уникнути пафосу та нудьги, його герої відчайдушно шукають відповіді на важкі питання, які приховані за маскою Гри.

Однак театр Стоппарда передбачає інтелектуальну гру, а не просто обмін вишуканими, витонченими фразами. На наш погляд, для розвитку та розгортання цієї метафори театру як життя і вводить автор театральну трупу та Актора. Пригадаймо, що у п'єсі Шекспіра теж задіяна театральна трупа, але її функція інша: викрити злочин Клавдія. Отже, маємо трансформацію персонажного та змістового плану, бо Стоппард розгортає цілу дискусію про сенс життя, де театр і є метафорою життя, про значення театру для сучасного життя. У п'єсі актор пригнічено говорить про невибагливість своєї трупи: «*There we are — demented children mincing about in clothes that no one ever wore, speaking as no man ever spoke, swearing love in wigs and rhymed couplets, killing each other with wooden swords, hollow protestations of faith hurled after empty promises of vengeance — and every gesture, every pose, vanishing into the thin unpopulated air. We ransomed our dignity to the clouds, and the uncomprehending birds listened*» [Stoppard, 1966: 30]. Маємо міркування про сучасний театр, його репертуар та призначення, коли старий традиційний театр втрачає свою аудиторію і відступає в минуле, тому акторам потрібно пристосуватися до реалій сучасного світу. У п'єсі Стоппард висуває особливі вимоги як до театру, так і до себе, виконання яких є обов'язковим для будь-якого сучасного митця. Ці вимоги стосуються образної мови театрального мистецтва. Поруючи класичні канони, Стоппард використовує просторічні вислови, вуль-

гаризми, що дивовижно органічно вплітаються в потік філософських висловлювань, цитат, алюзій, достойних бути гаслами покоління постмодерну. Так, Розенкранц, із запалом граючи в орлянку, проголошує одночасно монолог про теорію гри, розпочинаючи його словами: «*A scientific approach to the examination of phenomena is a defence against the pure emotion of fear*» [Stoppard, 1966: 30].

Одна фраза з цього діалогу відображає дух сучасної автору епохи, де людство наукові досягнення вважає захистом, основою гідного життя. Цю думку Стоппард розвиває та ілюструє надзвичайною кількістю цитат та відомих висловлювань, занурюючи в такий спосіб читача в театральну та інтелектуальну гру. Іронія дозволяє Стоппарду уникнути дидактизму та однотонності, екзистенційної приреченості на самотність, допомагає знайти відповідь на онтологічні питання буття, які теж приховано за маскою Гри. Ця гра стирає відчуття самотності, непотрібності у Роз та Гіля, на відміну від беккетівських Владіміра та Естрагона, вона не залишає персонажів наодинці з собою. У Стоппарда театральна гра стає символом суспільства, життя, де кожен з нас вимушений грати певну роль, захищаючи свій внутрішній світ. «*Dance Macabre*» відволікає, і вабить, але сутності не приховує. Стоппард подає життя як маскарад, який став нашим повсякденням, без якого вижити вже неможливо. Маска є одночасно засіб захисту і нападу, бо відкривати свій внутрішній світ небезпечно, як і показувати свою душу — це рівнозначно самогубству. Отже, через композиційний прийом «театр у театрі» та переосмислення традиційних театральних мотивів крізь призму драми абсурду Стоппард акцентує увагу на штучності театального дійства, яке є метафорою суспільного життя, постійно нагадуючи глядачеві про його ілюзорність та театралізованість. Театралізованість та ілюзорність життя репрезентовані у Стоппарда головними персонажами, Розенкранцем і Гільденстерном, які представляють два протилежні полярні принципи — інтуїцію та розум. Поєднання цих рис у одному персонажі — то образ ідеальної людини, яка здатна зрозуміти сутність світу, але ці риси розділені, персоніфіковані цими двома персонажами, які лише ставлять питання. Насправді самі питання є правильними та закономірними для будь-якої мислячої людини. Хоча Роз і Гіль близькі друзі, вони все ж не можуть зрозуміти один одного. З філософського погляду Розенкранц стоїть на позиціях матеріалізму, тоді як Гільденстерн підтримує ідеї суб'єктивного ідеалізму. Першого турбує земне, емпіричне

не, те, чого можна торкнутися рукою. Другий каже: «*Would you believe it? (Stands back, relaxes, smiles.) Bet me the year of my birth doubled is an odd number.*» [Stoppard, 1966: 12]. Як бачимо, Стоппард, вдаючись до свого улюбленого прийому гри показує зовнішньо схожих, але насправді різних персонажів.

Прийом театр у театрі допомагає автору втілити ідею багатовимірності та різноликості життя, загадкова ідея подвійності, дзеркальності передає багатство особистості, її змінність, розмитість, невизначеність. Цих два персонажі відтворюють два світи, які відбивають, віддзеркалюють один одного, множать уяву та створюють цілу галерею картин реальності, де невизначеність є абсолютном, альфою та омегою людського існування. Ми не знаємо, що є реальним, а що — ні, хто більш реальний — глядачі, що сидять у залі, Розенкранц і Гільденстерн, які грають в орлянку, чи актори, що грають «Вбивство Гонзаго» перед Гамлетом? У п'єсі Стоппарда мотив дубляжу та дзеркал розкривається через персонажів Розенкранца і Гільденстерна, їхня паралельність з персонажами «Гамлета» розкриває глибинний сенс твору Стоппарда.

Стоппард поставив під сумнів сприйняття сутності людини як заданої цілісності, як єдиного сталого світу, для автора це скоріше світ, що складається з масок, які існують в уяві інших, залежно від обставин проявляється певна маска. У Роз та Гіла можна помітити відтінки гіркоти, насмішки, жорстокості, іронії, їхні висловлювання дуже часто парадоксальні. Це поєднання комедійного та жахливого неповторне у Стоппарда, створює відчуття безнадійного болю та відчаю. Зробивши Розенкранца і Гільденстерна протагоністами, Стоппард не залишив без уваги й Гамлета. Він з'являється рідше за своїх товаришів, всього у восьми сценах, з яких у чотирьох лише проходить без реплік, але Стоппард створив яскравий, об'ємний образ навіть у цих маленьких епізодах. Стоппардівський Гамлет втратив свою трагічність, тепер він персонаж дворової інтриги, який повністю сконцентрований на собі. Він здається буденним, звичайним, дивакуватим молодим чоловіком. Його філософія життя тепер цікава лише йому самому, і здається, ані герої п'єси, ані глядачі не здатні слідувати за його міркуваннями, які починаються і закінчуються напівсловом. Він характеризується частіше не автором, а іншими персонажами: Гільденстерном, Розенкранцом, Клавдієм. Вони намагаються зрозуміти його дії, поведінку, мотиви, але так і не доходять до певного висновку.

Гамлет представлений різнопланово, що відображає складність персонажів у світі Стоппарда, де чіткість не може існувати. Розенкранц словами «*Half of what he said meant something else, and the other half didn't mean anything at all*» [Stoppard, 1966: 26] точно відтворює невизначеність та загадковість стоппардівського Гамлета. Однак Гільденстерн тоном професійного психолога зауважив: «*Thwarted ambition — a sense of grievance, that's my diagnosis*» [Stoppard, 1966: 27]. Отже, у Стоппарда Гамлет стає другорядним персонажем, по-своєму унікальним, але це унікальність іншого плану, ніж у Шекспіра. Він лише деколи вдається до філософських роздумів, він любить плітки, амбітний та жорстокий. У двох останніх німих сценах на кораблі він підмінює лист, чим прирікає Розенкранца і Гільденстерна, які супроводжують його до Англії, на вірну смерть, а потім, під відкритою парасолькою, зручно розташувавшись в кріслі, вкрившись ковдрою, читає. Він зникає перед нападом піратів, демонстративно кашляє та плює в зал в останній сцені.

Здається, він не жалкує про свої вчинки, не намагається щось змінити в листі, не мучиться через зраду, тому можемо вважати його бездушним, неспроможним до співчуття. Цим він відрізняється від шекспірівського Гамлета, якому притаманний глибокий психологізм, співчуття, фаталізм та глибоке розуміння людської природи. Але пам'ятаємо про роль гри та масок у п'єсі Стоппарда, тому все не так просто! Свідченням чого є репліка Розенкранца: «*A compulsion towards philosophical introspection is his chief characteristic, if I may put it like that. It does not mean he is mad. It does mean he isn't. Very often, it does not mean anything at all. Which may or may not be a kind of madness.*» [Stoppard, 1966: 60]. Отже, автор не спрощує образ Гамлета, а робить його більш приземленим та реалістичним, земним і звичайним.

Висновки. Таким чином, через персонажний рівень п'єси Т. Стоппард реалізує власну авторську присутність, враховуючи дух часу, концепція персонажів у творі «Розенкранц і Гільденстерн мертві» формується під впливом філософських систем, таких як екзистенціалізм, постструктуралізм і постмодернізм. Зовнішній світ подається через знайомий текст шекспірівської трагедії, проте центральна лінія Гамлета відступає на другий план, а Розенкранц і Гільденстерн стають головними персонажами. Намір героїв зрозуміти своє призначення, покликання призводить до марності, оскільки їх призначення у світі задалегідь визначено — це смерть. Життя персо-

нажив представлене як нескінченне очікування смерті, а їх власна смерть здається абсурдною, а враховуючи авторську стоппардівську метафору життя як театру неможливою, через постійні постановки «Гамлета» та трансформацію образів іншими драматургами. Тому тема смерті переплітається з темою безсмерття, покарання з винагородою, зрада з вірністю, емоції з розумом – це складне поєднання уможливорюється в стоппардівському тексті через дубляж та дзеркальність персонажів.

Таким чином, тип героя, подієвість, спосіб комунікації з читачем/глядачем у п'єсі Стоппарда «Розенкранц і Гільденстерн мертві» є способом виявлення авторської позиції та основою трансформації шекспірівського тексту. Взаємодія різних філософських систем у творі (це абсурдизм, постструктуралізм, постмодернізм) створює складне концептуальне ціле, що відображає авторську картину світу та концепцію героя в п'єсі.

Через певні сталі композиційні елементи, однак трансформовану символіку гри, маски розкривається авторський підхід до сутності, смислового потенціалу героїв, які з другорядних стали протагоністами. Децентралізація лінії Гамлета, робить периферійних персонажів головними дійовими особами. Таким чином, читач бачить трагедію «маленької людини», а не великої непересічної особистості, що ближче читачу/глядачу ХХ століття, який відчуває свою безпорадність, сприймаючи цей світ як ворожий, що теж є проявом авторської тенденційності.

Подальші дослідження текстів-трансформів вбачаємо у виявленні видів та способів трансформації тексту на сюжетно-композиційному рівні.

Список літератури

Васильєв Є. Драма-сайдквел: функціонування й жанрова специфіка. Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Збірник наукових праць (філологічні науки). — № 8, 2016 р. — С. 61–65.

Галич О. А. та інші. Теорія літератури: Підручник. — К., 2001. — С. 336.

Колєгаєва І. М. Комунікативна парадигма літературного твору (культурологічний аспект) // International Scientific Conference. Linguarum VIII Unerso. — Kyiv, 2000. — Vol 3-B. — С. 547–553.

Мармазова Л. Л. Поетика постмодерністської інтелектуальної драми Т. Стоппарда : дис.... канд. філ. наук : 10.01.05 / Мармазова Людмила Леонідівна. — Дніпропетровськ, 2007. — 210 с.

Тимченко А. Структура мотиву: до питання теоретичного осмислення. Літературознавчі обрії. Праці молодих учених. Випуск 17. Київ : Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 2010. — С. 117.

Rosencrantz and Guildenstern Are Dead The Play: URL: <https://coldreads.files.wordpress.com/2016/08/rosencrantz-and-guildenstern-are-dead.pdf>

The Tragedy of Hamlet, Prince of Denmark, often shortened to Hamle. URL: <https://ridmi.com.ua/ru/product/hamlet-gamlet/>

References

Vasyliiev, Ye. (2016). Drama-saidkvel: funktsionuvannia i zhanrova spetsyfika. *Literaturnyi protses: metodolohiia, imena, tendentsii. Zbirnyk naukovykh prats (filolohichni nauky)*, (8), 61–65.

Halych, O. A., ta in. (2001). *Teoriia literatury: Pidruchnyk*. Kyiv.

Kolehaieva, I. M. (2000). Komunikatyvna paradyhma literaturnoho tvoruu (kulturolohichni aspekt). In *International Scientific Conference. Linguapax VIII Unersso* (Vol. 3-B, pp. 547–553). Kyiv.

Marmazova, L. L. (2007). *Poetyka postmodernistskoi intelektualnoi dramy T. Stoparda* (Doctoral dissertation). Dnipropetrovsk.

Tymchenko, A. (2010). Strukturа мотиву: до питання теоретичного осмислення. *Literaturoznachni obrii. Pratsi molodykh uchenykh*, (17), 117. Kyiv: Instytut literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy.

Stoppard, T. (1967). *Rosencrantz and Guildenstern are Dead* [The play]. Retrieved from <https://coldreads.files.wordpress.com/2016/08/rosencrantz-and-guildenstern-are-dead.pdf>

Shakespeare, W. (n.d.). *The tragedy of Hamlet, Prince of Denmark*. Retrieved from <https://ridmi.com.ua/ru/product/hamlet-gamlet/>

Стаття надійшла до редакції 04.04.2025 року

**НОМІНАТИВНІ РЕЧЕННЯ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ:
ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ**

(на матеріалі роману Г. Мюссо «Central Park»)

Марінашвілі М. Д.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3041-7064>

Єпіфанова А. С.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

У статті досліджується функціонування номінативних речень у французькому художньому дискурсі на матеріалі роману Гійома Мюссо «Central Park» в аспекті їхньої ролі в інтенсифікації емоційно-прагматичного навантаження тексту. Номінативні речення — комунікативно завершені, синтаксично незалежні односкладні конструкції, побудовані лише на іменникових (або субстантивованих) структурах, без дієслівного предиката. Виявлено, що в романі Г. Мюссо використано поширені і непоширені номінативні речення таких семантичних груп: буттєві (екзистенційні), власне-номінативні і оцінні номінативні речення. Вживаність номінативних речень пов'язана з гібридним характером жанру роману, його приналежністю до психологічного трилера з елементами детективу та психологічної драми. Продемонстровано, що буттєві номінативні конструкції відіграють визначальну роль у створенні візуальності, що формує загальну атмосферу роману, сприяє відтворенню динамізму подій, загальної психологічної напруги. Домінуючим засобом інтерпретації дійсності, фіксації деталей простору є зорове сприйняття, завдяки чому створюється ефект «візуальної присутності». Акцентовано на ролі номінативних речень у створенні кінематографічного ефекту, а саме фрагментарності, «змонтованості» описів місця подій. Зорові «зупинки-кадри», що репрезентовані номінативними реченнями, фіксують мить, аби посилити емоційне або психологічне напруження, створюючи ефект саспенсу. Продемонстровано, що власне-номінативні речення в романі Г. Мюссо виконують функцію кадрового маркування простору та часу. Виявлено, що оцінні номінативні речення слугують засобом вираження суб'єктивного ставлення персонажів до предметів, об'єктів, оточення, ситуації. Завдяки таким реченням передається внутрішній стан персонажів, підсилюється внутрішнє напруження, атмосфера невизначеності. Підкреслено, що номінативні речення є засобом актуалізації психологічного ландшафту персонажів, уможливаючи візуалізацію внутрішнього стану че-

рез фрагментарні, статичні образи, що сприяє драматизації сприйняття, згущенню емоційного фону, а також відтворенню стану емоційно-психологічної напруги.

Ключові слова: номінативні речення, прагматична функція, художній текст, французька мова, Гійом Мюссо

NOMINATIVE SENTENCES IN THE LITERARY TEXT: LINGUOPRAGMATIC ASPECT

(based on the novel “Central Park” by G. Musso)

Marinashvili Malvina

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

Yepifanova Anastasiya

Student of the first (bachelor) level of higher education
Odesa I. I. Mechnikov National University

The article examines the functioning of nominative sentences in French artistic discourse, based on the novel “Central Park” by Guillaume Musso, in terms of their role in intensifying the emotional and pragmatic intensity of the text. Nominative sentences are communicatively complete, syntactically independent mononuclear constructions, built only on noun (or substantivized) structures, without a verbal predicate. It is revealed that in the novel by G. Musso extended and unextended nominative sentences of the following semantic groups are used: existential nominative sentences, nominative sentences in the strict sense of word and evaluative nominative sentences. The frequent use of nominative sentences is associated with the hybrid nature of the novel’s genre and its classification as a psychological thriller with elements of detective and psychological drama. It is demonstrated that existential nominative constructions play a key role in creating visuality, which forms the general atmosphere of the novel, contributes to the reproduction of the dynamism of events and general psychological tension. Visual perception serves as the dominant means of interpreting reality and capturing spatial details, which creates an effect of “visual presence”. The role of nominative sentences in generating a cinematic effect (fragmentariness, “montage” of descriptions of the setting) is emphasized. Visual “stop-frames”, represented by nominative sentences, fix a moment to heighten emotional or psychological tension, creating the effect of suspense. It is demonstrated that the nominative sentences in the strict sense of word in the novel by G. Musso perform the function of frame marking of space and time. It is revealed that evaluative nominative sentences serve as a means of expressing the subjective attitude of characters to objects, environment and situation, convey the inner state of characters, and intensify internal tension and atmosphere of uncertainty. It is revealed that nominative sentences are a means of actualizing the psychological landscape of the characters, enabling the visualization of the inner state through fragmentary, static images, which

contributes to the dramatization of perception, the intensification of emotional atmosphere and the creation of emotional and psychological tension.

Key words: *nominative sentences, pragmatic function, French language, literary text, Guillaume Musso*

Вступ. Номінативні речення посідають особливе місце в синтаксисі французької мови, зокрема в системі односкладних речень, і є вельми вживаними в художньому дискурсі. З номінативними реченнями пов'язана низка проблем, як-от: визначення їхнього синтаксичного статусу, їхня типологія, питання їхнього відокремлення від інших однокомпонентних синтаксичних структур тощо. Окремий науковий інтерес становить функціонування номінативних речень в художньому тексті.

Номінативні речення на матеріалі різних мов і різних функціональних стилів неодноразово були об'єктом дослідження лінгвістів (О. Є. Бондаренко, О. Й. Бурковська, Л. В. Коваль, З. З. Коржак, В. Я. Мороз, А. П. Романченко, Л. М. Стовбур, І. М. Сушинська, О. В. Швець, E. Benveniste, P. de Carvalho, B. Delorme, F. Lefevvre, A. Lombard, R. Roudet, V. Soulet та ін.), проте функціонування номінативних речень у французькому художньому тексті залишається недостатньо вивченим. Отже, аналіз прагматичної функції номінативних речень в романі Гійома Мюссо «Central Park» є **актуальним**. До того ж **актуальність** дослідження зумовлена антропоцентричною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій, зокрема інтересом до засобів експресивного синтаксису, з одного боку, і особливостей ідіостилю автора художнього твору — з іншого.

Метою дослідження є аналіз прагматичного навантаження номінативних речень у романі Гійома Мюссо «Central Park».

Об'єктом розвідки є номінативні речення у художньому тексті, **предметом** — структурно-семантичні характеристики та функціонально-прагматичний потенціал номінативних речень в романі Г. Мюссо «Central Park».

Для досягнення мети дослідження використано такі загальнонаукові та лінгвістичні **методи**: метод лінгвістичного спостереження; описовий метод; контекстуально-інтерпретаційний аналіз.

Результати та обговорення. Номінативні речення («phrases nominales» — термін, введений у науковий обіг Антуаном Мейє), які у французькій лінгвістиці називають також «phrases averbales» або

«énoncés averbaux» (Lefeuvre, 2016), зараховують до односкладних (бездієслівних) речень. Вони побудовані на іменникових або субстантивованих структурах і є завершеними за змістом та інтонаційно. Номінативні конструкції є мовленнєвою реалізацією повних речень, складаються з однієї або більше словоформ і не розчленовуються на тему і рему, завжди виражаючи рему. Номінативні речення у французькій мові відрізняються від інших бездієслівних синтаксичних конструкцій, в яких головний член також виражений іменником, а саме еліптичних речень і розчленованих конструкцій (парцеляції, приєднання, сегментованих конструкцій) (Марінашвілі, Єпіфанова, 2025). На відміну від таких омонімічних конструкцій номінативне речення є самостійним, більш незалежним від контексту і не потребує наявності дієслова для повноти змісту. Інакше кажучи, номінативне речення є синтаксично неповною, але комунікативно повнозначною одиницею.

Номінативні речення є вельми вживаними в сучасній французькій художній прозі, слугуючи потужним стилістичним засобом. У цьому контексті особливий інтерес становлять твори одного з найпопулярніших сучасних французьких письменників — Гійома Мюссо, зокрема його роман «Central Park». Літературознавці відзначають самобутність стилю романів Г. Мюссо, «нафантазованих у формі кримінально-психоаналітичних саспенсів, в яких віддзеркалюються характерні для постмодернізму процеси інтермедіальності, гібридизації жанрів...» (Kalashnikova, 2024: 58).

Жанр роману «Central Park» можна визначити як психологічний трилер з елементами детективу та психологічної драми. Роман характеризується атмосферою невизначеності, напруги, яка зростає протягом всієї історії, сюжетними поворотами, загадками і несподіваною розв'язкою. Елементи психологічної драми проявляються в тому, що персонажі стикаються з травмами минулого, втратою реальності. Нарешті, одна з сюжетних ліній — це детективна історія — розслідування серійних вбивств.

Сюжет роману динамічний та багатоплановий. Капітан поліції Аліса Шефер, яка працює в карному розшуку в Парижі, одного ранку прокидається на лавці у парку, прикута наручниками до незнайомця. Незнайомець — американець Гебріел Кейн — представляється Алісі як джазовий музикант, пізніше — як агент ФБР, а наприкінці роману виявляється, що він психіатр. Напередодні ввечері вони перебували

у різних містах: Аліса — у Парижі, Гебріел — у Дубліні. Непорозуміння виникає, коли герої роману усвідомлюють, що вони у нью-йоркському Центральному парку. Далі спостерігаємо низку подій, у яких розгадка пов'язана не лише з ніби викраденням, але й з минулим Аліси, її психологічним станом і давньою справою про серійного вбивцю, який вже давно загинув. Упродовж стрімкого розслідування головні герої роману стикаються з погонями, брехнею, проблемою довіри, власними психологічними травмами. Розв'язка роману несподівана: правда виявляється набагато складнішою й особистішою, ніж можна було очікувати.

Важливим структурним елементом роману Гійома Мюссо є номінативні речення. Вони вживані в авторському оповіданні, що ведеться від третьої особи, у фрагментах спогадів головної героїні роману, репрезентованих від першої особи, і у внутрішньому мовленні. Номінативні речення займають сильну позицію: текст починається ланцюжком речень — описом природи. Численими вони є й в ключових моментах в середині роману (опис обстановки, флешбеки, психологічний стан головної героїні). Фінальна частина роману також містить низку неповних речень — бездієслівні парцельовані структури (образи можливого майбутнього). Отже, бездієслівні речення слугують рамковим обрамленням тексту роману.

Користуючись загальноприйнятою семантико-функціональною класифікацією (Швець, 2016), номінативні речення роману Г. Мюссо можна поділити на такі семантичні групи: 1) буттєві (екзистенційні) речення, що вказують на існування / наявність предмета, явища, факту тощо; 2) оцінні, які виражають емоційну оцінку щодо об'єкта; 3) власне-називні, підмет яких позначає назви міст, установ, пам'яток культури тощо.

Буттєві номінативні речення відіграють визначальну роль у створенні візуальності, що є характерною рисою стилю досліджуваного роману. Візуальність є ключовим прийомом автора, яка формує загальну атмосферу роману, сприяє відтворенню динамізму подій, загальної психологічної напруги. Завдяки цьому читач не лише читає текст, але й «бачить» його, занурюючись в простір, зображений автором, тобто створюється ефект «візуальної присутності». Завдяки коротким бездієслівним реченням у читача виникає яскраве уявлення, наприклад, місця дії в першому розділі. Візуальна деталізація простору в ініціальной сцені роману, репрезентована окремими абзацами,

що складаються лише з номінативних речень, створює кінематографічний ефект, сприймається як кадри кінофільму:

«D'abord le souffle vif et piquant du vent qui balaie un visage.

Le bruissement léger des feuillages. Le murmure distant d'un ruisseau.

Le piaillage discret des oiseaux. Les premiers rayons du soleil que l'on devine a travers le voile de paupières encore closes.

Puis le craquement des branches. L'odeur de la terre mouillée. Celle des feuilles en décomposition. Les notes boisées et puissantes du lichen gris.

Plus loin, un bourdonnement incertain, onirique, dissonant» (Musso, 2014 : 11).

В цьому фрагменті тексту номінативні речення сприймаються не як мовлення стороннього автора-оповідача, а як зорово-слухові образи, відчуття персонажа — Аліси Шефер. Вона прокинулася, але ще не розплющила очі, тому важливими є шкіряні (повів вітру, що обдуває обличчя, перші промені сонця, що вгадуються крізь заплющені повіки), слухові (шелест листя, журчання струмка, цвірінькання птахів) та запахові (запах мокрої землі і листя, лишайника) подразники, що демонструє як Аліса поступово повертається до реальності. Поряд з цим номінативні речення створюють кінематографічний ефект, а саме фрагментарність, «змонтованість» опису природи. До того ж саме завдяки синтаксису цього фрагменту у читача виникає відчуття тривоги.

Візуальність, створювана номінативними реченнями у романі «Central Park», часто функціонує поряд з іншими образами: слуховими (шуми природи, вулиці), нюховими (запах антисептиків, сирій землі тощо). Проте саме зорове сприйняття у романі є домінуючим засобом інтерпретації дійсності, фіксації деталей простору, що є притаманним трилеру.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що в романі Г. Мюссо переважають поширені номінативні речення, зокрема такі, що містять характеристику об'єкта, виражену означенням, як, наприклад, у такому фрагменті тексту:

«Un long pont couleur crème, orné d'arabesques et subtilement décoré d'urnes fleuries.

Une passerelle familière aperçue dans des centaines de films.

Bow Bridge» (Musso, 2014: 26).

Фіксація уваги, його стоп-кадр у кінокартині, на архітектурних деталях мосту, його кольорі дозволяє зрозуміти, що герої опинилися у Центральному парку Нью-Йорка.

Кінематографічність, створювану поширеними буттєвими номінативними реченнями, спостерігаємо в описах природи. Поширеним в таких реченнях є прикметники у функції означення та іменники з прийменниками у функції додатків іменника (*complément du nom*). Завдяки номінативним реченням створюється ефект монтажності, що вважається «одним із найважливіших виражальних засобів» (Мазурак, 2012: 9). Так, в наведеному нижче фрагменті у читача виникає враження руху камери, зміни планів в кадрі з першого на другий. Цей ефект підсилюється обставинами місця «au premier plan», «plus loin»:

«Au premier plan, le tourbillon de flammes vives des érables, des frênes et des bouleaux, les reflets d'or des mélèzes, le feu des tilleuls. Puis le lustre mordoré des hêtres, le sang noir des sumacs et des chênes rouges d'Amérique, le brasillagelement cramoisi des sorbiers. Plus loin, la muraille verte des sapins surplombée par la masse minérale et anguleuse de la roche» (Musso, 2014: 291).

Ця ознака ідіостилію Г. Мюссо — використання прийомів кіномистецтва — проявляється, як засвідчують літературознавчі дослідження, і в інших романах автора (Kalashnikova, 2024: 66). Зв'язок стилю своїх творів з кінематографом Г. Мюссо пояснює в одному зі своїх інтерв'ю: «Я сформований поколінням відеоманітофона, тобто вперше дивився фільми на маленькому екрані з можливістю зупинитися і повторно переглядати окремі сцени, тобто схильний до «реконструкції» кіно, щоб легше зрозуміти специфіку і особливості техніки побудови кадру. Я впевнений, що це вплинуло на моє письмо, його візуальність, гарно розбудовану структуру і формування чуття напруги, яка зростає впродовж історії» (Цит. за: (Фесенко, 2015: 221)).

Роман «Central Park» характеризується динамізмом подій і психоемоційною напругою, що досягається, зокрема, використанням номінативних речень. Динамізм сцени втечі героїв від переслідування поліцією виражається, наприклад, таким номінативними конструкціями:

«Coup de volant a gauche, a droite, changement de vitesse» (Musso, 2014: 74).

Використання номінативних речень замість стандартного оповідання двоскладними реченнями створює ефект монотонного ритму довгої подорожі:

«La route. La vitesse. Le grondement brut du moteur V8» (Musso, 2014: 231).

В цьому фрагменті тексту вжито ланцюжок непоширених і поширених номінативних речень. Як слушно зауважують Л. В. Коваль, непоширене номінативне речення «репрезентує ситуацію узагальненого існування (або уявлення про існування) певної реальії або ознаки цієї реальії за певних контекстуально заданих умов, які стають відомими реципієнтові повідомлення до чи після власне констатації», тоді як в поширеному номінативному реченні «зміст означеного, навпаки, обмежений конкретизацією уявлення виділеної ознаки, обмеженої актуальними для комунікативного призначення якостями» (Коваль, 2015: 63). Дійсно, перше речення позначає простір, друге — швидкість, третє — за рахунок поширення конкретизує характер звуку мотору.

Ефект руху кінокамери, яка фіксує пересування Аліси клінікою, куди вона потрапила вперше, створюється у такому фрагменті тексту: «Ascenseur. Nouveau comité d'accueil. Couloir. Salle d'attente» (Musso, 2014: 274)

Такий самий ефект спостерігаємо і в інших частинах тексту. Наприклад, Аліса Шефер йде на прийом до професора Клузо — директора Інституту пам'яті:

«Parking. Dédale de béton. Portes coulissantes qui s'ouvrent sur un grand patio central. Batterie d'ascenseurs. Salle d'attente» (Musso, 2014: 368) і пізніше фіксується зворотний шлях, коли героїня виходить від професора, дізнавшись, що в неї виявили початкову стадію хвороби Альцгеймера:

«Hall. Batterie d'ascenseurs qui s'ouvrent sur le patio central. Dédale de béton. Parking. Vrombissement du moteur» (Musso, 2014: 374)

Увага акцентується не на самому русі, оскільки предикатний показник пересування відсутній, а на маркерах простору, емоційно нейтральний перелік яких передає не лише факт руху Аліси клінікою, але й внутрішній стан персонажа.

Слід зазначити, що ще одним засобом створення кінематографічного ефекту в досліджуваному романі є флешбеки, те, що в кінематографі називається зворотнім кадром. Саме номінативні речення переривають оповідання, щоб репрезентувати спогади Аліси як окремі кадри з її трагічного минулого. Наведемо приклад такого фрагмента, де Аліса пригадує перебування у лікарні після замаху на її життя, в результаті якого вона втратила ненародженого сина:

«La clarté blafarde d'une chambre d'hôpital.

Un soleil d'hiver qui décline et peine a percer a travers les stores.

L'odeur écoeurante des antiseptiques et des plateaux-repas» (Musso, 2014 : 235).

Тут спогади передаються через зорове та нюхове сприймання. Номінативні речення наведені окремими абзацами, що створює ефект фрагментарності образів минулого.

Зорові «зупинки-кадри», що репрезентовані номінативними реченнями, фіксують мить, аби посилити емоційне або психологічне напруження, створюючи ефект саспенсу. Так, Аліса пригадує образ нападника — серійного вбивці — таким, яким він залишився в її пам'яті:

«Un casque noir de prédateur aux lignes tranchantes et aux arêtes vives; une visière teintée de reflets métalliques, un extracteur d'air et une mentonnière aérodynamique, comme un sourire terrifiant» (Musso, 2014 : 276).

Аліса не бачила його обличчя, проте застиглий кадр фіксує чорний шолом хижака з чіткими лініями та гострими краями; козирок з металевими відблисками, підборідна дуга, схожа на жакливу посмішку. Емоційний ефект створюється за рахунок наявності метафори, порівняння й оцінно-емоційних епітетів.

Власне-номінативні речення в романі Г. Мюссо виконують функцію кадрового маркування простору та часу. Так, у сцені втечі Аліси і Гебріела від переслідування після крадіжки мобільного телефону у туриста-школяра непоширені номінативні речення створюють ефект кінокамери, що пересувається разом з персонажами, фіксуючи назви вулиць Нью-Йорка, якими вони біжать, і водночас відбиваючи динамічність руху:

«Columbus Avenue» (Musso, 2014: 38)

«67° Rue, 66°» (Musso, 2014 : 40)

Назви певних місць виокремлені у номінативне речення для демонстрації їхньої важливості у кримінальному розслідуванні. Наприклад:

«Les Objets trouvés...» (Musso, 2014: 153)

«Бюро знахідок» було місцем, яке поєднувало трьох жертв, і де детектив Аліса Шефер отримала корисну для розслідування інформацію.

Вживання номінативних речень для позначення часу, конкретної години і місця у спогадах Аліси слугують маркером зміни планів, «пере-

микання кадрів» від теперішніх подій до минулого, тобто є засобом формалізації хронотопу:

Dix-huit heures. Paris (Musso, 2014: 367).

«Une semaine plus tôt

Mardi 8 octobre 2013» (Musso, 2014: 368)

«TriBeCa

4 h 50 du matin

Trois heures avant la première rencontre entre Alice et Gabriel» (Musso, 2014: 383)

Оцінні номінативні речення, вжиті в досліджуваному романі, слугують засобом вираження суб'єктивного ставлення персонажів до предметів, об'єктів, оточення, ситуації, наприклад:

«La bonne personne, le bon moment» (Musso, 2014: 111)

«Un véritable paradis pour mômes» (Musso, 2014: 172)

«Quel drôle de mec...» (Musso, 2014: 192)

За допомогою номінативних речень передається внутрішній стан персонажів, підсилюється внутрішнє напруження. В наведеному нижче прикладі фізичний та емоційний стан Аліси Шефер після того, як вона усвідомлює, що якимось незрозумілим чином опинилась у Нью-Йорку, прикута наручниками до незнайомого чоловіка, з пістолетом в кишені і до того ж зі слідами крові на блузці, передається такими номінативними реченнями:

«Cette forêt, le sang sur son chemisier, cette arme qui n'était pas la sienne...» (Musso, 2014: 14) — тут ефект саспенсу посилено пунктуацією — наявністю трьох крапок.

«En avalant sa salive, Alice éprouva une sensation de brûlure derrière le sternum, comme si une giclée d'acide éclaboussait son oesophage.

Le stress. La fatigue. La peur» (Musso, 2014: 32)

Номінативним реченням головна героїня описує свій психологічний стан в спогадах про перебування в лікарні, бажання померти:

«L'envie de mourir» (Musso, 2014: 235).

Номінативні речення функціонують як експресивно-нарративні маркери внутрішнього стану персонажів. Через відсутність дії, вираженої дієсловом, увага концентрується на *статичному* внутрішньому стані.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що номінативні речення в романі «Central Park» є одним з ключових синтаксичних маркерів ідіостилю Гійома Мюссо. Структурне та семантичне розмаїття номі-

нативних речень роману зумовлене гібридним характером його жанру. Поширені і непоширені буттєві, влане-номінативні й оцінні номінативні речення виконують низку функцій: експресивну (вираження емоційного стану персонажів), структурну (організація наративу), візуалізаційну (створення зорових образів) і акцентну (виділення ключових моментів тексту). Номінативні речення є синтаксичним засобом створення кінематографічності роману, що проявляється у монтажності тексту — репрезентованих такими реченнями «стоп-кадрах», перемиканні «кадрів», зміні планів в «кадрі», уповільненні або прискоренні «зйомки».

Перспективним для подальших розвідок є комплексний аналіз особливостей синтаксису роману Г. Мюссо «Central Park», зокрема еліптичних та сегментованих конструкцій з метою встановлення їхнього прагматичного потенціалу.

Список літератури

- Коваль Л. В. Семантико-синтаксична основа головного компонента односкладних речень в українській мові : монографія. Вінниця : Корзун, 2015. 320 с. URL : <https://r2.donnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9e264471-3a03-4a3c-88ef-7cd8cc36bf47/content>.
- Мазурак А. Психофізіологічні засади монтажу як засобу художнього впливу в літературі й кіно. *Слово і Час*. 2012. № 6. С. 9–18. URL : <https://il-journal.com/index.php/journal/article/view/852>.
- Марінашвілі М., Єпіфанова А. Проблема номінативних речень в сучасній французькій мові. *Матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Korsakov Conference»* (Одеса, 12 травня 2025 р.). Одеса, 2025. С. 210–212.
- Фесенко В. І. Новітня французька література. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2015. 273 с.
- Швець О. В. Типологія номінативних речень в англійській, французькій та українській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.12.17. Київ, 2016. 221 с.
- Kalashnikova O. «Quelqu'un d'autre» : Le paradigme des romans policiers de Guillaume Musso. *Alfred Nobel University Journal of Philology*. 2024. Vol. 2, issue 28. P. 58–75. DOI: <https://doi.org/10.32342/3041-217X-2024-2-28-4>.
- Lefeuve F. Les énoncés averbaux autonomes : approche syntaxique et discursive. *La phrase autonome. Théorie et manifestations* / Anscombe J.-C., B. Darbord, A. Oddo, C. Garcia de Lucas eds. Bruxelles : Peter Lang, collection Gramm-R, 2016. P. 73–87. URL : <https://shs.hal.science/halshs-03145392/document>.
- Musso G. *Central Park*. Paris : XO Editions, 2014. 445 p.

References

- Koval, L. V. (2015). Semantyko-syntaksychna osnova holovnoho komponenta odnoskladnykh rechen v ukrainskii movi : monohrafiia. Vinnytsia : Korzun. URL : <https://r2.donnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9e264471-3a03-4a3c-88ef-7cd8cc36bf47/content>.
- Mazurak, A. (2012). Psykhofiziologichni zasady montazhu yak zasobu khudozhnoho vplyvu v literaturi y kino. *Slovo i Chas*. № 6. S. 9–18. URL : <https://il-journal.com/index.php/journal/article/view/852>.
- Marinashvili, M., Yepifanova, A. (2025). Problema nominatyvnykh rechen v suchasniy frantsuzkii movi. *Materialy vseukrainskoi naukovy-praktychnoi internet-konferentsii «Korsakov Conference»* (Odesa, 12.05.2025). Odesa. S. 210–212.
- Fesenko, V. I. (2015). Novitnia frantsuzka literatura. Kyiv: Vyd. tsentr KNLU.
- Shvets, O. V. (2016). Typolohiia nominatyvnykh rechen v anhliiskii, frantsuzkii ta ukrainskii movakh : dys. ... kand. filol. nauk : 10.12.17. Kyiv.
- Kalashnikova, O. (2024). «Quelqu'un d'autre» : Le paradigme des romans policiers de Guillaume Musso. *Alfred Nobel University Journal of Philology*. Vol. 2, issue 28. P. 58–75. DOI: <https://doi.org/10.32342/3041-217X-2024-2-28-4>
- Lefeuvre, F. (2016). Les énoncés averbaux autonomes : approche syntaxique et discursive. *La phrase autonome. Théorie et manifestations* / Anscombe J.-C., B. Darbord, A. Oddo, C. Garcia de Lucas eds. Bruxelles : Peter Lang, collection Gramm-R. P. 73–87. URL : <https://shs.hal.science/halshs-03145392/document>.
- Musso, G. (2014). *Central Park*. Paris : XO Editions.

Стаття надійшла до редакції 04.05.2025 року

ПРОСОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЕВОГО АКТУ ПОХВАЛИ В АНГЛОМОВНОМУ КІНОДИСКУРСІ

Матієнко-Сільницька А. В.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5097-0302>

Савілова Л. В.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4506-1769>

Стаття присвячена просодичним характеристикам мовленнєвого акту похвали в сучасному англomовному кінодискурсі. Встановлено, що просодичне оформлення мовленнєвої одиниці слугує вирішальним фактором при трактуванні висловлювання і розкриває адресату як денотативну, а й конотативну значимість мовленнєвої дії. Похвала, спрямована на співрозмовника, зумовлена бажанням адресанта позитивно вплинути на емоційний стан співбесідника, закликати його і надалі вести себе певним чином; а похвала особі, відсутній в момент комунікації, наголошена реципієнту, який не є об'єктом похвали, слугує прихованим докором. Така прагматична гетерогенність обумовлює несхожість просодичних засобів, які вживають адресанти похвали співбесіднику та адресанти похвали третій особі. За сприйнятими акустичними ознаками фрази похвали співрозмовнику характеризуються більшою мелодійною варіативністю: активно використовуються спадний, спадно-висхідний та висхідно-спадний тони та чотири види шкал: спадна, висхідна, ковзна, скандентна шкала. Похвала третій особі характеризується використанням переважно спадного ядрового тону і менш часто висхідно-спадного тону, які комбінуються з двома типами шкал: спадної та ковзної. Фразам похвали співрозмовнику властивий переважно середній тональний рівень вимовлення і середній тональний діапазон, на відміну від фраз похвали третій особі, які вимовляються на більш високому тональному рівні та у широкому тональному діапазоні. Гучності звучання є переважно тихою при вимовлянні похвали співбесіднику і нормальною — при вимовлянні похвали третій особі. Отже, менш виразні просодичні характеристики похвали співбесіднику ознаки свідчать про щирість мовця, бажання створити позитивно-емоційне тло комунікації та спонукати співбесідника до подальшої демонстрації рис, що визвали похвалу. Яскрава просодична маркованість фраз похвали відсутній в момент комунікації людині свідчать про докладені мовцем зусилля для вираження імплікативних значень, таких як інтенції

докорити співрозмовникові або захистити третю особу від несправедливої критики з боку співрозмовника.

Ключові слова: прагматика, інтенція, мовленнєвий акт, похвала, просодія.

PROSODIC FEATURES OF PRAISE SPEECH ACT IN ENGLISH FILM DISCOURSE

Anna Matiienko-Silnytska

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

Larisa Savilova

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

The article is devoted to the prosodic characteristics of praise speech act in modern English-language film discourse. It has been established that the prosodic design of a speech unit serves as a decisive factor in the interpretation of the utterance and reveals to the addressee not only the denotative, but also the connotative significance of the speech act. Praise directed at the interlocutor is determined by the addressee's desire to positively influence the emotional state of the interlocutor, to encourage them to behave in the same way on all further occasions; while praising a person absent at the moment of communication to the recipient, who is not the object of praise, serves as a hidden reproach. Such pragmatic heterogeneity determines the dissimilarity of prosodic means used by addressees of praise to the interlocutor and addressees of praise to a third person. According to the perceived acoustic features, praising the interlocutor is characterized by greater melodic variability: falling, falling-rising and rising-falling tones and four types of scales are commonly used: falling, rising, sliding, scandent. Praise to the third person is characterized by the use of mostly falling tone and, less often, a rising-falling tone, which are combined with two types of scales: falling and sliding. Praising the interlocutor is characterized by a predominantly medium pitch and a medium voice range, unlike praising the third person, which is done at a higher pitch and in a wider voice range. The volume is mainly low when praising the interlocutor and moderate when praising the third person. Thus, less vivid prosodic characteristics of praise to the interlocutor indicate the sincerity of the speaker, the desire to create a positive emotional background of communication and to encourage the addressee to further demonstrate the features that caused the praise. The bright prosodic marking of praise towards a person absent at the moment of communication indicates the effort made by the speaker to express implicative meanings, such as the intention to reproach the interlocutor or to protect a third person from unfair criticism from the interlocutor.

Key words: pragmatics, intention, speech act, praise, prosody.

Вступ. Просодія несе велике семіотичне і психологічне навантаження: висота тону, мелодика, темп і ритм мовлення, гучність — усе використовується для формування змісту усного повідомлення.

Просодія, за визначенням О. О. Селіванової, — це «система супrasegmentних компонентів звукового ладу мови: наголосу, мелодики й тону, ритму, інтенсивності, темпу, тембру вимови, паузації, що розглядаються в аспекті їхніх фізичних і рецептивних ознак» (Селіванова, 2011: 605).

Сучасні дослідження свідчать про важливу роль просодії як інструменту впливу. М. Г. Тер-Григорьян та С. А. Домбровська (2021) аналізують роль інтонації у виділенні семантично важливих відрізків мовлення. Деде Ю. В. (2023) зосередила увагу на мелодійних особливостях мітигативних тактик в англomовному кінодискурсі. М. В. Косовець (2023) аналізує просодичні засоби реалізації комунікативних тактик опитування підозрілих в англomовному детективному кінодискурсі. Бігунова Н. О. та Савілова Л. В. (2023) фокусують свою увагу на інтонаційній організації мовленнєвих актів компліменту та лестощів в англomовному кінодискурсі. До просодичних особливостей аргументативних інтернет-джерел звертаються Н. Р. Григорьян та Н. Ю. Дьоміна (2024). Як результат, всі дослідники наголошують на важливій ролі просодії та інтонації як інструментів впливу на співбесідника, слухача чи глядача.

Проте, просодична організація мовленнєвого акту похвали залишається недостатньо вивченою. Були спроби порівняти просодичні характеристики позитивно-оцінних актів схвалення, похвали, лестощів і компліменту (Бігунова, 2017). Отже, просодичні характеристики мовленнєвого акту похвали ще не слугували об'єктом окремого комплексного дослідження, що зумовлює актуальність пропонованої розвідки, націленої на встановлення ролі просодичних засобів у маркуванні похвали в англomовному кінодискурсі.

Методи дослідження. Для вирішення цього завдання була застосована комплексна методика, в основі якої лежить низка методів, розроблених науковцями фонетичної школи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова:

- Метод теоретичного аналізу, що полягає у лінгвістичній інтерпретації даних, отриманих у результаті використання інструментальних методів;
- Метод аудиторського аналізу, що дозволяє ідентифікувати й інтерпретувати зібрані фонологічні дані;

• Метод інтонування, що полягає в графічному відображенні інтонації фрагментів вибірки (Григорян, Дьоміна, 2024; Деде, 2023 та ін.).

Матеріал аналізу складає вибірка із 72 кіноепізодів вираження похвали із 8 сучасних англомовних фільмів.

Аудиторам була запропонована низка завдань, які вони вирішували в процесі триразового прослуховування виокремлених фраз: 1) визначити тональні характеристики фраз; 2) схарактеризувати рівень вимовляння фраз за наступною шкалою: високий, середній, низький; визначити діапазон фраз за наступною шкалою: широкий, середній, вузький; схарактеризувати зміни швидкості вимовляння фраз. Потім аудиторам пропонувалося заповнити таблиці, оцінюючи вищезгадані параметри.

Результати та обговорення. Перш ніж перейти до результатів проведеного дослідження просодичної організації мовленнєвого акту похвали, слід пояснити, що під похвалою, вслід за Н. О. Бігуною, розуміємо позитивно-оцінний експресивний синкретичний мовленнєвий акт, в якому предметом оцінки є моральні й інтелектуальні риси, вміння і вчинки співрозмовника або відсутньої при розмові людини, а також зовнішність чи манери відсутньої людини (Бігунова, 2017).

Наявна в цьому визначенні диференціація об'єкта похвали не є випадковою, вона обумовлена різною прагматикою актів похвали, спрямованих на співрозмовника та тих, в яких вихваляють якусь третю особу. В першому випадку адресант похвали позитивно впливає на емоційний стан співбесідника, закликає його до дотримання певної поведінки у майбутньому; у другому випадку похвала комусь іншому може слугувати і прихованим докором. Тезою запропонованої розвідки є припущення, що така прагматика віддзеркалюється і в просодичних засобах, які обирає адресант похвали.

Отже, аудиторський аналіз просодії похвали включав, перш за все, вивчення параметру фінального ядрового тону. Тон традиційно вилучається як висотна варіативність голосу (підвищення або зниження) (Roach, 1990). Як варіативний тон розглядають не будь-які висотні модуляції голосу, а лише різкі висотно-мелодійні перепади, за допомогою яких створюється яскравий перцептивний контраст між суміжними складами. Такого роду тон зазвичай іменується в інтонології ядровим тоном (Бігунова, 2017). Тон як порушення поступовості, плавності руху голосу усередині синтагми є найсильнішим засобом виділення змістовної одиниці.

Кожен тон має свою семантику або інгерентне значення. У фонології прийнято вважати, що спадні тони в цілому виражають посилення думки (*reinforcement*), її закінчення, догматичне твердження чого-небудь (Roach, 1990; Григорян, Дьоміна, 2024). Висхідні тони, навпаки, вважаються «відкритими», і виражають не категоричність, а продовження думки, незавершеність, стриманість, примирення і так далі (Тер-Григор'ян, Домбровська, 2021).

Результати ідентифікації аудиторями термінальних ядрових тонів у фразах похвали відображені в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати ідентифікації аудиторями термінальних ядрових тонів у фразах похвали (%)

МА	Термінальний ядровий тон				
	Спадний	Висхідний	Спадно-висхідний	Висхідно-спадний	Рівний
Похвала співрозмовнику	65	10	12,5	12,5	0
Похвала третій особі	56	8	8	28	0
В середньому	60,5	9	10,2	20,2	0

Згідно з думкою аудиторів, для похвали характерним спадний ядровий тон (в середньому 60,5 %), який здатен забезпечувати серйозність, зваженість, категоричність висловлюванням, що є важливим для адресантів похвали. Більшою мірою цей тон властивий фразам похвали співрозмовнику (65 %), адже їх наміри більш «відкриті».

За даними аудиторського аналізу, висхідно-спадний і спадно-висхідний тони властивий фразам похвали співрозмовнику у рівній пропорції (по 12,5 %), а для фраз похвали третій особі більш характерним є висхідно-спадний тон (він сягає 28 % вживань), а спадно-висхідний тон наявний лише у 8 % фраз.

Поширеність висхідно-спадного ядрового тону у фразах похвали третій особі можна пояснити його властивістю забезпечувати захват, захоплення, грайливість, кокетування, а також надавати фразам відтінок переваги і поблажливого повчання. Дійсно, цей тон відомий своєю властивістю до утворення імпліцитних значень, які реципієнт має декодувати з контексту ситуації.

Спадно-висхідний тон, зафіксований у 10,2 % усіх фраз, як відомо, теж використовується тоді, коли мовець розраховує, що слухач розпізнає в повідомленні більше інформації, ніж у ньому закладено експліцитно. Адресант розраховує на досвід і знання співрозмовника. У цьому випадку позитивно-оцінний сенс висловлювання набуває додаткового емоційного забарвлення, і фраза набуває підбадьорюючого, заохочувального, інтимно-фамільярного характеру, що більш властиве фразам похвали співрозмовнику.

Ілюстрацією вживання спадно-висхідного тону може служити наступне висловлювання похвали співрозмовнику, в якому дівчина, закохана у вчителя, вкладає у похвалу захоплення та інтимність:

Molly: *Wait, where are you going?*

Mr. Weaver: *I'm taking a class.*

Molly: ***That is great, Mr. Weaver*** (Crazy Stupid Love, 2011).

Висхідний тон властивий фразам похвали у меншому ступені (в середньому 9 %), цей тон надає висловлюванням характер незавершеності, готовності продовжувати розвивати висловлену думку і продовжувати спілкування. Прикладом може служити типова фраза, що виражає похвалу співрозмовнику: *Well done*, яка в переважній більшості випадків вимовляється висхідним тоном. Рівний тон не є характерним для фраз похвали.

На наступному етапі аудиторського аналізу завданням, яке вирішували аудитори, було дослідження представленості різних видів шкал в тих синтагмах, в яких вони є, — тобто в довших, що мають більше за один наголошений склад. Отримані дані зведені в таблицю 2.

Таблиця 2

Результати ідентифікації аудиторами шкал у фразах похвали (%)

МА	Тип шкали				
	Спадна	Висхідна	Рівна	Ковзна	Скандентна
Похвала співрозмовнику	32	36	4	24	4
Похвала третій особі	50	5,5	5,5	39	0
В середньому	41	20,1	4,7	31,5	2

Як показує аудиторський аналіз, фрази двох типів демонструють різні тенденції: половина фраз похвали третій особі оформлена спадною шкалою, 39 % фраз оформлені ковзною шкалою, решта

шкал (висхідна та рівна) вживаються меншою мірою (по 5,5 %). Фрази похвали співрозмовнику демонструють більшу варіативність: 32 % оформлений спадною шкалою, трохи менше (36,05 %) — висхідною або ковзною (24,0 %), рівна шкала складає лише 4 %. Отже, ковзна шкала частіше оформлює фрази похвали, яка адресована відсутній у момент мовлення людині. Відомо, що ця шкала у поєднанні з спадним ядровим тоном широкого діапазону надає фразам додаткову емпфу, жвавість, робить усі наголошені склади рівною мірою виділеними. Ілюстрацією може служити наступна фраза похвали, яка адресована відсутнім у момент мовлення людям — сестрам передбачуваного нареченого для однієї з п'яти дочок адресанта, місіс Бенетт:

Oh, and his sisters! Oh! Such charming women! So elegant and obliging! (Pride and Prejudice, 2005).

У наведеному прикладі ковзний характер мають наголошені склади у прикметниках позитивно-оцінної семантики.

Щодо висхідної шкали, яка особливо характерна для фраз, які виражають похвалу співрозмовнику (36 %), відомо, що вона створює яскраве інтонаційне тло для спадного ядрового тону широкого діапазону. Разом вони складають яскраве контрастне утворення, що забезпечує значення здивування, захвату, захоплення, викликаних об'єктом позитивної оцінки (Бігунова, 2017). Прикладом вживання висхідної шкали і спадного ядрового тону широкого діапазону може служити наступна фраза, що виражає похвалу співрозмовнику — другу адресанта, який настільки обізнаний в царині залицянь, що може передбачити в пабі вчинки інших чоловіків:

Man, you have a gift! (Crazy Stupid Love, 2011).

Крім того, комбінація висхідної ступінчастої шкали і спадного ядрового тону широкого діапазону надає фразам значення широти, довірливості, створює інтимну атмосферу спілкування, як, наприклад, під час вираження похвали батька на адресу власної дочки:

That's why you're my favourite daughter! (He's Just Not That Into You, 2009).

Далі аудиторі досліджували такі параметри, як тональний рівень вимовляння і тональний діапазон (див. табл. 3).

Як свідчать дані таблиці 3, приблизно в половині випадків фрази характеризуються високим тональним рівнем вимовляння (46,4 %). Найбільш високий тональний рівень відрізняє фрази похвали тре-

тій особі (67,9 %). Їм також властивий найбільш широкий діапазон (68 %). Таким чином, на думку аудиторів, найбільшу виразність в плані тонального параметра демонструють фрази похвали третій особі. Це свідчить про важливість латентних інтенцій мовця. Менш часто у фразах похвали були зафіксовані середній висотний рівень (37,9 %) і середній тональний діапазон (45 %). Середній висотний рівень і середній тональний діапазон більшою мірою характерні для фраз похвали на адресу співрозмовника (55,5 і 81 % відповідно).

Таблиця 3

Результати ідентифікації аудиторомі тональних характеристик фраз похвали (у %)

МА	Рівень вимовляння фрази			Тональний діапазон фрази		
	Високий	Середній	Низький	Широкий	Середній	Вузкий
Похвала співрозмовнику	25,0	55,5	19,5	10,8	81,0	8,2
Похвала третій особі	67,9	32,1	0	68,0	32,0	0
В середньому	46,4	43,8	9,7	39,4	56,5	4,1

Низький тональний рівень, як і вузький тональний діапазон, властивий фразам похвали меншою мірою. Низький тональний рівень характерний для тих фраз похвали співрозмовнику (19,5 %), в яких застосовується висхідна шкала.

Наступним завданням аудиторського аналізу було визначення сприйманої гучності фраз похвали. Результати визначення аудиторомі міри гучності відображені в таблиці 4:

Таблиця 4

Сприймана міра гучності у фразах похвали (у %)

МА	Міра гучності		
	Голосно	Нормально	Тихо
Похвала співрозмовнику	5	37	58
Похвала третій особі	18,8	75	6,2
В середньому	11,9	56,0	32,1

Згідно з думкою аудиторів, в цілому, фрази похвали характеризуються нормальною гучністю (56 %). Пониження гучності, що забезпечує більш довірливу, інтимну тональність спілкування, часто спо-

стерігається у фразах похвали співрозмовнику (58 %) і, значно рідше, у фразах похвали третій особі (6,2 %).

Наведемо приклад пониженої гучності, що спостерігається у фразах похвали співрозмовнику. Лорд Горінг (Руперт Еверетт), розмовляючи з дружиною свого найближчого друга сера Роберта Чілтерна, Гертрудою (Кейт Бланшетт), закликає її діяти. Називаючи її самою сміливою жінкою, він нахиляється до неї ближче, говорить тихим, але наполегливим голосом і дивиться їй прямо в очі: *Ideal husband*

Dear Gertrude, you have more courage than any woman I know. Do not be afraid to use it (Ideal husband, 1999).

Далі аудиторі звернулися до параметра темпу мовлення (див. табл. 5).

Таблиця 5

Сприймана швидкість вимовляння фраз похвали (у %)

МА	Швидкість вимовляння		
	Швидко	Нормально	Повільно
Похвала співрозмовнику	45,0	55,0	0
Похвала третій особі	20,0	33,3	46,7
В середньому	3,5	44,2	23,3

Дослідження темпу вимовляння фраз похвали показує його мінливий і нестабільний характер. Нормальний темп характеризує 44,2 % досліджених фраз. Він є особливо характерним для фраз похвали співрозмовнику (55 %). Нормальний темп свідчить про щирість мовця і відсутність прихованих інтенцій.

46,7 % фраз похвали третій особі вимовлені у повільному темпі, що свідчить про докладені мовцем зусилля для вираження імплікативних значень (інтенції докорити співрозмовникові або захистити когось від несправедливої критики з боку співрозмовника). Наприклад, адресант і докоряє адресату і одночасно вступається за третю особу (свого батька), в ситуації коли хлопчик-підліток Роббі (Джон Бобо), який важко переживає розлучення матері і батька, залишається один на один з новим кавалером матері Хеген (Кевін Бейкон). Роббі заявляє йому, що мама все ще любить батька, а батько у всіх аспектах краще Хегена. Експресивно-емоційне забарвлення висловлювання похвали досягається такими просодичними засобами: Роббі

уповільнює темп, робить паузи і «чеканить» кожне слово, супроводжуючи наголоси на словах *better, you, every* кивками голови:

Robbie: So, David, I hear you broke up my parents' marriage. Here's the thing, Lindhagen.

Hagen: Hagen.

Robbie: Whatever. In the end, she winds up back with my dad. He's a better guy than you are in every category. And she still loves him. He's not gonna give up on my mom... (Crazy Stupid Love, 2011).

Прискорений темп, що повідомляє про деяку метушливість адресанта, властивий 45 % фраз похвали співрозмовнику, що увиразнює ширість мовця і його бажання поділитись своїм позитивним емоційним зарядом з приводу певної поведінки співрозмовника.

Отже, аудиторський аналіз свідчить про те, що просодичні особливості мовленнєвого акту похвали визначаються співпадінням / неспівпадінням об'єкта оцінки та адресата повідомлення.

Висновки. Таким чином, просодичне оформлення мовленнєвої одиниці слугує вирішальним фактором при трактуванні висловлювання і розкриває адресату як денотативну, а й конотативну значимість мовленнєвої дії. Похвала, спрямована на співрозмовника, має іншу іллокутивну складову, ніж похвала третій особі. В першому випадку адресант похвали прагне позитивно вплинути на емоційний стан співбесідника, закликати його і надалі вести себе певним чином; а похвала комусь іншому може слугувати і прихованим доктором. Така прагматична гетерогенність віддзеркалюється в просодичних засобах, які вживають адресанти похвали співбесіднику та третій особі.

За сприйнятими акустичними ознаками фрази **похвали співрозмовнику** характеризуються використанням переважно спадного ядрового тону (65 %). В однаковій пропорції використовується спадно-висхідний та висхідно-спадний тон (по 12,5 %). Крім того, фрази похвали співрозмовнику виявляють велику різноманітність мелодійного контуру: спадна шкала складає 32 %, висхідна — 36 %, ковзна — 24 %, скандентна шкала — 4 %. Цим фразам властивий переважно середній тональний рівень вимовляння (55,5 %) і середній тональний діапазон (81 %). У плані гучності звучання така похвала вимовляється, як правило, тихо (58 %). Темп вимовляння фраз похвали співрозмовнику нормальний (55 %) або швидкий (45 %). Наведені ознаки свідчать про ширість мовця, бажання створити позитивно-емоційне

тло комунікації та спонукати співбесідника до подальшої демонстрації рис, що визвали похвалу.

Похвала третій особі характеризується використанням переважно спадного ядрового тону (56 %) і менш часто висхідно-спадного тону (28 %). Окрім активного використання спадної шкали (50 %), у фразах похвали третій особі активно використовується ковзна шкала (39 %). Фрази похвали третій особі характеризуються вживанням високого (67,9 %) або середнього (32,1 %) тонального рівня та широкого тонального діапазону (68 %). Ці фрази характеризуються переважно нормальною гучністю (75 %). У плані гучності спостерігається уповільнення мовлення (46,7 %) або нормальний мовленнєвий темп (33,3 %). Наведені ознаки свідчать про докладені мовцем зусилля для вираження імплікативних значень (інтенції докорити співрозмовникові або захистити когось від несправедливої критики з боку співрозмовника).

Список літератури

- Бігунова Н. О. Перцептивне дослідження інтонаційних характеристик позитивно-оцінних фраз (на матеріалі англomовного кінематографічного дискурсу). *Одеський лінгвістичний вісник*. Одеса, 2017. Вип. 10(1). С. 19–22.
- Бігунова Н. О., Савілова Л. В. Інтонаційна організація мовленнєвих актів компліменту та лестощів в англomовному кінодискурсі. *Записки з романо-германської філології*. Випуск 1 (50). Одеса: Фенікс, 2023. С. 4–14. <http://rgnotes.onu.edu.ua/article/view/285546>
- Григорян Н. Р., Дьоміна Н. Ю. Інтонаційні маркери аргументативних Internet ЗМІ (на матеріалі video-подорожі). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 66. С. 71–75. <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v66/14.pdf>
- Деде Ю. В. Особливості мелодійного оформлення мітїгативних тактик в сучасному англomовному кінодискурсі. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Вип. 66, т. 1. Дрогобич, 2023. С. 112–117.
- Косовець М. В. Роль просодії в реалізації стратегії прямого опитування у мовленні сищика — персонажа кінодискурсу. *Записки з романо-германської філології*. Одеса: Фенікс, 2023. Вип. 2 (51). С. 103–115. URL: <http://rgnotes.onu.edu.ua/article/view/296824/291868>
- Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-Л, 2011. 844 с.
- Тер-Григорян М. Г., Домбровська С. А. Роль інтонації у виділенні семантично важливих відрізків мовлення (на матеріалі сучасного англomовного кінодискурсу). *Нова філологія* : збірник наукових праць. Запоріжжя: Видавничий

дім «Гельветика», 2021. No 82. С. 292–299. DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-82-47>.

Матиєнко-Silnytska A. V. Intonation peculiarities of English Judicial Discourse. *Нова філологія* : збірник наукових праць. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 80, том 2. С. 15–19. DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2020-80-2-2>

Roach P. English Phonetics and Phonology. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 212 p.

References

Bihunova N. O. (2017). Pertseptyvne doslidzhennia intonatsiinykh kharakterystyk pozytyvno-otsinnykh fraz (na materiali anhlovnoho kinematohrafichnoho dyskursu). *Odeskyi lnhvistychnyi visnyk*. Odesa, 2017. Vyp.10(1). С. 19–22.

Bihunova N. O., Savilova L. V. (2023). Intonatsiina orhanizatsiia movlennievnykh aktiv komplimentu ta lestoshchiv v anhlovnomu kinodyskursi. *Zapysky z romano-hermanskoï filolohii*. Vypusk 1 (50). Odesa: Feniks. S. 4–14. <http://rgnotes.onu.edu.ua/article/view/285546>

Hryhorian N. R., Domina N. Yu. (2024). Intonatsiini markery arhumentatyvnykh Internet ZMI (na materialii video-podorozhi). *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: «Filolohiia»*. Vypusk 66. Odesa, 71–75. <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v66/14.pdf>

Dede Yu.V. (2023). Osoblyvosti melodiinoho oformlennia mitihatyvnykh taktyk v suchasnomu anhlovnomu kinodyskursi. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Vyp. 66, t. 1. Drohobych. S. 112–117.

Kosovets M. V. (2023). Rol prosodii v realizatsii stratehii priamoho opytuvannia u movlenni syshchyka — personazha kinodyskursu. *Zapysky z romano-hermanskoï filolohii*. Odesa: Feniks. Vyp. 2 (51). S. 103–115. URL: <http://rgnotes.onu.edu.ua/article/view/296824/291868>

Selivanova O. O. (2011). Lnhvistychna entsyklopediia. Poltava: Dovkillia-L. 844 s.

Ter-Hryhorian M. H., Dombrovska S. A. (2021). Rol intonatsii u vydilenni semantychno vazhlyvykh vidrizkiv movlennia (na materialii suchasnoho anhlovnoho kinodyskursu). *Nova filolohiia*. № 82, 292–299.

Matiienko-Silnytska A. V. (2020). Intonation peculiarities of English Judicial Discourse. *Nova filolohiia: zbirnyk naukovykh prats*. Zaporizhzhia: Vydavnychiy dim «Helvetyka». Vyp. 80. Tom 2, 15–19.

Roach P. (1990). English Phonetics and Phonology. Cambridge: Cambridge University Press. 212 p.

Стаття надійшла до редакції 07.05.2025 року

МЕТАФОРА ПРОСТОРУ ТА КОНТЕЙНЕРУ В ГОТИЧНИХ РОМАНАХ

Приходченко О. О.

кандидат філологічних наук, доцент

Запорізький національний університет

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8468-2453>

Емоційна концептосфера є важливою частиною досліджень у психології, філософії, лінгвістиці та культурології. Це поняття об'єднує різноманітні аспекти емоційного досвіду, їх вираження, сприйняття та значення в різних культурах і мовах. Емоційна концептосфера — це система понять, що охоплюють різноманітні емоційні стани та переживання людини, а також мову та культурні символи, через які ці емоції виражаються та інтерпретуються в різних соціальних контекстах. Цей термін часто використовується в контексті лінгвістики, психології та культурології, і він має на меті дослідження того, як емоції формуються, як вони виражаються в мові та як вони розуміються в різних культурах. Різні види метафори було залучено для зображення емоції болю. Було виявлено метафору контейнеру, як таку, що характеризує біль і як вмістилище, і як вміст. Встановлено, що частотність зображення болю як контейнеру є набагато меншою, ніж його зображення в якості вмісту. Біль може бути метафорично представлений і як вмістилище, і як вміст. Біль у готичних романах описано в межах простору (БІЛЬ — ВПЕРЕД, БІЛЬ — НАЗАД, БІЛЬ — ВГОРУ / ЗВЕРХУ, БІЛЬ — ВНИЗ / ЗНИЗУ/ПІД, БІЛЬ — ВСЕРЕДИНИ, БІЛЬ — ІЗЗОВНІ, БІЛЬ — ВСЕРЕДИНУ. БІЛЬ — НАЗОВНІ). Простором, де перебуває ця конкретна емоція є жива істота. Потрапляючи в організм істоти, БІЛЬ поширюється, в першу чергу, на життєво важливі органи, які є найсуттєвішими для існування людини («chest», «head», «stomach»), унеможливаючи правильне функціонування організму. Можливість БОЛЮ тривалий час існувати всередині організму («in», «into») та розповсюджуватись («through») від певної точки вказує на його властивість до знаходження будь-де, утворюючи негативні емоції та відчуття, які спричиняють загальний похмурий стан істоти.

Ключові слова: емоція, концепт, концептосфера, метафора, простір, контейнер.

METAPHOR OF SPACE AND CONTAINER IN GOTHIC NOVELS

Prykhodchenko O. O.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Zaporizhzhia National University

The emotional conceptosphere represents an integral part of researches in the sphere of psychology, philosophy, linguistics and cultural studies. This concept unites various aspects of emotional experience, their expression, perception and meaning in different cultures and languages. The emotional conceptosphere is a system of concepts that covers various emotional states and experiences of a person, as well as the language and cultural symbols through which these emotions are expressed and interpreted in different social contexts. This term is often used in the context of linguistics, psychology and cultural studies, and it aims to study how emotions are formed, how they are expressed in language and how they are understood in different cultures. Various types of metaphors have been used to depict the emotion of pain. The metaphor of a container has been identified as one that characterizes pain both as a container and a content. It has been established that the frequency of describing pain as a container is much lower than its depiction as a content. Pain can be metaphorically represented both as a container and as a content. Pain in Gothic novels is described within the limits of space (PAIN — FORWARD, PAIN — BACK, PAIN — UP / TOP, PAIN — DOWN / BELOW / UNDER, PAIN — IN, PAIN — OUT, PAIN — INSIDE. PAIN — OUTSIDE). The space where this particular emotion resides is a living being. Getting into the human being's body, PAIN spreads, first of all, to the vital organs that are most essential for human's existence ("chest", "head", "stomach"), making it impossible for the organism to function properly. The ability of PAIN to exist inside the organism for a long time ("in", "into") and to spread ("through") from a certain point indicates its property to be found anywhere, creating negative emotions and feelings that cause a general gloomy state of the being.

Key words: *emotion, concept, conceptosphere, metaphor, space, container.*

Вступ. Важливе місце в концептосфері будь-якої національної мови займають емоції — соціо-культурний феномен, що виконує безліч функцій, у тому числі і когнітивну функцію (Малиненко, 2014: 186–192; Приходько, 2008). У лінгвістичних дослідженнях, які мають предметом дослідження мову емоцій, вказується на теоретичну та практичну важливість їх ґрунтовного вивчення. Традиційно вивчається переважно власне мовний механізм об'єктивації психічних переживань людини у синхронній конкретній культурі (Бондарчук, 2016: 285–290; Kovacs, 2003).

Емоційна концептосфера — це система понять, що охоплюють різноманітні емоційні стани та переживання людини, а також мову та культурні символи, через які ці емоції виражаються та інтерпретують-

ся в різних соціальних контекстах. Цей термін часто використовується в контексті лінгвістики, психології та культурології, і він має на меті дослідження того, як емоції формуються, як вони виражаються в мові та як вони розуміються в різних культурах.

Мета запропонованої статті полягає у визначенні типів концептуальних метафор, які використовуються в готичних романах для відображення емоції болю. **Завдання** розвідки передбачає розгляд мовних засобів на позначення емоції болю.

Методологія визначається метою, матеріалом, прикладним характером дослідження. Методика студіювання реалізації емоцій передбачає використання комплексного підходу, що поєднує традиційний лінгвістичний і концептуальний підходи до вивчення мовних одиниць.

Результати та обговорення. Різні види метафори було залучено для зображення емоції болю. Зокрема, було виявлено **метафору контейнеру**, як таку, що характеризує біль і як **вмістилище**, і як **вміст**. Згідно з ілюстративним матеріалом, було встановлено, що частотність зображення болю як контейнеру є набагато меншою, ніж його зображення в якості вмісту.

У наведеному нижче прикладі біль описано як **контейнер**, кризь який (*through* — “*from one end or side to another or an opposite end or side*”) (The Free Dictionary) можуть відбуватися певні дії, зокрема спроби дихати (“*to breathe*”): “*Try to breathe through the pain...*” (Wolff, 2020). З іншого боку, цей контейнер представлено таким, з якого можна вибратись, якщо докласти зусиль. Такий процес схарактеризовано за допомогою прикметника *hard* (“*requiring great effort or endurance*”) (The Free Dictionary), використаного у вищому ступені порівняння, для вказівки на складність таких дій: “*Just makes me push harder through the pain*” (Wolff, 2020). Поєднання емоції болю (*pain*) та страху (*fear*) для опису контейнеру, вказує на їх рівноправність у якості складників концептосфери БІЛЬ (“*PAIN*”): “*Through waves of pain and fear ...*” (Roberts, 2006).

Використання прийменника *into* (“*to the inside of*”) (The Free Dictionary) підкреслює опис емоції болю (*pain*), вказуючи на можливість опинитись всередині нього — “*into pain*”. Використання дієслова *to nuzzle* (“*to nestle together*”) (The Free Dictionary) вказує на той факт, що місце, яке існує всередині болю є достатнім для того, щоб вмістити, як мінімум, двох людей: “... *but he nuzzled closer into that pain so he could be with her*” (Rollins, 2013). Таким чином, біль, у якості як контейнера, характеризується як місце середнього розміру, такий, з якого можна вибратись, якщо докласти певних зусиль старань.

Наведений нижче приклад описує емоцію болю як щось, що може існувати всередині чогось — як **вміст**. Використання прийменника *in* (“*from the outside to a point within*”) (The Free Dictionary) є вказівкою на той факт, що біль знаходиться всередині, у нашому випадку — всередині людини. Це продемонстровано через використання займенника ‘*he*’ в знахідному відмінку (“*him*”). Прийменник “*beneath*” (“*lower than; below*”) (The Free Dictionary) є вказівка місця, в якому саме існує цей біль. Беручи до уваги той факт, що обличчя (*face*) та очі (*eyes*) виражають найбільший спектр емоцій, можна зробити висновок, що емоція болю разом із страхом (*fear*) займає основне місце серед переживань героя. Таке поєднання підтверджує їх близький характер та їх функціонування в межах однієї концептосфери: “... ***pain and fear roiling around in him just beneath the blank face and empty eyes***” (Wolff, 2020).

Опис емоції болю, як вмісту, за допомогою дієслів *to slice* (“*to cut through or move through with an action like cutting*”) (The Free Dictionary), *to destroy* (“*demolish; ruin; annihilate; kill, slay; defeat completely*”) (The Free Dictionary), *to scream* (“*to shout or speak shrilly*”) (The Free Dictionary) вказують на руйнівний характер болю, підтверджуючи його характеристику як такого, який спустошує, приносить занепад та страждання: “***Pain slices through me, destroying me***” (Wolff, 2020); “***The pain had been screaming through my head...***” (Hamilton, 2007).

Біль може зникнути, стати майже непомітним, що зображено за допомогою дієслова *to fade* (“*to disappear gradually; vanish*”) (The Free Dictionary) та вказівки на місце, з якого відбувається ця дія — а саме — зсередини (“*from inside*”): “... ***his pain fading from inside her***” (Rollins, 2013).

Метафорична вказівка на болюче минуле (“*painful past*”), як на частину певного предмету (“*the bit of*”), який може вміститися в долоню (“*into palm*”). Такий вказує на той факт, що біль може бути частковим, та невеликим або таким, який може розділитись на частини. Однак, його зображення за допомогою прикметника *painful* (“*causing mental anguish or suffering*”) (The Free Dictionary), який є похідним від ключового імені концепту PAIN, демонструє, що минуле може приносити надмірний біль навіть через великий проміжок часу: “***He placed the bit of the painful past into Eleazar’s open palm***” (Rollins, 2013).

Біль зображено як певну субстанцію, яка може існувати в (*in*) крові живих істот. Так, вказівка на прокляття, яке присутнє в крові героїні (“*curse in her blood*”) є одночасно протиставленням до захисного механізму (“*protected her*”), який оберігає її від впливу вампірів. Зображе-

но це за допомогою прикметника *both* (“*one and the other*”) (The Free Dictionary), який вказує на прокляття може бути як одночасне джерело (*source*) чогось лихого, зловісного, зображеного за допомогою лексеми *curse* (“*an appeal or prayer for evil or misfortune to befall someone or something*”) (The Free Dictionary) та на причину болю, описаного за допомогою епітета *constant* (“*regularly recurring*”) (The Free Dictionary), який є постійним в її венах: “*The curse in her blood both protected her <...> and was the source of that constant pain in her veins...*” (Rollins, 2013).

Біль може існувати всередині людини, її внутрішніх органах, частинах тіла, думках та пересуватись в різних напрямках. Гострий та точний характер болю, який існує всередині живої істоти, підкреслено за допомогою дієслова *to lance* (“*to pierce with or as if with a lance*”) (The Free Dictionary), вказуючи на використання ланцета або скальпеля, та місце його знаходження — “*through his chest*”. Подальше порівняння болю із “червоною, солоною рідиною” (“*salty red*”), яка є кров’ю посилює її присутність у всьому організмі, оскільки кров курсує по всьому організму: “*But as pain lanced through his chest, bubbling now into his mouth, salty red...*” (Kristoff, 2021). Наступний приклад є підтвердженням того, що вени головного героя, є вмістилищем болю, який розносився по всьому тілу (“*my veins*”). Використання присвійного займенника *my* засвідчує поширення даного явища організмом людини через вени (*veins*). Цей процес характеризується за допомогою епітет *veritable* (“*real or genuine*”) (The Free Dictionary) та іменника *thread* у множині (“*a fine cord of twisted filaments*”) (The Free Dictionary), на позначення великої кількості різноманітних шляхів, якими біль може розповсюджуватися по тілу (*flesh*) живої істоти: “*... my veins were veritable threads of pain in my flesh*” (Rice, 2008).

Таким чином, біль може бути метафорично представлений і як вмістилище, і як вміст.

Просторова метафора дозволяє схарактеризувати біль як такий, що існує всюди. Біль у **готичних романах** описано в межах простору (БІЛЬ — ВПЕРЕД, БІЛЬ — НАЗАД, БІЛЬ — ВГОРУ / ЗВЕРХУ, БІЛЬ — ВНИЗ / ЗНИЗУ/ПІД, БІЛЬ — ВСЕРЕДИНИ, БІЛЬ — ІЗЗОВНІ, БІЛЬ — ВСЕРЕДИНУ. БІЛЬ — НАЗОВНІ).

Біль схарактеризовано як таку емоцію, що може існувати в будь-якому місці. Однак, простором, де перебуває ця конкретна емоція є жива істота. Аналіз ілюстративного матеріалу продемонстрував, що біль може вражати різні частини організму, і є притаманним не лише живим істотам (людям), а й неживим (вампірам, перевертням та ін.).

1) БІЛЬ — ВПЕРЕД, БІЛЬ — НАЗАД

Біль, як емоція розвивається протягом певного часу і в процесі розвитку він рухається в різних напрямках. Так, прийменник *to* (“*in a direction toward so as to reach*”) (The Free Dictionary) вказує на напрямок руху болю живим організмом, а саме — **вперед**, до обличчя (“*to his face*”), оскільки саме обличчя перше видає емоції людини, свідчить про її переживання. Дієслово *to radiate* (“*to send or spread out from or as if from a center*”) (The Free Dictionary), за допомогою якого зображено дію, що виконує біль, вказує на його направленість від центра до периферії, де центр — середина організму живої істоти, а периферія — її обличчя: “... *as the pain radiated to his face*” (Roberts, 2006).

Біль може повертатись у **зворотному напрямку**, що зображено за допомогою метафоричного порівняння болю із кільцями на воді, які змінюються від маленьких до більших, поступово охоплюючи все більшу і більшу площу. Використання дієслова *to ripple* (“*to form or display little undulations or waves on the surface, as disturbed water does*”) (The Free Dictionary), не лише засвідчує глибину та всеосяжність болю, який порівнюють із водою, а й нагадує про неможливість його контролювати, оскільки біль може з’явитись від найменшого хвилювання. Прислівник *back* (“*in reply or return*”) (The Free Dictionary) підкреслює той факт, що біль може бути частковим, але поступово підсилюватися та повертатись навіть тоді, коли здається майже зникає: “...*then hiss as the pain rippled back*” (Roberts, 2006).

Біль — це та емоція, яку хочеться приховати, зробити невидимою або замаскувати від сторонніх поглядів. Метафора “*well of pain*” показує кількість та глибину відчуттів, що турбують героя та які він намагається приховати **за** (*behind* — “*on the farther side or other side of; beyond*”) (The Free Dictionary) жартівливою та привабливою маскою: “*A well of pain hidden behind a teasing and charming personality*” (Armentrout, 2020).

Отже, біль розвивається у напрямку обличчя істоти, оскільки саме на лиці відображаються всі емоції, переживання та реакції на оточуюче середовище. Біль також переміщається у зворотному напрямку, займаючи простір навколо себе, занурюючись всередину людини.

2) БІЛЬ — ВГОРУ / ЗВЕРХУ, БІЛЬ — ВНИЗ / ЗНИЗУ/ПІД

Як відомо ще з прадавніх часів все, що пов’язано із підземним світом має прямиий зв’язок з жахами, покараннями, невідомим та потойбічним. Тому і біль, який зазвичай, асоціюється із поганим, починає свій шлях знизу, поступово підіймаючись вище — до основних життєво важливих органів людини — серця та мозку.

Біль розростається з певної точки, зокрема з долоні, і поширюється прямими лініями вгору (*to radiate* — “*to extend in straight lines from or toward a center; diverge or converge like rays*”) (The Free Dictionary) — на руку (“*up my hand*”) або на бік (“*up my side*”): “...as **pain radiates up my hand**” (Wolff, 2020); “...winning as **pain radiated up my side**” (Armentrout, 2020).

Біль відображається у різних місцях, зокрема на обличчі (“*on my face*”), вказуючи на неможливість приховати негативні емоції, які він викликає: “*The pain must show on my face...*” (Worlff, 2020).

У наведених нижче прикладах біль порівнюється з хвилями (“*waves*”), які піднімаються по руці (“*coming up his arm*”), і характеризуються постійністю, довготривалістю (*steady* — “*free from fluctuation; regular; habitual*”) (The Free Dictionary) та визначаються як пульсуючі, майже живі (*pulsing* — “*beating or flowing rhythmically; vibrating, throbbing*”) (Oxford Dictionary): “*The pain seemed to be coming up his arm in steady, pulsing waves...*” (King, 2011). Цей же хвилеподібний біль характеризується тим, що є стабільним та хвилюючим, що відображено за допомогою дієслова *to ripple* (“*to form or display little undulations or waves on the surface*”) (The Free Dictionary): “**Pain rippled up his ribs ...**” (Roberts, 2006).

Також біль може бути більш сильним, що схарактеризовано прикметником *hot* (“*marked by intensity of emotion*”) (The Free Dictionary) та дієслова *to chase* (“*to follow rapidly in order to catch or overtake; pursue*”) (The Free Dictionary), підтверджуючи лиховісну природу емоції-болю, його бажання привнести негативні відчуття, а саме — крик (“*scream*”) та запобігти нормальному функціонуванню, оскільки біль наближається до горла (“*up his throat*”), за допомогою якого людина дихає: “... **he screamed <...> as hot pain chased up his throat**” (Rollins, 2013).

Біль може подорожувати і у зворотному напрямку — зверху вниз. Такий шлях не завжди означає, що біль зникає, навпаки, він посилюється, засвідчуючи його більший ступінь. Наступний приклад, за допомогою дієслова *to shoot* (“*to send forth suddenly, intensely, or wiftly*”) (The Free Dictionary) ілюструє властивість болю несподівано ставати сильнішим а дорога болю вниз лише має на меті попередити істоту про небезпеку (*down the spine* — “*to make someone feel very thrilled, frightened*”) (Merriam-Webster Dictionary): “**Pain shot down my spine**” (Armentrout, 2020).

В деяких випадках біль повертається туди, звідки прийшов — вниз (“*down*”), а точніше це місцезнаходження відтворено за допомогою лексеми *darkness* (“*the quality of being evil or threatening*”) (Cambridge

Dictionary) на позначення темряви: “*Pain, <...>, driving him down into darkness*” (King, 2011).

Біль намагається захопити всі основні центри функціонування людини. Так, він подорожує вниз (“*down*”) по хребту людини, унеможливаючи її рухи: “*Pain shot down my spine*” (Armentrout, 2020).

Намагання приховати не лише біль (*pain*), а й горе (*grief*) і страх (*fear*), підтверджує їх взаємозв’язок у межах однієї концептосфери, та уможливує їх опис, як таких, що існують під (*beneath* — “*directly under*”) (Merriam-Webster Dictionary) безпристрасним обличчям (*blank face* — “*face containing no information*”) (The Free Dictionary) та порожніми очима (*empty eyes* — “*having nothing inside or on the surface*”) (The Free Dictionary), що, зазвичай, допомагає приховати ці негативні емоції: “*But I see it—all the grief and pain and fear <...> beneath the blank face and empty eyes*” (Wolff, 2020).

Отже, розповсюдження болю вгору або вниз пояснюється асоціацією з негативними та поганими явищами, що знаходяться внизу. Порівняння болю із хвилями, які атакують людину, указує на хаотичний характер болю, який полонить, захоплює та не відпускає свою жертву.

3) БІЛЬ — ВСЕРЕДИНІ, БІЛЬ — ІЗЗОВНІ

Біль за своєю природою — емоція, яка формується у корі головного мозку, а, отже, всередині людини. Саме тому, найпродуктивнішою просторовою метафорою стала та, яка зорієнтована на внутрішній світ істот. Використання прислівника *inside* (“*within or to within a thing or place*”) (The Free Dictionary) підкреслює той факт, що емоція болю існує всередині людини, а дієслово *to explode* (“*to burst violently as a result of internal pressure*”) (The Free Dictionary) ще раз підкреслює неконтрольованість болю як емоції: “*Pain <...> explodes inside of me*” (Wolff, 2020).

Оскільки організм істот (як живих, так і неживих) піддається впливу емоції-болю, то він може існувати у різних частинах організму. Так, відомо, що найбільшим органом людини є **шкіра**, адже вона займає максимальну площу у людському організмі. Біль від певних неприємних процедур, зокрема від голок (*needles*), відчувається саме на шкірі: “*...the pain of her needles in my skin*” (Kristoff, 2021).

Голова (*skull, scalp*) також є важливою частиною людського організму, оскільки саме тут міститься мозок, який допомагає приймати рішення визначальні для існування когось. Біль, який вражає цю частину істоти має на меті завадити чітко мислити та приймати виважені рішення. Це підкреслюється використанням епітетів *searing* (“*burning, intense*”) (The

Free Dictionary), *crushing* (“*devastating; overwhelming; extremely heavy*”) (The Free Dictionary) для характеристики болю як сильного, печучого та приголомшуючого: “...*searing pain in my scalp...*” (Wolff, 2020); “...*and tried to think past the crushing pain in my skull...*” (Kristoff, 2021).

Іншим важливим для життєдіяльності органом є **серце** (*heart*). Все, що шкодить серцю має на меті припинити, або усіяко завадити, існуванню певної істоти. Так само і біль, який поселився в серці героїні, не був буквальним, але саме ця емоція не давала вільно думати та приймати виважені рішення: “*A pain in my heart reminded me forcibly of Rossi’s absence...*” (Kostova, 2005).

Живіт (*stomach*) також піддається впливу болю, заважаючи нормально жити, оскільки саме тут містяться життєво необхідні органи, які потрібно захищати від зовнішнього ураження: “... *pain in my stomach*” (Armentrout, 2020).

Обличчя (*face*), **очі** (*eyes*) та **голос** (*voice*) — це те, що першим видає реакцію істоти на оточуюче середовище, вказує на радість, подив або болісні відчуття. Лексема *snalax* — *flicker* (“*a brief movement; a tremor*”) (The Free Dictionary) засвідчує намагання героя приховати свої емоції, не виказувати їх назовні: “...*to the flicker of pain in my face*” (Rice, 2008). Приховування емоції болю на обличчі — це майстерність, яку можуть осягнути не всі. Так, герой був впевнений, що йому це вдалось, але використання конструкції *as if* (“*in the same way that it would be if*”) (The Free Dictionary) та модального дієслова *could* для вказівки на вірогідність, демонструють невдачу його намірів: “...*as if she could see the pain in my face...*” (Rice, 2008). З іншого боку, біль на обличчі не завжди можна приховати: “*The pain in her face suddenly made my heart twist within me*” (Kostova, 2005).

Очі видають наші наміри, бажання, реакцію на світ навколо нас. Саме тому біль, який присутній в очах героїв підтверджує перепони в житті, проблеми, які дуже важко або неможливо вирішити: “...*with the dim light on account of the pain in my eyes...*” (Rice, 2008); “*There was a distant pain in his eyes*” (Kostova, 2005)].

Голос також видає справжні емоції та викликає відповідні реакції в інших істот. Біль у голосі, зазвичай, визиває співчуття та переживання. Так, почуття, які відчула подруга головного героя, почувши біль у його голосі, відтворено за допомогою опису призупинення серцебиття (“*heart thudding slow and hard*”). Використання прикметників *slow* і *hard* на позначення швидкості та інтенсивності серцебиття, демон-

струють факт переживання за другу істоту: “**The pain in his voice has my heart thudding slow and hard in my chest**” (Wolff, 2020).

Кінцівки (*arm, hand, legs*) також потрапляють під вплив болю. Він заважає рухатись, паралізує, що показано за допомогою прикметника *paralyzing* (“*making unable to move or act*”) (The Free Dictionary) : “**The pain in his arm was paralyzing**” (King, 2011). Біль в ногах, який заважав герою ходити, зображено прикметником *convincing* (“*servicing to convince; persuasive or believable*”) (The Free Dictionary), тобто такий, який переконав героя, про неможливість подальших рухів: “... **the pain in my legs was convincing enough...**” (Kostova, 2005). Так само, як і біль в руці, яку описано прикметником *sharp* (“*fierce or impetuous; violent*”) (The Free Dictionary), демонструючи її пронизуючий характер: “**Then a sharp pain burst in her hand**” (Rollins, 2013).

Важливим чинником існування будь-якої істоти є кров (*blood*), яка наповнює людину, змушує битися серце, без якого, в свою чергу, неможливо життя. Біль також може проникати у кров, існувати в ній та переміщатися по всьому організму. Так, дієслово *to flow* (“*to move along in a stream; to circulate*”) (The Free Dictionary) свідчить про існування болю у венах (*veins*) героїні протягом багатьох років, демонструючи той факт, що до болю можна звикнути та жити з ним: “**The pain that had flowed through her veins since she had reached womanhood began to recede**” (Rollins, 2013). Така характеристика досягається за допомогою прикметника *continually* (“*recurring regularly or frequently*”) (The Free Dictionary) та фразового дієслова *to run through* (“*if a quality runs through something, it is in all parts of it*”) (Cambridge Dictionary), які демонструють постійну наявність болю в крові героїні: “...**back the pain that continually ran through her blood**” (Rollins, 2013).

4) БІЛЬ — ВСЕРЕДИНУ. БІЛЬ — НАЗОВНІ

Біль потрапляє в організм ззовні, заповнюючи собою весь простір всередині людини, розповсюджуючись на всі органи, зокрема на ті, які знаходяться в грудній клітині (*chest*), що зображено за допомогою дієслова *to fill* та поширюючись далі, на менш важливі частини організму (“*coming up his arm*”): “...**and that was when the pain filled his chest and made him stagger. <...> The pain seemed to be coming up his arm in steady, pulsing waves...**” (King, 2011).

Біль може бути викликаний зовнішніми факторами, які також проникають **всередину** організму. Так, пулі від вогнепальної зброї залишають електричні сліди (“*electric trails*”) і проникають усередину

(“into”) людини: “*Bullets tore electric trails of pain into his chest, his thigh, his hands*” (Rollins, 2013).

Смерть будь якої істоти стає причиною втрати всього, що з нею пов'язано. Поступово, разом із життям, зникають і всі емоції. Це описано за допомогою дієслова *to fade* (“*to disappear gradually; vanish*”) (The Free Dictionary) та двох прийменників *from* та *inside*, демонструючи, той факт, що біль виходила саме **зсередини** істоти: “*But he was already gone, his pain fading from inside*” (Rollins, 2013).

Біль може існувати у певному місці в організмі і звідти переміщатись, **виходити назовні**. Так, існування болі у грудній клітині (*chest*) демонструє ураження болем одного з головних органів людини — серця, яке, як відомо, знаходиться у грудях. Біль заважає серцю коректно функціонувати, виконувати свої завдання. Інше місце, з якого з'являється біль — живіт (*stomach*) також відіграє визначальну роль у функціонуванні людини. Походження болю схарактеризоване за допомогою фразового дієслова *to come from* (“*to originate from or derive from*”) (The Free Dictionary), ніби показуючи те місце, де він зародився. Опис болю за допомогою лексеми *an explosion* (“*a violent bursting as a result of internal pressure*”) (The Free Dictionary) показує стрімкий та несподіваний характер та негативні емоції, які викликає біль, а використання епітету *pulsing* (“*beating or flowing rhythmically; vibrating, throbbing*”) (Oxford Dictionary) порівнює біль із фактором, що постійно повторюється: “*...pulsing pain that came from my chest*” (Armentrout, 2020); “*...an explosion of pain that came from my stomach*” (Armentrout, 2020).

Джерело болю, може бути чітко окресленим або мати більш загальні риси. Так, біль, викликаний навмисним притисканням нігтів до долоні (“*nails dug into my palms*”) мав конкретне місце, де він виник і звідки поширювався (“*pain radiated out from*”). Також біль може існувати в істоті без вказівки на точне місце, однак все одно він може вийти назовні (“*pain erupted out of me*”), що демонструють наведені нижче приклади: “*A sharp, stinging pain radiated out from where my nails dug into my palms*” (Armentrout, 2020); “*The pain erupted out of me...*” (Armentrout, 2020).

Прислівник ‘*through*’ (“*from one end or side to another or an opposite end or side*”) (The Free Dictionary) дуже яскраво підтверджує можливість болю проходити крізь різні перепони в людському тілі, такі як живіт (*belly*), кістки (*bones*), голова (*head*). Усі вчинки болю супроводжуються діями, які описані дієсловами на позначення наступних дій: *роз-*

пивати (to rip — “to cut, tear apart, or tear away roughly or energetically”) (The Free Dictionary), *колоти* —to lance (“to pierce with a lance”) (The Free Dictionary), *кричати* — to scream (“to make a loud piercing sound”) (The Free Dictionary), підтвержуючи негативний вплив болю на організм істот: “...a spasm of **pain** ripped **through** my belly...” (Kristoff, 2021); “But then I moved, and **pain** lanced **through** me, broken bones and bleeding meat...” (Kristoff, 2021); “The **pain** had been screaming **through** my head...” (Hamilton, 2007).

Прийменник *across* (“from one side of to the other”) (The Free Dictionary) підтверджує всеохоплюючу природу болю, його властивість займати певний простір, зокрема голову людини (*temple*): “...sent a flare of **pain** **across** my **temple**...” (Armentrout, 2020). В деяких випадках біль сприймається як винагорода (*reward*) за певні вчинки: “... I was rewarded with a sliver of **pain** <...> **across** my **skin**” (Kristoff, 2021).

Висновки. Отже, потрапляючи в організм істоти, БІЛЬ поширюється, в першу чергу, на життєво важливі органи, які є найсуттєвішими для існування людини (“*chest*”, “*head*”, “*stomach*”), унеможлиблюючи правильне функціонування організму. Можливість БОЛЮ тривалий час існувати всередині організму (“*in*”, “*into*”) та розповсюджуватись (“*through*”) від певної точки вказує на його властивість до знаходження будь-де, утворюючи негативні емоції та відчуття, які спричиняють загальний похмурий стан індивіду.

Список літератури

- Бондарчук Т. І. Лексичні засоби вираження емотивного значення в сучасній німецькій мові. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2016. № 5. С. 285–290.
- Малиненко О. Особливості лінгвістичної категоризації емоцій. *Нова філологія*. 2014. № 62. С. 186–192.
- Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя. 2008. 332 с.
- Armentrout J. From Bloom and Ash. St. Augustine, USA : Blue Box Press, 2020. 627 p.
- Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary> (дата звернення: 24.03.2025)
- Hamilton L. Guilty pleasures. New York, USA : Jove, 2007. 168 p.
- King S. Salem’s Lot. New York, USA : Anchor, 2011. 653 p.
- Kostova E. The Historian. New York, USA : Little, Brown and Company/Hachette, 2005. 704 p.

- Kristoff J. *Empire of the Vampire*. New York, USA : St. Martin's Press, 2021. 741 p.
Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення: 24.03.2025)
Oxford English Dictionary. URL: <https://www.oed.com/> (дата звернення: 24.03.2025)
Rice A. *Interview with the vampire*. New York, USA : Sphere, 2008. 308 p.
Roberts N. *Morrigan's Cross*. New York, USA : Jove, 2006. 321 p.
Rollins J. *The Blood Gospel*. New York, USA : Harper, 2013. 736 p.
The Free Dictionary by Farlex. URL: <https://www.thefreedictionary.com/> (дата звернення: 24.03.2025)
Wolff T. *Crave. Entangled*, UK :Teen, 2020. 575 p.

References

- Bondarchuk T. I. (2016). Leksychni zasoby vyrazhennya emotyvnoho znachennya v suchasniy nimets'kiy movi. *Naukovyy visnyk Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky*. № 5. S. 285–290.
Malynenko O. (2014). Osoblyvosti linhvistychnoyi katehorizatsiyi emotsiy. *Nova filohohiya*. № 62. S. 186–192.
Prykhod'ko A. M. (2008). Kontsepty i kontseptosystemy v kohnityvno-dyskursyvnii paradyhmi linhvistyky. *Zaporizhzhya*. 332 s.
Armentrout, J. (2020). *From Bloom and Ash*. St. Augustine, USA : Blue Box Press.
Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary> (дата звернення: 24.03.2025)
Hamilton, L. (2007). *Guilty pleasures*. New York, USA : Jove.
King, S. (2011). *Salem's Lot*. New York, USA : Anchor.
Kostova, E. (2005). *The Histoires*. New York, USA : Little, Brown and Company/Hachette.
Kristoff, J. (2021). *Empire of the Vampire*. New York, USA : St. Martin's Press.
Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення: 24.03.2025)
Oxford English Dictionary. URL: <https://www.oed.com/> (дата звернення: 24.03.2025)
Rice, A. (2008). *Interview with the vampire*. New York, USA : Sphere.
Roberts, N. (2006). *Morrigan's Cross*. New York, USA : Jove.
Rollins, J. (2013). *The Blood Gospel*. New York, USA : Harper.
The Free Dictionary by Farlex. URL: <https://www.thefreedictionary.com/> (дата звернення: 24.03.2025)
Wolff, T. (2020). *Crave. Entangled*, UK :Teen.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2025 року

УДК 811.111'27:169.855

DOI: 10.18524/2307-4604.2025.1(54).338559

СПОСОБИ АРГУМЕНТУВАННЯ АКсіОЛОГіЧНИХ ЯВИЩ У ВИСЛОВЛЮВАННІ

Приходько Г. І.

доктор філологічних наук, професор,
Запорізький національний університет
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6220-5333>

Морошкіна Г. Ф.

кандидат філологічних наук, доцент
Запорізький національний університет
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2079-6769>

Будь-яка аргументація є засобом, спрямованим на зміну тих чи інших фрагментів картини світу адресата через вплив на його логічне мислення. У процесі аргументації залучаються знання й уявлення мовця, його епістемічний, емоційний стан, ціннісна система, а також соціальні чинники комунікативної ситуації. Все це свідчить про інтегральний характер цього явища. Референтом алетичної аргументації є істина, яка або стверджується, або заперечується. Референтом деонтичної аргументації стають вчинки, дії, поведінкова сторона комунікативних ситуацій у цілому. Алетична аргументація, як правило, реалізується в рамках макроконтексту та більш характерна для монологічного мовлення. Деонтична аргументація є переважно діалогічною, оскільки будується на обґрунтуванні прийнятності вираженого спонукання до дії / бездіяльності, тобто ставить на меті переконати опонента в розумності, виправданості, надійності, доречності та доцільності висловлюваного прохання, пропозиції тощо. У дослідженні оцінного висловлювання (алетичного чи деонтичного, залежно від типу аргументації) вагомі результати дає застосування методики актомовленнєвої інтерпретації таких висловлювань, що встановлює інтеракціональне функціонування останніх. Алетичні й деонтичні висловлювання, що реалізують потенціал оцінки, актуалізуються в таких типах прагматичних контекстів: 1) зобов'язання-сприяння; 2) попередня згода; 3) очікування дії, викликані спробами переконання в правильності того чи того твердження; 4) інтенсивне вираження точки зору. Аргументація завжди спрямована на зміну поглядів адресата, в тому числі й ціннісних, під тиском нав'язуваних йому адресантом поглядів. Вид аргументації зумовлюється типом мовлення: алетична аргументація переважно властива монологічному мовленню, в той час як деонтична тягнє, як правило, до діалогу. Щодо формальних показників контексту, то оцінні висловлювання, що містять як алетичну, так і деонтичну аргументацію, реалізуються в макроконтекстах різного обсягу.

Ключові слова: аргументація, контекст, атлетична, деонтична, оцінка, прагматичний.

MEANS OF ARGUMENTATION OF AXIOLOGICAL PHENOMENA IN THE UTTERANCE

Prihodko G. I.

Doctor of Philological Sciences, Professor
Zaporizhzhia National University

Moroshkina H. F.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Zaporizhzhia National University

Any argumentation is a means aimed at changing certain fragments of the addressee's worldview through influencing his logical thinking. The process of argumentation involves the speaker's knowledge and ideas, his epistemic and emotional state, value system, and social factors of the communicative situation. All this indicates the integral nature of this phenomenon. The referent of alethic argumentation is truth, which is either asserted or denied. The referent of deontic argumentation is deeds, actions, and the behavioral side of communicative situations in general. Alethic argumentation, as a rule, is implemented within the macrocontext and is more characteristic of monologue speech. Deontic argumentation is mainly dialogical, since it is based on substantiating the acceptability of the expressed incentive to action/inaction, that is, it aims to convince the opponent of the reasonableness, justification, reliability, relevance, and expediency of the expressed request, proposal, etc. In the study of evaluative statements (alethic or deontic, depending on the type of argumentation), significant results are obtained by applying the method of act-speech interpretation of such statements, which establishes the interactional functioning of the latter. Alethic and deontic statements that realize the potential of evaluation are realized in the following types of pragmatic contexts: 1) obligation-facilitation; 2) prior consent; 3) expectation of action caused by attempts to convince in the correctness of a particular statement; 4) intensive expression of a point of view. Argumentation is always aimed at changing the addressee's opinions, including evaluative, under the pressure of views imposed on him by the interlocutor. The type of argumentation is determined by the type of speech: alethic argumentation is mainly characteristic of monologue speech, while deontic tends, as a rule, to dialogue. Regarding formal context markers, evaluative statements containing both alethic and deontic argumentation are realized in macrocontexts of varying scope.

Key words: argumentation, context, alethic, deontic, evaluation, pragmatic

Вступ. Загальновідомо, що будь-яка аргументація є засобом, спрямованим на зміну тих чи інших фрагментів картини світу адресата через вплив на його логічне мислення. Вступаючи в комунікацію, лю-

дина часто ставить перед собою мету не лише інформувати про щось співрозмовника чи схилити його до певної дії, але й аргументувати свою точку зору, спростувавши думки інших. Аргументацію можна вважати своєрідною формою людської комунікації, метою якої є переконання, а потім і спонукання слухача до дії чи вчинку (Гладь, Чугу, 2016: 134–139). Аргументація — це процес обґрунтування чи підтвердження певної позиції, переконання або твердження за допомогою доведень, доказів та логічних міркувань. Вона є важливою частиною комунікації, особливо в контексті наукових, філософських, юридичних та риторичних дискусій, де необхідно аргументувати свою думку або позицію.

У процесі аргументації залучаються знання й уявлення мовця, його епістемічний, емоційний стан, ціннісна система, а також соціальні чинники комунікативної ситуації. Все це свідчить про інтегральний характер цього явища.

В річці дослідження когнітивно-комунікативного та аксіопррагматичного аспектів аргументації, які включають систему тверджень, спрямованих на спростування чи виправдання якоїсь думки, повідомлення (Пірог, 2015: 47–52). Це є основою для виділення двох видів аргументації: алетичної й деонтичної.

Референтом алетичної аргументації є істина, яка або стверджується, або заперечується. Референтом деонтичної аргументації стають вчинки, дії, поведінкова сторона комунікативних ситуацій у цілому (Prykhodko, 2022: 44–46).

Обидва види аргументації реалізуються в аргументативному дискурсі, визначальними особливостями якого стають протиріччя, що виражаються в когнітивному чи аксіологічному конфлікті, у зіткненні думок, та протиставлення як когнітивне моделювання повідомлення, як техніка переконання.

Алетична аргументація, як правило, реалізується в рамках макроконтексту та більш характерна для монологічного мовлення. Це пояснюється тим, що саме цей різновид аргументації передусім пов'язаний з доказом істини, а отже претендує на те, щоб бути засобом переконання опонента в істинності повідомлюваного що легше досягається в межах монологічного висловлювання.

Деонтична аргументація є переважно діалогічною, оскільки будується на обґрунтуванні прийнятності вираженого спонукання до дії / бездіяльності, тобто ставить на меті переконати опонента в розум-

ності, виправданості, надійності, доречності та доцільності висловлюваного прохання, пропозиції тощо.

Мета цієї статті полягає у визначенні комунікативно-когнітивного та аксіопрагматичного планів аргументації, які включають систему тверджень, спрямованих на спростування чи виправдання якоїсь думки, повідомлення. **Завдання** розвідки передбачає окреслення типів прагматичних контекстів, властивих для актуалізації алетичних та деонтичних висловлювань.

Методологія визначається метою, матеріалом, теоретичним спрямуванням розвідки. Вона інтегрує головні принципи когнітивної теорії, прагматики та аксіології. *Методологією, яка використовується у дослідженні, є теорія оцінки, яка представляє основні поняття для лінгвістичного аналізу.*

У дослідженні оцінного висловлювання (алетичного чи деонтичного, залежно від типу аргументації) вагомі результати дає застосування **методики актомовленнєвої інтерпретації** таких висловлювань, що встановлює інтракціональне функціонування останніх (Kintsch, 1992: 143–164), оскільки, як відомо, іллокутивний зміст не завжди відображає їх справжнє призначення в мовленнєвій взаємодії.

Теоретичні підвалини цієї методики повинні розроблятися не лише в термінах комунікативної інтенції (іллокуції) й соціальних цілей висловлювання, але і як когнітивний процес, оскільки з когнітивного погляду — аргументація являє собою сукупність процедур над моделями світу, які можуть викликати зміну структури знання не тільки у слухача, але й у мовця, тобто перерозподіл наборів знань між співрозмовниками під час їх комунікативної активності.

Результати та обговорення. Вивчення умов реалізації алетичних і деонтичних оцінних висловлювань показало, що вони використовуються як засіб досягнення різних соціальних цілей, як процес стратегії й тактики спілкування в системі взаємостосунків адресанта й адресата залежно від їх прагматичних контекстів, які виділяються на підставі таких критеріїв: 1) приналежність іллокутивних індикаторів ініціативній чи реагуючій особі; 2) характер мотивації, оснований на аксіологічному чи когнітивному дисонансі; 3) кінцеве цільове призначення висловлювання; 4) прагматична структура висловлювання.

Алетичні й деонтичні висловлювання, що реалізують потенціал оцінки, актуалізуються в таких типах прагматичних контекстів: 1) зобов'язання-сприяння; 2) попередня згода; 3) очікування дії, ви-

кликаної спробами переконання в правильності того чи іншого твердження; 4) інтенсивне вираження точки зору.

Контекст зобов'язання-сприяння характерний для ситуації спонукання-прийняття до дії, в якій ініціативний комунікант з допомогою висловлювань декларативно-експресивного чи директивного іллокутивного типу прагне показати свою зацікавленість у потрібній йому дії співрозмовника.

Проаналізуємо такий діалогічний сегмент:

'It's not enough that you don't give a damn whether your wife becomes a widow or not, you have to drag my father along with you'. 'I tried to insist...' he began. 'I can't imagine how you tried to insist.' 'You ask your father...'. 'He admires you, he's told me he wished he had a son like you, he'd like to pretend he's almost the same age as you. I know you' (Shaw I.).

Перед нами зразок деонтичної аргументації, спрямованої на переконання співбесідника в щирості свого наміру вчинити якусь дію. Упевненість у виконанні в майбутньому дії — це обіцянка, метою якої є зміна емоційно-психологічного стану співрозмовника: позбавлення його сумніву щодо щирості адресанта, стурбованості, розчарування. В ініціативній репліці наведеного висловлювання міститься елемент сумніву в успіхові задуманого, оскільки батько одного з комунікантів може бути проти їх союзу, про що говорить конструкція речення, оформленого у вигляді ін'юнктива, який передбачає обіцянки-завіряння у відповідь, оформлену комісивом. Позитивна оцінка в аналізованому висловлюванні носить імпліцитний характер і втілена у фінальну репліку, яка посилює переконання адресата звершити відповідну дію.

Співрозмовник висловлює своє ставлення до директивного акту через різноманітні комісивні засоби. У структурному плані іноді ці засоби є імпліцитними. Адресат передбачає чи знає про бажання адресанта стосовно виконання бажаної дії заздалегідь. З точки зору мотиваційної зумовленості поведінки комунікантів таку ситуацію можна віднести до контексту зобов'язання-сприяння.

У **контексті попередньої згоди** прохання надходить від неавторитетної особи, яка в превентивних цілях на випадок відмови, вагання, сумніву чи навіть обдурювання підкріплює свою просьбу пропонуванням умов-зобов'язань, нею ж висунутими. Основне призначення таких умов-зобов'язань, як ми бачимо, полягає в зацікавленні співбесідника здійсненням потрібної для цієї особи дії. Тим самим мовець ніби встановлює баланс взаємних інтересів:

'I tried to call you Saturday night'. She looked at him squarely, without emotion.'Several times.' *'Did you have anything special to say?' 'No'. She shrugged.'Just that I missed you'. There was no answer. 'I was invited out to the beach for the weekend. I should have left the number at the hote'(Shaw I.).*

У наведеному діалозі адресант здогадується про те, що адресат знає про його обман і намагається переконати в протилежному. Саме переконання в цій ситуації умовляння стає сигналом про розвиток комунікації в екстремальних умовах, коли зацікавлена людина передбачає негативну реакцію співбесідника на прохання, якщо ініціатор не підкріпить останнє переконливими, на його думку, аргументами. Цим і пояснюється відсутність проміжних ходів, що звичайно супроводжуються спокійною аргументацією, — між проханням та переконанням в екстремальному контексті. Переконання в цьому контексті спрямоване на зміну ситуації, що склалася чи складається несприятливо, у вигідному для адресанта напрямку. Порушення умов перебігу комунікації знімає з адресанта ті зобов'язання, які він узяв на себе. Таке прагнення досягти згоди зі взаємними зобов'язаннями на підставі взаємного компромісу передбачає наявність балансу інтересів. Переконуючий ставить за мету домогтися від співбесідника поступки. Для цього він використовує висловлювання декларативно-експресивного характеру (комісив та експозитив), а також висловлювання директивного плану (реквестив), що досить часто спостерігаємо у випадках з деонтичною аргументацією.

Контекст очікування дії, викликаной спробами переконання у правильності наведеного твердження, властивий таким ситуаціям: 1) вимога-обіцянка; 2) наполегливе переконання-згода.

Розглянемо таке висловлювання: *'He sat quite still with half the notes in his hand. He looked uneasy. The telephone rang. He let it ring for two seconds, his veined eyes on Ida; then he lifted the receiver. 'Hallow. Hallow. This is Jim Tate.'* *It was am old-fashioned telephone. He cerewed the receiver close in to his ear and sat still while a low voice buzzed like a bee. One hand holding the receiver to his ear Jim Tate shuffled the notes together, wrote out a slip. He said hoarsely: that's all right, Mr Colleoni. I'll do that, Mr Colleoni, and planked the receiver down. 'You've written Black Dog', Ida said. He looked across at her. It took him a moment to understand. 'Black Dog', he says, and then laughed, hoarse and hollow. 'What was I thinking of Black Dog indeed.'* *'That means Care'. Ida says. 'The Popes used to find them under the bed'. 'Well', he barked with unconvincing geniality, 'we've always something*

to worry about'. The telephone rang again. Jim Tate looked as if it might sting him' (Greene G.).

Персонажі роману Г. Гріна — люди злочинного світу, світу рекету, де панують шантаж та вбивства. Призначення дібраного для аналізу уривка полягає в передачі емоційного стану брайтонського букмекера Джима Тейта — внутрішньої стурбованості й тривоги. Сум'яття в душі його викликано втручанням зграї бандитів у його справи. Постійні телефонні главаря банди Коллоні, якого Джим називає *'Black Dog'*, викликають у останнього не лише роздратування, а й страх. Рекетири займаються на перегонах вимаганням і нав'язують букмекеру їх умови. Джим змушений їх прийняти під тиском обставин, що склалися, і обіцяє зробити все, що від нього вимагають. Автор роману порівнює голос проводиря бандитської ватаги з настирливою бджолою, яка готова вжалити. Метафоричний образ всередині самого порівняння ґрунтується на загальній ознаці 'погрози', що передається предикатною метафорою *'to buzz — a low voice buzzed like a bee'*. Експліцитне вираження ознаки погрози пов'язане з дієсловом *to sting* в останньому реченні аналізованого уривку. Щоб показати вимушений характер поступки-обіцяння, зробленої Джимом рекетирам, використовуються висловлювання інформативно-дескриптивного ілюкутивного типу: дескриптиви, констативи, аргументативи. Саме такі типи висловлювань і є характерними для атлетичної аргументації.

Контекст інтенсивного вираження точки зору властивий таким ситуаціям: 1) аргументований намір-переконання; 2) аргументована інструкція-згода.

Аргументований намір-переконання можна проілюструвати таким висловлюванням:

'He protested shakily but as he crawled back to his laboratory it seemed impossible for him to leave this sanctuary and face the murderous brawling world, and quite as impossible to tolerate a cheapened and ineffective imitation of his antitoxin. He began that hour, a sordid strategy which his old proud self would have called inconceivable' (Lewis S.).

Арсенал мовленнєвої палітри автора зумовлений його намірами. Наведений фрагмент одночасно містить інформацію про характер дій персонажа, його внутрішній стан, осмислення ним цих подій, а також, що досить важливо, виявляє позицію самого автора. Цій темі служать такі конотації, що виникають у вищенаведеному описі

внутрішнього стану героя, як *murderous brawling world*, *sordid strategy*, *cheapened imitation*. Складна гама почуттів професора Готліба (пригніченість, розгубленість, відчуття безсилля перед меркантильним світом і любов до науки) отримує експліцитне вираження в цілому комплексі лексичних засобів: спеціальний добір лексики (*protested shakily*), метафори (*crawled back*, *to leave his sanctuary*) негативно-оцінні епітети (*murderous brawling world*, *sordid strategy*, *cheapened imitation*). Автор твору явно співчуває вченому, засуджує світ грошей. Він досить аргументовано радить нам поділити його точку зору. Письменник відповідним чином організує мовний матеріал з метою передачі душевного стану його героя, але й досить прозоро виражає своє аргументоване ставлення до висловлюваного, щоб переконати реципієнта в своїй правоті. З цією метою у фрагменті використано притаманні алетичній аргументації констативи й аргументативи.

Аргументативна інструкція-згода проявляється в такому прикладі: *'David had been warned by the London publishing house — by the senior member of it who had set the project up — of the reefs, far more formidable than locked gates, that surrounded any visit to Coetminais. The touchiness, the names one must not mention, the coarse language, the baiting...'* (Fowles J.).

Перед нами опис приїзду головного героя — Девіда — в садибу відомого своїми дивацтвами художника Бреслі, що усамітнився, втікши від зовнішнього світу. Перше, з чим стикається Девід, це зачинені ворота та ще й не одні. Хоча його й попереджали про це раніше, але побачене викликало навіть не подив, а справжній шок. Сила емоційного потрясіння зростала з кожним новим зіткненням із зачиненими воротами. Опис нагромадження воріт вдається дякуючи використанню аргументатива. Він налаштовує читача на сприйняття подальшого тексту поки що через підсвідомі стереотипні асоціації, викликані абстрагуванням і символізацією поняття 'зачинені ворота'. Але далі наводиться пояснення, яке повністю підтверджує наші здогади про ширше значення перешкод, які супроводжують людину упродовж її життя, зокрема в пошуках істини.

Висновки. Аргументація є важливим інструментом для досягнення переконливості та підтримки дискусій, оскільки вона дозволяє структурувати та обґрунтовувати твердження чи дії на основі логічних доказів, фактів, прикладів та емоційних апеляцій. Аргументація завжди спрямована на зміну поглядів адресата, в тому числі й ціннісних, під тиском нав'язуваних йому адресантом поглядів.

Вид аргументації зумовлюється типом мовлення: алетична аргументація переважно властива монологічному мовленню, в той час як деонтична тяжіє, як правило, до діалогу. Щодо формальних показників контексту, то оцінні висловлювання, що містять як алетичну, так і деонтичну аргументацію, реалізуються в макроконтекстах різного обсягу.

Список літератури

Гладь С. В., Чугу С. Д. Лінгвопрагматичний аспект аргументативного дискурсу. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Вип. 10. С. 134–139.

Пірог І. І. Аргументація у світлі когнітивних операцій. (на матеріалі німецького аргументативного дискурсу). *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2015. 1155(80). С. 47–52.

Kintsch W. A. Cognitive Architecture for Comprehension. *Cognition: Conceptual and Methodological Issues*. Washington: Acad. Press. 1992. P. 143–164.

Prykhodko S. Modern Models of Argumentation Theory: Approaches to Understanding Criticism. *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2022. Vol. 99. P. 44–46.

Reference

Hlad'o S. V., Chuhu S. D. (2016). Linhvoprahmatychnyy aspekt arhumentatyvnoho dyskursu. *Aktual'ni problemy filolohiyi ta perekladoznavstva*. Vyp. 10. S. 134–139.

Piroh I. I. (2015). Arhumentatsiya u svitli kohnityvnykh operatsiy. (na materialy ni mets'koho arhumentatyvnoho dyskursu). *Visnyk KHNU imeni V. N. Karazina. Seriya: Inozemna filolohiya. Metodyka vykladannya inozemnykh mov*. 1155(80). 47–52.

Kintsch W. A. (1992). Cognitive Architecture for Comprehension. *Cognition: Conceptual and Methodological Issues*. Washington: Acad. Press. P. 143–164.

Prykhodko S. (2022). Modern Models of Argumentation Theory: Approaches to Understanding Criticism. *Norwegian Journal of development of the International Science*. Vol. 99. P. 44–46.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2025 року

ХАРАКТЕРИСТИКА ЮРИДИЧНОГО МОВЛЕННЯ В АНГЛО-САКСОНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ: ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Рудік І. В.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6121-8060>

Scopus Author ID: 59371810900

Тер-Григорьян М. Г.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7558-2533>

Scopus Author ID: 59370931300

Стаття присвячена дослідженню особливостей юридичного мовлення в англо-саксонській правовій системі (common law) в контексті глобалізації, цифровізації та міжкультурної комунікації. Проаналізовано специфіку лінгвістичних конструкцій, синтаксичних моделей та термінологічної варіативності, що притаманні правовим текстам англословної традиції. Особливу увагу приділено формалізованій структурі юридичних документів, ролі прецеденту як джерела права та впливу історико-культурного контексту на мовні стратегії правової комунікації.

У дослідженні акцентовано увагу на викликах, що постають перед перекладачами та лінгвістами в умовах правової багатомовності, а також на потребі в міждисциплінарному підході до аналізу юридичного дискурсу. Розглянуто взаємозв'язок між розвитком штучного інтелекту та адаптацією юридичних текстів до машинного опрацювання, включно з концепцією «машинозчитуваного права».

Також розглянуто сучасні ініціативи щодо спрощення правової мови (plain legal English) як засіб забезпечення доступності правової інформації для широкої аудиторії. Вказано на важливість корпусного аналізу правових текстів, прагматичного виміру мовлення в судовому процесі та культурної адаптації юридичних понять.

Результати дослідження свідчать про необхідність інтеграції знань з лінгвістики, правознавства та цифрових технологій для формування ефективної та інклюзивної правової комунікації в системі common law.

Ключові слова: юридичне мовлення, common law, прецедентне право, юридичний переклад, цифровізація, штучний інтелект, plain legal English, лінгвістика пра-
ва, міжкультурна комунікація.

CHARACTERISTICS OF LEGAL DISCOURSE IN THE ANGLO-SAXON LEGAL SYSTEM: LINGUISTIC FEATURES AND CONTEMPORARY CHALLENGES

Rudik I.

PhD in Linguistics, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

Ter-Grygorian M.

PhD in Linguistics, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

This article explores the specific features of legal discourse within the Anglo-Saxon legal tradition (common law) in the context of globalization, digital transformation, and intercultural communication. The study focuses on the linguistic and syntactic characteristics of English legal texts, emphasizing their formalized structure, precedent-based origin, and the high level of terminological standardization. Particular attention is paid to the historical and cultural background that shapes legal language, as well as the challenges that arise when translating legal concepts across different legal systems.

The research highlights the increasing influence of artificial intelligence on legal communication, with a special focus on the development of machine-readable law and neural legal models. The integration of computational linguistics and legal informatics is shown to be essential for accurate analysis and processing of complex legal documents. Furthermore, the article addresses the movement toward plain legal English as a means to enhance the accessibility of legal information to non-specialists and underrepresented social groups.

Another key aspect discussed is the performative nature of legal language, which not only describes but also constitutes legal reality. The paper underscores the need for interdisciplinary approaches that combine legal theory, linguistics, translation studies, and digital technologies. By analyzing linguistic patterns, discourse strategies, and cross-cultural translation practices, the article contributes to the broader understanding of common law discourse in the 21st century.

Key words: legal discourse, common law, legal translation, digitalization, artificial intelligence, plain legal English, linguistic justice, machine-readable law, comparative legal linguistics.

Вступ. У сучасному світі глобалізація та інтенсифікація міжнародного співробітництва суттєво впливають на всі сфери суспільного життя, включно з правовою сферою. Юридичне мовлення — це спеціалізований дискурс, який має свої унікальні лінгвістичні характеристики і виклики, особливо в умовах зростаючої цифровізації і мультикультурної комунікації. Особливе значення набуває дослідження юридичного дискурсу англо-саксонської правової системи

(common law), яка відрізняється від континентальної системи, поширеної у багатьох країнах Європи. В умовах глобалізації, коли правові акти все частіше приймаються і використовуються у багатомовному міжнародному контексті, виникає необхідність детального вивчення лінгвістичних особливостей юридичного мовлення. Як зазначає Blandino (2024), «правова комунікація у цифрову епоху вимагає підвищеної точності і адаптивності до різних правових культур».

Крім того, впровадження штучного інтелекту у сферу юридичних послуг додає нові вимоги до розуміння та аналізу правових текстів (Fairfield, 2022). Зокрема, унікальні особливості англо-саксонського юридичного дискурсу, з його традицією прецедентного права, формують мовні конструкції, що часто складно перекласти та інтерпретувати в інших правових системах (Чернюк, Войтко, 2021).

Дослідники у галузі юридичної лінгвістики останніх років звертають увагу на низку ключових аспектів. Зокрема, Іваніщенко (2023) підкреслює, що «порівняльний аналіз юридичних дискурсів різних правових систем є необхідним для гармонізації міжнародних правових норм». Giampieri (2023) дослідив вплив штучного інтелекту на юридичний переклад, зазначаючи, що «хоча автоматизація прискорює обробку великих обсягів документів, вона поки що не може замінити глибокий контекстуальний аналіз, який здійснює кваліфікований юрист». Також важливою є робота Kalamkar, Tiwari, Agarwal (2022), яка досліджує вплив цифровізації на юридичний дискурс, вказуючи на «необхідність створення нових мовних стандартів і термінологічних баз для адаптації до швидких змін у правовій сфері».

Методи дослідження. Юридичне мовлення в англо-саксонській правовій системі має багатокомпонентну структуру, що склалася під впливом тривалого історичного розвитку, традицій прецедентного права та функціональної необхідності точності. Однією з ключових особливостей цього типу правового дискурсу є використання формально-ритуалізованої мови, що слугує гарантією однозначності правового змісту. У common law прецедент відіграє провідну роль як джерело права, тому особлива увага приділяється термінологічній стабільності, внутрішньому зв'язку між нормами та правовим тлумаченням судових рішень.

Англomовний юридичний дискурс формує цілий комплекс мовних стратегій, спрямованих на формалізацію юридичних норм. За спостереженнями Wijayaakoon, Dong (2025), правові тексти у common

law мають високий рівень синтаксичної складності: використовуються складнопідрядні речення, пасивні конструкції, модальні дієслова, подвійні заперечення, номіналізації. Це зумовлено необхідністю охоплення всіх можливих правових ситуацій, уникнення двозначностей і спрощення правозастосування. Зокрема, фрази на зразок “notwithstanding anything to the contrary” або “without prejudice to any other rights” є типовими для таких текстів.

Важливим елементом англо-саксонського юридичного мовлення є використання юридичних колокацій і термінологічних пар, таких як “null and void”, “cease and desist”, “terms and conditions”, що історично виникли як результат поєднання англосаксонських і норманських (французьких) юридичних традицій. За словами Fairfield (2022), ця подвійність — не лише культурне явище, а й функціональний засіб підвищення точності.

Юридична лексика англо-саксонської традиції часто має закріплене значення лише у межах правового дискурсу і може мати інше або нечітке значення в загальнозживаній англійській мові. Наприклад, слово “consideration” у праві контрактів означає обіцяну цінність в обмін на виконання зобов’язання, що значно відрізняється від його звичайного вжитку. Це створює виклики для перекладу, особливо в міжправових контекстах, де точність відтворення концептів має принципове значення.

Особливу роль відіграє контекстуальне значення правових одиниць. У common law значення правової норми не може бути зрозумілим поза контекстом прецеденту, в якому вона була сформована. Судове рішення формує не лише норму, але й її інтерпретацію, яка стає обов’язковою для майбутніх справ. Це створює складний лінгвістичний простір, де юридичне розуміння формується не лише за допомогою статичних норм, а й динамічного тлумачення. У цьому аспекті сучасні дослідження Blandino (2024) наголошують на необхідності уніфікації підходів до перекладу та тлумачення у транснаціональних правових системах, де різні традиції часто стикаються.

Цифровізація правових процесів також внесла значні зміни у юридичне мовлення. Зокрема, розвиток електронних баз даних судових рішень, поява смарт-контрактів, використання блокчейн-технологій у правовому регулюванні вимагає нових підходів до формування юридичного тексту. Мова стає ще більш структурованою, алгоритмізованою та стандартизованою. Автоматизовані системи правово-

го аналізу потребують юридичних текстів, адаптованих до обробки машинами, що, своєю чергою, впливає на синтаксис, словник та загальну організацію юридичних документів.

Штучний інтелект і технології машинного навчання, що все ширше впроваджуються в юридичну практику, потребують створення так званих «нейроправових» систем — моделей, адаптованих до специфіки правових текстів. Вони повинні враховувати правову традицію, жанрову специфіку документів, стиль судового дискурсу. Blandino (2024) стверджує, що «нейромеревеві моделі, які не враховують правової семантики, можуть генерувати критично неточні переклади, що ставить під загрозу правову визначеність». У цьому контексті стає очевидним, що лінгвістичні дослідження юридичного дискурсу мають сприяти формуванню технологій, здатних не лише інтерпретувати, але й аналізувати правові тексти на основі культурного та інституційного контексту.

Окремої уваги заслуговує питання інтеркультурного юридичного перекладу. У контексті міжнародного права, де англо-саксонські документи часто слугують еталоном, перекладач має не лише знати юридичну лексику, а й глибоко розуміти правову логіку системи *common law*. Інакше ризик неправильного тлумачення зростає в рази. При цьому методологія перекладу має включати елементи компаративістики, тобто порівняння понять, що не мають прямих відповідників у правових системах перекладача та адресата. Це підтверджується сучасними дослідженнями галузі правової транслятології (Legal Translation Studies), зокрема працями Чернюк, Войтко (2021), яка акцентує на «необхідності глибокої міждисциплінарної підготовки перекладача: юридичної, лінгвістичної та культурної».

Серед перспективних напрямів дослідження юридичного мовлення у системі *common law* варто зазначити правову соціолінгвістику. Вона вивчає, як правові тексти функціонують у суспільстві, як вони сприймаються різними соціальними групами та які бар'єри виникають у доступі до правосуддя. Зокрема, доступність мови юридичних документів залишається однією з найгостріших проблем для громадян, які не мають юридичної освіти. Дослідження Legal Services Board (UK, 2023) вказує, що понад 40 % британців стикаються з труднощами в розумінні правової документації, навіть попри англomовне середовище. Це ставить завдання перед сучасною лінгвістикою: адаптувати юридичне мовлення до потреб не лише фахівців, а й широкої громадськості.

Результати та обговорення. Юридичне мовлення в англо-саксонській правовій традиції (*common law*) має глибоко вкорінені історичні, соціальні та культурні передумови, що визначають його сучасний вигляд. Основними ознаками цього типу дискурсу є казуїстичний характер, прецедентне джерело норм, формалізована структура юридичних текстів та високий ступінь стандартизації термінології. Саме ці особливості формують підґрунтя для дослідження англomовного юридичного дискурсу в контексті глобалізації, цифровізації та трансформації правових систем.

Згідно з дослідженням Іваніщенко (2023), юридичне мовлення в англomовному світі відрізняється архаїчністю, складною синтаксичною структурою та використанням формул, що забезпечують сталість правової інтерпретації. Він зазначає, що юридична мова не лише слугує інструментом комунікації, а й виконує функцію конституювання юридичної реальності. Цей аспект зберігає актуальність і сьогодні, адже в умовах цифрових трансформацій юридичні формули переходять у формат смарт-контрактів та машинночитаних нормативних актів.

Крім того, дослідники звертають увагу на феномен функціональної багатозначності термінів. Як зауважує Fairfield (2022), юридичні терміни нерідко є полісемічними або мають змінне значення залежно від контексту — галузі права, юрисдикції чи навіть судової інстанції. Це створює додаткові виклики для перекладу, інтерпретації та автоматичної обробки текстів. Також, за словами Krijnen, Chakravarty (2022), юридичний переклад вимагає не лише мовної, а й глибокої правової компетентності, адже пряма трансляція термінів може призвести до спотворення змісту.

У контексті сучасних цифрових змін дослідники акцентують на необхідності формування нейромережових моделей, адаптованих до особливостей юридичного мовлення. Йдеться про створення гібридних систем, що поєднують традиційний лінгвістичний аналіз із можливостями штучного інтелекту. Такі моделі дозволяють не лише розпізнавати терміни, а й виявляти логічні зв'язки між правовими нормами, що є критично важливим у процесі судового тлумачення.

Окремої уваги заслуговує соціолінгвістичний аспект юридичного мовлення. За даними Wijayaakoon, Dong (2025), правові тексти в англomовній системі права залишаються малозрозумілими широкому загалу через високий рівень формалізації та спеціалізовану лексику. У відповідь на цю проблему дедалі актуальнішим стає рух за «Plain Legal

English», метою якого є спрощення правових текстів без втрати юридичної точності. Це особливо важливо у світлі збільшення кількості самостійних учасників судових процесів (self-represented litigants), для яких доступність правової інформації є ключовою умовою справедливого судочинства.

Ще одним важливим аспектом юридичного дискурсу в системі common law є інституціоналізована взаємодія між судовою мовою та суспільними очікуваннями. За спостереженням Blandino (2024), юридична мова не просто відображає норму, а активно формує правову дійсність через дискурсивні практики — зокрема, судові дебати, формулювання позовів, вироків та прецедентів. У цьому контексті ключовою є роль так званої «прецедентної лексики» — спеціальних словосполучень, які є відтворюваними елементами судових рішень (наприклад, “it is hereby ordered”, “the court finds that...”), що забезпечують стабільність та формальну послідовність у судовій практиці.

Проблема точності тлумачення юридичних текстів стає особливо гострою в умовах глобалізованого права, де англійська мова часто функціонує як мова міжнародної правової комунікації. Зокрема, в контексті діяльності міжнародних судів (ЄСПЛ, Міжнародного кримінального суду тощо) спостерігається необхідність гармонізації різноманітних правових традицій. Як зазначає Чернюк, Войтко (2021), правовий переклад у такому середовищі вимагає не лише еквівалентності термінів, але й прагматичної відповідності правових концептів. Це особливо складно, коли в англо-саксонській і континентальній традиціях одне й те саме поняття функціонує в різних нормативних та інституційних контекстах.

У цьому зв'язку зростає роль комп'ютерної лінгвістики та правової інформатики. Юридичний штучний інтелект поступово переходить від аналітичних функцій (наприклад, пошук аналогій у базах судової практики) до передбачення результатів судових справ, що базуються на семантичному аналізі прецедентів. Відомі приклади включають британську систему CaseCrunch або американську Predictive Coding, які вже довели ефективність в оптимізації процесів правового аналізу. У таких умовах питання точного розпізнавання юридичних значень, логічних структур та латентних концептів стає особливо важливим.

Сучасні дослідження також підкреслюють, що машинний переклад юридичних документів потребує якісно нових підходів до обробки правових текстів, які враховують як формальні, так і змістов-

ні маркери правового значення. Наприклад, автоматичні системи повинні розрізняти контекстуальну варіативність понять на зразок «equity», «tort» чи «consideration», що не мають прямих відповідників у багатьох мовах.

Усе це вказує на необхідність створення міждисциплінарного підходу до вивчення юридичного мовлення, який би поєднував методи лінгвістики, правознавства, когнітивної науки та комп'ютерної інженерії. Наприклад, інтеграція корпусної лінгвістики з аналітикою судових рішень дозволяє виявляти шаблони аргументації, логічні зв'язки між нормами та частотність вживання термінів у різних юрисдикціях.

Крім того, вивчення правової комунікації потребує урахування соціолінгвістичного контексту. У країнах загального права зростає увага до мовного забезпечення прав етнічних та лінгвістичних меншин, зокрема у кримінальному процесі. Тут важливу роль відіграє поняття «лінгвістичної справедливості» (linguistic justice), що передбачає не лише переклад, а й адаптацію правової інформації до рівня розуміння адресата (Бурбело, 2021).

Ще одним напрямом, що потребує глибокого аналізу в контексті англо-саксонського юридичного мовлення, є прагматичний вимір комунікації в суді. Відповідно до теорії мовленнєвих актів J. L. Austin та Searle, юридичні формули не лише описують дійсність, а створюють її. Наприклад, винесення вироку, проголошення рішення або укладання договору — це не просто інформативні повідомлення, а перформативні акти, що мають безпосередню юридичну силу. Саме ця перформативність правового дискурсу пояснює сувору формалізацію синтаксису, лексики та інтонаційних схем, яка властива англійській юридичній мові. Юридичний дискурс — це особливий тип інституційного мовлення, де кожне мовленнєве рішення має потенційні правові наслідки.

У цій площині особливої ваги набуває питання стандартизації термінології. Проблема полягає не лише в уніфікації понять у межах одного національного законодавства, а в забезпеченні семантичної узгодженості між правовими системами. Наприклад, у порівнянні з континентальним правом, англо-саксонська термінологія менш формалізована і часто базується на практичному досвіді та судових рішеннях. Така ситуація створює певні труднощі при спробах кодифікації понять або здійсненні правового перекладу. Як зазначає Krijnen (2022), перекладач повинен мати не тільки мовну, а й правову компе-

тентність, аби забезпечити адекватну передачу змісту, зокрема коли йдеться про системно нерівнозначні правові реалії.

Сучасна англomовна правова лінгвістика активно реагує на виклики часу, зокрема на зростаючу складність правових текстів у цифрову епоху. У фокусі досліджень — мова контрактів у сфері штучного інтелекту, алгоритмів регулювання, блокчейн-угод, а також смарт-контрактів, які формулюються у вигляді програмного коду. За спостереженням Fairfield (2022), поява нових юридичних форм зумовлює формування відповідної термінології, яка має бути не лише зрозумілою для юристів, а й формалізованою настільки, щоб бути зчитуваною автоматизованими системами. У зв'язку з цим виникає нова парадигма — машинозчитуваного права (*machine-readable law*), де юридична мова мусить бути водночас юридично релевантною і технічно інтерпретованою.

Не менш важливою залишається роль аналізу корпусів правових текстів — метод, який дозволяє виявляти закономірності вживання термінів, синтаксичних структур і прагматичних форм. Розробка спеціалізованих корпусів англійської юридичної мови, як-от *British National Corpus: Law Section* чи *Corpus of US Supreme Court Opinions*, відкриває широкі можливості для кількісного та якісного аналізу мови судових рішень, договорів, процесуальних документів. Такі дослідження дозволяють сформуванню більш точних глосаріїв, виявити тенденції у розвитку термінології та вивчити мовні стратегії різних типів правових акторів.

Крім того, актуальним залишається питання адаптації юридичних текстів для широкого загалу. У цьому контексті розвивається напрям *Plain Legal English* (спрощена юридична англійська), який передбачає спрощення складних синтаксичних структур, уникнення архаїзмів і латинізмів, використання активного стану замість пасивного тощо. Така адаптація сприяє посиленню доступу до правосуддя, особливо для соціально вразливих категорій населення. Це, своєю чергою, змінює парадигму юридичної комунікації, наближаючи її до принципів відкритості, прозорості та відповідальності.

Таким чином, юридичне мовлення в англо-саксонській системі постає як складне багатовимірне явище, що знаходиться на перетині мови, права, технологій і культури. Його вивчення вимагає системного підходу та врахування глобального контексту, зокрема трансформацій у правовій свідомості, зростаючої ролі автоматизації та потре-

би в інтеркультурному порозумінні. Саме тому розвиток юридичної лінгвістики є одним із ключових напрямів забезпечення ефективного функціонування права у XXI столітті.

Висновки. Юридичне мовлення англо-саксонської правової системи є складним і багатовимірним феноменом, який формується під впливом як історико-правових традицій, так і сучасних глобалізаційних процесів. На відміну від кодифікованих систем континентального права, правова англійська мова базується на прецедентному підході, що надає їй підвищеної гнучкості, але водночас — термінологічної варіативності та синтаксичної складності.

Проведене дослідження дозволило встановити, що сучасні зміни у сфері юридичного мовлення відбуваються під впливом цифровізації, автоматизації правових процесів, а також потреби в адаптації юридичних текстів до ширшого кола адресатів. Особливу увагу привертає прагнення до зрозумілості (plain legal English), що свідчить про переосмислення функції правової комунікації в умовах демократизації доступу до права.

Окрему дослідницьку цінність становить аналіз прагматичних особливостей правового дискурсу, зокрема перформативності мовних актів, що формують юридичну реальність. У цьому контексті правнича мова виступає не лише інструментом опису, а й засобом здійснення правового впливу.

Крім того, зростання ролі штучного інтелекту в юридичній практиці висуває нові вимоги до формулювання правових норм, уможливаючи перехід до концепту «машинозчитуваного права». Це відкриває перспективу створення гібридних лінгвістико-технологічних систем, що поєднують правову точність із алгоритмічною формальністю.

Таким чином, юридичне мовлення в англо-саксонській системі вимагає постійного міждисциплінарного аналізу, що охоплює правознавство, лінгвістику, інформатику та соціологію. У цьому контексті перспективними напрямками подальших досліджень є:

- створення уніфікованих корпусів англійськомовних правових текстів;
- дослідження правових моделей комунікації у багатокультурному середовищі;
- удосконалення методів перекладу юридичних документів з урахуванням концептуальної асиметрії правових систем;
- вивчення змін юридичної термінології під впливом інноваційних технологій.

Завдяки поєднанню традиційного правового аналізу з інструментами сучасної лінгвістики та цифрових технологій, юридичне мовлення в системі common law зберігає свою релевантність і відкриває нові горизонти дослідницької діяльності.

Список літератури

- Бурбело О. В. (2021). Правовий нігілізм: теоретичний та практичний аспекти. *Право і політика*, № 2, с. 44–49. <https://www.researchgate.net/publication/371425381>
- Іваніщенко О. І. (2023). Особливості трактування юридичних термінів у різних правових системах англійської мови. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія*, Вип. 49(2), с. 182–188. https://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v49/part_2/39.pdf
- Чернюк А., Войтко Т. (2021). Англomовний юридичний дискурс в аспекті перекладу. *Філологічні науки. Збірник наукових праць. МАУП*. <https://journals.maup.com.ua/index.php/philology/article/view/821>

References

- Blandino, P. (2024). *The possibility of a uniform legal language at the interplay of legal discourse, semiotics and blockchain networks*. **International Journal for the Semiotics of Law**, 37, 2083–2111. <https://doi.org/10.1007/s11196-023-10086-z> SpringerLink
- Giampieri, P. (2024). *The use of AI in the translation of legal documents: A critical analysis*. trans-kom: Journal of Translation and Technical Communication Research, 17(2), 343–358. <https://www.trans-kom.eu> ResearchGate
- Krijnen, J. O. G., Chakravarty, M. M. T., Keller, G., & Swierstra, W. (2022). *Translation certification for smart contracts*. arXiv preprint. <https://arxiv.org/abs/2201.04919> arXiv
- Kalamkar, P., Tiwari, A., Agarwal, A., Karn, S., Gupta, S., Raghavan, V., & Modi, A. (2022). *Corpus for automatic structuring of legal documents*. arXiv preprint. <https://arxiv.org/abs/2201.13125> arXiv
- Wijayakoon, C., Dong, H., Bandara, H. M. N. D., Tari, Z., & Soin, A. (2025). *Legal compliance evaluation of smart contracts generated by large language models*. arXiv preprint, June 1, 2025. <https://arxiv.org/abs/2506.00943> arXiv
- Fairfield, J. A. T. (2022). *The language of smart contracts: Translating legal principles into code*. Washington and Lee University Law Review. <https://scholarlycommons.law.wlu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1731&context=wlufac> scholarship.law.upenn.edu+6scholarlycommons.law.wlu.edu+6georgetownlawtechreview.org+6

Стаття надійшла до редакції 04.05.2025 року

В. ВИННИЧЕНКО І ДЖ. ОРВЕЛЛ У ДИСКУРСІ «ТОТАЛІТАРНОГО НАРАТИВУ»

Сиваченко Г. М.

доктор філологічних наук, професор
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8052-4028>

Стаття присвячена дослідженню ролі творчості Володимира Винниченка та Джорджа Орвелла у формуванні й розвитку «тоталітарного наративу» в літературі XX століття. Роман «Сонячна машина» (1928) Володимира Винниченка відкриває не лише нову сторінку в історії української літератури, а й стоїть у витоків жанру науково-фантастичного утопічного роману в європейській літературі в сучасному розумінні. Варто наголосити, що цей твір є першим українським науково-фантастичним та утопічним романом. Водночас, в науковій розвідці прослідковується еволюція жанру антиутопії, визначаються її ознаки та функції як політичної та культурної критики тоталітарних режимів. Особлива увага в нашому дослідженні приділяється порівняльному аналізу творчості Володимира Винниченка та Джорджа Орвелла, їхнім політичним поглядам, мотивації та способам відображення тоталітарних систем у щоденниках, романах і публіцистиці. В результаті дослідження було встановлено, що такі романи митців, як «Сонячна машина» і «1984», є глибоким дослідженням соціальних та політичних структур, а також спробою осмислити механізми функціонування тоталітарних структур та інструментами ідеологічної маніпуляції, які призводять до руйнування особистості. В статті також аналізуються концептуальні відмінності між утопією та дистопією, їхня історична та філософська основа, а також роль антиутопії як літературного засобу моральної й політичної критики. Компаративне дослідження уможливується ідейною схожістю, полемічним характером творчості обох авторів, їхній відвертій критиці тоталітарних режимів, зокрема сталінізму і фашизму, а також ролі авторів у формуванні світоглядної позиції щодо людської свободи, моралі та відповідальності. Антиутопії Володимира Винниченка і Джорджа Орвелла залишаються актуальними творами в контексті сучасного «тоталітарного наративу», які порушують питання про цінність людського життя та свободу особистості.

Ключові слова: тоталітарний наратив, іммігрант, автентичність, жанр, травма, пам'ять, авторська свідомість, інтертекстуальність.

V. VYNNYCHENKO AND G. ORWELL IN THE DISCOURSE OF THE “TOTALITARIAN NARRATIVE”

Syvachenko G. M.

Doctor of Philological Sciences, Professor
Taras Shevchenko Institute of Literature of the National
Academy of Sciences of Ukraine

*The article is dedicated to the study of the role of the works written by Volodymyr Vynnychenko and George Orwell in the formation and development of the “totalitarian narrative” in the literature of the 20th century. The novel “The Solar Machine” (1928) by Volodymyr Vynnychenko not only opens a new page in the history of Ukrainian literature, but also stands at the origins of the genre of the science fiction utopian novel in European literature in the modern sense. It is worth mentioning that this work is the first Ukrainian science fiction and utopian novel. In the present paper the evolution of the genre of dystopia, its features and functions as a political and cultural criticism of totalitarian regimes are determined. In our study particular attention is paid to the comparative analysis of the works written by Volodymyr Vynnychenko and George Orwell, their political views, motivations and ways of reflecting totalitarian systems in diaries, novels and journalism. As a result of the research, it has been found out that such novels as “The Solar Machine” and “1984” should be considered as a deep study of social and political structures, as well as an attempt to comprehend the mechanisms of functioning of totalitarian structures and tools of ideological manipulation which lead to the destruction of the individual. The present article also analyzes the conceptual differences between utopia and dystopia, their historical and philosophical basis, as well as the role of dystopia as a literary means of moral and political criticism. The comparative research is made possible by the ideological similarity, the polemical nature of the work of both authors, their frank criticism of totalitarian regimes, in particular Stalinism and fascism, as well as the role of the authors in the formation of a worldview position on human freedom, morality and responsibility. The dystopias written by Volodymyr Vynnychenko and George Orwell remain relevant works in the context of the modern “totalitarian narrative”, which raise questions about the value of human life and individual freedom. **Key words:** totalitarian narrative, immigrant, authenticity, genre, trauma, memory, author’s consciousness, intertextuality.*

Вступ. ХХ століття проминуло (і це вже аксіома) під знаком антиутопії, яка стала одним із найпопулярніших жанрів сучасної культури. Всього сто років знадобилося молодому перспективному жанру, аби пройти шлях дорослішання і зрілості, який його попередник — позитивна утопія пройшов за два тисячоліття. Особливо яскраво з позиції жанрового становлення виділялася перша половина ХХ ст., коли був сформований жанровий канон антиутопії з її головними ознаками:

переважання романної форми; «псевдокарнавальність» як структурна основа; «квазіномінація» — перейменування явищ, людей, предметів як прояв влади; створення штучної мови тоталітарної держави — «новомови»; полеміка та пародіювання утопічного проекту; ритуалізація життя на всьому художньому просторі; інтертекстуальність, текстуальна гра на різних рівнях. **Метою нашої роботи** є аналіз становлення антиутопії як літературного жанру, її ролі у викритті злочинів тоталітарних суспільств та передбаченні соціальних ризиків. **Актуальність нашого дослідження** полягає в формуванні критичного мислення та історичної свідомості. Враховуючи сучасні виклики глобальної політики, зростання авторитарних режимів і загострення соціальних конфліктів, аналіз антиутопії як жанру, що допомагає зрозуміти причини й наслідки тоталітаризму, набуває особливої актуальності. **Методи дослідження** полягають у комплексному поєднанні культурно-історичного, текстуального та компаративного методів.

Результати та обговорення. Антиутопія свого часу утвердилася як жанр у середовищі інтелектуалів-мислителів і борців за свободу, до яких із повним правом відносяться Джордж Орвелл і Володимир Винниченко. Спершу такі твори, як, «Фабрика Абсолюту» і «Кракатит» К. Чапека, «Дивний новий світ» О. Гакслі, «1984» Дж. Орвелла, «Ми» Є. Зам'ятіна, «Чевенгур» А. Платонова, «Сонячна машина» В. Винниченка видавалися лише фантазією, породженою розпаленою уявою авторів. Згодом після необхідної перевірки часом з'ясувалося, що їхні передбачення співпали з реальністю не в усьому, хоч і багато в чому, аби полишилися бодай найменші сумніви в тому, чи обгрунтованими були ті тривоги, які стояли за подібними футурологічними прогнозами. О. Гакслі у своїй праці «Повернення в дивний новий світ» (1958) показав подібність антиутопійних систем романів «Дивний новий світ» і «1984» стосовно несвободи і відмінність у способах її досягнення. Якщо, на думку Гакслі, «1984» було засновано на забороні небажаної поведінки, то основа «Дивного нового світу» — це вироблення бажаної поведінки ненасильницькими способами, пропагандою і маніпуляцією. Гакслі робить висновок про те, що світ хитнувся в бік «Дивного нового світу» саме тому, що світ, заснований на забороні й агресії, недовговічний (Huxley, 2000: 224). Проте нинішні російсько-українська, ізраїльсько-іранська війни довели утопічний характер подібної думки.

Нині перераховані романи з повним правом можна називати антиутопіями, зважаючи на те, що, коли утопія — це спроба змалювати

світ розумно, то антиутопія, дистопія чи роман-застереження змальовує світ, влаштований страшно. З другого боку, антиутопію розглядають нині як літературу винятково полемічну, таку, що заперечує ідеї, котрі надихали полемістів минулого, вона прагне взагалі покінчити з утопічним мисленням, прислухавшись до її власного голосу. Своєю чергою, американський літературознавець і культуролог М. Епштейн значно обережніший у філософському плані, для нього уява не тільки не становить перепони для інтелекту, а й, навпаки, — це «головна з вивільняючих сил, що рухають людство вперед». Однак коли «уява перетворюється на утопію — перед нами, як вважає Епштейн, постає лише її “вироджена форма”, адже вона самознищується, утверджуючись на якійсь одній, непорушній і абсолютно “правильній” картині майбутнього. Отже, утопія — це самогубство уяви: закликаючи маси до перетворення світу, вона перетворює їх на винищувачів свого майбутнього» (Епштейн, 2023: 121).

Г. Грабович стверджує, що існують дві головні моделі людських відносин: «суспільна структура та ідеальна спільність. У першому випадку замість окремих людей виступають статуси й ролі... Друга модель завжди з'являється у вигляді земного раю, Едема, утопії, тисячолітнього царства божого» (Грабович, 1991: 88). Оскільки всі наявні теорії щастя, пов'язані із соціальними перетвореннями, переважно визначені утопічними: від конкретних проектів «Держави» Платона і соціалізму Маркса, якого називають «батьком практичної утопії» — до літературних творів у жанрі соціальної утопії.

Німецький філософ-утопіст Е. Блох визначає утопію як «презумпцію надії», тобто як категорію психологічну, навіть фізіологічну, як стан передчуття гармонії, бо людина, на його думку, є не тільки «*homo faber*» (людина, що працює) чи «*homo ludens*» (людина, що грає), а й «*homo utopicus*» (людина, що сподівається). Іншими словами, вона є «твариною з інстинктами надії» (Bloch, 1974: 6). О. Вальд писав свого часу про те, що коли в світі не існує утопії, то на таку карту світу не варто й дивитися, тому що не вдасться побачити тієї землі, куди весь час прагне Людство. За його визначенням, «поступ є втіленням утопій в життя» (Wilde, 2000: 247). Але, як не дивно, саме цього боялися і від цього застерігали філософи і письменники початку ХХ ст.

Що ж до антиутопії, чи, як прийнято на Заході, «дистопії», тобто заперечення утопічних мрій, яким протиставляється реальність, далека від вимріяного, то головна її прикмета — обов'язкове запереч-

чення міфу, створеного утопістами без огляду на реальність. У дистопії перед читачем постає «образ суспільства, що пододало утопізм і перетворилося внаслідок цього на позбавлену пам'яті та мрії «криваву буденність» — світ орвеллівської фантазії» (Koestler, 1995: 8). Терміни «позитивна» й «негативна» утопія зустрічаються ще у статті Лесі Українки «Утопія в белетристиці» (1906). До «давніх утопій позитивного типу», на думку авторки, належать теологічні утопії та книги пророків Ісайї, Іезекіїля, Іоїля. «У негативній утопії давніх легенд, — зазначає письменниця, — мало творчого, вона зводиться переважно до песимістичних описів реального людського життя: антитезою раю, тобто своєрідним “пеклом” у них постає наша рідна земля і наше повсякденне “грішне” життя» (Українка, 1977: 163).

Якщо для класичної утопії елемент соціальної міфології обов'язковий, то антиутопії та міфу притаманні стосунки принципової несумісності. Міф, із якого виростає образ земного раю, в антиутопіях випробовується з метою перевірки навіть не стільки його здійсненності, скільки моральності його засад. До прикладу, американський славіст Г. С. Мортон відносить антиутопію і дистопію (для нього це часом синоніми) до пародійного жанру (Morton, 1981).

І все ж у пошуках першоджерела тих утопічних проєктів, що набули особливої актуальності, наклавшись на реальну історію, слід звертатися, очевидно, не до творчості Платона, а відомого італійського ченця, який оспівав місто-казарму з її ящиками для доносів, встановленими на людних майданах. Здавалось би, Кампанеллу тепер мало хто читає, природа його поглядів давно з'ясована, книжка, де викладено засади ідеального суспільства, в якому панує фанатичний аскетизм, змішаний з нетерпимістю до будь-якого вільнодумства, мала б цікавити у ХХ ст. лише історика.

Проте думка автора про Місто Сонця виявилася напрочуд живою. Яскравим підтвердженням цього став написаний у Німеччині роман Володимира Винниченка «Сонячна машина» (1921–1924). Очевидно, щось занадто привабливе було в ній для тих, хто мріяв про «ідеальну несвободу», як казав оповідач зам'ятінського роману «Ми». І саме тому макет такого Міста Сонця реставрували, удосконалювали безліч разів не лише на папері, а й, на жаль, у реальному житті.

Наслідки подібної активності тепер видно незброєним оком. Проте за цю ясність довелося заплатити неймовірно високу ціну. І значення антиутопій саме й полягає в передбаченні розплати. В цьо-

му сенсі вони носять безперечно полемічний характер: стосовно не Кампанелли, зрозуміло, а тих, хто безліч разів силкувався реалізувати проєкт Міста Сонця на практиці або побудувати «сонячну машинку», або «сонячну Україну» (Таку двозначну, на нашу думку, присвяту має Винниченків роман, яка завбачливо була знята при публікації роману наприкінці 20-х рр. в Україні).

Сама ж полеміка, одначе, як елемент оповіді не є для авторів антиутопій основним завданням. Часто вона може бути відсутньою взагалі. З ким, скажімо, полемізує Зам'ятін у романі «Ми» чи Винниченко у «Сонячній машині»? Кого з утопістів конкретно заперечує Гакслі, створюючи образ дивного нового світу? Проти кого з них спрямовано пафос Платонова у «Чевенгурі» чи вістря роману К. Чапека «Кракатит»?

Тут, на наш погляд, проглядається інша мета: не суперечка з уже сформованими концепціями, а опанування реальністю, в якій можна було їх зреалізувати. Нерідко результат подібних спроб справді виглядає фантастичним, проте не лише згідно з логікою гротескового загострення, без якого годі й увявити антиутопію. Значно важливішою є логіка справжнього життя, яка змушує повністю розкрити умоглядну схему. За своєю сутністю антиутопія — це досвід соціальної діагностики, а передбачувана жанром притчево-параболічна форма, всі оті вигадані острови, планети, ферми, машини, речовини, одне слово, літературні прийоми, притаманні будь-якій утопічній оповіді, — тільки засіб для більш точного визначення діагнозу. Точність ця особливо важлива з огляду на специфіку хвороб, що їх прагне виявити й діагностувати антиутопія. Майже завжди такі хвороби належать до найнебезпечніших, невиліковних, хоча в період написання творів їхні симптоми були ще ледь помітні. Це, фактично, «лепра» і «чума» сучасного людства, хоча проявляються вони на повну силу через роки, а то й десятиліття.

«Суперечки» утопістів точилися від роману до роману (з «Утопією» Т. Мора сперечався, образно кажучи, Ф. Бекон), а подеколи від книжки до книжки одного й того ж автора (Г. Веллз, О. Гакслі). Приміром, вся перша частина роману англійського прозаїка Е. Берджеса «1985» — це коментар до власного тлумачення антиутопії Дж. Орвелла «1984», де він висловлює думку, що в «1984» йдеться про Англію 40-х років, а не про майбутнє. Сам же Орвелл у згаданому романі немовби сперечався з ідеями, висунутими раніше і Дж. Лондоном, і

Г. Веллзом, і Є. Зам'ятиним, і О. Гакслі. Останній, на думку деякого з дослідників, замислив свій роман «Дивний новий світ» як пародію на наукову фантастику Г. Веллза, а Веллз деякими своїми романами опонував В. Моррісу, зокрема його книжці «Вісті нізвідки», (1890) яка, своєю чергою, народилася тільки завдяки утопії Е. Беллами «Через сто років» (1888).

Монументальна праця німецько-американської політикині Ганни Арендт «Джерела тоталітаризму» (1951) (Арендт, 2002) започаткувала особливий масив літератури, який утворив всередині другої половини минулого століття розлогий «тоталітарний наратив», до якого з повним правом відносяться атиутопії Винниченка і Орвелла. Означення й тематика цього наративу беруть початок із «Джерел тоталітаризму» в тому типологічному сенсі, в якому «утопічний наратив» походить від «Утопії» Томаса Мора. Попри всю відмінність дистанцій, що відділяють від цих двох книг, можна вже провести аналогію між їхньою «по-роджуючою», генеративною здатністю. Межу цієї структурної аналогії окреслює очевидний змістовий контраст поміж утопічним «позитивом» і тоталітарним «негативом». Стикання цих крайнощів позначене перетином антиутопічного вектора з антитоталітарним.

Після встановлення в Радянському Союзі культу особи відмінність між Гітлером і Сталіним, на думку інтелігенції, зникла остаточно. На початку війни академік В. Вернадський прийшов до висновку, що націонал-соціалізм є ще більш занепадницькою системою порівняно з комуністичним режимом. У ретроспективі мова йшла про червоний і коричневий фашизм, про протиставлення геноциду і соціациду. Подібними до поглядів Арендт на тоталітаризм були і висловлювання українського письменника-емігранта І. Багряного, автора відомого роману «Сад Гетсиманський» (1948–1950), перекладу якого на французьку мову посприяв Винниченко.

Одним із джерел комуністичного тоталітаризму Багрянний і Винниченко вважали месіанські ідеї російського імперського шовінізму (що нині вповні проявилось в ході російсько-української війни 2022 р.), а також те, що Арендт називає «правилами (законами) фіктивного світу», намисленого марксистами та нацистами, згідно з якими й діють члени уявлених комуністичного та націонал-соціалістичного суспільств.

Широкого розголосу набуло свого часу звернення Багряного «Чому я не хочу вертатись до ССРСР» (1946), з яким цілком імовір-

но міг позайомитися Винниченко. Багряний пише, що «підгорнувши Україну, большевизм поставив своїм завданням зденаціоналізувати її, знищити духовно й національно, прагнучи зробити з многонаціонального СРСР єдину червону імперію... Жажливим терором російський червоний фашизм (більшовизм) намагається перетворити 100 національностей в так званий «єдиний советський народ, цебто фактично в російський народ» (Багряний, 2006: 569, 667).

У рамках тоталітарного нарративу в даному разі ми розглядаємо в порівняльному аспекті щоденники та романи В. Винниченка, і публіцистику Дж. Орвелла. Особливість творчих доль аглійського і українського письменників полягає в тому, що жили вони в першій половині ХХ століття (Орвелл помер 1950 р., Винниченко — на початку 1951), але фактично належали другій. Їхні тодішні дивацтва сьогодні для більшості інтелігенції стають нормою: обидва були чутливими до екологічних негараздів, жахливого становища Матінки-Природи, виявляли інтерес до здорового способу життя. Доволі ліворадикальні в політиці, в приватному житті Орвелл і Винниченко були дещо навіть консервативними, обробляли землю, розводили кіз, культивували той ідеал, до якого люди прийшли наприкінці ХХ ст., переживши технологічну та сексуальну революції, відчувши злет внутрішньої свободи.

З дитинства майбутні письменники вирізнялися високою чутливістю до будь-якої несправедливості, що часто викликало сльози і змушувало страждати, а згодом позначилося на їхній творчості. Але водночас як люди неординарні, честолюбні, вони могли жити, тільки намагаючись бути в усьому кращими, піднімаючись над іншими. І саме цей конфлікт переживався обома митцями занадто емоційно.

Орвелл, пройшовши громадянську війну в Іспанії, став відвертим прихильником соціалізму, але водночас і непримиренним ворогом насильницького впровадження однодумства, санкціонованого беззаконня, терору, виправданого вищою справедливістю та політичною необхідністю, тобто всього того, що було невід'ємним надбанням сталінізму. Заявивши про свою позицію відверто, Орвелл одразу ж був оголошений ренегатом, подібно до Мальро, Кестлера, Дос Пасоса. Прикметно, що Винниченко був проголошений ренегатом фактично двома протилежними таборами — українськими радянськими комуністами і еміграційними націонал-патріотами.

Починаючи з 30-х років Винниченко та Орвелл фактично стають політичними письменниками з незалежними судженнями. Орвелл

свого часу зізнався: «У мирний і благополучний час я міг би писати сповідальні чи просто описові книжки і міг би залишитися майже не-обізнаним зі своїми політичними пристрастями. Трапилося ж так, що я змушений був стати чимось на кшталт памфлетиста... Чого я понад усе бажаю останні десять років, так це перетворити політичну літературу на мистецтво» (Орвелл, 1992: 301). Подібною ж турботою переймався, починаючи з 30-х років, і український письменник. Проте, сідаючи за написання твору, він, як і Орвелл, навряд чи казав собі, що хоче, мовляв, створити твір мистецтва. Він писав їм тому, що існувала якась брехня, котру слід було розвінчати, викрити, якийсь факт, до якого слід було привернути увагу. І кожен із них насамперед прагнув “бути почутим”» (Орвелл, 1992: 301). У щоденникових записах Винниченка 1938–1939 рр. можна натрапити на численні міркування з приводу бажання «крикнути наш апель»: «Коли не горішні, то, може, нижні нещасні прокажені почули б його і закричали теж, і натиснули б на горішніх, і не допустили б до вибуху сказу, і навіть почали б лікувати всю свою хворобу. Але чи встигну крикнути? Чи встигнуть почути нижні?» (Винниченко, 2021: 201). На жаль, численних Винниченкових звернень, принаймні щодо плебісциту з українського питання, повоєнного роззброєння, колективної власності та справедливого розподілу прибутків ніхто не почув чи не схотів почути.

1939 р. побачив світ роман Орвелла «На свіже повітря», де розвінчується все, пов’язане з тією чи іншою владою. Уже в цьому творі письменник пророкує, що після війни (яку він також передбачав) почнеться доба тоталітаризму, доба черг за харчами, гумових кийків і садизму. Крім того, тут присутній мотив ідентичності сталінізму та гітлеризму (вперше ці два імені Орвелл поставив поряд ще 1934 р. в рецензії на «Майн кампф»).

Майже типологічно синхронну негативну оцінку сталінізму та гітлеризму дав і Винниченко: «Сталінізм є союзник гітлеризму, він помагає й помагатиме йому всіма силами... Сталінізм не є комунізм, а тільки той самий фашизм, гітлеризм» (Винниченко, 2021: 239). Тоді ж він пише роман «Вічний імператив», а трохи згодом «Нову заповідь», де також пророкує загрозу тоталітаризму.

В останньому романі Орвелла «1984» постає образ «кованого чобота тоталітаризму», який з легкістю наступатиме на людські обличчя. І якщо 1939 рік у великому есеї про Дікенса англійський письменник тільки ще задумується над тим, що «завжди знайдеться новий ти-

ран, готовий змінити старого», і, отже, завжди існуватимуть дві точки зору — «як можна поліпшити людську природу, доки не змінено систему», і чи є користь «у зміні системи до того, як удосконалиться людська натура», то через десять років ця думка — «зачароване коло» антиутопіста — звучатиме як лейтмотивна.

У вступі до українського видання «Ферми» Орвелл розповів про те, з якою метою було написано цей твір: «Для мене було гранично важливо, що люди у Східній Європі зможуть побачити радянський режим таким, яким він був насправді». Але при цьому письменник спрямував вістря критики не проти Сталіна, а проти тих, хто продовжував вірити в те, що Росія — батьківщина справжнього соціалізму: «Коли б навіть я мав силу, я не бажав би собі втручатися у советські внутрішні справи; я не засуджував Сталіна та його прибічників тільки за те, що вони, мовляв, стосували варварські та недемократичні методи. Воно зовсім можливе, що в тамошніх обставинах вони не могли діяти інакше, навіть коли й у них були добрі наміри» (Орвелл, 1947: 9). Він був переконаний, що ця віра шкодить соціалістичному руху в Британії.

Важливо усвідомлювати, що і Орвелл, і Винниченко були майже самотніми не лише в оцінках сталінізму, а й у ставленні до країни, що стала його жертвою. «Салонні» розмови про допити та розстріли, які повсюдно велися в середовищі європейських інтелігентів, видавалися англійському письменникові «в тисячу разів гіршими» навіть за безпосередню участь у терорі. Орвелл постійно нагадував світові про злочини Сталіна, репресії, голод, зниклих безвісти людей. Винниченко також чимало писав на цю тему. В другій половині 40-х років він фактично присвятив себе розвінчанню сталінізму. У другій редакції «Нової заповіді» чи не вперше у світовій літературі у формі щоденника подається розповідь про перебування американського комуніста в одному зі сталінських таборів. 1947 р. з-під його пера вийшла гострополітична стаття «Демісія сталінізму». І письменник переклав її російською, французькою та англійською мовами, сподіваючись опублікувати або в російській еміграційній пресі, або у французькій чи англійській соціал-демократичній. Вона також була передана американському консулові як свідчення антикомуністичних настроїв Винниченка, оскільки йому не давали візи до США. Стаття була високо поцінована О. Шульгіним як «надзвичайна і знаменито написана», проте її він відмовився публікувати, побоюючись «аргументації большевиків» (Винниченко, 2024: 288).

Англійський і український письменники не здригнулися перед тоталітарними режимами, що змітали на своєму шляху мільйони, — вони відкрито повернули проти «течії», яка на той час підхопила ледь не половину людства. Секрет їхньої прозорливості був доволі простим: обидва тривалий час самі вірили у здійсненність великих ідеалів, допоки не побачили, як мімікрувало, перероджувалося, ставало аморальним суспільство, в якому до влади рвалися пристосованці та ідеологічні шулери. До того ж Винниченкове розчарування було подвійним, адже українська еміграція, її численні «вожді» та «вождики» також не виправдали його сподівань. Коментуючи в щоденнику лист від Станіславського та Григорієва, письменник вдається до досить несподіваного порівняння: «Звичайно, еміграція вибрала на помилки мене, а собі лишила роль непомильного Сталіна. Сталін на еміграційній печі. — Поганий консультант із Сталіна» (Винниченко, 2021: 121).

Відчай Орвелла, безодня, перед якою опинився англійський романіст, були не менш глибокі. Він, як і Винниченко, ненавидів імперіалізм, у нього викликав огиду фашизм, вчасно збагнув письменник і лицемірство «лівих», усвідомивши, що обіцянки революційної Росії обернулися для найбільшої більшості новим відчаєм, новою пасткою. Орвелл, який думав про СРСР ледь не щодня, писав: «Можливо, що пересічна людина і не відмовиться від диктатури пролетаріату, але запропонуйте їй диктатуру самовдоволених і обмежених педантів, і вона вже готова битися» (Орвелл, 1992: 307). Винниченко ж поціновуючи досить критично революційні події у Франції середини 30-х років, писав: «Жалоба по всій Франції. Буржуазія впала в паніку, перед нею стала мара загибелі. І в паніці вона розгубила всі свої свободолобності. Рушниця, кулемет стали на місце “вільного переконання”. Тимчасова диктатура коштувала до тисячі ранених і сотні вбитих» (Винниченко, 2021: 47).

Саме за такою диктатурою пролетаріату Орвелл, який ніколи не був в СРСР, і Винниченко-емігрант «стежили» за газетними та радіоповідомленнями наприкінці 30-х років. Її генезис, її перетворення на інструмент особистого тиску «вождів» англійський письменник спробував відобразити в «Фермі», а Винниченко — у творах «муженського» циклу.

Собаки з попідтиння, свині — такими постають різного роду вожді, демагогічні заяви та безвідповідальна поведінка яких призвели до терору, масового насильства, крові, вбивств, тисяч і мільйонів жертв.

Але розвінчувати Гітлера чи Сталіна — означало не просто йти «проти течії», а підписати собі смертний вирок. Ним стало, зрештою, для Орвелла сорокарічне забуття його останнього роману, а для Винниченка й досьогоднішня байдужість до його політичних і етико-філософських поглядів, а також нехтування його еміграційною художньою творчістю.

Доволі скептично Орвелл та Винниченко ставилися до тогочасного європейського соціалістичного та соціал-демократичного руху 30–40-х рр. Зокрема, англійський письменник у другій половині 30-х рр. писав: «Правда полягає в тому, що для багатьох людей, що називають себе соціалістами, революція не означає руху мас, з якими вона сподівається зв'язати себе; вона означає комплект реформ, які “ми”, розумні, збираємося нав'язати “їм”, істотам нижчого порядку» (Орвелл, 1992: 301). Винниченко, немовби продовжував цю думку: «Москва повинна почувати себе тепер досить спокійно: Троцького, який неодмінно критикував кожний крок її, убито, троцькістам уста замкнено, соціалісти самі собі замкнули їх патріотизмом, а всі праві це за соціалістів роблять і славословлять. І тільки після закінчення війни почнеться витягання на світло аналізу вад, що тепер робляться нею. Але буде вже... пізно» (Винниченко, 2024: 42).

Обох письменників надзвичайно цікавила постать не лише Сталіна, а й Троцького. Його рисами Орвелл наділив, зокрема Борова у «Фермі», а Старшого Брата («1984») зробив зовні подібним до Сталіна, гнівно полемізуючи з його західними апологетами, які захищали тирана «в інтересах соціалізму».

З другого боку, про сприйняття Орвеллом соціалізму як вищої мети говорять такі його формули, як «просвітлення соціалізмом», «звернення до соціалізму», «хрещення соціалізмом». Ідеться тут, очевидно, про віру, а не про наукове світопочування. Подібне ставлення до соціалізму спостерігається і у Винниченка. Утім обидва письменники мали чітко артикульовану політичну позицію. «Я пройшов бідність і пережив вигнання, — зазначав англійський письменник. — Це посилює мою природну ненависть до панування, так само як служба в Бірмі навчила мене розуміти природу імперіалізму. Але всього цього було недостатньо для точної політичної орієнтації. Іспанська війна та інші події 1936–37 рр. дали поштовх, і я зрозумів, на чому стою. Кожен рядок моїх серйозних праць з 1936 р. прямо чи опосередковано спрямовано проти тоталітаризму й на захист демократичного со-

ціалізму, як я його розумів» (Орвелл, 1992: 30). Винниченко і Орвелл, визнаючи соціалізм лише як утопію, як віру «добрих і слабких», заперечували його як бюрократичну інституцію. Адміністративний соціалізм (у Винниченковій версії «московський») — це, на думку обох письменників, неминуче його «тоталітарна версія».

Ідейну позицію Орвелла поцінують як «моралізм», «дисидентство всередині лівого руху», але найчастіше — як «світський евангелізм», що дуже нагадує Винниченків конкордизм. Формула «тоталітарний інтелектуал» (один із неологізмів Орвелла) охоплює найрізноманітніші типи: прихильників фашизму, просталінських попутників, ортодоксальних до фанатизму католиків. «Не суттєво, кому вони лижуть задницю: Сталіну чи Гітлеру — важливо, що ними рухає зловісний дух “реалізму” і “політики сили”». Орвелл вважав тоталітарним самий «менталітет ХХ століття, в якому кожний вклоняється владі на своєму інтелектуальному рівні. Підліток у трущобах Глазго обожнює Аль Капоне. Читач “Нью Стейтсмен” обожнює Сталіна». Сталінський режим уявляється англійському письменникові не шабашем черні чи, як вважав Булгаков, владою шарикових, а «диктатурою сильних інтелектуалів, що правлять за допомогою терору» (Орвелл, 1992: 45). 27 вересня 1938 р. Винниченко записує: «Ні Англія, ні Франція не кажуть: “Ніколи миру не може бути, поки існує сталінізм, боротьба і війна будуть тягтися до остаточного загибуну сталінізму... Вони надіються, що зі Сталіна буде поганий союзник Гітлерові, що ці друзі кінець кінцем погризуться. Тому, мовляв, не треба давити Сталіна, не треба лякати Сталіна, не треба штовхати його в обійми Гітлера. Дипломатія! А те, що вони роблять в очах мас Сталіна відмінним од Гітлера (і навіть ніби ворогом його), що викривляють перед своїми народами істину, що ховають цією тактикою те, що сталінізм не є комунізм, а тільки той самий фашизм, гітлеризм...» (Винниченко, 2021: 239).

У написаному через двадцять років після «Чевенгура» романі «1984» Орвелла змальовано, як послідовно розривають подібний ланцюг у державі, де беззаперечна ідея зуміла підкорити собі живе життя набагато суворіше й бруталніше, ніж це здавалося доморощеним утопістам на зразок Чепурного. Герой Орвелла працює в установі, що зветься Міністерством правди, де згідно з останніми настановами, безперервно переробляють історію, винищуючи достовірні її свідчення назавжди. З подібною ситуацією читач зустрічається і на сторінках

Винниченкового «Слова за тобою, Сталіне!», написаного приблизно водночас із «1984» Орвелла.

У зам'ятінському «Ми» знеособлені «нумери» — раби тоталітарної держави — скандують оду формулі $2 \times 2 = 4$. Втім усупереч попередній традиції формулою свободи особистості в «1984» Орвелла стає саме формула $2 \times 2 = 5$. Безпосередньо на такий художній прийом Орвелла наштовхнула книжка Е. Лайонса «Перебування в утопії», рецензуючи яку він наголосив на таких рядках: «Формули “П’ятирічка за чотири роки” і “ $2 \times 2 = 5$ ” постійно привертали мою увагу... виклик і парадокс, і трагічний абсурд радянської драми, її містична простота, її алогічність і редукована до шапкозакидальної арифметики» (Morton, 1981: 75).

Рафінований Гакслі в 30-х роках висловлював гостро саркастичну думку («Свобода — це круглий корок у квадратному отворі»), а Орвелл наприкінці 40-х років, переконавшись, що проголошена свобода перетворюється для його підзахисних на ще міцніші кайданки — відчував уже справжній страх. Така «свобода», на його думку, могла призвести до незворотних змін і в сучасному світі, і в людській свідомості.

У цьому зв’язку варто згадати есей Дж. Орвелла «Ви і атомна бомба» (1945), в якому британський письменник увів загальновідомі нині поняття «холодна війна», неологізми «поліція думок», «великий брат», «новояз», «дводумання» (двоємисліє). Ще на початку 1949 року Винниченко дав об’єктивну і нищівну оцінку ООН, яка залишається особливо справедливою і на сьогодні: «В Об’єднаних Націях все — спокійно. Озброєння іде під сурдинку. Атомні розмови ледь ворухаються. Все благополучно на землі і в чело́вечех благово́ліє» (Винниченко, 2024: 278). Винниченко як справжній політик і державотворець, глибоко і реалістично оцінював тогочасні радянсько-американські відносини, а його прогностика задишається особливо актуальною для України і сьогодні: «Англо-американці намагаються укоськати Москву. Чи тільки удають наївників?... Вся англійська преса запевняє своїх читачів, що американцям треба розкрити секрети атомної бомби Советам, віддати цей секрет під контроль Сполучених Штатів і тоді не буде небезпеки... Вони серйозно вірять, що Москва прийме такий контроль. Та коли б формально й прийняла, то невже вони можуть вірити, що большевизм не знайшов би можливість таємно виробляти атомні бомби. Чи вони знають, з ким вони мають діло,

чи вони знають, що таке ГПУ і чого тільки вона не зможе зробити силою терору і примусу» (Винниченко, 2024: 304).

Прикметне й сприйняття обома публіцистами постаті Махатми Ганді. Зокрема, написана Орвеллом за рік до смерті рецензія на англійський переклад книжки Ганді «Історія моїх пошуків істини» вповні розкриває суть його духовності. Віддаючи належне достоїнствам Ганді — його особистій мужності, чесності, розумінню цінності людини, енергії, організаторським здібностям, спокоеві, незлостивості, вірі в добру волю людей, письменник зазначає: «Але ж слід розуміти й те, що вчення Ганді несумісне з увлеченням, що людина — мірило всіх речей і треба зробити життя кращим на єдиній даній нам землі. Близькі, дружні стосунки, говорить Ганді, небезпечні, тому що, йдучи за другом чи через відданість йому, ти можеш заплямувати свою святість, вступити на хибний шлях. Це, безумовно, вірно. Більше того, той, хто любить Бога чи людство в цілому не може обрати для любові окрему людину, — говорить Ганді. І це так, але саме тут релігійна і гуманістична настанови розходяться. Для пересічної людини любов саме й означає любов до одного більше, ніж до всіх решти» (Орвелл, 1992: 46). Для Орвелла ж сутність людяності полягає не в пошукові довершеності для себе, а в готовності піти на гріх із відданості, відмовитись від аскетизму заради близькості, ризикнути програти й зруйнувати своє єдине життя заради обраного любов'ю.

Цікавлячись східною філософією, зокрема індуїзмом, Винниченко теж неодноразово звертався до постаті Ганді, поцінуючи його особистість і вчення по-різному, але здебільшого вважаючи його «нечесним із собою»: «Я вважаю, що Ганді досить хитрий пророк (як, зрештою, і всі пророки). Щоб лякати своїх “вірних”, він у скрутні моменти вчиняє голодування. Вірні боячись його смерті, слухаються його наказів і роблять так, як він їм каже. Ганді перестає голодувати. Але вірні його того не знають, що в голодуванні їхнього пророка нема для нього ніякого небезпеки. Навпаки є тільки сама користь... З кожним голодуванням його організм вичищається і підсилюється. В кожному разі Ганді так чи так раз-у-раз “і невинність соблюдає, і капітал приобтєрає”, і збільшує свій вплив на вірних, і славу саможертвенного пророка і поправку здоров'я набирає. Те саме, очевидно, робилось і всіма іншими пророками та аскетами — пости, голодування, аскетизм, зовсім не такі страшні і святі річі, як їх малюють. Я цілком легко можу записуватись у пророки святі: ось кінчається третій

день (сакраментальні “три дні і три ночі”) мого посту-голодування, а я зовсім не почуваю ніякого саможертвенного знесилення і думаю постити собі і четвертий і, може, й п’ятий день» (Винниченко, 2024: 262).

Орвелл і Винниченко показали тоталітарне суспільство з усіма його жахами, і воно виявилось цілком впізнаване, мов модель, з якої зроблено безліч зліпків і копій. У «Слові за тобою, Сталіне!», названому автором «політичною концепцією в образах», зображено не просто особу тирана. Це, за словами Г. Костюка, «ціла епоха нової тиранії» (Епштейн, 2023: 67). Як і в Орвелла, — це символ системи, що з неблаганною жорстокістю тримала і тримає в мовчазній покорі сотні мільйонів, що змушена буде відповідати перед історією за майбутні катастрофічні наслідки світового конфлікту. Це дуже глибоко, нетрадиційно і ще раз підтвердилося, що антиутопія покликана допомагати історичній свідомості, а це неможливо, коли контури реальності — не вигаданої, але справжньої — розмиті, деформовані на догоду авторським поглядам. Якщо класична утопія від Мора до Веллза народжувалася з теорії, то антиутопія нашого часу — з нього самого. Однак це не змінило законів жанру, що вимагає узагальненості, коли не досить конкретики, вміщеної під збільшувальне скло гіпербол, а треба осягнути принципи, опанувати приховану думку, що викликає до життя дивні нові світи.

Обвинувачення сталінізму прозвучали майже водночас у творах Кестлера, Орвелла і Винниченка. 1945 р. побачили світ збірник есеїв «Йог і комісар», роман «Ферма», у 1949 — «Нова Заповідь».

Орвелл невдовзі після виходу «Ферми» зазначав: «Буквально в той момент, коли багатство могло взагалі перестати бути цінністю, коли уряд перестав боятися серйозної опозиції, політична свобода декларувалася як неможлива і півсвіту управлялося серйозними поліційними силами. Буквально тоді, як забобони почали руйнуватися і уможливилось раціональне ставлення до універсальності, право людини думати по-своєму почало заперечуватись, як ніколи» (Morton, 1981: 56). З одного боку, ці слова характеризують основний настрій двох останніх Орвеллових романів, а з другого, є спробою протистояти небезпечному захопленню британських політиків, громадських діячів постаттю керівника тоталітарної держави, який не надто відрізнявся від Гітлера.

Висновки. Орвелл і Винниченко не тільки відкрито переходили до табору переможених, а й не соромилися публічно вийти з нього, коли

переможені раптом ставали переможцями, перебравши на себе бридкі їм риси попередників. Це засвідчують, наприклад, слова англійського письменника про те, що «серйозні інтелігенти, які усвідомлюють свою відповідальність, часто, а може, й завжди, йдуть проти панівної в їхні часи течії» (Орвелл, 1992: 298). Аналогічним чином міг сказати про себе й український письменник, який обирав у складні, суперечливі моменти подібну лінію поведінки. Обидва митці не лише надавали перевагу «втечі» до табору одурених, засуджених, а й, на противагу сотням діячів культури, робили це не фігурально, не умоглядно, а відкрито й реально. Цивілізаційним еталоном для Орвелла завжди була «звичайна порядність», а для Винниченка — «чесність із собою». Недаремно ж англійський письменник прагнув стати «голосом мовчазних жертв і дітей, китайських кулі, посудомийв, безробітних, волоцюг, засуджених до повішання, каталонських селян і жертв революційних трибуналів» (Орвелл, 1992: 299). Український письменник, своєю чергою, також переймався не лише долею рідного народу, а й долею знедолених цілого світу, звертаючись із листами до правителів різних країн, пропагуючи ідею гармонізації світу та колектократії.

Список літератури

- Арендт Х. Джерела тоталітаризму. Київ : Дух і літера, 2002. 575 с.
- Багряний І. Вибрані твори у 2-х томах. Київ : Юніверс, Т. 2, 2006. 704 с.
- Винниченко В. Щоденники (1932–1942). Харків : Фоліо, 2021, Т. 1. 448 с.
- Винниченко В. Щоденники (1943–1951). Харків : Фоліо, 2024. Т. 2. 480 с.
- Грабович Г. Шевченко як міфотворець. Київ : Основи, 1991. 210 с.
- Эпштейн М. Русский антимир. Политика на грани апокалипсиса. Нью-Йорк : Franc-Tighe, 2023. 248 с.
- Оруел Г. Колгосп тварин. Мюнхен : Видавництво «Прометей», 1947. 92 с.
- Оруэлл Дж. Эссе. Статьи. Рецензии. Пермь : КАПИКБ 1992.
- Українка Леся. Зібрання творів в дванадцяти томах. Київ : Наукова думка, 1977. Т. 8. 316 с.
- Bloch E. Utopia and Utopian Thought. London, 1974. 238 p.
- Huxley A. Complete Essays of Aldous Huxley. Chicago, 2000. Vol. 6. 510 p.
- Koestler A. The Trail of the Dinosaur. London : Macmillan Company, 1955. 296 p.
- Morton G. The Boundaries of Genre. Austin : Northwestern University Press, 1981. 236 p.
- Wilde O. The Complete Works of Oscar Wilde. Criticism : Historical Criticism, Intentions, The Soul of Man. Vol. 4. Oxford University Press, 2000. 704 p.

References

- Arendt, G. (2002). Dzhherela totalitaryzmu [The Sources of Totalitarianism]. Kyiv : Dukh i litera. 575 p. [In Ukrainian].
- Bahrianyi, I. (2006). Vybrani tvory u 2-kh tomakh [Selected Works in 2 Volumes]. Kyiv : Yunivers, Vol. 2. 704 p. [In Ukrainian].
- Hrabovych, H. (1991). Shevchenko yak mifotvorets [Shevchenko as a mythmaker]. Kyiv : Osnovy. 210 p. [In Ukrainian].
- Epstein, M. (2023). Russkyi antymyr. Polytyka na hrany apokalypsya [The Russian Anti-World : Politics on the Verge of Apocalypse]. New-York : Franc-Tireur. 248 p. [In Russian].
- Orwell, G. (1947). Kolhosp tvaryn [Animal Farm]. Munich : Vydavnytstvo «Prometei». 92 p. [In Ukrainian].
- Orwell, G. (1992). Esse. Staty. Retsenzyy [Essay. Articles. Reviews]. Perm : KAPYKB. [In Russian].
- Ukrainka, Lesia (1977). Zibrannia tvoriv v dvanadtsiaty tomakh [Selected Works in 12 Volumes]. Kyiv : Naukova dumka. Vol. 8. 316 p. [In Ukrainian].
- Vynnychenko, V. (2021). Shchodennyky [Diaries] (1932–1942). Kharkiv : Folio. Vol. 1. 448 p. [In Ukrainian].
- Vynnychenko, V. (2024). Shchodennyky [Diaries] (1943–1951). Kharkiv : Folio. Vol. 2. 480 p. [In Ukrainian].
- Bloch, E. (1974). Utopia and Utopian Thought. London, 238 p.
- Huxley, A. (2000). Complete Essays of Aldous Huxley. Chicago. Vol. 6. 510 p.
- Koestler, A. (1955). The Trail of the Dinosaur. London : Macmillan Company. 296 p.
- Morton, G. (1981). The Boundaries of Genre. Austin : Northwestern University Press. 236 p.
- Wilde, O. (2000). The Complete Works of Oscar Wilde. Criticism : Historical Criticism, Intentions, The Soul of Man. Oxford University Press. Vol. 4. 704 p.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2025 року

KOMMUNIKATIV-SYNTAKTISCHE STRUKTUR DES DEUTSCHEN SCHÖNGEISTIGEN DIALOGS

Tschumakow O. M.

Doktor der philologischen Wissenschaften, Dozent
Nationale I. I. Metschnikow Universität Odesa
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-8431-4894>

Boguslawskij S. S.

Doktor der philologischen Wissenschaften, Dozent
Nationale I. I. Metschnikow Universität Odesa
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0005-5842-8434>

Melnitschuk O. L.

Oberlektorin
Nationale I. I. Metschnikow Universität Odesa
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0008-1220-9473>

*Die vorliegende Untersuchung widmet sich der detaillierten Analyse elliptischer Sätze im modernen Deutschen unter besonderer Berücksichtigung ihrer morphologisch-syntaktischen Strukturen, ihrer Entstehungsmechanismen sowie ihrer kommunikativen Funktionen. Ausgehend von der theoretischen Grundlage der paradigmatischen Syntax und im Rahmen der aktuellen „performative turn“-Diskussion wird die Ellipse nicht als zufällige Verkürzung, sondern als reguläre, durch spezifische kommunikative und kontextuelle Faktoren gesteuerte Konstruktion aufgefasst. Die Forschung basiert auf einem Korpus von 5000 einfachen Prädikatskonstruktionen, die aus zeitgenössischer deutscher Literatur, Dramen und transkribierter spontaner Rede stammen. Die Analyse erfolgt sowohl qualitativ als auch quantitativ und identifiziert sechs Kernmodelle einfacher Prädikatsätze ($S+Vp$, $S+(V'+C)p$ sowie Varianten mit den Subjekten *es* und *man*), die als strukturelle Grundlage für Ellipsen fungieren.*

Die Ergebnisse belegen, dass elliptische Strukturen im Deutschen eine hohe Frequenz aufweisen, insbesondere Konstruktionen vom Typ $S+V'+C$, die in knapp drei Vierteln der Fälle auftreten. In der Mehrzahl dieser Fälle bleibt das Komplement erhalten, was eine bewusste Informationsfokussierung erlaubt. Darüber hinaus zeigt sich, dass Ellipsen der sprachlichen Ökonomie dienen, indem sie den syntaktischen Ausdruck reduzieren, ohne den propositionalen Gehalt zu verändern. In literarischen Texten tragen sie häufig zur Simulation von Spontanität und Authentizität bei, während sie in der gesprochenen Sprache als effizientes Mittel der Interaktion fungieren.

Die vorliegende Arbeit schließt an frühere Untersuchungen zur paradigmatischen Syntax an und erweitert diese um eine empirisch fundierte Analyse moderner deutscher Ellipsen. Die gewonnenen Erkenntnisse besitzen nicht nur theoretische Relevanz für

die Syntaxforschung, sondern auch praktische Bedeutung für die Sprachdidaktik, die lexikografische Arbeit und die automatische Sprachverarbeitung (z. B. in der Entwicklung syntaktischer Parser). Künftige Forschungen sollten sich verstärkt mit der automatisierten Erkennung elliptischer Strukturen in großen Korpora sowie mit der kontrastiven Analyse zwischen dem Deutschen und anderen Sprachen befassen, um universelle und sprachspezifische Ellipsenmerkmale herauszuarbeiten.

Schlüsselwörter: *Ellipse, paradigmatische Syntax, morphologisch-syntaktische Modelle, kommunikative Funktionen, performative Wende, deutsche Sprache, Korpuslinguistik.*

КОМУНІКАТИВНО-СИНТАКСИЧНА СТРУКТУРА НІМЕЦЬКОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДІАЛОГУ

Чумаков О. М.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Богуславський С. С.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Мельничук О. Л.

старший викладач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

*Дослідження присвячене детальному аналізу еліптичних речень у сучасній німецькій мові з особливим урахуванням їхніх морфолого-синтаксичних структур, механізмів виникнення та комунікативних функцій. Спираючись на теоретичні засади парадигматичного синтаксису та в контексті сучасної дискусії про «перформативний поворот», еліпсис розглядається не як випадкове скорочення, а як регулярна конструкція, що зумовлюється специфічними комунікативними та контекстуальними чинниками. Дослідження ґрунтується на корпусі з 5000 простих предикативних конструкцій, відібраних із сучасної німецької художньої літератури, драматургії та транскрибованого спонтанного мовлення. Аналіз здійснюється як якісними, так і кількісними методами, і виокремлює шість базових моделей простих предикативних речень ($S+Vp$, $S+(V+C)p$, а також варіанти з підметами *es* і *man*), що слугують структурною основою для еліпсисів. Результати засвідчують високу частотність еліптичних конструкцій у німецькій мові, зокрема конструкцій типу $S+V+C$, які трапляються майже у трьох чвертях випадків. У більшості з них зберігається компонент-комплемент, що забезпечує свідому фокусизацію інформації. Крім того, еліпсиси виконують функцію мовної економії, скорочуючи синтаксичний вираз без зміни пропозиційного змісту. У художніх текстах вони часто сприяють імітації спонтанності й автентичності, тоді як у розмовному мовленні виступають ефективним засобом інтеракції.*

Дана робота продовжує попередні дослідження з парадигматичного синтаксису та доповнює їх емпірично обґрунтованим аналізом сучасних німецьких еліпсисів. Отримані результати мають не лише теоретичну цінність для синтаксичних досліджень, але й практичне значення для мовної дидактики, лексикографії та автоматичної обробки мови (наприклад, у розробці синтаксичних парсерів). Подальші дослідження доцільно спрямувати на автоматизоване виявлення еліптичних структур у великих корпусах та на контрастивний аналіз між німецькою та іншими мовами з метою виокремлення універсальних і мовно-специфічних ознак еліпсису.

Ключові слова: еліпсис, парадигматичний синтаксис, морфолого-синтаксичні моделі, комунікативні функції, перформативний поворот, німецька мова, корпусна лінгвістика.

COMMUNICATIVE-SYNTACTIC STRUCTURE OF THE GERMAN-LANGUAGE LITERARY DIALOGUE

Boguslavskiy S. S.

PhD in Philology, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

Chumakov O. M.

PhD in Philology, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

Melnychuk O. L.

Senior Lecturer
Odesa I. I. Mechnikov National University

*The present study offers a detailed analysis of elliptical sentences in contemporary German, with special attention to their morpho-syntactic structures, mechanisms of formation, and communicative functions. Based on the theoretical foundations of paradigmatic syntax and situated within the current discussion of the “performative turn,” ellipsis is interpreted not as a random omission, but as a regular construction determined by specific communicative and contextual factors. The research is grounded in a corpus of 5,000 simple predicative constructions extracted from modern German literary prose, drama, and transcribed spontaneous speech. The analysis applies both qualitative and quantitative methods and identifies six basic models of simple predicative sentences ($S+Vp$, $S+(V'+C)p$, as well as variants with the subjects *es* and *man*) that serve as structural bases for ellipses.*

The results reveal a high frequency of elliptical constructions in German, particularly of the type $S+V'+C$, which occur in nearly three quarters of all cases. In most of these instances, the complement component is retained, enabling deliberate information focusing. Moreover, ellipses fulfill the function of linguistic economy by reducing syntactic expression without altering propositional content. In literary texts, they often contribute

to the simulation of spontaneity and authenticity, whereas in spoken language they function as an efficient means of interaction.

This study continues previous research on paradigmatic syntax and expands it with an empirically grounded analysis of modern German ellipses. The findings have not only theoretical value for syntactic studies, but also practical significance for language didactics, lexicography, and natural language processing (e.g., in the development of syntactic parsers). Future research should focus on the automated detection of elliptical structures in large corpora and on contrastive analysis between German and other languages, in order to identify both universal and language-specific features of ellipsis.

Key words: *ellipsis, paradigmatic syntax, morpho-syntactic models, communicative functions, performative turn, German language, corpus linguistics.*

Einleitung. In den letzten zwei Jahrzehnten hat die sogenannte „performative Wende“ — auch als „performative Turn“ oder „Linguistik der Performanz“ bekannt — große Aufmerksamkeit in der Sprachwissenschaft erlangt (Helbig, 2007; Tschumakow, 2010). Sie hat maßgeblich zur Entwicklung der syntaktischen Varietätenlinguistik beigetragen, insbesondere durch die paradigmatische Syntax, die sich mit der Situation beschäftigt, dass syntaktische Einheiten im laufenden Sprachgebrauch variieren und sich dynamisch entfalten. Die paradigmatische Syntax kann heute als ein Bereich der performativen Linguistik betrachtet werden, die die Probleme der regelmäßigen Variation syntaktischer Einheiten im Prozess ihres Funktionierens in der Rede untersucht. Bei diesem Ansatz erwiesen sich die bereits in der Syntax entwickelten Konzepte „Paradigma“, „Satzmodell“ und „regelmäßige Realisierung eines Satzmodells“ als sehr produktiv, da sie sich als grundlegend für die Erforschung seiner dynamischen Eigenschaften der Variabilität erwiesen, die für die Sprachkommunikation notwendig sind.

In der Theorie der paradigmatischen Syntax wird ein Satz als eine Mitteilungs-einheit betrachtet, die in einer Sprachkette ein bestimmtes verallgemeinertes Modell, eine typische Konstruktion, darstellt. In diesem Aspekt „fungiert der Satz als standardmäßige, strukturell typisierte Einheit, die einer Analyse im Sinne eines Sprachmodells unterliegt und als Mittel zur Verkörperung eines Satzes dient“ (Morozova, 2009, S. 146). Die gesamte Vielfalt konkreter Aussagen in der Sprache erscheint letztlich als Umsetzung einer endlichen Liste von Modellen. Darin sind sich fast alle Linguisten einig. Das Problem der Gewinnung von Satzmodellen ist in der Germanistik aufgrund des Fehlens verlässlicher Kriterien zur Abgrenzung ihrer obligatorischen und fakultativen Strukturminima nicht eindeutig gelöst. Dies erklärt weitgehend das Vorhandensein einer Vielzahl unterschied-

licher Systeme von Satzmodellen in der deutschen Sprache (mehr dazu: Tschumakow 1988, S. 72).

Auch wenn in dieser Untersuchung großer Wert auf die konkrete Analyse des Sprachmaterials gelegt wird, so ist der Ausgangspunkt doch ein recht allgemeines, theoretisches Problem der formalen Organisation des elliptischen Satzes der modernen deutschen Sprache, die ausreicht, um die elementare Bedeutung zu vermitteln.

Diese Untersuchung setzt sich zum **Ziel**, den Bestand der wichtigsten morphologisch-syntaktischen Modelle eines elliptischen Satzes zu ermitteln und die Gründe und Faktoren ihrer Entstehung zu erklären. Die Forschung wurde mit der Methode der qualitativ-quantitativen Analyse durchgeführt, die auf der Untersuchung des dialogischen Diskurses des modernen deutschen Romans basiert.

Der Dialog als Art und Form der Sprache weist seine eigenen, einzigartigen Merkmale und Besonderheiten der kommunikativen Entwicklung auf. Die kommunikative Gliederung spielt eine äußerst wichtige Rolle bei der Organisation der dialogischen Rede und bestimmt dadurch maßgeblich ihre strukturelle Gestalt. Die Struktur des Dialogs beinhaltet eine Reduzierung der Ausdruckseinheiten ohne wesentliche inhaltliche Änderungen, die formal in der Ellipse der einzelnen Äußerungseinheiten zum Ausdruck kommt. Die syntaktische Ellipse ist eine Folge der Aktualisierung des Rhemas der Aussage in der Sprache und der Auslassung ihres thematischen Teils in der Sprachkette, der keine nennenswerte Informationslast trägt. Folglich liegt der Ursprung des Weglassens von Satzgliedern in der kommunikativen Mitteilungsperspektive des Sprechers. In diesem Sinne wählt der Sprecher je nach der Eigenart des kommunikativen Kontexts einen bestimmten Sprachstil. Der Dialog findet größtenteils im Konversationsstil statt, in dem die Unvollständigkeit der Aussage besonders deutlich zum Ausdruck kommt.

Das Phänomen der Ellipse ist in der dialogischen Rede gesetzmäßig, aber die Rede selbst ist noch wenig erforscht, insbesondere die lebendige, spontane, unvorbereitete Rede. Die Autoren von Werken, die von Dialogen und Polylogen geprägt sind und in denen häufig elliptische Sätze vorkommen, versuchen nämlich, den Eindruck von Spontaneität zu erwecken. Wie bekannt, ist der künstlerische Dialog schließlich ein schriftliches Analogon der spontan gesprochenen Sprache. Die meisten Wissenschaftler, die sich mit der Syntax und befassen, befürworten jedoch die Berücksichtigung außersprachlicher Faktoren, die natürlich die Wahl der syntaktischen Mittel durch den Sprecher beeinflussen.

Ergebnisse und Diskussion. Die Erfahrung von Forschern lässt uns also behaupten, dass die überwiegende Mehrheit der elliptischen Sätze im Dialog zu finden ist, sei es im künstlerischen oder im mündlichen Dialog, und je „niedriger“, umgangssprachlicher der Stil, desto mehr Ellipsen gibt es im Dialog.

Die Funktionen und Zwecke des Auftretens von Unvollständigkeit in der Sprache werden durch eine Reihe von Faktoren bestimmt, die es ermöglichen, sie zu manifestieren. Wie bereits gesagt, handelt es sich hierbei sowohl um sprachliche als auch um nichtsprachliche Faktoren.

In der alltäglichen Sprache gibt es oft eine enge Verschmelzung von Emotionalem und Intellektuellem. Als Komponente wird Emotionalität in die kommunikativen und semantischen Aspekte der Äußerung einbezogen. Der allgemeine Inhalt der Aussage besteht aus ihrer kommunikativen Art, der semantischen Einteilung, dem emotionalen Reichtum des Subtextes usw.

Je höher der Grad der emotionalen Intensität, desto häufiger wird die Betonung durch grammatikalische Mittel ausgedrückt, zu denen natürlich auch Auslassungspunkte gehören. Die emphatische Färbung einer Äußerung wird auch durch lexikalische Mittel (lexikalische Fragen, Wiederholungen etc.) beeinflusst. Allerdings gibt es in der Linguistik keine zufriedenstellende Definition von Emotionalität, ebenso wie es in der Psychologie keine kanonische Definition von Emotionen gibt. Es wird angenommen, dass Emotionen ständig gegen bestimmte idealerweise durchschnittliche neutrale Konstruktionen verstoßen. Darüber hinaus gibt es eine Reihe von Faktoren, die die Entwicklung der syntaktischen Struktur maßgeblich beeinflusst, nämlich bestimmte psychologische Faktoren: der Einfluss verschiedener Arten von Analogien, Kontaminationen, Überlappungen, die gegenseitige Durchdringung grammatikalischer Formen, die sich in der syntagmatischen Reihe in unmittelbarer Nähe befinden.

In gewissem Maße kann die Entwicklung der syntaktischen Struktur durch die Syntax anderer Sprachen beeinflusst werden (denken Sie beispielsweise an die äußerst kurzen Konstruktionen der englischen Sprache); Es gibt Faktoren, die indirekt Einfluss haben. Und schließlich wird das syntaktische System auch durch äußere Ereignisse in der Sprachgeschichte (Vermischung mit anderen Völkern etc.) beeinflusst. Unter dem Einfluss des gesamten Komplexes dieser Faktoren entstehen Sprachsituationen, in denen ein Satz möglicherweise nicht alle konstituierenden Glieder enthält, deren Vorhandensein durch seine formale und semantische Organisation vorausgesetzt wird, sondern möglicherweise unvollständig ist und nur die

Glieder enthält, die erforderlich sind, damit der Satz seine kommunikative Funktion erfüllen kann.

Bei diesen Situationen handelt es sich um typische Situationen der Wirklichkeitswelt, in denen kommunikative Handlungen stattfinden, und dieses Typische bestimmt jeweils — mehr oder weniger, ganz oder teilweise — das verbale Verhalten der am kommunikativen Akt Beteiligten. Unser Alltag ist voller Wiederholungen und Muster. In der Gesamtsumme der Interaktionen mit anderen Menschen entfällt ein sehr großer Teil auf strukturierte Interaktionen; strukturierte Interaktionen werden durch strukturierte Sprachinteraktionen überwuchert; zwischen beiden entsteht eine assoziative Verbindung. Dadurch wird es möglich, die allen Kommunikationsteilnehmern bekannten Momente zu verkürzen, d.h. Voraussetzungen für den Einsatz elliptischer Strukturen entstehen.

Die Funktion elliptischer Sätze in der Sprache als vollwertige Kommunikationseinheiten ist eine Folge der Wirkung allgemeiner Gesetze beim Satzbau, d.h. das Auftreten elliptischer Sätze ist ein notwendiges Phänomen, das durch Sprachnormen vorgegeben wird. Dies zeigt sich besonders im Dialog, der nach besonderen Replikationsgesetzen aufgebaut ist, die auf der kommunikativen gegenseitigen Sprachrichtung basieren. Um eine bestimmte Äußerung in einem Dialog unter Berücksichtigung sowohl ihrer formalen als auch ihrer inhaltlichen Seite zu analysieren, ist es notwendig, die realen Bedingungen ihrer Umsetzung, den Sprachkontext, die Situation und andere konstitutive Momente zu berücksichtigen, außerhalb derer dieser Satz andersinterpretiert werden kann.

Die Form eines Gedankens spiegelt sich in der Form eines Satzes wider. Und wenn es in einem Satz eine Ellipse gibt, dann gibt es im Kopf der Person, die den Satz erstellt, ausgelassene Glieder. Um ein strukturelles Satzschema zu erstellen, muss man in der Lage sein, diese Komponenten wiederherzustellen und zu „manifestieren“. Bekanntlich entsprechen elliptische Sätze „vollständigen“, nicht-elliptischen, d.h. elliptische Sätze sind Varianten von „vollständig“. Es sind verschiedene Wiederherstellungsoptionen möglich. Es wurde festgestellt, dass die Wörter in elliptischen Sätzen fast immer die gleiche Form haben wie in nicht elliptischen Sätzen. Genau das macht es möglich, einen elliptischen Satz gemäß dem Standardmodell, aus dem er aufgebaut ist, in einen nichtelliptischen wiederherzustellen. Es darf mittlerweile als allgemein bekannt gelten, dass eine syntagmatische und paradigmatische Möglichkeit hervorgehoben wird. I. B. Morosova erstellte eine Klassifizierung elliptischer Sätze „gemäß der Methode der Explikation

des in einem bestimmten Satz durch die Nulloption dargestellten Wortes“, und die Explikation ist der umgekehrte Prozess der Ellipse („Löschung“), d. h. Ersetzen der Nullvariante eines Wortes durch eine explizit ausgedrückte Variante (Morozova, 2009, S. 166–174).

Wenn das Wort oder die Wörter, die durch die Nullform dargestellt werden, explizit gemacht werden, d. h. in ihrer klingenden Version aus dem umgebenden Kontext wiederhergestellt werden, dann wird ein solcher elliptischer Satz syntagmatisch vervollständigt, zum Beispiel: *Es kam mir etwas überraschend vor. — Mir auch.*

Es kommt jedoch häufig vor, dass eine Wiederherstellung nur auf der Grundlage des Kontexts unmöglich ist, wenn das Wort oder die Wörter, die durch die Nullvariante dargestellt werden, nur auf der Grundlage anderer ähnlicher Konstruktionen in der Sprache expliziert, aber nicht direkt in der kontextuellen Umgebung des gegebenen elliptischen Satzes registriert. Einen solchen elliptischen Satz nennt man paradigmatisch vervollständigt, beispielsweise in einem Frage-Antwort-Segment: *Geschlecht? — Männlich.* (H. Kranz). Sprecher stellen diese elliptischen Sätze in ihren Gedanken auf der Grundlage ähnlicher Sprachkonstruktionen in nicht-elliptische um: *Wie ist Ihr Geschlecht? — Mein Geschlecht ist männlich.*

Unter Forschern der syntaktischen Struktur eines Satzes gibt es jedoch keine allgemein anerkannte Definition einer Ellipse, die eine völlig willkürliche und oft subjektive Interpretation von Aussagen ermöglicht. Eine Reihe von Autoren behaupten, dass ein Satz, in dem ein obligatorisches Satzglied fehlt, als elliptisch angesehen werden kann

Es gibt einen anderen Standpunkt, nach dem ein elliptischer oder unvollständiger Satz nicht nur dann entsteht, wenn das Subjekt oder Prädikat weggelassen wird, sondern auch beim Fehlen eines anderen Satzglieds

I. B. Morosova bietet ihre eigene Interpretation des Status eines elliptischen Satzes. Nachdem sie verschiedene Verwendungen des Begriffs „unvollständiger Satz“ untersucht hatte, kam sie zu dem Schluss, dass dieser unklar sei, und verzichtete auf eine weitere Verwendung. Der Forscherin kommt die Bezeichnung „elliptischer Satz“ perfekter vor. I. B. Morozova bietet ihre eigene Klassifikation einfacher Sätze an. Bei der Analyse englischer Sätze entdeckte die Autorin, dass elliptische Sätze „sowohl Haupt- als auch Nebenglieder, modifizierende oder ergänzende Glieder der Prädikationsstruktur darstellen können“ (Morozova, 2009).

Die Aufgabe, die Modelle elliptischer Sätze der deutschen Sprache zu gewinnen und zu beschreiben, wird in dieser Arbeit auf der Grundlage des

Konzepts eines Komplexes aus vier syntaktischen Strukturen gelöst: der Prädikationsstruktur, der Komplementationsstruktur, der Modifikationsstruktur und der Struktur der Koordination (Francis, 1958, S. 29), unter Berücksichtigung der Schlussfolgerungen und Meinungen von Wissenschaftlern, die dieses Problem untersucht oder sich damit befassen haben. Wenn wir als Kriterium für die Vollständigkeit eines Satzes das Vorhandensein obligatorischer Glieder der syntaktischen Struktur der Prädikation nehmen, nennen wir elliptisch diejenigen, in denen das eine oder andere Glied der syntaktischen Struktur der Prädikation (d. h. das eigentliche Subjekt oder das eigentliche Prädikat) vorliegt, sowohl einfach als auch durch die Struktur der Komplementation ausgedrückt) wird sprachlich überhaupt nicht oder nur teilweise ausgedrückt.

Als Materialgrundlage der Beschreibung dienten Werke deutscher Autoren, bevorzugt wurden leichte Genres, Kriminal- und Abenteuerromane, bei denen die Autoren eine Annäherung an die Vermittlung einer spontanen, lebendigen Sprechsprache anstreben. Die Auswahl erfolgte auch aus künstlerischen Dialogen moderner Dramen. Beteiligt waren auch Beobachtungen lebendiger mündlicher Rede in ihrer dialogischen Form. Das Corpus betrug 5000 einfache Prädikatskonstruktionen.

Der Ausgangspunkt, der es ermöglicht, die Kernmodelle zu gewinnen, die der Konstruktion elliptischer Sätze zugrunde liegen, ist die Aussage, dass elliptische und nichtelliptische Äquivalente als Varianten einer Invariante, Varianten eines Satzes, erkannt werden sollten. Der Inhalt eines Satzes mit Auslassungspunkten ist nicht unvollständig. Es unterscheidet sich nicht vom Inhalt einer nichtelliptischen Parallele und ist daher vollständig. Die von der Ellipse betroffenen Konstituenten, die in einer nichtelliptischen Parallele vorhanden sind, sind impliziert und verborgen. Somit verändert die Ellipse nicht die Struktur des Satzes (schließlich hat jede elliptische Komponente ihren eigenen Inhalt, und wenn die Struktur geändert würde, würde sich der Inhalt ändern, der, wie gesagt, unverändert bleibt). Daher wird die Struktur eines elliptischen Satzes analog zur Struktur eines nichtelliptischen Satzes betrachtet.

Laut N. Chomsky gibt es im Kopf eines Muttersprachlers eine Reihe von Kernstrukturen, aus denen er mit einem bestimmten Algorithmus einen beliebigen Satz der Sprache bildet. „Kernsätze sind Minimalstrukturen, die ausschließlich obligatorische syntaktische Komponenten enthalten, die notwendig und ausreichend sind, damit der Satz eine elementare vollständige Bedeutung vermittelt“ (Tschumakow, 1989, S. 35). Da elliptische Sätze

nur formal nicht alle konstitutiven Glieder enthalten, in denen aber alle obligatorischen Glieder implizit vorhanden sind, ist die Menge der Konstituenten für elliptische und nichtelliptische Parallelen gleich.

Als Ergebnis einer vergleichenden Analyse der syntaktischen Organisation einer Reihe von Sätzen, die aus Sicht der deutschen Syntax typisch sind, bezeichnen wir die Strukturen der Prädikation und Komplementation als Kernstrukturen und ihre Komponenten als obligatorische Konstituenten des Satzes: Subjekt, Personalform des Verbs oder Bestandteil des Prädikats sowie seine Komplemente: Subjekt-, Objekt-, Adverbial-, verbales und kombiniertes. Abhängig davon, wie das Prädikat ist, ob es einfach ist oder durch eine Komplementationsstruktur ausgedrückt wird, unterscheiden wir zwei Haupttypen von Kernsätzen. Sie basieren auf folgenden Modellen:

1. $S + Vp$, wobei S das eigentliche Subjekt und Vp ein einfaches verbales Prädikat ist;
2. $S + (V^x + C)p$, wobei (...)p das Prädikat ist, ausgedrückt durch die Komplementationsstruktur, V^x die personalverbale Komponente des Prädikats, C — das Komplement.

Zusätzlich zu diesen beiden Modellen, die sich in der Struktur des Prädikats unterscheiden, erscheint es angemessen, Sätze mit den Subjekten „es“ und „man“ als eigenständige Kernmodelle zu unterscheiden, was nicht nur durch die syntaktische Isolation solcher Konstruktionen erklärt wird, sondern auch durch ihre semantische Motivation. Folglich werden zu den beiden oben genannten Modellen vier weitere Modelle hinzugefügt, nämlich Sätze mit den Komponenten „es“ und „man“ als Subjekt in Kombination mit einem einfachen verbalen Prädikat und einem durch die Komplementationsstruktur ausgedrückten Prädikat:

3. $Es + (V^x + C)p$
4. $Man + (V^x + C)p$
5. $Es + Vp$
6. $Mann + Vp$

Damit ergibt sich die gesamte Vielfalt elementarer struktureller Prädikatsaussagen als sechs morphologisch-syntaktische Modelle (Tschumakow 1989, S. 52)

Wie bereits erwähnt, lassen sich elliptische Sätze, die eine unvollständige Prädikationsstruktur darstellen, in den meisten Fällen leicht und eindeutig in nicht-elliptische Sätze umwandeln. Mit anderen Worten: Die konstruktiv-syntaktische Basis elliptischer und entsprechender nichtelliptischer Sätze ist gemeinsam. Wir werden dementsprechend die Grundmodelle ein-

facher elliptischer Sätze auf der Grundlage bereits entwickelter Kernmodelle einfacher nichtelliptischer Sätze identifizieren. Wir beginnen unsere Betrachtung mit dem strukturell einfachsten Modell. Die konstruktiv-syntaktische Basis $S + Vp$ kann als Grundlage für zwei Modelle elliptischer Sätze dienen: 1. $S + Vpell$ 2. $Sell + Vp$, wobei *ell* ein Indikator dafür ist, dass diese Komponente elliptisch ist und aus dem Kontext ergänzt werden kann, zum Beispiel:

1. — *Wer fängt an?* — *Ich.* (M. Schmieder)

2. — *Ich habe gefragt, ob ihr Toten habt.* — *Weiß nicht.* (K. H. Berger)

Auf dieser konstruktiv-syntaktischen Basis gebildete elliptische Sätze machen lediglich 11 % aus.

Basierend auf der konstruktiv-syntaktischen Basis $S + (V^x + C)p$ können folgende Modelle elliptischer Sätze gewonnen werden:

1. $Sell + (V^xell + C)p$ — bei gleichzeitigem Fehlen der Subjekt- und Personal-Verb-Komponente.

2. $S + (V^x + C)pell$ — wenn das Prädikat weggelassen wird.

3. $S + (V^x + Cell)p$ — bei Komplementverlust.

4. $Sell + (V^x + C)p$ — wenn das Subjekt ausgelassen wird.

5. $Sell + (V^x + Cell)p$ — wenn Subjekt und Komplement gleichzeitig weggelassen werden.

6. $S + (V^xell + C)p$ — wenn die persönliche Verbkomponente weggelassen wird.

Die Funktionsweise dieser Modelle in der dialogischen Sprache wird durch Daten aus dem Corpus bestätigt, wonach Modell 1: $Sell + (V^xell + C)p$ im Vergleich zu anderen Modellen elliptischer Sätze, einschließlich dreigliedriger Sätze, am produktivsten ist, Konstruktionen, die unserer Recherche zufolge im deutschen Dialog am häufigsten vorkommen. Dreikomponentige Konstruktionen mit Minimalbedeutung werden in 74,9 % aller Anwendungsfälle registriert. Bei der Analyse wurde festgestellt, dass bei Ellipsen einer dreikomponentigen syntaktischen Konstruktion das Komplement in etwa 63 % der Äußerungen erhalten bleibt. Der Komplementärteil kann dargestellt werden durch:

1. Objektkomplement (*Cobj*), zum Beispiel: — *Was wollt ihr?* — *Nur eine Kleinigkeit.* (H. Mechtel)

2. Subjektkomplement (*Csubj*): — *Kolonialtruppe?* — *Fremdenlegion.* (K. H. Berger)

3. Adverbialkomplement (*Cd*): — *Wo ist er?* — *Dort drüben.* (H. Bastian)

4. Verbalkomplement (*Vrr*): — *Was will er?* — *Schlafen.* (K. H. Weber)

5. Kombiniert: (**Comb**): — *Hier jedes Jahr die gleiche Anzahl der Flaschen.* (J. Bahre) — *Jedes Jahr gibt es die gleiche Anzahl Flaschen.* Dem Kontext entsprechend wird dieser Satz wiederhergestellt zu: *Ich sehe hier jedes Jahr die gleiche Anzahl der Flaschen.*

Die Gebrauchsfrequenz von elliptischen Sätzen, die auf anderen Varianten der dreigliedrigen Konstruktionen basieren (Modelle 2–6), ist deutlich geringer.

Modell 2: $S + (V^+ + C)$ pell. Beispiele:

— *War es nicht in Ordnung?* — *Der Deckel.* (B. Neuhaus)

— *Er hat sich stets an unsere Abmachung gehalten.* — *Nicht nur er.* (Heinz G. Konsalik)

Modell 3: $S + (V^+ + Cell)$ p.

— *Finden Sie es?* — *Ich finde.* (L. Frank)

— *Bedenken Sie die 25 Jahre.* — *Ich bedenke.* (G. Branstner)

Modell 4: $Sell + (V^+ + C)$ p.

— *Weiß deine Mutter darüber Bescheid?* — *Ist tot.* (R. Erler)

Modell 5: $Sell + (V^+ + Cell)$ p

— *Küpper ist mein Freund.* — *War.* (J. Bahre)

Modell 6: $S + (V^ell + C)$ p

— *War es dir passiert?* — *Hier dieser Brief.* (M. Schmiede)

Kernmodelle eines einfachen Struktur-Prädikat-Satzes mit den Komponenten „es“ und „man“ als Subjekt, kombiniert mit einem einfachen verbalen Prädikat und einem durch die Komplementationsstruktur ausgedrückten Prädikat, sind bei der Bildung elliptischer Sätze deutlich weniger produktiv. Im Beispielmateriale wurden Äußerungen folgender Schemata gefunden:

Modell $Esell + (V^ell + C)$ p, zum Beispiel:

— *Wie spät ist es?* — *Viertel vor zwei.* (B. Neuhaus)

— *Es kam mir etwas überraschend vor.* — *Mir auch.* (Heinz G. Konsalik)

Modell $Manell + (V^ell + C)$ p, zum Beispiel:

— *Damit kann man ein Pferd einschläfern.* — *Ihn nicht.* (H. Kranz)

Schlussfolgerungen. Die hohe Häufigkeit der Verwendung von elliptischen Sätzen, die ein Komplement darstellen, zeigt, dass es das Komplement in der deutschen Sprache ist, das für den Gesprächspartner interessante Informationen enthält und daher strukturell, semantisch und kognitiv das bedeutsamste Element der Äußerung ist. Gerade wegen ihrer Bedeutung werden diese Informationen vom Sprecher in einen separaten, unabhängigen elliptischen Satz isoliert. Ein elliptischer Satz ist seine syntaktische Zu-

sammenstellung zu einem vom Gesprächspartner gewünschten und für die Fortsetzung der Kommunikation notwendigen Informationselement. Die Tatsache, dass es in den allermeisten Fällen das Komplement ist, das nach den Auslassungspunkten übrig bleibt, weist auf die besondere Rolle der dreikomponentigen Satzstruktur „**Subjekt — Prädikat — Komplement**“ in der mentalen Wahrnehmung der Welt um ihn herum hin. Bei der syntaktischen Darstellung einer semantischen Invariante wird die Form eines einfachen Satzes ausgewählt, die der Kommunikationsabsicht des Sprechers sowie der Gesamtheit sprachlicher und nichtsprachlicher Bedingungen entspricht, die für eine erfolgreiche Kommunikation erforderlich sind.

Список літератури

- Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
- Морозова І. Б. Парадигматичний аналіз структури і семантики елементарних комунікативних одиниць у світлі гештальт-теорії в сучасній англійській мові. Одеса: Друкарський дім, 2009. — 384 с.
- Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 711 с.
- Чумаков О. М. Синтаксична структура простого речення. Київ // Мовознавство, 1988. № 1. С. 72–75.
- Arens K. Strukturieren und Evaluieren im Gespräch. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER, 2023. 458 S.
- Eisenberg P. Grundriss der deutschen Grammatik. Der Satz. 5.Auflage, I. B. Metzler Springer-Verlag GmbH, Berlin, 2020. 584 S.
- Francis W. Structure of American English: N. Y.: Marshall College. Ronald Press, 1958. 614 p.
- Helbig G. Gibt es eine “performative Wende“ in der Linguistik? Anspruch, Möglichkeiten und Grenzen // DaF, 2007. Heft 1. — S. 6 -10.
- Kürscher W. Grammatisches Kompendium: 7.Aufl. A. Franke Verlag Tübingen, 2017. 346 S.
- Tschumakov A., Boguslawskij S. Performanz-Aspekt des Satzes in der gesprochenen und geschriebenen Sprache // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Філологія і освітній процес: 21 століття». Одеса, 2010. С. 268–270.

References

- Batsevych, F. S. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky* [Fundamentals of Communicative Linguistics]. Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Akademiia».
- Morozova, I. B. (2009). *Paradyhmatychnyi analiz struktury i semantyky elementarnykh komunikatyvnykh odynyt u svitli heshtalt-teorii v suchasni anhliskii movi* [Par-

- adigmatic Analysis of the Structure and Semantics of Elementary Communicative Units in the Light of Gestalt Theory in Modern English]. Odesa: Drukarskyi dim.
- Selivanova, O. O. (2008). *Suchasna linhvistyka: Napriamy ta problemy* [Modern Linguistics: Trends and Issues]. Poltava: Dovkillia-K.
- Chumakov, O. M. (1988). Syntaksychna struktura prostogo rechennia [Syntactic Structure of a Simple Sentence]. *Movoznavstvo*, (1), 72–75.
- Arens, K. (2023). *Strukturieren und Evaluieren im Gespräch*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Eisenberg, P. (2020). *Grundriss der deutschen Grammatik. Der Satz* (5th ed.). Berlin: I. B. Metzler / Springer-Verlag.
- Francis, W. (1958). *Structure of American English*. New York: Marshall College, Ronald Press.
- Helbig, G. (2007). Gibt es eine „performative Wende“ in der Linguistik? Anspruch, Möglichkeiten und Grenzen. *Deutsch als Fremdsprache*, 1, 6–10.
- Kürscher, W. (2017). *Grammatisches Kompendium* (7th ed.). Tübingen: A. Franke Verlag.
- Tschumakow, A., & Boguslawskij, S. (2010). Performanz-Aspekt des Satzes in der gesprochenen und geschriebenen Sprache. In *Proceedings of the International Scientific-Practical Conference “Philology and Educational Process: 21st Century”* (pp. 268–270). Odesa.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2025 року

ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ

Редакційна колегія приймає до публікації у збірнику статті, що містять теоретично вагомі й достовірні результати власних наукових досліджень, які виконані на високому професійному рівні із залученням останніх досягнень вітчизняної та зарубіжної філології. Статті повинні мати такі необхідні елементи:

Вступ (розкривається актуальність дослідження; здійснюється постановка проблеми та аналіз попередніх досліджень і публікацій; формулюються мета і завдання).

Методи та методики дослідження (висвітлюється процедура теоретико-методологічного та/або експериментального дослідження).

Результати та обговорення (викладається основний матеріал так, щоб була зрозумілою суть теоретичного та/або емпіричного дослідження; дискусії щодо висвітленої проблематики).

Висновки (здійснюється узагальнення результатів, передбачаються перспективи подальших досліджень).

Редакція Збірника у своїй діяльності керується наступними етичними принципами:

виконує вимоги Комітету з етики в публікаціях — Committee on Publication Ethics (COPE), Будапештської Декларації відкритого доступу до рецензованих наукових видань та наукових досліджень — Budapest Open Access Initiative (BOAI) та Берлінської Декларації про відкритий доступ до наукових і гуманітарних знань — Berlin Declaration Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities).

Основні мови — українська, англійська, німецька, іспанська. Кожна стаття супроводжується розширеним авторським резюме англійською мовою.

Під час подання рукопису до журналу автори повинні підтвердити його відповідність всім встановленим вимогам, вказаним нижче. В разі виявлення невідповідності поданої роботи пунктам цих вимог редакція повертатиме авторам матеріали на доопрацювання.

Це подання раніше не було опубліковане і не надсилалося до розгляду редакціям інших журналів.

Технічне оформлення тексту статті

Поля: нижнє, верхнє, лівє, правє — 2 см.

Редактор: MS Word.

Гарнітура: Times New Roman, кегль (розмір) 14, інтервал — 1,5.

Текст набирається без переносів.

Стаття подається за такою СТРУКТУРОЮ:

УДК (по лівому краю)

НАЗВА СТАТТІ (по центру)

Ім'я та прізвище автора (по центру)

Вчене звання, науковий ступінь, посада (по центру)

Місце роботи, E-mail, ORCID iD, а також Web of Science ResearcherID та/або Scopus Author ID автора (по центру)

Анотації та ключові слова українською, англійською мовами (кожна по 1800 знаків (230–250 слів). Ключові слова (5–8 слів чи словосполучень).

Текст статті.

Список літератури.

References.

Першою наводиться анотація мовою, якою написана стаття.

Перед анотаціями українською, англійською мовами розміщується назва статті, прізвище автора та інформація про нього відповідною мовою.

Ілюстрації (схеми, графіки, діаграми тощо) нумеруються у межах статті і супроводжуються підмалюнковими підписами, наприклад: Рис.1. Графік залежності показника *a* від показника *b*. Цифровий матеріал може оформлюватись у таблиці, які теж нумеруються в межах статті і супроводжуються назвою над таблицею по центру.

Окремі слова латиницею, що включені в кириличний текст, а також ілюстративні приклади виділяються курсивом, наприклад: Д. Артрідж свого часу запропонував термінопоняття «*culturally and ideologically situated reader*». Приклади, що складаються більше ніж з одного речення, виокремлюються в абзац та друкуються із відступом 10–15 мм від лівого берега. У разі наявності перекладу ілюстративної цитати він друкується з таким саме відступом.

Вимоги до оформлення посилань на літературні джерела в тексті статті

Цитування та внутрішньотекстове посилання на літературні джерела подаються відповідно до стилю (APA) з використанням дужок, наприклад: (Залевська, 2005). Якщо зазначається сторінка джерела, вона подається через двокрапку (Залевська, 2005: 125). У списку літератури обов'язково мають міститися всі наукові джерела, прізвища авторів яких згадуються в тексті статті.

Вимоги до оформлення списку літератури

Список літератури оформлюється відповідно до вимог «ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», що вступив у дію 01.07.2016). Список літератури не нумується та друкується 12 кеглем, міжрядковий інтервал 1.

References оформлюється відповідно до міжнародного стандарту **APA (American Psychological Association (APA) Style)**, що можна зробити на сайтах автоматичного формування посилань:

- Citation Machine (<http://www.citationmachine.net/apa/cite-a-book>)
- <http://www.bibme.org/apa/book-citation/manual>

References не нумеруються та друкуються 12 кеглем, міжрядковий інтервал 1.

Онлайнкові транслітератори:

- Стандартна українська транслітерація (Паспортна КМУ 2010) (<http://www.slovyk.ua/services/translit.php>)

За наявності у цитованих джерелах DOI даний цифровий ідентифікатор зазначається у відповідному посиланні.

Перевірити наявність DOI можна на сайті <https://www.crossref.org/>

Окремим файлом надаються дані про автора:

- 1) прізвище, ім'я, по-батькові (українською мовою згідно з паспортом),
- 2) науковий ступінь,
- 3) вчене звання,
- 4) статус аспіранта, докторанта, здобувача (в разі наявності такого),
- 5) місце роботи і посада, e-mail.

РЕФЕРУВАННЯ, ІНДЕКСУВАННЯ ТА АРХІВУВАННЯ

«Наукова періодика України» (НБУВ),
УРЖ «Джерело» (Ukrainian abstracting journal “Dzherelo”),
«Україніка наукова» (Bibliographic Database “Ukrainica Scientific”),
«Наукова періодика України» (УРАН),
Електронний архів-репозитарій (eIONUar) Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
Українські наукові журнали,
Ulrich’s Periodicals Directory,
Index Copernicus Journals Master List, (ICV 2024: 85,01)
Google Scholar,

Base-search,
DOAJ,
Slavic Humanities Index.

Усім статтям призначаються цифрові ідентифікатори DOI

КООРДИНАТИ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СЕКРЕТАРЯ:

Матієнко-Сільницька Анна Валеріївна

– телефон: +38 0631239400

– E-mail: matienkoanna07@gmail.com

Звертаємо Вашу увагу, що збірник розміщується на власному сайті
<http://rgnotes.onu.edu.ua>

ЗМІСТ

«МЕТАФОРИЧНЕ РОЗШИРЕННЯ» ЯК АПЕЛЯЦІЯ ДО КОЛЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ ЧЕРЕЗ АІ У ТВОРАХ В. ТАРНАВСЬКОГО, В. КОЖЕЛЯНКА І М. ПОЛЛАКА Аністратенко А. В.	4
АНАЛІЗ КЛАСИЧНИХ КОМУНІКАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ І ОСОБЛИВОСТЕЙ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНОМУ ДИСКУРСІ Анпілогова Є. Д.	31
AUDIO-LINGUAL METHOD ТА ЙОГО ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ Арапакі М. В.	45
ПРО МЕТОДИКУ НАВЧАННЯ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ Бігунова Н. О., Неклесова В. Ю, Ткаченко Г. В.	58
FASHION THROUGH THE FRAMEWORK OF CONCEPTUAL METAPHOR: FROM HELL TO PASSION Bilyk O.	70
METAPHORICAL CONCEPTUALIZATION OF TRAVEL NARRATIVE IN KULYK KEEFER'S MEMOIR <i>HONEY AND ASHES</i> Bystrov Y.	80
ПРОПОЗИТИВНО-ДИКТУМНА МОТИВАЦІЯ ФУТБОЛЬНИХ ТЕРМІНІВ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ Богуславський С. С., Чумаков О. М., Мельничук О. Л.	96
ЗМІШАНИЙ ТИП МОТИВАЦІЇ ФУТБОЛЬНИХ ТЕРМІНІВ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ Діденко Н. М., Богуславський С. С., Чумаков О. М.	108
ПОЛІСЕМІЧНІ ТА МОНОСЕМІЧНІ МОДЕЛІ ІМЕННИКА З ДІЄСЛІВНОЮ МОДАЛЬНОСТЮ <i>WOLLEN</i> : СИНЕРГЕТИЧНИЙ ВИМІР ДЕКОДУВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ ТА ПРЕСИ) Дребет В. В.	115
	313

ВИКЛАДАННЯ ІМПС СТУДЕНТАМ ЕКОНОМІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ:
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ NETFLIX, YOUTUBE,
TED TALKS

Іщук Н. Ю. 136

КОМУНІКАТИВНА СТРАТЕГІЯ АДРЕСАНТА
В НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ

Колегаєва І. М. 150

РОЛЬ ІНТОНАЦІЇ У РЕАЛІЗАЦІЇ МІТИГАТИВНОЇ ТАК-
ТИКИ ВИБАЧЕННЯ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ
КІНОДИСКУРСІ

Кравченко Н. О., Деде Ю. В. 165

HACKER SLANG: EVOLUTION, DEFINITIONS,
AND SOCIOLINGUISTIC FUNCTIONS

Kuznetsova G. 175

РОЗВИТОК СЛОВОТВОРЕННЯ
В ДАВНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Кулина І. Г., Янер О. С. 186

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СЕМІОТИЧНИХ
КОМПОНЕНТІВ АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО МЕДІАДИС-
КУРСУ

Куліш В. С. 197

АВТОРСЬКА ПРИСУТНІСТЬ У П'ЄСІ Т. СТОППАРДА
«РОЗЕНКРАНЦ І ГІЛЬДЕНСТЕРН МЕРТВІ»

Манза Д. О. 206

НОМІНАТИВНІ РЕЧЕННЯ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ:
ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Г. МЮССО «CENTRAL PARK»)

Марінашвілі М. Д., Єпіфанова А. С. 220

ПРОСОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОГО АКТУ
ПОХВАЛИ В АНГЛОМОВНОМУ КІНОДИСКУРСІ

Матієнко-Сільницька А. В., Савілова Л. В. 232

МЕТАФОРА ПРОСТОРУ ТА КОНТЕЙНЕРУ
В ГОТИЧНИХ РОМАНАХ

Приходченко О. О. 244

СПОСОБИ АРГУМЕНТУВАННЯ АКсіОЛОГіЧНИХ
ЯВИЩ У ВИСЛОВЛЮВАННІ

Приходько Г. І., Морощкіна Г. Ф. 257

ХАРАКТЕРИСТИКА ЮРИДИЧНОГО МОВЛЕННЯ В АН-ГЛО-САКСОНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ: ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ Рудік І. В., Тер-Григорьян М. Г.	266
В. ВИННИЧЕНКО І ДЖ. ОРВЕЛЛ У ДИСКУРСІ «ТОТАЛІТАРНОГО НАРАТИВУ» Сиваченко Г. М.	277
KOMMUNIKATIV-SYNTAKTISCHE STRUKTUR DES DEUTSCHEN SCHÖNGEISTIGEN DIALOGS Tschumakow O. M., Boguslawskij S. S., Melnitschuk O. L.	295

Згідно з Рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 429 від 22.02.2024 р. збірник зареєстрований як друковане медіа з ідентифікатором R30-02961.

**Журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України (Категорія «Б»):
Наказ МОН України № 627 від 14.05.2020 р. (Додаток 2), філологічні науки,
спеціальність 035 Філологія.**

Затверджено до друку вченою радою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол № 12 від 20.06.2025).

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet вченою радою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол № 12 від 20.06.2025).

Відповідальний за випуск *Матієнко-Сільницька А. В.*
Макет *Матієнко-Сільницька А. В.*

Наклад 50 пр. Зам. ____

Адреса редколегії:
65058 м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, кімн. 109
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, факультет РГФ
Телефон +38048681284
Факс +380487233515
email:zapysky.rgf.editor@gmail.com

Надруковано у друкарні видавництва «Астропринт»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Телефон: (0482) 37–14–25, 33–07–17 (048) 7–855–855
email: astro_print@ukr.net
www.astroprint.ua

ISSN 2307-4604. Записки з романо-германської філології. 2025. Вип. 1(54). 1–316.